

รายงานผลการวิจัย มหาวิทยาลัยแม่โจ้

เรื่อง

การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชนลุ่มน้ำแม่ยางหลวง
อำเภอร่องขาว จังหวัดแพร่

Tourism Development in Mae Yang Long Water Shade
Communities Rongkwang District, Phrae Province.

โดย

เกษราพร ทิราวงศ์ และ อำนวยพร ไหญ่ยิ่ง

2551

รายงานผลการวิจัย มหาวิทยาลัยแม่โจ้

เรื่อง การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชนลุ่มน้ำแม่ยางหลวง อำเภอวังทอง จังหวัดแพร่

Tourism Development in Mae Yang Long Water Shade
Communities Rongkwang District. Phrae Province.

ได้รับการจัดสรรงบประมาณวิจัย ประจำปี 2551
จำนวน 84,000 บาท

หัวหน้าโครงการ นางเกษราพร ทิรวางศ์
ผู้ร่วมโครงการ นางสาวอำนวยพร ไหญ่ยิ่ง

งานวิจัยเสร็จสิ้นสมบูรณ์

31 กันยายน 2551

กิตติกรรมประกาศ

การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชนลุ่มน้ำแม่ยางหลวง อำเภอวังทอง จังหวัดแพร่ เป็นโครงการวิจัยเพื่อส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และสร้างฐานข้อมูลภูมิปัญญา ในชุมชน โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นโดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นเอง และประชาชนได้เห็นถึงคุณค่าและร่วมกันอนุรักษ์ โครงการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยประจำปีงบประมาณ 2551 ของมหาวิทยาลัยแม่โจ้

การวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดีเนื่องจากได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านในชุมชนลุ่มน้ำแม่ยางหลวง อำเภอวังทอง จังหวัดแพร่ หน่วยงานราชการ องค์การเอกชนและบุคลากรรวมทั้งนักศึกษาศาขาวิชาพัฒนาการท่องเที่ยวและนักศึกษาศาขาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมหาวิทยาลัยแม่โจ้-แพร่ เฉลิมพระเกียรติ ที่ได้ให้การสนับสนุนและให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยขอขอบคุณหน่วยงาน องค์กร และบุคลากรดังกล่าวมา ณ โอกาสนี้

นางเกษราพร ทิราวงศ์และ

นางสาวอำนวยการพร ใหญ่ยิ่ง

กันยายน 2551

สารบัญเรื่อง

หน้า

สารบัญเรื่อง	(ก)
สารบัญแผนภูมิ	(ข)
สารบัญภาพ	(ค)
บทคัดย่อ	1
ABSTRACT	3
บทที่ 1 บทนำ	5
1. 1 ปัญหาการวิจัย	5
1. 2 วัตถุประสงค์การวิจัย	7
1. 3 ขอบเขตการวิจัย	7
1. 4 ผลที่คาดว่าจะได้รับ	7
1. 5 นิยามศัพท์	8
บทที่ 2 ตรวจสอบเอกสารที่เกี่ยวข้อง	9
- ความหมาย แนวคิด เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	9
- การศึกษาศักยภาพความพร้อมของประชาชนในการบริหารการ ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	41
- แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการ ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	47
- แนวคิดเรื่องการพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	49
- การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน	58
- แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม	68
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย	
3. 1 วิธีดำเนินการวิจัย	85
3. 2 สถานที่ทำการวิจัยหรือเก็บรวบรวมข้อมูล	87
3. 3 ประชากรและการสุ่มตัวอย่าง	87
3. 4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	88

สารบัญเรื่อง(ต่อ)

หน้า

3. 5	การทดสอบเครื่องมือ	88
3. 6	การเก็บรวบรวมข้อมูล	88
3. 7	การวิเคราะห์ข้อมูล	89
บทที่ 4	ผลการวิจัยและวิจารณ์	
4. 1	วัตถุประสงค์วิจัยที่ 1	
4. 2	วัตถุประสงค์วิจัยที่ 2	
4. 3	วัตถุประสงค์วิจัยที่ 3	
บทที่ 5	สรุปและข้อเสนอแนะ	
5. 1	สรุปผลการวิจัย	
5. 2	การอภิปรายผล	
5. 3	ข้อเสนอแนะการวิจัย	
บรรณานุกรม		
ภาคผนวก ก แบบสอบถาม		
ภาคผนวก ข ภาพประกอบ		
ภาคผนวก ค ประวัติผู้วิจัย		

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่		หน้า
1	แสดงภาพองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	50
2	แสดงกระบวนการเรียนรู้ร่วม (Cognitive way) ระหว่างนักวิจัยกับชาวบ้าน	66
3	แสดงความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้าน นักพัฒนา และนักวิจัย ก่อนและหลัง PAR	67
4	แสดงปัจจัยการมีส่วนร่วม	73
5	แสดงกระบวนการมีส่วนร่วม	74
6	แสดงเงื่อนไขของการมีส่วนร่วม	75
7	แสดงแนวความคิดการกระจายประโยชน์สู่ท้องถิ่น	83

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1	ไม้กวาดผลิตภัณฑชุมชนตำบลแม่ทราย
2	การทำนาของเกษตรกรตำบลแม่ทราย
3	ป้ายหมู่บ้านแม่ยางโพธิ์
4	เส้นทางคมนาคมในหมู่บ้านแม่ยางโพธิ์
5	ร้านค้าในชุมชนบ้านแม่ยางโพธิ์
6	โรงสีข้าวในหมู่บ้านแม่ยางโพธิ์
7	โรงบ่มยาสูบในหมู่บ้านแม่ยางโพธิ์
8	ไร่ข้าวโพดในพื้นที่หมู่บ้านแม่ยางโพธิ์
9	พื้นที่เลี้ยงสัตว์ในหมู่บ้านแม่ยางโพธิ์
10	วัดบ้านแม่ยางโพธิ์
11	โรงเรียนบ้านแม่ยางโพธิ์
12	ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านแม่ยางโพธิ์
13	งานจักรสานบ้านแม่ยางโพธิ์
14	การจัดวิพากษ์ชุมชนและเวทีชาวบ้านเพื่อระดมความคิดเห็น
15	โครงการวิเคราะห์วิพากษ์ทรัพยากรชุมชนบ้านแม่ยางโพธิ์
16	การจัดเวทีชาวบ้านและวิพากษ์ชุมชนบ้านร่องกวางหมู่ 2
17	การจัดเวทีชาวบ้านและวิพากษ์ชุมชนบ้านร่องกวางหมู่ 2
18	แผนที่หมู่บ้านร่องกวางหมู่ 2
19	ภาพการทำนาของประชาชนบ้านร่องกวางหมู่ 2
20	กรรมวิธีการทำขนมจีน บ้านแม่ยางโพธิ์
21	การปั่นม้งกรจากฝู้นไม้ บ้านแม่ยางเปี้ยว
22	ผลิตภัณฑงานหัตถกรรมปั่นฝู้นม้งกรบ้านแม่ยางเปี้ยว
23	การทอผ้าของประชาชนในบ้านแม่ยางเปี้ยว
24	กรรมวิธีและเทคนิคในการทอผ้าของบ้านแม่ยางเปี้ยว
25	ผ้าทอ
26	กลุ่มผลิตข้าวกล้อง บ้านแม่ยางเปี้ยว

สารบัญภาพ(ต่อ)

ภาพที่	หน้า	
27	แปลงปลูกพริกบ้านแม่ยางเปี้ยว	158
28	โครงการวิเคราะห์วิพากษ์ทรัพยากรชุมชนแม่ยางโพธิ์	159
29	เห็ดนางฟ้าที่ปลูกในชุมชนบ้านแม่ยางเปี้ยว	
30	ปุ๋ยชีวภาพที่ผลิตในชุมชนบ้านแม่ยางเปี้ยว	170
31	การทำปุ๋ยชีวภาพในหมู่บ้านแม่ยางเปี้ยว	172
32	งานจักรสานของหมู่บ้านแม่ยางเปี้ยว	176
33	ไพลสมุนไพรชุมชนบ้านแม่ยางเปี้ยว	177
34	ยาหม่องไพล ผลิตภัณฑ์ชุมชนบ้านแม่ยางเปี้ยว	177
35	การละเล่นเครื่องดนตรีพื้นเมือง	179
36	พิธีการแต่งงาน	185
37	งานศพ	188
38	การบูชาข้าวทั้ง 4	189
39	พระประธานในวัดบ้านแม่ยางโพธิ์	194
40	วิหารวัดแม่ยางโพธิ์	194
41	กลุ่มเต้นแอโรบิคบ้านแม่ยางเปี้ยว	195
42	การสำรวจข้อมูลชุมชนบ้านร่องกวางหมู่ 2	200
43	ตลาดชุมชนบ้านร่องกวางหมู่ 2	203
44	โรงสีชุมชน	204
45	การสัมภาษณ์ผู้เลี้ยงไก่ชนบ้านร่องกวางหมู่ 2	205
46	การสัมภาษณ์ผู้ทำโรงงานไอศกรีมบ้านร่องกวางหมู่ 2	207
47	อาหารและการจำหน่ายอาหารในชุมชนร่องกวางหมู่ 2	208
48	ตุ่งและคนทำตุ่งในชุมชนบ้านร่องกวางหมู่ 2	213
49	ป่าชุมชน	215
50	หนองน้ำสาธารณะในชุมชนร่องกวางหมู่ 2	218
51	ขนมไทยและการเตรียมขนมไทย	221

สารบัญภาพ(ต่อ)

ภาพที่	หน้า
51 กระเป๋ากลุ่มทำกระเป๋าในชุมชนร้องกวางหมู่ 2	222
52 การสร้างกระบวนการความร่วมมือโดยการจัดประชุมร่วมกัน	225
53 การสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชน	226
54 กลุ่มความร่วมมือระหว่างชุมชน	226

การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชนลุ่มน้ำแม่ยางหลวง
อำเภอวังทอง จังหวัดแพร่

Tourism Development in Mae Yang Long Water Shade
Communities Rongkwang District. Phrae Province.

เกษราพร ทิราวงศ์
KASSARAPORN THIRAWONG
อำนวยพร ไหญ่ยิ่ง
Aumnouyporn Yhiying

มหาวิทยาลัยแม่โจ้-แพร่ เฉลิมพระเกียรติ

ตำบลแม่ทราย

อำเภอวังทอง

จังหวัดแพร่

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษา ข้อมูลพื้นฐานชุมชนเพื่อวิเคราะห์ศักยภาพในการพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและแนวทางจะดำเนินธุรกิจชุมชนในลุ่มน้ำแม่ยางหลวง ได้แก่ ตำบลแม่ทราย บ้านแม่ยางโพธิ์ บ้านแม่ยางเปี้ยว และบ้านวังทอง หมู่ 2 โดยสำรวจถึงทรัพยากรธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย อาชีพการทำมาหากิน ที่จะทำการพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยว เพื่อศึกษากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ชุมชนลุ่มน้ำแม่ยางหลวง และ เพื่อสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการกำหนดรูปแบบการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนลุ่มน้ำแม่ยางหลวง เพื่อให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยว และเครือข่ายความร่วมมือทางการท่องเที่ยว ในชุมชน โดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม PAR (Participatory Action Research) โดยผู้วิจัยเข้าร่วมการวิเคราะห์ ปัญหาและทรัพยากรชุมชน ศึกษาประชากรเป้าหมาย และแยกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลออกเป็น 2 กลุ่มตามขั้นตอนการสำรวจข้อมูล ซึ่งขั้นตอนการสำรวจข้อมูลแบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน โดยมีผู้ให้ข้อมูลดังต่อไปนี้ ขั้นตอนหนึ่ง ผู้วิจัยเข้าพบผู้นำหมู่บ้านของแต่ละหมู่บ้านเพื่อคัดเลือกผู้

ผลการวิจัยพบว่า หมู่บ้านแม่ทราย พบ ทรัพยากรชุมชนที่ได้รับการคัดเลือกจากชุมชนเพื่อพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยว ได้แก่ ป่าไม้และอ่างเก็บน้ำ พื้นที่การเกษตร และการประกอบอาชีพของชาวบ้าน โรงบ่มยาสูบ โรงปุ๋ยชีวภาพ โรงงานไบโอดีเซล งานด้านหัตถกรรมจักสาน สมุนไพรพื้นบ้าน อาหารพื้นบ้าน งานฝีมือด้านศิลปะ ทรัพยากรที่เป็นจุดขายเด่นของชุมชน คือ โรงงานไบโอดีเซล หมู่บ้านแม่ยางโพธิ์ พบ ทรัพยากรชุมชนที่ได้รับการคัดเลือกจากชุมชนเพื่อ พัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยว ได้แก่ ด้านภาษาถิ่น คือ ภาษาท้องถิ่น การทำขนมจีน การทำเห็ดนางฟ้า ทำเหล้าโรง หมอพื้นบ้าน การนวดแผนไทย การจักสาน การทำบายศรี อาหารพื้นเมือง ศิลปะทางด้านการขอ วัดที่สวงาม พื้นที่ทำการเกษตรที่สมบูรณ์ ดนตรีพื้นบ้านศิลปะการฟ้อนรำ ศิลปะหัตถกรรม ประเพณีดั้งเดิม โรงสีข้าว โรงบ่มไบยาสูบ ทรัพยากรชุมชนที่ได้รับการคัดเลือกเป็นจุดขายเด่นของชุมชน ได้แก่ โรงงานขนมจีน บ้านแม่ยางฮ่อ พบ ทรัพยากรชุมชนที่ได้รับการคัดเลือกจากชุมชนเพื่อพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยว ได้แก่ การปั่นฝุนมังกร การทำยาหม่องไพร ประเพณีท้องถิ่น ผ้าทอพื้นเมือง ข้าวกล้องและการผลิต การผลิตหน่อไม้เปีย การทำดอกไม้แห้ง ดนตรีพื้นเมือง ประเพณีบายศรีสู่ขวัญ ทรัพยากรชุมชนที่ได้รับการคัดเลือกจากชุมชนเพื่อเป็นจุดขายได้แก่ การปั่นฝุนมังกร และชุมชน บ้านร่องควางหมู่ 2 พบ ทรัพยากรชุมชนที่ได้รับการคัดเลือกจากชุมชนเพื่อ พัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยว ได้แก่ การนวดแผนไทย ตลาดชุมชน โรงสีข้าว ไก่ชน โรงงานไอศกรีม การทำขนมไทย ดนตรีพื้นบ้าน การทำแคบหมู ทรัพยากรชุมชนที่ได้รับการคัดเลือกจากชุมชนเพื่อเป็นจุดขาย ได้แก่ การนวดแผนไทย

ABSTRACT

Objectives of the research are, first, to study basic data of communities in order to analyze capabilities of eco-tourism business development and road map to engage in business of communities in Mae Yang Long water shade. Communities included in this research are Tambol Mae Sai, Ban Mae Yang Poe, Ban Mae Yang Peaw and Ban Rong Kwang Moo 2. The study was done by surveying of natural resources, arts and cultures, Thai wisdom and local livelihood which could be develop as tourism activities. Second, to study participatory eco-tourism activities of communities in Mae Yang Long water shade. And third, to construct collaborative between any related organizations to set a precedent of eco-tourism development in Mae Yang Long water shade in order to build up tourism activities and tourism collaborative networks in communities. The study using Participatory Action Research (PAR) method, researchers have participated in community's problems and resources analysis, examine target groups, and divide participants into 2 groups according to data surveying procedures. Surveying procedures were divided into 2 steps. First step, researchers have met with village leader of each village and choose 20 of them to interview about community wisdom and their experts. Second step, researchers used stratified random sampling principle by applying disproportional stratified random sampling method to select 5 villagers each village to interview. Then, we have formed tourism by community groups, arranged villager discussion in each community to analyze local resources and choose noticeable resources of each community in order to develop tourism and build up

tourism collaborative networks in communities from tourism route started at Maejo-Phrae University, data collecting using quiz, interview, chat and participatory observation between researchers and villagers by interactive learning through action. Researchers use semi-structured interview in data collecting.

The results found that Ban Mae Sai's selected resources for tourism activity development are forest, reservoir, agricultural area, villager's livelihood, tobacco curing barn, bio-fertilizer barn, biodiesel factory, basketwork handicraft, native herbs, native foods and art handicraft, and noticeable one was biodiesel factory. Ban Mae Yang Poe's selected resources are native language, Thai rice noodle (Ka-Nom-Chin) production, oyster mushroom production, native brewery, native medicine, Thai massage, basketwork, Bai Sri creation, native foods, native music, temples, agricultural area, native dancing, handicrafts, traditions, rice mill, tobacco curing barn, and noticeable one was Thai rice noodle factory. Ban Mae Yang Hor's selected resources are sawdust dragon sculpture, balm production, local traditions, native textile, brown rice production, pickled bamboo shoot production, artificial flowers production, native music, Bai Sri Su Kwan tradition, and noticeable one was sawdust dragon sculpture. Ban Rong Kwang Moo 2's selected resources are Thai massage, community market, rice mill, gamecock, ice cream factory, Thai sweetmeats production, native music, Kab Moo production, and noticeable one was Thai massage. After each community have selected tourism resources and noticeable one along Mae Yang Long water shade tourism route, then we build up community tourism collaborative networks setting up tourism route start from Maejo Phrae University to Ban Mae Yang Poe, Ban Mae Yang Hor and Ban Rong Kwang Moo 2. We also set up a coordination center at Recreation for Tourism Center of Maejo Phrae University to be the collaborative network of all 4 communities for sustainable tourism development in such communities.

บทที่ 1

บทนำ

(INTRODUCTION)

โครงการพัฒนาชุมชนลุ่มน้ำแม่ยางหลวงด้วยการท่องเที่ยวเป็นโครงการที่จัดทำขึ้นในพื้นที่ 4 ชุมชนได้แก่ ตำบลแม่ทราย บ้านแม่ยางโพธิ์ บ้านแม่ยางเปี้ยว บ้านร้องกวาง หมู่ 2 และมหาวิทยาลัยแม่โจ้-แพร่ เฉลิมพระเกียรติ เพื่อแก้ไขปัญหาความแห้งแล้งที่เกิดขึ้นในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ยางหลวง เนื่องจากในบางช่วงของปีประชาชนในชุมชนขาดน้ำที่ใช้ในการประกอบอาชีพทางการเกษตร เนื่องจากการบุกรุกทำลายป่า ทำให้พื้นที่อันเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารไม่สามารถเก็บกักน้ำไว้ได้น้ำส่วนใหญ่ ไหลบ่าลงสู่แม่น้ำและทะเล ทำให้ลำธาร ห้วย หนอง คลอง บึง ตื้นเขิน ในหน้าแล้ง จะระบายน้ำนำไปใช้เพื่อการเกษตรก็ไม่เพียงพอ เกษตรกรต้องหันไปใช้น้ำฝน ซึ่งไม่แน่นอน ทำให้ผลผลิตตกต่ำ น้ำจากชลประทานก็ยังกระจายไปไม่ถึงถึงจุดที่ต้องการเกษตร โดยเฉพาะท้องถิ่นที่ยังแห้งแล้งกันดาร เนื่องมาจากปัญหาการวางแผนการส่งน้ำและบำรุงรักษาระบบส่งน้ำเพื่อการเกษตร (บุญธรรม จิตตอนันต์, 2540 : 11) ทำให้ภาวะเศรษฐกิจในชุมชนตกต่ำประชาชนเกิดความเดือดร้อน ประชาชนบางคนต้องอพยพไปหางานทำในที่อื่นเพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัวในช่วงฤดูแล้ง ปัญหาสังคมต่างๆ ก็เกิดขึ้น เช่น ปัญหาการลักขโมย ปัญหาเด็กขาดความอบอุ่น ปัญหาความขัดแย้งภายในชุมชน ปัญหาการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ฯลฯ คณะผู้วิจัยเล็งเห็นว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะมีบทบาทเข้ามาช่วยในการพัฒนาชุมชนได้ครอบคลุมที่สุด เพราะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสามารถทำให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจและเกิดผลกระทบน้อยที่สุดต่อทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมของพื้นที่ที่เกิดการท่องเที่ยว ทั้งนี้เนื่องจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นลักษณะและรูปแบบของการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น (authentic) และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวโดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น (community participation-based tourism) เพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นนี้ไม่เพียงแต่ก่อให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจแก่ชุมชนและสภาพแวดล้อมท้องถิ่นเท่านั้น หากแต่ยังสามารถช่วยในการปรับปรุงคุณภาพด้านประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวด้วยเช่นกัน (นำชัย หนูผลและคณะ, 2543 : 9) เห็นได้จากโครงการวิจัยพัฒนาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่คณะผู้วิจัยเคยมีส่วนร่วมทำมาก่อนหลายโครงการ เช่น โครงการวิจัยการส่งเสริมการจัดตั้งศูนย์บริการการท่องเที่ยวและพัฒนาธุรกิจชุมชนด้วยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจังหวัดแพร่ (2543) ซึ่งมีพื้นที่เป้าหมาย 4 พื้นที่ได้แก่ บ้านแม่ทราย อำเภอร้องกวางจังหวัดแพร่ บ้านห้วยฮ่อม อำเภอ

ลุ่มน้ำแม่ยางหลวงประกอบด้วยพื้นที่ 4 ชุมชนได้แก่ ตำบลแม่ทราย บ้านแม่ยางโพธิ์ บ้านแม่ยางเปี้ยว และบ้านร้องกวาง ตำบลแม่ทรายเป็นที่ตั้งของมหาวิทยาลัยแม่โจ้-แพร์ เฉลิมพระเกียรติ ตำบลแม่ทรายเป็นตำบลที่เคยพัฒนาการท่องเที่ยว จนมี”ชมรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศตำบลแม่ทราย” มาแล้ว แต่เนื่องจากมีปัญหาเกี่ยวกับประสานงาน และเครือข่ายร่วมในการพัฒนา ถ้าสามารถพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ยางหลวงโดยมีมหาวิทยาลัยแม่โจ้-แพร์ เฉลิมพระเกียรติ เป็นศูนย์กลางแล้ว ทำการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ โดยเริ่มจากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของแต่ละชุมชน มาวิเคราะห์ศักยภาพการพัฒนา รวมทั้งรวมกันวางแผนทางการพัฒนาชุมชนด้วยการท่องเที่ยว จะเป็นข้อมูลสำหรับหน่วยงานพัฒนาท้องถิ่นให้สามารถนำไปพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรมให้ชุมชนต่อไปได้ อีกทั้งมีห้องเรียนธรรมชาติให้นักเรียนนักศึกษาในพื้นที่และบุคคลทั่วไปและมีแหล่งท่องเที่ยวเกิดขึ้นอีกแห่งหนึ่งในอำเภอร้องกวาง ทำให้มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ภาวะเศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้น บรรเทาปัญหาที่เกิดจากภัยแล้งได้แนวทางหนึ่ง และยังทำให้เกิดการประสานงาน เกิดความร่วมมือ กันระหว่างชุมชน ทำให้เกิดสังคมที่มีคุณภาพ ในลุ่มน้ำอีกด้วย

วัตถุประสงค์การวิจัย (Objectives of the Study)

การศึกษานี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) โดยมี วัตถุประสงค์ในการศึกษาดังนี้

- 1) ศึกษาข้อมูลพื้นฐานชุมชนเพื่อวิเคราะห์ศักยภาพในการพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและแนวทางจะดำเนินธุรกิจชุมชนในลุ่มน้ำแม่ยางหลวงได้แก่ ตำบลแม่ทราย บ้านแม่ยางโพธิ์ บ้านแม่ยางเปี้ยว และบ้านร้องกวาง หมู่ 2 โดยสำรวจถึงทรัพยากรธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย อาชีพการทำมาหากิน ที่จะทำการพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยว
- 2) เพื่อศึกษากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ชุมชนลุ่มน้ำแม่ยางหลวง
- 3) เพื่อสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการกำหนดรูปแบบการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนลุ่มน้ำแม่ยางหลวง

ขอบเขตการวิจัย (Scope of the Study)

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นและศักยภาพของชุมชน ศึกษากิจกรรมการท่องเที่ยวที่เหมาะสมรวมทั้งสร้างความร่วมมือในชุมชนลุ่มน้ำแม่ยางหลวงในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนให้เป็นแหล่งรายได้ให้ชุมชนต่อไป

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ (Expected Results)

ผลของการวิจัยนี้ คาดว่าเป็นประโยชน์ในด้านต่างๆ ดังนี้

- 1) ชุมชนเป้าหมายได้สำรวจและศึกษาทรัพยากรท้องถิ่น รวมทั้งมีการอนุรักษ์ทรัพยากรที่มีค่าของ ท้องถิ่นไว้ อย่างยั่งยืน

- 2) ชุมชนเป้าหมายมีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน และสร้างแหล่งรายได้ให้ชุมชนต่อไปในอนาคต
- 3) สถาบันการศึกษาในพื้นที่รวมถึงในจังหวัดแพร่และจังหวัดใกล้เคียง มีห้องเรียนธรรมชาติศึกษาวิถีชีวิต ทรัพยากรท้องถิ่นของชุมชนท้องถิ่น
- 4) เกิดกลไกการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาท่องเที่ยวในชุมชนเป้าหมาย ทำให้เป็นสังคมที่มีคุณภาพ

คำนิยามศัพท์

(Definition of Terms)

การพัฒนา คือ การเปลี่ยนแปลงจากสภาพที่ไม่น่าพอใจ พัฒนาที่ละเล็กละน้อย ที่มีการวางแผนไว้ล่วงหน้า ทำให้มีความเจริญขึ้นและมีความก้าวหน้า ทันสมัย ส่งผลให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมีความสุข สะดวกสบาย กินดีอยู่ดีขึ้น

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยวโดยมีระบบการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน"

การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน หมายถึง เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชน เพื่อชุมชน และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิ์ในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน

การมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง กระบวนการตัดสินใจของชุมชนในการกำหนดความต้องการ การวางแผนการดำเนินงาน การบริหารจัดการ การระดมทรัพยากร การรับผลประโยชน์ และการประเมินผล

บทที่ 2

การตรวจเอกสาร

(REVIEW OF RELATED LITERATURES)

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องเพื่อประมวลสรุปเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย สรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

ความหมาย แนวคิด เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ในปัจจุบัน การท่องเที่ยว มีความสำคัญอย่างมากต่อระบบเศรษฐกิจ วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และการส่งเสริมความเข้าใจระหว่างนานาชาติ การท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับธุรกิจหลายอย่าง และต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน แยกกันไม่ได้ เช่น เมื่อเดินทางออกจากบ้าน ก็ต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการคมนาคม ร้านอาหาร โรงแรม แหล่งบันเทิง หรือสถานที่อำนวยความสะดวกอื่นๆ เพื่อบริการแก่นักท่องเที่ยวหรือนักเดินทางเนื่องจากการท่องเที่ยวมีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับมนุษยชาติ ทั้งทางด้านธุรกิจและสังคมวัฒนธรรม ดังกล่าวมาแล้ว นักวิชาการทางด้านการท่องเที่ยวได้กล่าวว่าการท่องเที่ยวจะเป็นอุตสาหกรรมที่ใหญ่โตและมีความสำคัญต่อมนุษยชาติในด้านการเมือง สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม เป็นอย่างยิ่ง ในคริสต์ศตวรรษที่ 21 (Edgell, ใน ชูสิทธิ์ ชูชาติ, 2544: 1) คำว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นศัพท์บัญญัติที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) นำมาใช้อย่างเป็นทางการใน พ.ศ. ๒๕๔๑ โดยให้ความหมายตรงกับคำว่า Ecotourism ในภาษาอังกฤษ ศัพท์บัญญัตินี้ได้รับความเห็นชอบจากราชบัณฑิตยสถาน ซึ่งเป็นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการบัญญัติศัพท์แล้ว Ecotourism เป็นคำที่เกิดใหม่ในวงการ อุตสาหกรรมท่องเที่ยว โดยนำคำ ๒ คำมารวมกัน ได้แก่ eco และ tourism คำว่า eco แปลตามรูปศัพท์ว่า บ้านหรือที่อยู่อาศัย ส่วน tourism แปลว่า การท่องเที่ยว ecotourism จึงแปลว่า การท่องเที่ยวเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย หมายความว่า การท่องเที่ยวที่เน้นในด้านสิ่งแวดล้อมอันเป็นที่อยู่อาศัยของสิ่งมีชีวิตต่างๆ ทั้งพืช สัตว์ และมนุษย์ ส่วนคำว่า นิเวศ ซึ่งเป็นคำภาษาสันสกฤตที่นำมาใช้ในภาษาไทย ก็แปลว่า บ้านหรือที่อยู่อาศัยเช่นกัน (ดูพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน) ฉะนั้น การท่องเที่ยว เชิงนิเวศจึงเป็นศัพท์บัญญัติที่มีความหมายตรงกับคำในภาษาอังกฤษอย่างเหมาะสม

นอกจากคำว่า ecotourism แล้ว ยังมีคำอื่น ๆ ที่มีความหมายใกล้เคียงหรือเกี่ยวข้อง กันอีกหลายคำ ได้แก่ green tourism แปลว่า การท่องเที่ยวสีเขียว หมายถึง การท่องเที่ยวสถานที่ทางธรรมชาติ โดยสีเขียวเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ biotourism แปลว่า การท่องเที่ยวเชิงชีวภาพ ซึ่งหมายถึง การท่องเที่ยวที่เน้นการศึกษาสิ่งมีชีวิตตามธรรมชาติ และ agrotourism แปลว่า การท่องเที่ยวเชิงเกษตร เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นในด้านเกษตรกรรม เพื่อให้เรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของพืชผลไร่ นา และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกร

เพื่อขยายความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้ชัดเจนยิ่งขึ้น จะขอลำถึงคำนิยามที่นักวิชาการได้ให้ไว้ในที่ต่างๆ ดังนี้

๑. องค์การสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Environment Programme - UNEP) สมาคมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism Society) และองค์การ การท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization) ให้คำนิยามว่า "การท่องเที่ยวที่ไม่เป็นการรบกวนลักษณะทางธรรมชาติ มุ่งหวังในด้านการศึกษา มีความพอใจต่อทัศนียภาพ พืชพรรณ และสัตว์ตามธรรมชาติ มีความเข้าใจต่อวัฒนธรรม ประวัติความเป็นมาของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ โดยไม่เป็นการรบกวนต่อระบบนิเวศ ในขณะที่เดียวกันก็สร้างโอกาสทางเศรษฐกิจ ที่จะทำ ให้เกิดการอนุรักษ์ต่อทรัพยากรของประชากร ในท้องถิ่น" (สุมาลี เทพสุวรรณ, ๒๕๔๔ : หน้า ๓๙)

๒. ดร. ราลฟี บักลีย์ (Dr. Ralph Buckley) ศาสตราจารย์ผู้อำนวยการ ศูนย์วิจัย การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มหาวิทยาลัยกริฟฟิท ประเทศออสเตรเลีย ให้คำนิยามสั้นๆ ว่า "การท่องเที่ยวที่อาศัยผลิตผลทางธรรมชาติ การจัดการที่ยั่งยืน และองค์ประกอบทาง การศึกษา ซึ่งมีส่วนก่อให้เกิดการอนุรักษ์" (Buckley, Ralph 1995 : p. 3)

๓. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ให้คำนิยามว่า "การเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใดแห่งหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อการศึกษา ชื่นชม และเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพธรรมชาติ สภาพสังคม วัฒนธรรม และชีวิตของคนในท้องถิ่น บนพื้นฐานความรู้และความรับผิดชอบต่อระบบนิเวศ" (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2539 : ออนไลน์)

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย(2544:2-4) ได้ระบุไว้ว่า ช่วงกระแสของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแพร่ขยายไปทั่วโลก และ ททท.จัดทำแผนพัฒนาและอนุรักษ์การท่องเที่ยวจึงได้จัดตั้งคณะทำงานเพื่อศึกษา เรื่อง Ecotourism ระยะแรกคณะทำงานมีมติใช้คำจำกัดความ Ecotourism ในความหมายภาษาไทยว่า "การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์"โดยมีความประสงค์ที่จะสื่อความหมายให้กับชาวไทยทุกระดับเข้าใจว่า รูปแบบการท่องเที่ยว Ecotourism นับเป็นรูปแบบ

ต่อมา ททท.ได้มอบหมายให้สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (วท.) ทำการศึกษาเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ ละขอให้ราชบัณฑิตยสถานกำหนดความหมาย ในที่สุดได้ความหมายของคำว่า Ecotourism คือ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยว โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

วรรณพร วณิชชานุกร และสถาบันราชภัฏสวนดุสิต (2541: ไม่ระบุเลขหน้า) ได้ให้คำจำกัดความว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การท่องเที่ยวแนวใหม่ที่มุ่งให้การศึกษาสภาพแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว และมีการทำลายสภาพแวดล้อมตลอดจนการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมประเพณีน้อยที่สุด ซึ่งจะเป็นสิ่งดึงดูดให้นักท่องเที่ยว มาเยือนสม่ำเสมอในระยะยาว นอกจากนี้ชุมชนในท้องถิ่นควรได้มีส่วนร่วมในการวางแผน ตัดสินใจ ควบคุมและดำเนินงานตลอดจนได้รับผลประโยชน์ ที่เกิดจากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวอย่างยุติธรรม สอดคล้องกับ รัตนกร ตีรภานนท์ (2541: 3-11) ได้ระบุว่า การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

สร้อยสวัสดิ์ อาสาสรรพกิจ (2543: 69) กล่าวถึงแนวคิดของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ว่า เป็นกระบวนการและกิจกรรมท่องเที่ยว ที่มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม การมีส่วนร่วมของผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมด โดยเฉพาะชุมชนต้องได้รับผลประโยชน์ร่วมในการตัดสินใจเป็น การศึกษาในขณะเดียวกันก็ต้องเน้น ในพื้นที่ที่เป็นธรรมชาติ หรือมีระบบนิเวศเป็นหลัก สรุปคือ กิจกรรมประเภทหนึ่งซึ่งมุ่งเน้นความรู้ และความรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยวทั้งนี้ต้องไม่ละเลย องค์ประกอบเชิงวัฒนธรรม ชุมชนและสังคม นอกจากนี้ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและ

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2540: 16-18) ได้บอกถึงเป้าหมายที่สำคัญที่สุดของการพัฒนา การท่องเที่ยว คือ ความพยายามที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งจะพิจารณาได้จากองค์ประกอบหลัก 4 ประการ คือ

1. ต้องดำเนินการในขอบเขตความสามารถของธรรมชาติชุมชนชนบทรอบนิคม ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตที่มีต่อขบวนการท่องเที่ยว
2. ต้องตระหนักถึงการมีส่วนร่วมของประชากร ชุมชน ชนบทรอบนิคม ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตที่มีต่อขบวนการท่องเที่ยว
3. ต้องยอมรับให้ประชาชนทุกส่วนได้รับผลประโยชน์ ทางเศรษฐกิจ ที่เกิดจากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาค เท่าเทียมกัน
4. ต้องขึ้นตามความปรารถนาของประชาชนในท้องถิ่น และชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยวอื่นๆ

สถาบันพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ โดยความร่วมมือของ CIDA & AIDAB (2545: ไม่ระบุเลขหน้า) ได้ให้คำจำกัดความของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในระหว่างการประชุมเชิงปฏิบัติการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ภายใต้โครงการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ไว้อย่างชัดเจนและเป็นเอกภาพ ดังนี้

1. Nature Based : การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ทั้งด้านความหลากหลายทางชีวภาพ ด้านภูมิศาสตร์ วิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี โดยยึดหลักสำคัญที่ว่า เราจะต้องอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และวัฒนธรรมเหล่านั้นไว้ให้ดีที่สุด เพื่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

2. Sustainably Managed : การท่องเที่ยวทุกประเภทต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ประเทศทุกประเทศ ท้องถิ่นทุกท้องถิ่น จำเป็นต้องพยายามจัดการท่องเที่ยวของตน โดยไม่ให้เกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม หรือผลกระทบให้น้อยที่สุด

3. Inclusive of Social and Cultural Aspects : การท่องเที่ยวเชิงนิเวศรวมถึง การอนุรักษ์ ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ค่านิยม ตลอดจนถึงวิถีชีวิต เอกลักษณ์ของท้องถิ่น และประเทศเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยว ที่ต้องการศึกษาความแตกต่าง ทางด้านสังคมและวัฒนธรรม

4. Environmentally Educative : การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องให้การศึกษา ทั้งกับนักท่องเที่ยวและประชากรในท้องถิ่น เป็นการศึกษาที่ต้องหยั่งรากลึกลงไปในชีวิตสำนึกของแต่ละคน ให้ตระหนักถึงความจำเป็น และความสำคัญที่จะต้องถนอมไว้ซึ่งสภาพแวดล้อมรอบๆตัว

5. Benefit and Involvement of Local People : การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เน้นตรงจุดที่ว่า ในการจัดการท่องเที่ยว ประชาชนบนพื้นที่จะต้องมีส่วนร่วมในการวางแผน การตัดสินใจ และสามารถได้รับผลประโยชน์จากกำไรของการท่องเที่ยว ซึ่งถือว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นกุญแจสำคัญไขไปสู่การกระจายรายได้

6. Product Authentic : การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจากมุมมองเชิงตลาด มีจุดเน้นที่ว่า ผลิตภัณฑ์คือทัวร์ต่างๆ นั้น จะต้องเป็นทัวร์ที่มีลักษณะครบตามเกณฑ์ที่กล่าวมาแล้ว ข้อ 1-5 มิใช่ นำชื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ไปติดบนผลิตภัณฑ์เดิมเท่านั้น

7. Tourism Satisfaction : ความพอใจของนักท่องเที่ยว นับเป็นสิ่งสำคัญ สำหรับการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน นักท่องเที่ยวที่พอใจจึงจะกลับมาเที่ยวอีก กิจกรรมที่บริษัททัวร์เสนอต่อนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องเป็นกิจกรรมแบบที่ตรง หรือเกินความคาดหวังของนักท่องเที่ยว

ความหมายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบ ในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องในท้องถิ่นเพื่อยุติการเกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน ดังนั้นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงเป็นการท่องเที่ยวที่ทุกฝ่ายมีส่วนเกี่ยวข้อง รับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ระบบนิเวศและวัฒนธรรมท้องถิ่น ทำให้คนในท้องถิ่นได้มี

การท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ หรืออาจเรียกว่า “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” มาจากคำภาษาอังกฤษว่า "Eco-tourism" ซึ่งเป็นคำที่ผสมกันระหว่างคำว่า Ecology หรือนิเวศวิทยา กับคำว่า Tourism หรือการท่องเที่ยว นอกจากนี้ ในวงการท่องเที่ยวยังมีการใช้คำภาษาอังกฤษอื่นๆ ที่สำคัญ ได้แก่ "Nature Tourism" หรือ "Bio-tourism" หรือ "Green Tourism" แทน "Eco-Tourism" ได้เช่นกัน เพื่อบ่งบอกให้เห็นว่าเป็นการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism)

ลักษณะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

โดยลักษณะทั่วไปของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีดังนี้

1. เป็นพื้นที่ธรรมชาติที่มีการอนุรักษ์ไว้ รวมถึงแหล่งประวัติศาสตร์ โบราณคดี และวัฒนธรรมที่ปรากฏในพื้นที่ธรรมชาตินั้นๆ
2. มุ่งเน้นที่คุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว มากกว่าการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ
3. เน้นให้ทุกฝ่ายมีความรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อมธรรมชาติและวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยว
4. ให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสเรียนรู้ หรือมีประสบการณ์โดยตรงกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติ นอกจากจะได้รับความพึงพอใจแล้ว ยังเป็นการส่งเสริมประสบการณ์ด้านสิ่งแวดล้อม
5. เป็นการท่องเที่ยวที่คืนประโยชน์สู่ธรรมชาติและชุมชนท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม
6. เป็นการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

วัตถุประสงค์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

วัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีความแตกต่างอย่างชัดเจนจากการท่องเที่ยวทั่วไป กล่าวคือ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศมุ่งเน้นในด้านการท่องเที่ยวควบคู่กับการดูแลรักษาและคงไว้ซึ่งคุณภาพสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว การเพิ่มพูนประสบการณ์ที่มีคุณค่าให้นักท่องเที่ยว การพัฒนาจิตสำนึกและความเข้าใจของนักท่องเที่ยวในการทำคุณประโยชน์ให้แก่สิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจ และการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของชุมชนที่แหล่งท่องเที่ยวตั้งอยู่นอกจากนี้ ยังมุ่งเน้นด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่น่าสนใจ

องค์ประกอบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีองค์ประกอบสำคัญที่ควรพิจารณาอยู่ 3 ประการ คือ การสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว และการมีส่วนร่วมของชุมชนการสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติและระบบนิเวศ หากปัจจัยข้างต้นได้รับผลกระทบกระเทือนจากการใช้ประโยชน์ในรูปแบบใดก็ตาม โอกาสที่จะเกิดความเสื่อมโทรมหรือถูกทำลายจนด้อยคุณค่าไปก็มีอยู่สูง

1. การให้ความรู้ความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยว พร้อมทั้งการสร้างจิตสำนึกในการปกป้องรักษาธรรมชาติแวดล้อมระหว่างการเดินทางท่องเที่ยวจึงเป็นสิ่งจำเป็น รวมถึงการสร้างจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ให้กับราษฎรท้องถิ่น มัคคุเทศก์ และเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ดูแลรับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยวนั้นด้วย วิธีการสร้างจิตสำนึกในด้านการอนุรักษ์สำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่นิยมใช้กันโดยทั่วไปได้แก่ การจัดทำโปรแกรมสื่อความหมายธรรมชาติ เช่น การจัดตั้งศูนย์สื่อความหมายธรรมชาติในแหล่งท่องเที่ยว การจัดเอกสารสิ่งพิมพ์ที่จำเป็นต่อการศึกษาเรียนรู้ การจัดนิทรรศการ/แผ่นป้ายบรรยายตามจุดท่องเที่ยวต่างๆ การจัดทำเส้นทางเดินป่าศึกษาธรรมชาติ รวมถึงการฝึกอบรมมัคคุเทศก์และเจ้าหน้าที่ให้สามารถชี้แนะและอธิบายเกี่ยวกับธรรมชาติและนิเวศวิทยาของสิ่งต่างๆ ที่นักท่องเที่ยวพบเห็น

2. ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีความสนใจที่จะศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติในลักษณะต่างๆ ทั้งสภาพภูมิทัศน์ตามธรรมชาติ ตลอดจนแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่ยากลำบากต่อการเดินทางและทำทนาย นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้จึงต้องการการบริการและสิ่งอำนวยความสะดวกที่ให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติในแง่มุมต่างๆ ทั้งในระดับกว้างและระดับลึกซึ้ง ซึ่งเป็นเสมือนการเพิ่มพูนประสบการณ์และได้รับความพึงพอใจในการท่องเที่ยว

3. การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น การท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนท้องถิ่นในระยะยาว และขณะเดียวกันการท่องเที่ยวมีผลต่อการคงอยู่ของธรรมชาติแวดล้อม ดังนั้นการเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะช่วยให้ชุมชนได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม และทำให้

ขอบเขตของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ครอบคลุมองค์ประกอบหลัก 4 ด้าน (มิติ) ที่ประกอบด้วย การพิจารณาด้านพื้นที่ท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยว ผู้เกี่ยวข้องและรูปแบบการจัดการ กล่าวคือ

1. องค์ประกอบด้านพื้นที่ เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องเนื่องเป็นธรรมชาติเป็นหลัก มีแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ทั้งนี้รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับระบบนิเวศ

2. องค์ประกอบด้านการจัดการ เป็นการท่องเที่ยว ที่มีความรับผิดชอบต่อ (Responsible Travel) ไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม (no or low impact) มีการจัดการที่ยั่งยืนครอบคลุมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษและ ควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต

3. องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ เป็นการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ (learning process) โดยมีการศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เป็นการเพิ่มพูนความรู้ ความประทับใจ เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่น

4. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชน ท้องถิ่นที่มีส่วนร่วมตลอดกระบวนการ เพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อท้องถิ่น ยกย่องคุณภาพชีวิตและการได้รับผลตอบแทน เพื่อกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วย ข้อกำหนดที่ชัดเจนของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนี้ ขึ้นอยู่กับความสมบูรณ์ของลักษณะพื้นฐานที่เป็นหลักการทั้ง 4 ด้าน หากการท่องเที่ยวใดมีองค์ประกอบที่สมบูรณ์ของลักษณะดังกล่าวแล้วจัดเป็น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่สมบูรณ์ หากขาดหรือปราศจากข้อใดข้อหนึ่ง ความสมบูรณ์จะลดน้อยลงจนอาจเป็นการจัดการที่ส่งเสริมให้เป็นการท่องเที่ยวในรูปแบบอื่น ๆ...

(<http://www.trekkingthai.com/cgi-bin/webboard/print.pl?content=0155&board=travel>. 2552 : ออนไลน์)

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีสาระสำคัญดังนี้

- แหล่งท่องเที่ยวที่จะส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ควรเป็นพื้นที่ธรรมชาติที่มีการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมและอาจรวมไปถึงแหล่งประวัติศาสตร์โบราณคดีและวัฒนธรรมที่ปรากฏในพื้นที่ธรรมชาตินั้นด้วย
- การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวที่ทุกฝ่ายมีความรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อมธรรมชาติ และระบบนิเวศ โดยเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ทำลายหรือทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม
- การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเน้นให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัส หรือมีประสบการณ์กับสภาพแวดล้อมธรรมชาติโดยตรงและเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยว ได้ศึกษาเรียนรู้สภาพแวดล้อมธรรมชาติ ซึ่งนอกจากจะได้รับความพึงพอใจแล้ว ยังจะเป็นการเสริมสร้างจรรยาบรรณด้านสิ่งแวดล้อม เชิงบวกด้วย
- การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ให้ประโยชน์กลับคืนสู่ธรรมชาติและการอนุรักษ์ ธรรมชาติในขณะเดียวกันจะเอื้อประโยชน์ ต่อชุมชนท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม นอกจากนั้นจะมุ่งเน้นที่คุณค่าของธรรมชาติหรือลักษณะเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวเป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยวไม่ใช่เน้นที่การเสริมแต่งหรือการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ

ประเภทของแหล่งท่องเที่ยว

แหล่งท่องเที่ยวสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท คือ

1. แหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติ (Natural Attractions)
2. แหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น (Manufactured Attractions)
3. แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และวิถีชีวิต

แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ (Natural Attractions) หรือที่เกิดจากสภาพแวดล้อมตามธรรมชาตินั้น ประกอบด้วย สภาพภูมิอากาศ (Climate) ทิวทัศน์ที่สวยงาม (Scenery) และสัตว์ป่า (Wildlife) นับได้ว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ประสบความสำเร็จในการดึงดูดนักท่องเที่ยวได้มากที่สุด แต่แหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวเหล่านี้จะต้องได้รับการดูแลและบำรุงรักษาเป็นอย่างดี นักท่องเที่ยวที่รู้เท่าไม่ถึงการณ์ อาจทำลายความสวยงามลงได้ แหล่งท่องเที่ยวที่

ไม่มีครั้งใดในวงสนทนาหรือในการประชุมทั้งในประเทศและต่างประเทศเมื่อพูดถึงนิยามศัพท์และความหมายของคำ " Ecotourism" แล้วจะไม่มีข้อโต้แย้งถกเถียงกันว่า มันคืออะไรกันแน่ มีความหมายครอบคลุมหรือจำกัดมากน้อยเพียงใด โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่เกี่ยวข้องหลายอาชีพหลายหน่วยงาน ในประเทศไทยเราจนทำให้ การนำไปใช้ปฏิบัติของคนแต่ละกลุ่ม ผิดแผกแตกต่างกันไป แล้วแต่พื้นฐานความเข้าใจ อาชีพ หรือวัตถุประสงค์ เริ่มตั้งแต่ศัพท์นิยามหรือคำศัพท์ ชีกหนึ่งคนไทย ยังคงเรียกว่า " การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์" แต่อีกชีกหนึ่งเรียกว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ" ซึ่งทั้งสองชีกก็มีเหตุผล ของ การใช้คำดังกล่าวที่มีน้ำหนักน่าเชื่อถือทั้งคู่ แต่อย่างไรก็ดี ราชบัณฑิตยสถาน เมื่อ 2-3 ปีที่ผ่านมาได้พิจารณากำหนดคำศัพท์ Ecotourism เป็นอย่างหลังคือ "การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ" เพราะฉะนั้น คำศัพท์ที่เป็นทางการก็จำเป็นจะต้องยึดถือตาม ราชบัณฑิตยสถานเป็นที่ตั้ง ส่วนใครจะใช้ "การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์" ก็ไม่ น่า จะถูกตำหนิแต่อย่างใด ถ้าหากจะมีคำ " Ecotourism" กำกับไว้ด้วย

ประการที่สอง มีผู้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ไว้มากมายสั้นบ้างยาวบ้าง แตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับสาขาวิชาชีพ หรือพื้นฐานความรู้ที่แต่ละคนได้ร่ำเรียนมา หรือมีประสบการณ์มาแต่อดีต แต่เกือบทั้งหมดให้การยอมรับว่า "การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ" เป็นเพียงรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (sustainable tourism) ที่มีลักษณะพิเศษเป็นของตนเอง และแตกต่างไปจากการท่องเที่ยวในรูปแบบอื่น ลักษณะพิเศษที่อ้างถึงได้แก่

หนึ่ง "การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ"เป็นการท่องเที่ยวที่อาศัยธรรมชาติเป็นฐาน (nature - based tourism) เช่น แหล่งท่องเที่ยวประเภท อุทยาน วนอุทยาน เกาะแก่ง และชายทะเล เป็นต้น แต่อาจหมายรวมถึง ศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และวิถีชีวิตของคนท้องถิ่น หากสิ่งเหล่านี้ปรากฏอยู่ในหรือเกี่ยวข้องกับระบบนิเวศธรรมชาติ

สอง “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ”เป็นการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศน้อยหรือต่ำ หรือ ไม่มีผลกระทบต่อ วิถีทางธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น จนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางลบเพราะฉะนั้นการป้องกันและควบคุมผลกระทบอันเกิดจากการท่องเที่ยวจึงเป็นหัวใจสำคัญของการบริหารจัดการ เช่น ไม่เน้นปริมาณนักท่องเที่ยว ไม่สนับสนุนให้มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกเกินความจำเป็นเน้นธรรมชาติ และ องค์ประกอบของธรรมชาติเป็นสิ่งดึงดูด เป็นต้น (ผศ.สุรเชษฐวัชรธรรมาส. คณะวนศาสตร์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 2547 : ออนไลน์)

นำชัย ทนผล (2542 ,29-30) ระบุว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศหรือ Ecotourism ที่ เป็นคำ/ความภาษาอังกฤษใช้เรียกการท่องเที่ยวเพื่อความเข้าใจสภาพธรรมชาติเป็นหลัก และในภาษาไทยมีการเรียกขานต่างกันออกไป เช่น การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ นิเวศสัญจร นิเวศท่องเที่ยว และการท่องเที่ยวเพื่อรักษาสีงแวดล้อม เป็นต้น จากการศึกษาแนวคิด ปรัชญา รูปแบบ และการจัดการที่มีลักษณะเฉพาะของการท่องเที่ยวรูปแบบนี้ จะเห็นได้ว่า “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” น่าจะเป็นบัญญัติศัพท์ที่เหมาะสมที่สุด (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย,2541 : 9) ทั้งนี้เพื่อความชัดเจนของการท่องเที่ยวที่มุ่งรักษาระบบนิเวศ อันเป็นความจำเป็นในการท่องเที่ยวในพื้นที่ที่มีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับระบบนิเวศอย่างใกล้ชิดแต่อย่างไรก็ตามการท่องเที่ยวเชิงนิเวศหรือ Ecotourism นี้ยังมีผู้ให้ความหมายและองค์ประกอบที่แตกต่างกันออกไปตามพื้นที่ ภูมิประเทศและทิศทางการปฏิบัติของผู้ให้ความหมาย ซึ่งความหมายต่างๆ สะท้อนให้เห็นถึงมิติที่แตกต่างกัน ดังเช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่าเป็นการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยนักท่องเที่ยวจะต้องได้รับความรู้จากการท่องเที่ยวอย่างแท้จริง และไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรม รวมทั้งท้องถิ่นควรมีส่วนร่วมในการพัฒนา และในทำนองคล้ายคลึงกัน The Ecotourism Society (1991) ใน 1997: 37 ให้ความหมายว่าเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีจุดมุ่งหมายเพื่อเรียนรู้เข้าใจในพื้นที่ธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ และ วัฒนธรรม ของสิ่งแวดล้อมอย่างมีความรับผิดชอบต่อระบบนิเวศ และในขณะเดียวกันก็ให้โอกาสทางเศรษฐกิจแก่ชุมชนที่ส่งผลให้การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เกิดประโยชน์ต่อประชาชนท้องถิ่น สำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในแนวคิดของ Ceballos Lascrain (1991) ซึ่งอ้างโดยสุรเชษฐวัชรธรรมาส (2536 : 13) ที่ระบุว่าเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางไปยังแหล่งธรรมชาติโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อขึ้นเรียนรู้และเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ พืชพรรณ สัตว์ป่า ตลอดจนคุณลักษณะทางวัฒนธรรมที่ปรากฏอยู่ในแหล่งธรรมชาติเหล่านั้น

นอกจากนั้น Nelson (1994 : 248 -255) ให้คำจำกัดความและคุณลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้หลายหลายมุมมองกล่าวคือ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวธรรมชาติ ซึ่งนักอนุรักษ์วิทยาและนักท่องเที่ยวสนใจทำงานร่วมกันเพื่อสงวนคุณภาพของสิ่งแวดล้อม ในขณะเดียวกัน จะช่วยปกป้องการท่องเที่ยวด้วยเช่นกัน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศนี้มุ่งเน้นการส่งเสริมและการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติโดยผ่านทางท่องเที่ยวซึ่งเป็นกลวิธีที่สำคัญในการคงไว้ซึ่งความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศ และถือได้ว่าเป็นกลยุทธ์ใหม่ของการท่องเที่ยวที่จะสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนาและการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจซึ่งถูกมองว่าเป็นแรงผลักดันใหม่ที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งธรรมชาติและจุดหมายปลายทางของการพัฒนา Blangy and Wood (nd : 32) ให้ทรรศนะเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่าเป็นการท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติอย่างมีความรับผิดชอบเพื่อสงวนและรักษาสิ่งแวดล้อมและคงไว้ซึ่งความกินดีอยู่ดีของประชาชนท้องถิ่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศนี้เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่กินความมากกว่าการท่องเที่ยวรูปแบบอื่นเนื่องจากขึ้นอยู่กับคุณภาพของสิ่งแวดล้อมที่ผู้จัดการพื้นที่หรือนักพัฒนาพื้นที่จะต้องให้ความเอาใจใส่เป็นพิเศในการประกันถึงผลกระทบจากกิจกรรมการท่องเที่ยวให้เกิดน้อยที่สุด (Boyd and Butler ,1996 : 2) สำหรับมุมมองของ Jame R . Butler แห่งมหาวิทยาลัยอัลเบอร์ต้าเกี่ยวกับลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่กล่าวไว้ในการประชุมทางวิชาการเรื่อง **“นิเวศสัญจร : ความจำเป็นในทศวรรษนี้”** เมื่อวันที่ 8 กันยายน พ.ศ. 2538 ณ โรงแรมเชียงใหม่ ฮิลล์ จังหวัดเชียงใหม่ ว่า กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสิ่งแวดล้อมในเชิงบวกความสมบูรณ์ของแหล่งท่องเที่ยวและบูรณาภาพของแหล่งท่องเที่ยวต้องไม่ถูกกัดกร่อน การจัดการพื้นที่ต้องได้รับการเอาใจใส่ในคุณค่าภายในธรรมชาติมากกว่าสิ่งแปลกปลอมภายนอก ซึ่งนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ecotourists) ต้องยอมรับสภาพธรรมชาติมากกว่าชื่นชมกับการปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อมและความสะดวกสบายส่วนตัว การวัดความพึงพอใจและความคาดหวังของนักท่องเที่ยวต้องวัดจากความคาดหวังและความพึงพอใจในความรู้และการศึกษาที่ได้รับ มิใช่วัดจากสิ่งที่ตื่นตาเร้าใจหรือการบรรลุผลทางกายภาพ นอกจากนั้นผู้นำทางและนักท่องเที่ยวจะต้องเตรียมตัวอย่างมากสำหรับประสบการณ์ที่จะได้รับโดยเพิ่มมิติการรับรู้เชิงข้อมูลข่าวสารและการเข้าถึงความซาบซึ้งทางอารมณ์ด้วย

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หรือ Ecotourism เป็นแนวความคิดที่เพิ่งปรากฏขึ้นเมื่อไม่นานมานี้ และยังมีการใช้คำภาษาอังกฤษอื่นๆ ที่ให้ความหมายเช่นเดียวกัน ที่สำคัญได้แก่ Nature Tourism, Bio Tourism, Green Tourism เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การท่องเที่ยวดังกล่าวล้วนแต่เป็นการบ่งบอกถึง การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (sustainable tourism) ซึ่งจากการประชุม Globe 1990

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีลักษณะที่สำคัญคือ เป็นการท่องเที่ยวที่ดำเนินการภายใต้ขีดจำกัดความสามารถของธรรมชาติ และต้องตระหนักถึงการมีส่วนร่วมของประชากร ชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี ที่มีต่อขบวนการท่องเที่ยว อีกทั้งต้องยอมรับให้ประชาชนทุกส่วนได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน และต้องชี้ นำภายใต้ความปรารถนาของประชาชนท้องถิ่นและชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยวนั้นๆ (สถานบันวิจัย วิทยาศาสตร์และสิ่งแวดล้อม แห่งประเทศไทย, 2539 อ้างใน สฤษฎ์, 2548)

สำหรับความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้มีบุคคลหรือองค์กรต่างๆ ให้ความหมายและคำจำกัดความไว้มากมาย เป็นที่ยอมรับในระดับหนึ่งและได้รับการอ้างอิงถึงเสมอ ที่สำคัญมีดังนี้

Ceballos Lascurain (1991) อาจจะเป็นคนแรกที่ได้ให้คำจำกัดความของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่า "เป็นการท่องเที่ยว รูปแบบหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางไปยังแหล่งธรรมชาติ โดยไม่ให้เกิดการรบกวนหรือทำความเสียหายแก่ธรรมชาติ แต่มีวัตถุประสงค์ เพื่อชื่นชม ศึกษาเรียนรู้ และเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ พืชพรรณ และสัตว์ป่า ตลอดจนลักษณะทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในแหล่งธรรมชาติ เหล่านั้น"

Elizabeth Boo (1991) ให้คำจำกัดความการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่า "การท่องเที่ยวแบบอิงธรรมชาติที่เอื้อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ อันเนื่องมาจากการมีเงินทุนสำหรับการปกป้องดูแลรักษาพื้นที่ มีการสร้างงานให้กับชุมชนหรือท้องถิ่น พร้อมทั้งให้การศึกษและสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม"

The Ecotourism Society (1991) ได้ให้คำจำกัดความการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่า "การเดินทางไปเยือนแหล่งธรรมชาติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเรียนรู้ถึงวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ด้วยความระมัดระวัง ไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือทำลายคุณค่าของระบบนิเวศ และในขณะเดียวกันก็ช่วยสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจที่ส่งผลให้การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเกิดประโยชน์ต่อประชาชนท้องถิ่น"

Western (1993) ได้ปรับปรุงคำจำกัดความการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของ The Ecotourism Society ให้สั้นและกระชับรัด แต่มีความหมายสมบูรณ์มากขึ้นคือ "การเดินทาง

The Common Wealth Department of Tourism (1994) ได้ให้คำจำกัดความการท่องเที่ยวเชิงนิเวศคือ การท่องเที่ยวธรรมชาติที่ครอบคลุมถึงสาระด้านการศึกษา การเข้าใจธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และการจัดการเพื่อรักษาระบบนิเวศให้ยั่งยืน คำว่า ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมยังครอบคลุมถึงขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นด้วย ส่วนคำว่ารักษาระบบนิเวศให้ยั่งยืนนั้นหมายถึง “การป้อนผลประโยชน์ต่างๆ กลับสู่ชุมชนท้องถิ่นและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ”

เสรี เวชบุษกร (2538) ให้คำจำกัดความการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่า “การท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยว ที่เป็นธรรมชาติและต่อสิ่งแวดล้อมทางสังคม ซึ่งหมายรวมถึงวัฒนธรรมของชุมชนในท้องถิ่น ตลอดจนโบราณสถานโบราณวัตถุที่มีอยู่ในท้องถิ่นด้วย”

กรมป่าไม้ (2548) ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่าเป็น “การท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางไปยังแหล่งธรรมชาติและแหล่งวัฒนธรรมอย่างมีความรับผิดชอบต่อ โดยไม่ก่อให้เกิดการรบกวนหรือความเสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แต่มีวัตถุประสงค์อย่างมุ่งมั่น เพื่อชื่นชม ศึกษาเรียนรู้ และเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ พืชพรรณ และสัตว์ป่า ตลอดจนลักษณะทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในแหล่งธรรมชาตินั้น อีกทั้งช่วยสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจที่ส่งผลให้การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเกิดประโยชน์ต่อชุมชนอีกด้วย”

โดยสรุปก่อนอื่นมีข้อสังเกตจากความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งมาจากนิยามศัพท์และความหมายของคำ " Ecotourism" นั้น ขึ้นอยู่กับพื้นฐานอาชีพ ความเข้าใจ และวัตถุประสงค์ของแต่ละคนหรือองค์กร ซึ่งในภาษาไทยอาจเรียกว่า "การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์" แต่ในที่สุตราชบัณฑิตยสถาน ได้พิจารณากำหนดคำศัพท์ Ecotourism ว่า “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ”

ข้อพิจารณาต่อมาคือความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศดังกล่าวข้างต้น เกือบทั้งหมดให้การยอมรับว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นเพียงรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (sustainable tourism) ที่มีลักษณะพิเศษเป็นของตนเอง และแตกต่างไปจากการท่องเที่ยวในรูปแบบอื่น คือ

1. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการท่องเที่ยวที่อาศัยธรรมชาติเป็นฐาน (nature - based tourism) เช่น แหล่งท่องเที่ยวประเภท อุทยาน วนอุทยาน เกาะแก่ง และชายทะเล เป็นต้น แต่อาจหมายรวมถึง ศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และวิถีชีวิตของคนท้องถิ่น หากสิ่งเหล่านี้ปรากฏอยู่ในหรือเกี่ยวข้องกับระบบนิเวศธรรมชาติ

2. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศน้อยหรือต่ำ หรือไม่มีผลกระทบต่อวิถีทางธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น จนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางลบ เพราะฉะนั้นการป้องกันและควบคุมผลกระทบอันเกิดจากการท่องเที่ยวจึงเป็นหัวใจสำคัญของการบริหารจัดการ เช่น ไม่เน้นปริมาณนักท่องเที่ยว ไม่สนับสนุนให้มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกเกินความจำเป็น เน้นธรรมชาติและองค์ประกอบของธรรมชาติเป็นสิ่งที่ดึงดูด เป็นต้น

3. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการท่องเที่ยวที่เปิดโอกาสให้ผู้มาเยือนได้สัมผัสเรียนรู้และเข้าใจธรรมชาติและองค์ประกอบธรรมชาติ (รวมทั้งศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และวิถีชีวิตของคนท้องถิ่น) ตลอดจนผลกระทบของมนุษย์ที่มีต่อระบบนิเวศ เพื่อให้นักท่องเที่ยวมีพฤติกรรมด้านสิ่งแวดล้อมในเชิงบวก เพราะฉะนั้นการจัดระบบบริการข้อมูลและการสื่อความหมายธรรมชาติ รวมทั้งการเพิ่มพูนศักยภาพของมัคคุเทศก์จึงเป็นเรื่องสำคัญลำดับต้น

4. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการท่องเที่ยวที่สนับสนุนให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในการคิด (วางแผน) การทำ (ปฏิบัติหรือดำเนินการ) และการติดตามตรวจสอบประเมินผล ร่วมกับผู้เกี่ยวข้องส่วนอื่นๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน พร้อมได้รับผลตอบแทนในเชิงเศรษฐกิจ เพื่อยกระดับรายได้และคุณภาพชีวิตของท้องถิ่นด้วยความเหมาะสมเป็นธรรม

จากลักษณะดังกล่าวข้างต้น อาจสรุปความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ดังนี้ “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” หมายถึง “การเดินทางท่องเที่ยวไปตามแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์ และมีการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม โดยมีการควบคุมผลกระทบและสร้างบรรยากาศของการศึกษาเรียนรู้ ธรรมชาติแวดล้อม พร้อมให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมและได้รับประโยชน์เพื่อเพิ่มพูนคุณภาพชีวิต”

กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดประสบการณ์เรียนรู้แก่นักท่องเที่ยวและไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม อาทิเช่น กิจกรรมการเดินป่า กิจกรรมศึกษาธรรมชาติ กิจกรรมถ่ายรูปธรรมชาติ บันทึกเทปวิดีโอเทปเสียงธรรมชาติ กิจกรรมส่อง/ดูนก กิจกรรมศึกษา/เที่ยวถ้ำ หรืออาจเป็นกิจกรรมประเภทตื่นตันทึ่งผจญภัยหรือชื่นชมธรรมชาติก็ได้

ดังที่กล่าวมาข้างต้น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นแนวคิดที่จะทำให้กิจกรรมการท่องเที่ยวช่วยส่งเสริมการศึกษาธรรมชาติและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะช่วยสร้างรายได้ และยังเป็นการสร้างงานให้กับประชาชนในท้องถิ่นเพื่อเพิ่มรายได้ เมื่อ

บริบทการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ปรัชญา และแนวความคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนับแต่ได้มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวได้ก่อให้เกิดรายได้มาหาศาล และเป็นการกระตุ้นทางด้านการพัฒนาเศรษฐกิจของแต่ละประเทศ แต่ในทางตรงกันข้าม การเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว กลับทำให้สภาพแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว และภาพพจน์ของการท่องเที่ยวได้ลดน้อยถอยลง ประเภทโลกที่สามยังมีปัญหาในเรื่องการอนุรักษ์ และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ยังมีการแย่งชิงทรัพยากรโดยทั่วไประหว่างผลประโยชน์ผู้มีอำนาจ และผู้ยากจนรวมทั้งนิติบุคคล ประกอบกับประชาชนที่มีวิถีชีวิตที่ติดพันกับธรรมชาติโดยตรง และยังคงได้พึ่งพาอาศัยธรรมชาติเป็นแหล่งดำเนินชีวิตอยู่มาก แนวความคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ดูจะเป็นทางออกที่ดีโดยภายใต้ความต้องการของประชาคมโลกในการสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนากับการอนุรักษ์ ประกอบกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกในการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยเฉพาะจากการประชุมที่กรูรีโอ เดอจาเนโร ประเทศบราซิล ปี พ.ศ. 2535 รวมข้อสรุปที่เกี่ยวกับ Travel and Tourism Industry ใน Agenda 21 มีส่วนผลักดันให้เกิดการร่วมมือระหว่างภาครัฐบาล และภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องในการจัดตั้งระบบและกระบวนการเพื่อการประสานงานการพัฒนาอย่างยั่งยืน ตั้งแต่ระดับการตัดสินใจ การกำหนดแนวทางการปฏิบัติที่จำเป็นก่อให้เกิดกระแสสำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว 3 ด้าน

(สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2542 : 1) คือ

1. กระแสความต้องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ ป้องกันและแก้ไข วิกฤตการณ์ของโลกโดยเฉพาะอย่างยิ่งการอนุรักษ์ระบบนิเวศเพื่อคงความหลากหลายทางชีวภาพ
2. กิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ได้แก่ การชมความงาม ความเก่าแก่ การมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวของแหล่งประวัติศาสตร์ การเรียนรู้ประวัติและความเป็นมาของแหล่งโบราณสถาน และประวัติศาสตร์ การศึกษาแหล่งศิลปวัฒนธรรม

กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเหล่านี้ต่างมีลักษณะเฉพาะและเหมาะสมกับพื้นที่แต่ละพื้นที่และแต่ละกลุ่มของนักท่องเที่ยว ซึ่งมีวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวที่แตกต่างกันมีความต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกหรือเครื่องมือที่ต่างกัน รวมทั้งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในระดับที่ต่างกันด้วย

แนวคิดและการจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ ที่แตกต่างไปจากรูปแบบการท่องเที่ยวแบบปกติหรือประเพณีนิยมที่มักเน้นแต่เพียงความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวเป็นหลักและเน้นการส่งเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ซึ่งที่ผ่านมาพบว่าได้ก่อให้เกิดปัญหาแก่ชุมชนท้องถิ่นและสิ่งแวดล้อมตามมาอย่างมากมาย การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางและมีความเหมาะสมในการพัฒนาเป็นรูปแบบหลัก และเป็นการจัดการที่มุ่งไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน เพราะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ในแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศสิ่งแวดล้อม มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันกับผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นเพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน จิตสำนึกที่เกิดขึ้นนี้มิได้มีความหมายเพียงเกิดการยอมรับอย่างเข้าใจเท่านั้น หากยังหมายถึงต้องสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรมอีกด้วย (นำชัย ทนุผล, 2543: 28,44)

สำหรับขอบเขตของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น Buckley (1993) อ้างใน นำชัย ทนุผล (2542:32-34) ได้ระบุองค์ประกอบหลัก จำนวน 4 ด้าน ซึ่งประกอบด้วย

1. องค์ประกอบด้านพื้นที่ เป็นองค์ประกอบที่มีพื้นฐานอยู่กับธรรมชาติ เพราะเป็นการท่องเที่ยวในพื้นที่ที่มีความเกี่ยวข้องกับธรรมชาติเป็นหลัก และมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นรวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในพื้นที่ของแหล่งนั้นๆ
2. องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ เป็นการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ (learning process) โดยให้มีการศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เพื่อเพิ่มพูนความรู้ประสบการณ์ และความประทับใจ เพื่อสร้างความตระหนัก

3. องค์ประกอบด้านองค์กร ควรคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น ตลอดจนกระบวนการต่างๆ เพื่อเปิดโอกาสทางเศรษฐกิจให้ท้องถิ่น โดยเป็นการกระจายรายได้ และนำผลตอบแทน ผลประโยชน์กลับคืนมาสู่ชุมชน ในแง่ของการยกระดับคุณภาพชีวิต การบำรุงรักษา การจัดการแหล่งท่องเที่ยวให้ยั่งยืน ในที่สุดชุมชนท้องถิ่นจะมีส่วนร่วมในการควบคุม การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ

4. องค์ประกอบด้านการจัดการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างมีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม โดยมีการจัดการอย่างยั่งยืน ครอบคลุมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การใช้ประโยชน์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษและการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขตโดยมีการคำนึงถึงศักยภาพและความสามารถในการรองรับ จึงเป็นการท่องเที่ยวบนพื้นฐานของการจัดการอย่างยั่งยืน

ข้อกำหนดที่ชัดเจนของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ นั้นขึ้นอยู่กับความสมบูรณ์ขององค์ประกอบหลักทั้ง 4 ด้าน หากการท่องเที่ยวใดมีองค์ประกอบครบถ้วนสมบูรณ์ดังกล่าวแล้วจัดได้ว่าเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สมบูรณ์ หากขาดหรือปราศจากข้อใดข้อหนึ่งไป ความสมบูรณ์จะลดน้อยลงจนอาจต้องจัดการส่งเสริมหรือทำให้การท่องเที่ยวรูปแบบนั้นเป็นการท่องเที่ยวในรูปแบบอื่นๆ ต่อไป

Ziffer (1998) อ้างใน นำชัย ทนุผล (2542:35) ได้ให้ข้อเสนอแนะ ว่าการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ประสบความสำเร็จจำเป็นต้องดำเนินการบนพื้นฐานของแนวทาง 5 ประการ

1. ต้องเกิดจากการบูรณาการบนความร่วมมือของบุคคลทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง
2. การวางแผนโครงการต้องมีความระมัดระวัง และเป็นการดำเนินการพัฒนาไปอย่างช้าๆ ค่อยเป็นค่อยไป
3. การให้การศึกษา และการฝึกอบรม จำเป็นต้องมีการดำเนินการให้แก่บุคคลที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย
4. แผนงานและโครงการต้องได้รับความเห็นชอบและความร่วมมือจากชุมชนท้องถิ่น
5. ควรมีการติดตามและประเมินผลกระทบที่เกิดขึ้นทุกระยะของการดำเนินการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น

ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ แหล่งธรรมชาติ ซึ่งเน้นความหลากหลายทางชีวภาพ มีลักษณะความดั้งเดิม แหล่งวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ที่มีความสัมพันธ์กับระบบ

1. การประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวบนพื้นที่ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันว่าเป็นเช่นไร เรากำลังอยู่ตรงไหน เราต้องการอะไร ทรัพยากรธรรมชาติเป็นอย่างไร ใครได้รับผลประโยชน์

2. การกำหนดการท่องเที่ยวที่ต้องการ ว่าเราต้องการพัฒนาการท่องเที่ยวไปถึงระดับใดและเราจะปรับปรุงได้อย่างไร

3. การวางแผนกลยุทธ์ตัดสินใจเกี่ยวกับระดับ และประเภทของการท่องเที่ยวที่จะจัดขึ้นบนพื้นที่การวางแผนการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว เพื่อดำเนินการ และควรมีการตรวจสอบกิจกรรม โดยมีการประเมินผลกระทบของกิจกรรมนั้น

การจัดการการท่องเที่ยวบนพื้นที่อนุรักษ์มีการพิจารณาถึงคุณค่าด้านต่างๆ ไปพร้อมๆกัน ได้แก่ คุณค่าทางนิเวศ วิทยาศาสตร์ เศรษฐกิจ การเมือง สังคม และแม้กระทั่งคุณค่าทางด้านจิตใจ และศาสนา การจัดการควรทำในภาพรวม โดยพิจารณาถึงท้องถิ่น และภูมิภาคที่พื้นที่อนุรักษ์ตั้งอยู่ และนำจุดประสงค์ ของพื้นที่ผนวกเข้ากับจุดประสงค์ของชุมชนและภูมิภาคจะทำให้เกิดผลกระทบเชิงบวกต่อสภาพแวดล้อม ของท้องถิ่น ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม นิเวศ หลักการ

1. กำหนดรูปแบบที่เหมาะสมของการท่องเที่ยวบนแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยทั่วไป รูปแบบของการจัดการการท่องเที่ยวและการพักผ่อนบนพื้นที่อนุรักษ์ มีการพัฒนาการเป็น 3 รูปแบบ ซึ่งขึ้นอยู่กับความสามารถในการรองรับพื้นที่และความสามารถในการจัดการของพื้นที่ ได้แก่

1.1 การจัดการบนฐานของกิจกรรมเป็นรูปแบบที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวเข้าร่วมกิจกรรมเฉพาะ เช่น การตกปลา ดำน้ำ เดินป่า ดูนก และแคมป์ปิ้ง เป็นต้น การจัดการเน้นที่ความสามารถของพื้นที่ในการรองรับกิจกรรมพักผ่อนที่หลากหลายเท่านั้น

1.2 การจัดการบนฐานของการมีประสบการณ์ (experience - based management) เป็นการรวมพฤติกรรมและประสบการณ์เข้ากับกิจกรรมโดยมุ่งเน้นที่ประสบการณ์ของผู้มาเยือน (visitor) เช่น ประสบการณ์การเรียนรู้ ความหลากหลายของธรรมชาติหรือประสบการณ์มีชีวิต อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มหรือสังคม

1.3 การจัดการบนฐานของการแสวงหากำไรจากส่วนต่างๆ ของพื้นที่ ผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการต้องมีความเข้าใจและรู้่านักท่องเที่ยวมาในพื้นที่นี้ทำไม มีวัตถุประสงค์อะไร ทำมาต้องมาที่นี่ เพื่อที่จะนำคำตอบเหล่านี้มาวางแผนเพื่อจัดกิจกรรมให้เหมาะสมกับความต้องการ และการบริการในกิจกรรมเหล่านี้จะสามารถสร้างรายได้และกำไรในพื้นที่

2. กำหนดความสัมพันธ์ที่เหมาะสม ระหว่างผู้จัดการแหล่งท่องเที่ยวและบริษัทนำเที่ยว ในกระบวนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น บริษัทนำเที่ยวและมัคคุเทศก์เป็นกลไกที่มีความสำคัญยิ่ง เพราะเป็นตัวกลางเชื่อมโยงระบบตลาดกับทรัพยากร หรือให้นักท่องเที่ยวเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยการกระจายเผยแพร่ข้อมูล รายละเอียดของทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว ดังนั้น จึงควรคัดเลือกร่วมมือกับบริษัทนำเที่ยวที่มีรูปแบบก่อให้เกิดผลกระทบน้อยที่สุดต่อทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมหรือกำหนดบทบาทชัดเจนในการอนุรักษ์ทรัพยากรและให้ความสำคัญสนับสนุนการกระจายรายได้สู่ชุมชนท้องถิ่นอย่างแท้จริง

3. สร้างความเป็นหุ้นส่วนกับชุมชนท้องถิ่น โดยเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว

4. กำหนดระดับขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว ของพื้นที่ที่เหมาะสม โดยการกำหนดมาตรฐานระดับผลกระทบที่ยอมรับได้ในแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งรูปแบบที่ใช้

5. ตรวจสอบผลกระทบของการท่องเที่ยวให้เกิดผลกระทบน้อยที่สุด ซึ่งต้องมีการติดตามตรวจสอบสม่ำเสมอทั้งมีการจัดทำคู่มือ และแนวทางการตรวจสอบที่ชัดเจน เพื่อให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องสามารถติดตาม และประเมินตรวจสอบได้ด้วยตนเองอันจะนำไปสู่การปรับปรุงหรือให้สอดคล้องเหมาะสมกับขีดความสามารถในการรองรับพื้นที่และความพึงพอใจความประทับใจของผู้มาเยือน

จากวรรณกรรมที่ตรวจสอบมา จะเห็นได้ว่าแนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศค่อนข้างจะเป็นแนวคิดใหม่ที่มาพร้อมๆ กับกระแสความต้องการของโลก ที่มุ่งเน้นในการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการ และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และระบบนิเวศอันเป็นมรดกที่ทรงคุณค่าของโลก ซึ่งมีการเสนอแนวทางการนำแนวคิดไปสู่การปฏิบัติในลักษณะต่างๆ แต่ละประสบการณ์ในระดับปฏิบัติยังมีข้อผิดพลาด ผู้วิจัยเห็นว่าแนวคิดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีความสำคัญยิ่งที่จะใช้เป็นกรอบความคิดในการวิจัยครั้งนี้

แนวคิดเรื่องการพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว

แหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพเพื่อรองรับการท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น จะต้องเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีระบบนิเวศที่สมบูรณ์มีความสำคัญสูงต่อการศึกษารเรียนรู้ และการอนุรักษ์ที่รวมถึงแหล่งท่องเที่ยว และวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง โดยมุ่งเน้นวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ อีกทั้งในพื้นที่ที่มีความดึงดูดใจ และมีโอกาสจัดกิจกรรมเชิงนิเวศได้มาก และมีองค์ประกอบที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว นอกจากนี้แหล่งท่องเที่ยวที่มีการจัดการที่ดีจะต้องมีศักยภาพสูงในการนำใช้และส่งเสริมการท่องเที่ยวได้ก่อน โดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อพื้นที่ (นำชัย ทะนุผล, 2542: 53 - 54) ผู้ได้กำหนดแนวทางการวิเคราะห์ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวไว้เป็น 2 แนวทางคือ การวิเคราะห์ศักยภาพการจัดการดังนี้

1. ศักยภาพทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว โดยพิจารณาถึงสภาพทรัพยากรที่มีความหมายเหมาะสมที่มีลักษณะเฉพาะและคงลักษณะพื้นที่โดยเน้นความสำคัญทางนิเวศ และวัฒนธรรมพื้นที่และความดึงดูดใจว่ามากนักน้อยเพียงใด เพื่อให้ความสัมพันธ์ต่างๆ กันในแต่ละปัจจัยดังนี้

1.1 ชนิดของแหล่งท่องเที่ยวพิจารณาจากสภาพธรรมชาติของแหล่งท่องเที่ยวหรือเป็นองค์ประกอบหลักภายในแหล่งท่องเที่ยว โดยแบ่งพื้นที่ที่มีศักยภาพธรรมชาติดั้งเดิมหรือเป็นแหล่งสภาพของธรรมชาติถูกดัดแปลง ตกแต่งเป็นบางส่วน แต่ยังคงรักษาสภาพเดิมไว้เป็นหลักหรือเป็นแหล่งธรรมชาติที่สร้างขึ้น โดยการผสมผสานจำลองเลียนแบบหรือทำการตกแต่งภายในโดยไม่มีลักษณะที่เป็นระบบนิเวศที่ถูกต้องหรือไม่ถูกต้องเหมาะสมกับสภาพพื้นที่หรือเป็นแหล่งเลียนแบบธรรมชาติมีค่าต่ำ ความเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศตามลำดับ

1.2 องค์ประกอบที่เป็นเอกลักษณ์ พิจารณาความสำคัญของระบบนิเวศ ความสมบูรณ์ ความหลากหลาย ลักษณะที่หายาก และความสำคัญที่เป็นระบบในพื้นที่ในประเด็นความโดดเด่นมาก (มีลักษณะเป็นสัญลักษณ์ชัดเจน มีความแปลกแตกต่างจากทั่วไป) หรือความโดดเด่นลดลงตามระดับรวมทั้งมีความสวยงามตามธรรมชาติ (ศักยภาพและองค์ประกอบ) ว่ามีระดับความงามเป็นที่ประทับใจของผู้พบเห็นอย่างไร โดยสรุปแล้ว มีความดึงดูดใจมากน้อยแค่ไหน ทั้งนี้รวมความเหมาะสม ในการจัดกิจกรรมเชิงนิเวศอย่างไร ส่วนองค์ประกอบทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ด้านนามธรรมประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่สำคัญด้านวัฒนธรรม ด้านรูปแบบและกิจกรรม ที่มีลักษณะดั้งเดิมของวัฒนธรรมในท้องถิ่นนั้นๆ มีความผสมผสานหรือเพิ่มความดึงดูดใจมากอย่างไรด้วย

2. ศักยภาพของการจัดการ พิจารณาจากสภาพการจัดการปัจจุบัน โดยเป็นการจัดการที่อยู่ในกรอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่ามีมากน้อยแค่ไหน การพิจารณาการจัดการนี้จะบ่งชี้ถึงโอกาสในการเพิ่มศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวให้สูงขึ้นได้ ศักยภาพการจัดการประกอบด้วย

2.1 มีการให้การศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม เป็นการจัดการที่สำคัญ จะทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน สร้างความตระหนักและจิตสำนึกที่ถูกต้องแก่นักท่องเที่ยว โดยพิจารณาจากรูปแบบจัดสื่อความหมาย กิจกรรมด้านการศึกษา (กิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีลักษณะของการให้การศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม)

2.2 การจัดการป้องกันและรักษาสีเขียวสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว เพื่อป้องกันและลดผลกระทบสิ่งแวดล้อม รวมถึงการรักษาไว้ซึ่งทรัพยากร พิจารณาจากการมีการรักษาและคุ้มครองสิ่งแวดล้อม โดยมีมาตรการควบคุมดูแลสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพมากน้อยแค่ไหน มีการนำรายได้กลับมาบำรุงรักษาแหล่งท่องเที่ยวมากน้อยแค่ไหน มีความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สิน และมีมาตรการควบคุมจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว และบริการอย่างมีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด

2.3 องค์การในการจัดการที่ให้ความสำคัญของการร่วมมือกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีส่วนร่วมของชุมชนพิจารณาจากรูปแบบองค์การในการจัดการโดยเน้นความเป็นองค์การ

เกณฑ์ในการคัดเลือกแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศดังกล่าว จะเห็นได้ว่าศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวที่ทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรมนุษย์สร้างนั้น จะให้ความสำคัญของลักษณะเฉพาะของพื้นที่ที่มีความสำคัญต่อระบบนิเวศและวัฒนธรรม การให้ความสำคัญนี้ นอกจากเป็นการให้โอกาสในการเรียนรู้สิ่งที่เป็นของจริง ของแท้ และการเรียนรู้การพัฒนาการแล้วยังจะเป็นการนำการท่องเที่ยวไปสู่การอนุรักษ์สิ่งเหล่านั้นด้วยการให้ความสำคัญที่สุด นอกจากสอดคล้องกับแนวทางการอนุรักษ์แล้ว มนุษย์ (นักท่องเที่ยว) ต้องการศึกษ สัมผัส และเรียนรู้ด้วยอย่างไรก็ตาม สิ่งนี้อาจเป็นอันตรายอย่างยิ่งที่จะนำพาเอาสิ่งแปลกปลอมภายนอก หรือผลกระทบเข้าสู่พื้นที่ทางไกล พื้นที่ที่มีเอกลักษณ์ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ไม่เป็นไปตามธรรมชาตินั้น ดังนั้นการพิจารณาศักยภาพการจัดการจึงเป็นประเด็นสำคัญ ที่ไม่เพียงแต่ทำให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นไปตามเป้าหมายเท่านั้น หากแต่ยังจะเป็นการถ่วงดุลของการเปลี่ยนแปลงในกระบวนการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมอีกด้วย

กล่าวโดยสรุปแล้ว แหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่มีระบบนิเวศที่สมบูรณ์ มีความสำคัญสูงต่อการศึกษาเรียนรู้ และการอนุรักษ์ที่รวมถึงแหล่งท่องเที่ยวและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องโดยมุ่งเน้นวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ ในพื้นที่ที่มีความดึงดูดใจและมีโอกาสจัดกิจกรรมเชิงนิเวศได้มาก อีกทั้งมีองค์ประกอบที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยวด้านอื่นๆ นอกจากนี้ แหล่งท่องเที่ยวที่มีการจัดการดี จะมีศักยภาพสูงในการนำมาใช้ส่งเสริมการท่องเที่ยวได้ก่อน โดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อพื้นที่ด้วย

แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ตามคำจำกัดความการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของราชบัณฑิตยสถาน แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะหมายรวมถึง แหล่งท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์ทุกแห่งตั้งแต่แหล่งธรรมชาติ โบราณสถาน ไปจนถึงชุมชนท้องถิ่น เพราะฉะนั้นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้แก่ อุทยานแห่งชาติ วนอุทยาน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เขตห้ามล่าสัตว์ป่า อุทยานประวัติศาสตร์ แหล่งโบราณคดี ไปจนถึงชุมชนต่างๆ ที่เปิดให้มีการท่องเที่ยว

แต่ปัจจุบันเรื่องการป้องกันผลกระทบสิ่งแวดล้อม และการให้ข้อมูลความรู้แก่ผู้มาเยือน ตามคำจำกัดความกระทำได้บ้างในระดับหนึ่ง คือยังไม่สมบูรณ์หรือได้มาตรฐานเพียงพอ เว้นแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นอุทยานแห่งชาติบางแห่งเท่านั้น อย่างเช่น อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ดอยอินทนนท์ น้ำหนาว เขาสก แก่งกระจาน ฯลฯ

อย่างไรก็ตาม หากยึดความหมายและองค์ประกอบด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ปฏิบัติกันอยู่หลายประเทศ เช่น คอสตาริกา เคนย่า และประเทศในทวีปอเมริกากลางและอเมริกาใต้ ลักษณะของแหล่งท่องเที่ยวที่จัดว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะจำกัดวงเฉพาะที่เป็นแหล่งธรรมชาติเท่านั้น (nature-based destinations) โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวที่มีการอนุรักษ์ธรรมชาติและ วัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น ที่สำคัญได้แก่ อุทยานแห่งชาติ วนอุทยาน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และแหล่งสงวนธรรมชาติในรูปแบบอื่น

ดังนั้น ตามความหมายที่เป็นสากล ซึ่งว่าแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศนี้ ควรจะเน้นการพัฒนาและการจัดการ เฉพาะในแหล่งธรรมชาติซึ่งถือกันว่าเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อสนองตลาดการท่องเที่ยวเฉพาะ (niche market) โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มตลาดนักท่องเที่ยวที่แสวงหาความรู้และอยากเข้าไปมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยวควบคู่ไปกับความเพลิดเพลินและมีปฏิสัมพันธ์กับคนท้องถิ่น รวมทั้งให้ประโยชน์กลับคืนไปสู่แหล่งท่องเที่ยวและชุมชนท้องถิ่น

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ในปัจจุบัน การท่องเที่ยว มีความสำคัญอย่างมากต่อระบบเศรษฐกิจ วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และการส่งเสริมความเข้าใจระหว่างนานาชาติ การท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับธุรกิจหลายอย่าง และต้องพึ่งพอกอาศัยซึ่งกันและกัน แยกกันไม่ได้ เช่น เมื่อเดินทางออกจากบ้าน ก็ต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการคมนาคม ร้านอาหาร โรงแรม แหล่งบันเทิง หรือสถานที่อำนวยความสะดวกอื่นๆ เพื่อบริการแก่นักท่องเที่ยวหรือนักเดินทางเนื่องจากการท่องเที่ยวมีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับมนุษยชาติ ทั้งทางด้านธุรกิจและสังคมวัฒนธรรม ดังกล่าวมาแล้ว นักวิชาการทางด้านการท่องเที่ยวได้กล่าวว่าการท่องเที่ยวจะเป็นอุตสาหกรรมที่ใหญ่โตและมีความสำคัญต่อมนุษยชาติในด้านการเมือง สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม เป็นอย่างยิ่ง ในคริสต์ศตวรรษที่ 21 (Edgell, ใน ชูสิทธิ์ ชูชาติ, 2544: 1)

การท่องเที่ยวชุมชน หมายถึง ทางเลือกในการจัดการท่องเที่ยวที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางของการท่องเที่ยวบนฐานคิดที่ว่าชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากรและเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการท่องเที่ยวโดยมีการนำเอาทรัพยากรต่างๆที่มีอยู่ในท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็นธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณีวิถีชีวิตและวิถีการผลิตของชุมชนมาใช้เป็นต้นทุนหรือปัจจัยในการจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสมรวมทั้งมีการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถ ในการดำเนินงานตั้งแต่ การตัดสินใจ การวางแผน การดำเนินงาน การสรุปบทเรียน โดยเน้นให้เกิดความยั่งยืน สู้รุ่นลูกหลานและเกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่นตลอดจนคำนึงถึงความสามารถในการรองรับของธรรมชาติเป็นสำคัญ(สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยใน.2547 : ออนไลน์)

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย(2544:2-4)ได้ระบุไว้ว่า ช่วงกระแสของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแพร่ขยายไปทั่วโลก และ ททท.จัดทำแผนพัฒนาและอนุรักษ์การท่องเที่ยวจึงได้จัดตั้งคณะทำงานเพื่อศึกษา เรื่อง Ecotourism ระยะแรกคณะทำงานมีมติใช้คำจำกัดความ Ecotourism ในความหมายภาษาไทยว่า"การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์"โดยมีความประสงค์ที่จะสื่อความหมายให้กับชาวไทยทุกระดับเข้าใจว่า รูปแบบการท่องเที่ยว Ecotourism นับเป็นรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อมในการรับรู้ของชาวไทย คือ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ต่อมา ททท.ได้มอบหมายให้สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (วท.)ทำการศึกษาเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ ละขอให้ราชบัณฑิตสถานกำหนดความหมายในที่สุดได้ความหมายของคำว่า Ecotourism คือ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยว โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องในท้องถิ่นเพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน ดังนั้นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงเป็นการท่องเที่ยวที่ทุกฝ่ายมีส่วนเกี่ยวข้องรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ระบบนิเวศและวัฒนธรรมท้องถิ่น ทำให้คนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ และรักษาระบบนิเวศท้องถิ่น พัฒนาเศรษฐกิจ รวมถึงความสามารถและสร้างกำลังใจให้กับชุมชนชนบทได้พึ่งตนเองอีกด้วย

การท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ หรืออาจเรียกว่า “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” มาจากคำภาษาอังกฤษว่า "Eco-tourism" ซึ่งเป็นคำที่ผสมกันระหว่างคำว่า Ecology หรือนิเวศวิทยา กับคำว่า Tourism หรือการท่องเที่ยว นอกจากนี้ ในวงการท่องเที่ยวยังมีการใช้คำภาษาอังกฤษอื่นๆ ที่สำคัญ ได้แก่ "Nature Tourism" หรือ "Bio-tourism" หรือ "Green Tourism" แทน "Eco-Tourism" ได้เช่นกัน เพื่อบ่งบอกให้เห็นว่าเป็นการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism)

หลักการพื้นฐาน 7 ประการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

Gail Nash นักวิจัยจากสมาคมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (The Ecotourism Society) ได้นำเสนอหลักการพื้นฐาน 7 ประการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ดังนี้

ประการแรก การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องหลีกเลี่ยงการสร้างผลกระทบทางด้านลบที่จะก่อให้เกิดความเสียหายหรือการทำลายสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และวัฒนธรรมของพื้นที่ท่องเที่ยว

ประการที่สอง การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องให้การศึกษาแก่นักท่องเที่ยว ให้ตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ธรรมชาติแวดล้อมและวัฒนธรรม

ประการที่สาม รายได้จากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะต้องนำไปสู่การอนุรักษ์ธรรมชาติแวดล้อมและการจัดการเขตอนุรักษ์

ประการที่สี่ ชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งชุมชนที่อยู่ใกล้เคียง จะต้องเป็นผู้ได้รับผลประโยชน์โดยตรงจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ประการที่ห้า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องเน้นความสำคัญของการวางแผน และการเจริญเติบโตของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยเน้นการสร้างหลักประกันว่า จำนวนนักท่องเที่ยวจะต้องอยู่ภายในขอบเขตของศักยภาพในการรองรับ (carrying capacity) ตามธรรมชาติของระบบนิเวศท้องถิ่น

ประการที่หก รายได้ส่วนใหญ่จากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะต้องตกอยู่กับประเทศผู้เป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว ด้วยเหตุนี้เอง การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงเน้นการใช้ผลิตภัณฑ์และบริการของท้องถิ่นเป็นสำคัญ และ

ประการที่เจ็ด การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะต้องให้ความสำคัญกับการใช้จากโครงสร้างพื้นฐานที่ได้รับการพัฒนาขึ้นบนฐานคิด ที่เน้นความสำคัญของการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน ลดละการใช้น้ำมันเชื้อเพลิง อนุรักษ์พันธุ์พืชพื้นบ้าน และจัดการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับธรรมชาติแวดล้อมอย่างแท้จริง หลักการพื้นฐานทั้ง 7 ประการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศดังกล่าวข้างต้น แม้จะครอบคลุมประเด็นสำคัญต่างๆ หลายด้านด้วยกัน แต่ก็ยังขาดมุมมองสำคัญเกี่ยวกับบทบาท และการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น

(<http://www.seub.ksc.net/News/dec-42/kt-131242-1.htm> : ออนไลน์)

โดยเนื้อแท้ความจริงแล้ว การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะประสบความสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อวางอยู่บนแนวคิดที่เน้นความสำคัญของการผสมผสานจุดมุ่งหมายของการอนุรักษ์ธรรมชาติแวดล้อมและการพัฒนาชุมชนไว้เป็นเรื่องเดียวกัน อีกทั้งให้ความสำคัญกับมิติของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและการพัฒนาอย่างยั่งยืน อย่างไรก็ตาม การท่องเที่ยวเชิงนิเวศไม่ควรมีสูตรสำเร็จรูปแบบที่ตายตัวหรือนโยบายที่มีมาตรฐานเดียว หากแต่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศควรเป็นส่วนหนึ่งของทางเลือกในการพัฒนา และก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้อย่างแท้จริง ด้วยเหตุนี้เอง การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงควรได้รับการพัฒนาขึ้นบนพื้นฐานของแนวคิดหลัก 5 ประการดังต่อไปนี้

แนวคิด ประการแรก คือ การมองการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในบริบทของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การเมืองและสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ในลักษณะเช่นนี้ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศมิได้เป็นปรากฏการณ์ที่หยุดนิ่งไว้ความเคลื่อนไหว หากแต่เป็นการปรับตัวของชุมชนโดยสัมพันธ์กับเงื่อนไขภายนอกในระดับ มหภาค การมองการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในบริบทของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจการเมืองและธรรมชาติแวดล้อม เป็นแนวคิดที่ช่วยให้เราสามารถเชื่อมโยงปรากฏการณ์ในท้องถิ่นกับเงื่อนไขภายนอก และช่วยชี้ให้เห็นทิศทางการพัฒนาประเทศที่มีผลต่อวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นอย่างชัดเจน การที่ภาคเอกชนเข้ามาผูกขาดธุรกิจท่องเที่ยว ที่เน้นการสร้างรายได้และความเจริญเติบโตของธุรกิจท่องเที่ยวแต่เพียงอย่างเดียว อาจทำให้ภาคธุรกิจอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้ประโยชน์ แต่ในขณะเดียวกัน ก็มีผลในด้านของการทำลายวัฒนธรรมท้องถิ่น ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมธรรมชาติและ ความยากจน เพราะชุมชนท้องถิ่นขาดอำนาจในการจัดการการท่องเที่ยว และไม่สามารถพัฒนาศักยภาพของการพึ่งตนเองได้อย่างต่อเนื่อง การพิจารณาการท่องเที่ยวในบริบทของการพัฒนาที่เน้นทิศทางเดียว คือ การเจริญเติบโตขยายตัวทางเศรษฐกิจเท่านั้น ช่วยให้เราร่วมกันเข้าใจกับปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับสังคมภายนอกได้อย่างชัดเจน

แนวคิดประการที่สอง คือ การมองการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจากมิติของความสัมพันธ์ระหว่าง มนุษย์กับธรรมชาติในฐานะเป็นวิถีชีวิตในระบบนิเวศเดียวกัน โดยไม่อาจแบ่งแยกออกจากกันได้โดยเด็ดขาด ในลักษณะเช่นนี้ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นรูปแบบหนึ่งของการสร้างแรงจูงใจ เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นทำการใช้ ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน และเป็นธรรม ภายใต้หลักการที่ว่าคนที่ดูแลรักษาทรัพยากรย่อมสมควรได้รับประโยชน์จากการดูแลรักษา นั้น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงเป็นการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติให้มีลักษณะเป็นการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างเข้มข้นยิ่งขึ้น โดยเน้นการรักษาสภาพความอุดมสมบูรณ์ของผืนป่า สายน้ำ ฝูงปลา นก และสัตว์ป่าไว้ให้นักท่องเที่ยวได้ชื่นชม และชุมชนได้ประโยชน์จากกิจกรรมการท่องเที่ยว ในขณะเดียวกัน มีการกระจายผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวออกไปในวงกว้าง เพื่อให้สมาชิกของชุมชนทั้งหมด ได้รับอานิสงส์จากการท่องเที่ยวโดยตรง การพิจารณาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในบริบทของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติช่วยให้เรามองเห็นว่า ความเป็นธรรมทางสังคม เป็นเงื่อนไขสำคัญของความเป็นธรรมของระบบนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะประสบความสำเร็จได้ มิใช่บนพื้นฐานของสำนึกในคุณค่าของการอนุรักษ์ธรรมชาติแวดล้อมเท่านั้นแต่ยังขึ้นอยู่กับหลักการสำคัญของการสร้างแรงจูงใจให้ผู้ทำการอนุรักษ์ธรรมชาติแวดล้อมได้รับประโยชน์โดยตรงจากการกระทำของตน

แนวคิดประการที่สาม คือ การมองการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจากมิติทางวัฒนธรรม ในลักษณะ เช่นนี้ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการให้ความเคารพแก่อัตลักษณ์ และความหลากหลายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ซึ่งมีวิถีชีวิต และจารีตประเพณีแตกต่างกันออกไป มุมมองทางด้านวัฒนธรรมเน้นการให้ความเคารพแก่ศักดิ์ศรี และสิทธิในทางเป็นมนุษย์ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ มิใช่มองคนเป็นสัตว์ประหลาด และเปิดโอกาสให้การท่องเที่ยวส่งผลให้เกิดการละเมิดจากจำวงความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณีและพิธีกรรมของชุมชนท้องถิ่น ในทางตรงกันข้าม การท่องเที่ยวเชิงนิเวศมุ่งเน้นให้ชุมชนท้องถิ่นมีสำนึกและความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมประเพณีของตน สามารถอธิบายให้คนนอกหรือนักท่องเที่ยวได้รับรู้และเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่น ว่ามีความสวยงามและมีคุณค่าอย่างไร เพื่อให้ทั้งชุมชนท้องถิ่นและนักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน อันเป็นบ่อเกิดแห่งความเข้าใจ และเอกภาพในความหลากหลายทางวัฒนธรรมของมนุษย์

แนวคิดประการที่สี่ คือ การมองการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในฐานะเป็นขบวนการทางสังคม หรือความพยายามของชุมชนในการปรับตัวภายในบริบท และสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างดุลยภาพระหว่างการผลิตในภาคเกษตรและการประกอบอาชีพของชาวบ้านกับระบบนิเวศ ตลอดจน การสร้างสรรค์ความเป็นธรรมภายในสังคมและการรวมตัวกันเพื่อต่อสู้กับการเอารัดเอาเปรียบจากบริษัทนำเที่ยวจากภายนอก บ่อยครั้งที่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศมิได้จำกัดตัวเองอยู่แต่เพียงชุมชนหมู่บ้านแห่งใดแห่งหนึ่งอย่างโดดๆ หากแต่มีการรวมตัวกันของชุมชนหลายแห่งเป็นเครือข่าย เพื่อทำการจัดการทรัพยากรร่วมกัน หรือจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวร่วมกัน เป็นต้น ในแง่นี้ การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงเป็นขบวนการปรับตัวทางสังคมที่เกิดขึ้นทั้งในระดับชุมชนและระดับเครือข่ายภายในบริบทของระบบนิเวศชุดหนึ่ง เพื่อทำการปกป้องผลประโยชน์และทำการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนและเป็นธรรม การมองการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจากแง่มุมของขบวนการทางสังคม ทำให้เราจำต้องให้ความสำคัญกับการจัดองค์การสังคมทั้งในระดับชุมชนและระดับเครือข่าย เพื่อทำการบริหารจัดการโปรแกรม การท่องเที่ยว เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม เพื่อจัดการทรัพยากร และสร้างอำนาจต่อรองกับภายนอกอย่างเป็นระบบ

แนวคิดประการที่ห้า คือ การมองการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในบริบทของการพัฒนาชนบทและการอนุรักษ์ฟื้นฟูธรรมชาติแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยนัยนี้ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นกระบวนการแสวงหาทางเลือก เพื่อกำหนดทิศทางการพัฒนาของตนเอง บนพื้นฐานของวัฒนธรรมและจารีตประเพณีอันหลากหลายของชุมชนและกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ และยังเป็นความพยายามในการอนุรักษ์ฟื้นฟูธรรมชาติแวดล้อมไปพร้อมกัน ในสภาวะที่ชุมชนชนบทมากมายแห่งทั่วประเทศ กำลังเผชิญหน้ากับปัญหาวิกฤติในด้านของความยากจนและปัญหาความเสื่อมโทรมของธรรมชาติแวดล้อม การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จึงน่าจะเป็นส่วนหนึ่งของคำตอบในการแก้ปัญหาอันพึงได้รับการส่งเสริมสนับสนุนเป็นอย่างยิ่ง การมองการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในบริบทของการพัฒนาอย่างยั่งยืนยังเป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับการนำเอารายได้จากการท่องเที่ยวมาใช้ในโครงการพัฒนาชุมชนด้วยตัวเองในรูปแบบต่างๆ ทั้งในด้านของการสร้างกองทุนชุมชน การพัฒนาอาชีพและฝีมือแรงงานในการประดิษฐ์หัตถกรรมพื้นบ้าน และการพลิกฟื้นกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในด้านของการจัดการทรัพยากรพันธุกรรม การอนุรักษ์และพัฒนาสายพันธุ์พืชพื้นบ้าน และการเชื่อมต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นกับวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ เป็นต้น ภายใต้กรอบความคิดดังกล่าวข้างต้น เราจึงอาจนิยามความหมายของ "การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ" ว่าเป็นการรวมตัวกันขององค์กรประชาชนในระดับชุมชน และ/หรือ ในระดับเครือข่ายภายในระบบนิเวศชุดหนึ่ง เพื่อแสวงหา

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับการพัฒนาที่ยั่งยืน

ปัจจุบันการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้รับการผลักดันและส่งเสริมให้เป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่งของการพัฒนาอย่างยั่งยืน และยังสามารถใช้เป็นเครื่องมือหรือมาตรการหนึ่งในการส่งเสริมเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรชีวภาพซึ่งมีแนวโน้มว่าจะลดน้อยหรือเสื่อมโทรมลง อันเป็นผลมาจากการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นแนวคิดที่มีสาเหตุจากการบรรจบของแนวโน้มในด้านการอนุรักษ์และแนวโน้มแห่งการเปลี่ยนแปลงด้านอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว กล่าวคือ ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาประเทศต่างๆ โดยเฉพาะประเทศที่กำลังพัฒนาทั้งหลายได้พยายามผสมผสานเรื่องของการอนุรักษ์กับการพัฒนาเศรษฐกิจโดยการใช้ประโยชน์พื้นที่อนุรักษ์ให้เป็นแหล่งพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม ควบคู่ไปกับการสงวนรักษาระบบนิเวศตามธรรมชาติ โดยส่งเสริมให้มีการท่องเที่ยวในพื้นที่อนุรักษ์ ด้วยความเชื่อว่าการท่องเที่ยวดังกล่าวนี้ จะเป็นทางเลือกหนึ่งที่เปิดโอกาสให้มีการจ้างงานและสร้างรายได้จำนวนมากทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ ซึ่งจะเป็นแรงจูงใจให้แก่วิสาหกิจในชนบทให้ตระหนักถึงความสำคัญและช่วยสนับสนุนการสงวนรักษาพื้นที่อนุรักษ์และทรัพยากรธรรมชาติ

สำหรับแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวนั้น พบว่าในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา มนุษย์มีความต้องการการท่องเที่ยวในรูปแบบผจญภัยมากขึ้น รวมทั้งการได้เข้าไปมีส่วนร่วมและสัมผัสธรรมชาติอย่างแท้จริง นอกจากนี้นักท่องเที่ยวธรรมชาติมีความต้องการที่จะศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับสถานที่ที่ได้ไปเยือนทั้งในด้านระบบนิเวศ ชนิดพันธุ์พืช และสัตว์ที่ได้พบเห็น รวมถึงประเด็นปัญหาด้านการอนุรักษ์ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้มีสาเหตุสำคัญจากการตื่นตัวและให้ความสนใจในเรื่องคุณภาพสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นปัญหาในประเทศต่างๆ ทั่วโลก

จากกรอบแนวความคิด Earth Summit ที่ประเทศบราซิลในปี 2535 กำหนด กระแสการท่องเที่ยวที่สำคัญ 3 ด้าน คือ ความต้องการการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและ ทรัพยากรธรรมชาติ ความต้องการของตลาดการท่องเที่ยวในด้านการศึกษาเรียนรู้ และ ความ ต้องการพัฒนาคนโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มาจากรากหญ้า ซึ่งจะนำไปสู่การกระจาย รายได้ที่เหมาะสมในท้องถิ่น จึงนำไปสู่การเกิดทางเลือกใหม่ในการท่องเที่ยว คือ การท่องเที่ยว แบบยั่งยืน

ดังนั้นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงมีแนวคิดที่สำคัญ คือ การท่องเที่ยวอย่างมีความ รับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับระบบนิเวศ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยว อย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย , 2540 อ้างใน มหาวิทยาลัยรามคำแหง , 2548)

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะแตกต่างไปจากแนวคิดการท่องเที่ยวเดิมๆ ที่เน้นในการ สร้างสิ่งอำนวยความสะดวกด้านสาธารณูปโภคแต่เพียงมิติเดียว โดยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต้อง อาศัยกระบวนการพัฒนาคน ชุมชน และสังคม โดยการนำศักยภาพที่มีเป็นทุนเดิมของสังคมมา พัฒนาและจัดการโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งเป็นกระบวนการบูรณาการกิจกรรมต่างๆ ในท้องถิ่นเข้าด้วยกัน โดยคำนึงถึงบริบทของท้องถิ่น และสร้างเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ท้องถิ่น อย่างแท้จริง (การสัมมนาระดับชาติเรื่องท่องเที่ยวเชิงนิเวศ, 2545 อ้างใน มหาวิทยาลัยรามคำแหง , 2548)

ดังนั้นโดยนัยแนวความคิดระดับชาติและนานาชาติสำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะเกี่ยวกับการนำแหล่งทุนทางธรรมชาติและแหล่งทุนทางวัฒนธรรม มาพัฒนาบริหารจัดการเพื่อ การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นนั้นๆ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) เป็นการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ ซึ่ง บ่งบอกให้เห็นว่าเป็นการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศมี สาระสำคัญ ดังนี้

1. แหล่งท่องเที่ยวที่จะส่งเสริมและพัฒนากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ควรเป็น พื้นที่ธรรมชาติ ที่มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม และอาจรวมไปถึงแหล่ง ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และวัฒนธรรมที่ปรากฏในพื้นที่ธรรมชาตินั้นด้วย

2. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวที่ทุกฝ่ายมีความรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อมธรรมชาติและระบบนิเวศ โดยเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ทำลาย หรือทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม

3. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เน้นให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสหรือมีประสบการณ์กับสภาพแวดล้อมธรรมชาติโดยตรง และเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาเรียนรู้สภาพแวดล้อมธรรมชาติ ซึ่งนอกจากจะได้รับความพึงพอใจแล้ว ยังจะเป็นการเสริมสร้างจรรยาบรรณด้านสิ่งแวดล้อมเชิงบวกด้วย

4. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ให้ประโยชน์กลับคืนสู่ธรรมชาติและอนุรักษธรรมชาติ ในขณะเดียวกันจะเอื้อประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม นอกจากนั้น จะมุ่งเน้นที่คุณค่าของธรรมชาติ หรือลักษณะเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวเป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยว ไม่ใช่เน้นที่การเสริมแต่งหรือการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับการมีส่วนร่วมของชุมชน

มีการศึกษาวิจัยโดยชุมชนเป็นฐานในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แต่ยังคงขาดการศึกษาประเมินความยั่งยืนของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดูแลจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อย่างไรก็ตามได้มีสิ่งบ่งชี้ว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนจะยั่งยืนได้ ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1. ความต้องการของชุมชน โครงการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสำหรับชุมชนใดก็ตามจะต้องเกิดจากความสนใจและความต้องการของสมาชิกชุมชนเองเป็นหลัก มิใช่หน่วยงานของทางราชการหรือองค์การภาคเอกชนหรือใครก็ตามไปยึดเหนี่ยวให้โดยที่ชุมชนไม่เต็มใจที่รับโครงการไว้และมีส่วนร่วม อาจเพราะความเกรงใจเกรงบารมีหรืออำนาจตามวิถีธรรมชาติของชุมชนในชนบท

2. ความรู้และความตระหนักของชุมชน เป็นปัจจัยสำคัญอีกตัวหนึ่งที่จะชี้ว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนจะยั่งยืนหรือไม่ ความรู้และความตระหนักนี้ รวมไปถึงแนวคิดและองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทรัพยากรท่องเที่ยวของชุมชนและศักยภาพ ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชน (ต้นทุนทางสังคม) และสภาพแวดล้อมธรรมชาติ (ต้นทุนทางธรรมชาติแวดล้อม) หากดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและความรู้อื่นๆ ที่จำเป็นต้องใช้ในการพัฒนาและการบริหารจัดการ

3. การได้รับการสนับสนุนจากภายนอก ชุมชนท้องถิ่นในชนบทส่วนใหญ่มักอยู่ในภาวะด้อยโอกาสในหลายเรื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องความรู้และทักษะในการพัฒนาและการจัดการ ยิ่งเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งเป็นงานบริการที่ต้องมีมาตรฐานขั้นต่ำ เพราะมีการแข่งขันทางการตลาดแล้ว เป็นสิ่งที่ชุมชนท้องถิ่นไม่คุ้นเคย ก็เป็นสาเหตุทำให้เกิดความท้อแท้และไม่สามารถดำเนินการต่างๆ ตามความตั้งใจได้ ตรงจุดนี้หน่วยงานภาครัฐ หรือภาคเอกชน รวมทั้ง NGOs หรือผู้รู้ต่างๆ จะต้องเข้ามาสนับสนุนหรือช่วยเหลือ สร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนดังกล่าวในข้อ 2 อย่างจริงจังและต่อเนื่อง พร้อมสร้างภูมิคุ้มกันด้านทุนต่ออิทธิพลต่างๆ เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงที่มีผลมาจากการท่องเที่ยวด้วย

4. การตัดสินใจและการแบ่งปันประโยชน์ การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นจะต้องพัฒนาให้รวมไปถึงการมีส่วนร่วมในการคิด การปฏิบัติ การแก้ไขปัญหา และการติดตามประเมินผลแบบครบวงจร ไม่ใช่ผู้นำหรือกลุ่มผู้นำท้องถิ่นดำเนินการเองทั้งหมด และที่สำคัญจะต้องมีกลไกและระบบการแบ่งปันรายได้หรือประโยชน์อื่นๆ อันเกิดจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นธรรมและความโปร่งใส โดยเฉพาะประเด็นหลังนี้มักจะพบว่าเป็นสาเหตุของความไม่ยั่งยืนในการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นค่อนข้างสูงทีเดียว (นายสมชัย เบญจชัย. 2550 : ออนไลน์)

การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชน Community - Based Tourism : CBT)

คือการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชนและชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของ มีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน (โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ, 2540)

กำเนิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ช่วงที่โลกตื่นตัวเรื่องการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนและหาทางเลือกใหม่ของการท่องเที่ยว ช่วงปี 2535 - 2540 การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) เข้ามาเป็นกระแสใหม่และกระแสใหญ่ในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทย โดยการผลักดันของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ในขณะที่การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism : CBT) เริ่มก่อตัวขึ้นเติบโตคู่ขนานไปกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยการทำงานในระดับพื้นที่ของโครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิต

ณ ปัจจุบัน หากให้ชุมชนนิยามตนเองว่าเรียกชื่อการดำเนินการท่องเที่ยวของตนเองว่าชื่ออะไร จะพบว่าชื่อเรียก 4 ชื่อด้วยกันในกลุ่มชุมชนที่ทำการท่องเที่ยวโดยชุมชน ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวโดยชุมชน และการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ (<http://www.cbt-i.org/travel.php> : ออนไลน์)

องค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

องค์ประกอบหลักของ CBT มีอยู่ 4 ด้าน กล่าวคือ

- 1) ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม
- 2) องค์กรชุมชน
- 3) การจัดการ
- 4) การเรียนรู้

ประเด็นสำคัญของแต่ละองค์ประกอบของ CBT ได้แก่

ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม

- ชุมชนมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และมีวิถีการผลิตที่พึ่งพาและใช้ทรัพยากร ธรรมชาติอย่างยั่งยืน
- ชุมชนมีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น

ด้านองค์กรชุมชน

- ชุมชนมีระบบสังคมที่เข้าใจกัน
- มีปราชญ์ หรือผู้มีความรู้ และทักษะในเรื่องต่าง ๆ หลากหลาย
- ชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของและเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา

ด้านการจัดการ

- มีกฎ-กติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการท่องเที่ยว
- มีองค์กรหรือกลไกในการทำงานเพื่อจัดการการท่องเที่ยว และสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนโดยรวมได้
- มีการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม
- มีกองทุนที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนด้านการเรียนรู้
- ลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างการรับรู้ และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่าง
- มีระบบจัดการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือน
- สร้างจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมทั้งในส่วนของชาวบ้านและผู้มาเยือน

ด้านการเรียนรู้

- ลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างการรับรู้ และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่าง
- มีระบบจัดการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือน
- สร้างจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ทั้งในส่วนของชาวบ้านและผู้มาเยือน

CBT กับการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นองค์รวม

การท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นองค์รวม เนื่องจากทรัพยากรการท่องเที่ยว กับทรัพยากรที่ชุมชนใช้เป็นฐานการผลิตเป็นทรัพยากรเดียวกัน วัฒนธรรมธรรมชาติและสังคมเป็นตัวขับเคลื่อนเรื่องจิตวิญญาณของชุมชน ในการสร้างสัมพันธ์กัน

ความแตกต่างระหว่างการท่องเที่ยวโดยชุมชนกับการท่องเที่ยวรูปแบบอื่น

Ecotourism (อีโคทัวร์ริซึม) ภาษาราชการเรียกว่า ?การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ? แต่หลายชุมชนหรือหลายองค์กร เรียก ?การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์? ซึ่งความแตกต่างของอีโคทัวร์ริซึมกับ CBT คือ CBT เน้นที่ชุมชนเป็นศูนย์กลางในการทำงาน แต่อีโคทัวร์ริซึม ธรรมชาติเป็นศูนย์กลาง ชุมชนเป็นเพียงองค์ประกอบหนึ่ง

Homestay (โฮมสเตย์) ภาษาราชการเรียกว่า ?ที่พักสัมผัสวัฒนธรรมชนบท? มีความแตกต่างจาก CBT คือ เน้นบ้านเป็นศูนย์กลาง แต่ CBT ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชน มีการบริหารจัดการที่ชัดเจนในรูปองค์กรชุมชน

การท่องเที่ยว : เครื่องมือในการพัฒนาชุมชน

CBT เป็นเครื่องมือสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้านในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาและได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว

ในขณะเดียวกันในภาพรวมของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวโดยชุมชนได้เข้าไปมีบทบาทในการสร้างคุณภาพใหม่ของการท่องเที่ยวให้มีความหมายมากกว่าการพักผ่อน ความสนุกสนาน และความบันเทิง หากได้เปิดมิติของการท่องเที่ยวเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเคารพคนในท้องถิ่น

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วม ในการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนท้องถิ่น ต้องอาศัยแนวคิดพื้นฐาน ซึ่ง ไพรัตน์ เดชะรินทร์ (2527: 6-7) ได้ให้ความหมายว่าการมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง กระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริม ชักนำและสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชนทั้งรูปแบบบุคคล ชุมชน ชมรม สมาคม มูลนิธิ และองค์กรอาสาสมัครรูปแบบต่างๆ ให้เข้ามา

1. ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหาและสาเหตุของปัญหา ที่เกิดขึ้นในชุมชน
รวมตลอดจนความต้องการของชุมชน
2. ร่วมคิดหา สร้างรูปแบบ และวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขและลดปัญหาของชุมชน
หรือเพื่อสร้างสรรค์ สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการของชุมชน
3. ร่วมวางแผนนโยบาย แผนงาน โครงการ หรือกิจกรรมเพื่อจัดและแก้ไขปัญหา
และสนองความต้องการของชุมชน
4. ร่วมตัดสินใจการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม
5. ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและ
ประสิทธิผล
6. ร่วมลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชน ตามขีดความสามารถของตนเอง
และหน่วยงาน
7. ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงานโครงการและกิจกรรม ให้บรรลุตาม
เป้าหมายที่วางไว้
8. ร่วมควบคุมติดตามประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่
ได้ทำไว้ ทั้งโดยเอกชน และรัฐบาล ให้ใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

อาภรณ์พันธ์ จันทร์สว่าง (2522: 25) ได้กล่าวถึง “การมีส่วนร่วมของประชาชน”
ว่าการมีส่วนร่วม (participation) เป็นผลมาจากการเห็นพ้องต้องกันในเรื่องของความต้องการและ
ทิศทางของการเปลี่ยนแปลง และความเห็นพ้องต้องกันนั้นจะต้องมีมากพอจนเกิดความรู้สึกเริ่ม
โครงการเพื่อการนั้นๆ เหตุผลเบื้องต้นของการที่คนเราสามารถรวมกันได้ ควรจะต้องมีความ
ตระหนักว่าปฏิบัติการทั้งหมด หรือการกระทำทั้งหมดที่นำโดยหรือทำในนามกลุ่มนั้น กระทำผ่าน
องค์การ (organization) ดังนั้นองค์การจะต้องเป็นเสมือนตัวนำให้บรรลุถึงความเปลี่ยนแปลงที่
ต้องการ

นอกจากนี้ เจมส์ คัดดี้ ปิ่นทอง (2527: 272-273) ได้แบ่งขั้นตอนที่ประชาชนควรมี
ส่วนร่วมไว้ 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหาของชาวชนบท
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจการ
3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน

4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน

อำนาจ อนันตชัย (2526 : 132) ได้ให้ข้อควรพิจารณาถึงการที่คนเรามีความปรารถนาที่จะร่วมมือกันทำงานต่าง ๆ นั้น ก็เนื่องมาจากสาเหตุที่สำคัญดังนี้

1. มีความต้องการที่จะได้ร่วมทำตามกลุ่ม หรือหมู่พวก
2. มีความต้องการที่จะเป็นผู้มีความสำคัญ
3. มีความต้องการที่จะได้รับผลประโยชน์
4. มีความต้องการที่จะทดลองกระทำ
5. มีความต้องการที่จะแก้ตัว หรือต้องการที่จะทดแทนความผิดพลาดที่เคยทำในอดีต

นโยบายและกลยุทธ์ในการพัฒนาการท่องเที่ยว เพื่อรักษาระบบนิเวศซึ่งการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และสถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย ใน ทับทิมสุวรรณประภา (2541: 33) ได้เสนอเป้าหมายของการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่น ดังนี้

เป้าหมายของการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่น

1. ประชาชนท้องถิ่นร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการเรียนรู้ และตัดสินใจในกระบวนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และให้มีส่วนรับรู้แผนระดับชาติ แผนระดับท้องถิ่น ระบบปฏิบัติการโครงการและกิจกรรมต่างๆ โดยมีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีความรู้ ความเข้าใจ ปฏิบัติได้ในการจัดการและดำเนินการเชิงธุรกิจ เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
2. ประชาชนชุมชนท้องถิ่นมีความรัก ความหวงแหน มีการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสม โดยมีส่วนร่วมในการประเมินผลและกำหนดนโยบาย
3. ประชาชนท้องถิ่นมีการรวมกลุ่ม หรือจัดตั้งองค์กร เพื่อเป็นศูนย์เชื่อมโยงกับองค์กรภายนอก ทั้งที่เป็นองค์กรของรัฐ เอกชน นิติบุคคล หรือเอกชนที่ดำเนินการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

จากแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วม ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของประชาชน เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามาจัดการ การท่องเที่ยวในท้องถิ่นของตน โดยการรวมกลุ่มของประชาชนเพื่อให้เกิดพลังทางสังคม การพัฒนาคน โดยการรวมกลุ่มของประชาชนเพื่อให้เกิดพลังทางสังคม การพัฒนาคนและการสร้างเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชน องค์กรชุมชน ให้

แนวคิดเรื่องการพัฒนาและการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2540: 32-37) ได้กำหนดนโยบาย และแนวทางเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการพัฒนาการท่องเที่ยว ไว้ดังนี้

1. ส่งเสริมและพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติ แหล่งประวัติศาสตร์โบราณคดี และวัฒนธรรม โดยมุ่งเน้นให้เกิดคุณภาพ มีระบบการสื่อความหมายที่ดี และคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว
2. ประสานงานให้ความร่วมมือกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง มุ่งเน้นที่การสร้างควมรับผิดชอบ ต่อระบบนิเวศ โยต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ทำลาย หรือไม่ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรม
3. สร้างจิตสำนึกด้านการท่องเที่ยว ที่มุ่งให้เกิดวิถีทางแห่งการอนุรักษ์ การคืนประโยชน์สู่ระบบนิเวศ
4. ดำเนินการให้มีการวางแผน และปรับปรุงพัฒนากฎระเบียบองค์การการจัดการด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ให้มีประสิทธิภาพเกิดการประสานงาน และเกื้อกูลซึ่งกันและกันระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชนในท้องถิ่น
5. ส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมและได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวทางตรง และทางอ้อม

วัตถุประสงค์ของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อให้การท่องเที่ยวของประเทศไทยพัฒนาไปสู่ทิศทางแบบยั่งยืน

1. เพื่อกระตุ้นให้เกิดการสร้างจิตสำนึก และความเข้าใจ ที่ถูกต้องต่อการท่องเที่ยวอย่างได้ความรู้ และมีความรับผิดชอบ
2. เพื่อคงไว้ซึ่งคุณภาพที่ดีของแหล่งท่องเที่ยว และคุณภาพชีวิตของชุมชนท้องถิ่นที่มีแหล่งท่องเที่ยวตั้งอยู่

แนวทางการจัดการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ และนโยบายทั้ง 5 ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีดังนี้

1. แนวทางการจัดการพื้นที่ท่องเที่ยวและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมพิจารณาการแบบแบ่งเขตภายในแหล่งท่องเที่ยว เพื่อแยกกิจกรรมระหว่างเขตท่องเที่ยวและเขตอนุรักษ์ โดยดำเนินการตามแผนการจัดการที่จัดทำขึ้นพิจารณามาตรการ จำกัดนักท่องเที่ยว ในแหล่งท่องเที่ยวที่เปราะบาง ให้เข้มงวดและจริงจังกำหนดบทบาทของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ให้ชัดเจนในการส่งเสริมการท่องเที่ยว ในเขตอนุรักษ์และเปราะบางพิจารณาข้อกำหนด และวิจัยของนักท่องเที่ยว
2. แนวทางการสื่อความหมาย บริการความรู้จัดทำสื่อประกอบการท่องเที่ยวทั้งในแง่ธรรมชาติ วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์พิจารณาสนับสนุนงบประมาณการจัดทำสื่อให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องพิจารณาส่งเสริมบุคลากรท้องถิ่นที่มีความรู้ ให้เป็นมัคคุเทศก์เฉพาะทางที่มีคุณภาพและถูกกฎหมาย พร้อมทั้งพัฒนาหลักสูตรมัคคุเทศก์ให้ทันกับทิศทางการพัฒนา
3. แนวทางส่งเสริมให้ประชาชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมและได้รับผลประโยชน์ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดำเนินการให้การศึกษาและเผยแพร่ความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสื่อต่างๆ ทั้งในระบบและนอกระบบแก่เยาวชนประชาชนหรือผู้นำท้องถิ่น ส่งเสริมให้ธุรกิจการท่องเที่ยวในท้องถิ่นรวมตัวกัน เป็นชมรมองค์กรหรือสหกรณ์ เพื่อร่วมกำหนดทิศทางการพัฒนาอนุรักษ์ และเพื่อความเข้มแข็ง มีอำนาจต่อรองทางการตลาด อันจะทำให้ธุรกิจของท้องถิ่นสามารถดำเนินอยู่ได้ในเชิงธุรกิจ โดยให้องค์กรพัฒนาเอกชน และนักวิชาการได้เข้าร่วมเป็นที่ปรึกษา แนะนำ จัดการ
4. แนวทางป้องกันผลกระทบทางวัฒนธรรมกำหนดมาตรการให้นักท่องเที่ยว และ ผู้ประกอบ การคำนึงถึง

5. ผลกระทบทางวัฒนธรรม เช่น ไม่สร้างความแปลกแยกทางวัฒนธรรม แต่ควรปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่นการเปลี่ยนแปลงใดๆ ควรคำนึงถึงผลกระทบต่อวิถีชีวิต และ วัฒนธรรมท้องถิ่น โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานจากการศึกษาอย่างถ่องแท้ และให้ความเคารพวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น

6. แนวทางการตลาดส่งเสริมให้มีการท่องเที่ยวในหมู่เยาวชน และนักท่องเที่ยวทั่วไป ทั้งนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศกำหนดมาตรฐานของการจัดนำเที่ยว ในรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้ชัดเจน โดยเน้นที่คุณภาพนักท่องเที่ยวมากกว่าปริมาณส่งเสริมให้ผู้ประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยว เข้ามามีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ผลิตภัณฑ์ อุทยานอุตสาหกรรม ที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

7. แนวทางอื่นๆพิจารณาถึงผลดี ผลเสีย ข้อจำกัด การจัดการที่ทักแบบ Home Stay เผยแพร่ความรู้ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่ชัดเจน เข้าใจง่าย ครอบคลุมให้กว้างขวาง

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2540: 15-17) ให้คำจำกัดความของ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่า คือ การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยว โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วม ของท้องถิ่นเพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึก ต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

ทั้งนี้ได้กำหนด องค์ประกอบหลัก 4 ด้าน ที่ประกอบด้วย ด้านพื้นที่ ด้านการจัดการ ด้านกิจกรรม และด้านองค์กร ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

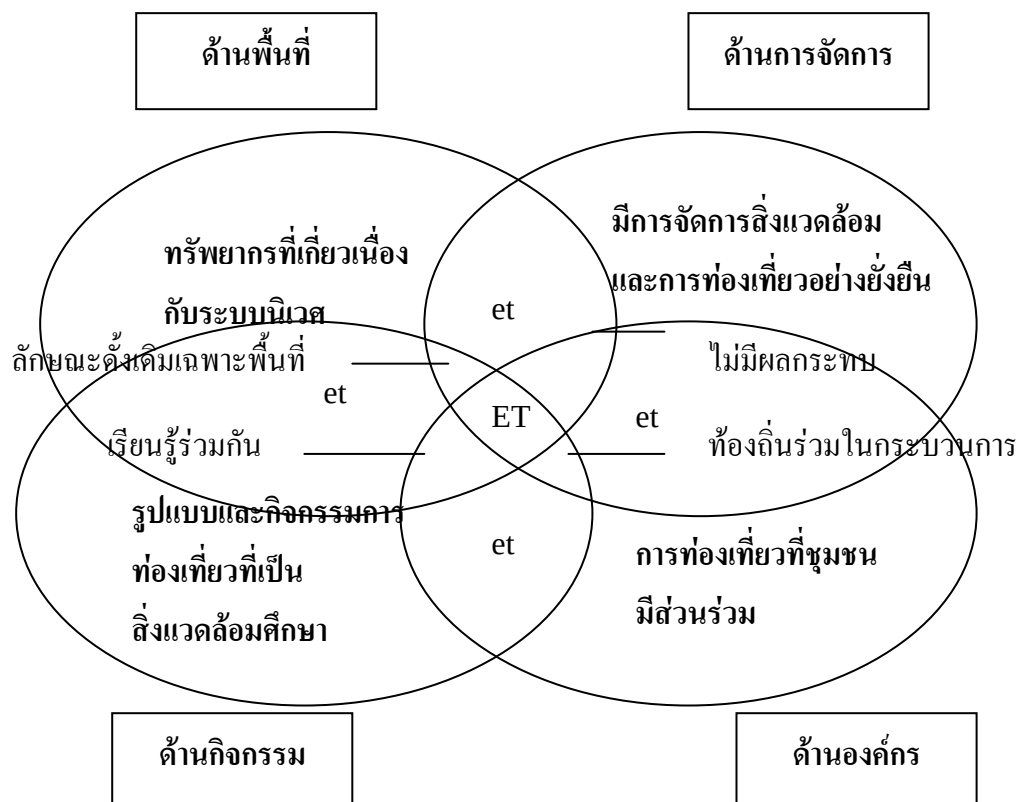
1. องค์ประกอบด้านพื้นที่ เป็นการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติเป็นหลัก มีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ทั้งนี้รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ ในพื้นที่ของแหล่งนั้น ดังนั้นองค์ประกอบด้านพื้นที่จึงเป็นการท่องเที่ยว ที่มีพื้นฐานอยู่กับธรรมชาติ

2. องค์ประกอบด้านการจัดการ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบ ไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม มีการจัดการที่ยั่งยืนครอบคลุมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและการกำจัดมลพิษ และควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต ดังนั้นองค์ประกอบด้านการจัดการ จึงเป็นการท่องเที่ยว ที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน

3. องค์ประกอบด้านกิจกรรม เป็นการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อกระบวนการการเรียนรู้ โดยมีการให้ การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม และระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เป็นการเพิ่มพูนความรู้ประสบการณ์ ความประทับใจ เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้อง

4. องค์ประกอบด้านองค์การ เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน และประชาชนท้องถิ่น ที่มีส่วนร่วมเกือบตลอดกระบวนการ เพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อท้องถิ่น ซึ่งประโยชน์ต่อท้องถิ่นที่ได้ หมายความว่ารวมถึงการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต และการได้รับผลตอบแทน เพื่อกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งในที่สุดแล้วท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการควบคุม ให้เป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ ท้องถิ่นในที่นี้เริ่มต้นจากระดับรากหญ้า จนถึงการปกครองท้องถิ่นและอาจรวมการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้อง ดังนั้นองค์ประกอบด้านองค์การ จึงเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน

ข้อกำหนดของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น ขึ้นอยู่กับความสมบูรณ์ขององค์ประกอบหลักทั้ง 4 ด้าน หากการท่องเที่ยวใดที่มีองค์ประกอบครบสมบูรณ์ดังกล่าวแล้ว จัดเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สมบูรณ์ หากขาดหรือปราศจาก ข้อใดข้อหนึ่งไป ความสมบูรณ์จะลดน้อยลง จนอาจต้องจัดการส่งเสริม เปลี่ยนแปลง หรือทำให้การท่องเที่ยวนั้น เป็นการท่องเที่ยวรูปแบบอื่นๆ ต่อไป ดังภาพ 1 ซึ่ง แสดงความสัมพันธ์กันขององค์ประกอบหลักทั้ง 4 ด้าน

แผนภูมิที่ 1 แสดงภาพองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

หมายเหตุ ET, et แสดงความเข้มข้นของการท่องเที่ยวแบบ Ecotourism

ที่มา : รายงานขั้นสุดท้าย การดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายท่องเที่ยวเชิงนิเวศสถาบันวิจัย

วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (วท.) (2540 :15-17)

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศคือหัวใจหลักที่บอกได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่นั้นๆ จะเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่แท้จริง หรือมีแนวทางการพัฒนาต่อไปในลักษณะใด และส่งผลกระทบต่อทรัพยากร และวิถีชีวิต ในทางที่ยอมรับได้หรือเปลี่ยนแปลงไป โดยสิ้นเชิงซึ่งโครงการพัฒนาที่สูง ไทย – เยอรมัน (2540 : ไม่ระบุเลขหน้า) ได้เสนอการจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนไว้ในคราวฝึกอบรม การสื่อความหมายทางธรรมชาติและวัฒนธรรมไว้ว่า การพัฒนานั้น จะต้องมองการจัดการ การท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่

1. การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว ให้รองรับการท่องเที่ยวได้อย่างยั่งยืน ภายใต้ขีดความสามารถในการรองรับได้ของพื้นที่ หรือแหล่งท่องเที่ยวเชิงกายภาพและเชิงวิทยา โดยไม่ก่อผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม
2. การจัดการด้านการตลาดอย่างยั่งยืน โดยให้มีจำนวนนักท่องเที่ยวที่เหมาะสมและรักษาความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว ที่มีต่อทรัพยากรการท่องเที่ยว และการบริการ
3. การจัดการด้านการบริการ ทั้งการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การบริการสิ่งอำนวยความสะดวก ตลอดจนสื่อความหมายธรรมชาติ
4. คำนึงถึงและผลักดัน ให้เกิดความยั่งยืน ในการสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน

การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ใช้ชุมชนเป็นฐานในการบริหารจัดการ(Community-based Tourism หรืออาจเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "Host Management") ในช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมา ได้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว และในอนาคตมีแนวโน้มที่จะเติบโตขึ้นเป็นเครือข่ายมากขึ้นทั้งนี้รูปแบบของการจัดการโดยชุมชนถูกคาดหวังว่าเป็นวิธีการจัดการท่องเที่ยวแบบหนึ่งที่มีศักยภาพ โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการ และสนับสนุนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งทรัพยากรการท่องเที่ยวในตัวเอง ในขณะเดียวกันก็เกิดประโยชน์แก่เศรษฐกิจชุมชนของคนในท้องถิ่นอีกด้านหนึ่งด้วย นอกจากนี้หากมองในด้านของการตลาดด้วยแล้วปรากฏว่าตลาดของการท่องเที่ยวโดยชุมชนยังเป็นกลุ่มเฉพาะ และบ่อยครั้งคำว่า "การท่องเที่ยวโดยชุมชน"

การท่องเที่ยวโดยชุมชน:ฐานคิดจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

กระแสการพัฒนอย่างยั่งยืนของโลก เมื่อครั้งมีการประชุมสุดยอดสิ่งแวดล้อมโลก หรือ "Earth Summit" เมื่อปี 2535 ที่ เมืองริโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล มีส่วนผลักดันให้เกิดกระแสการพัฒนากการท่องเที่ยว3ประการประกอบด้วย

- 1) กระแสความต้องการการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ
- 2) กระแสความต้องการของตลาดการท่องเที่ยวในด้านการศึกษารเรียนรู้
- 3) กระแสความต้องการพัฒนาคน

จากกระแสการพัฒนาทั้ง 3 ประการดังกล่าวมีผลต่อการปรับตัวของระบบการท่องเที่ยวและระบบการจัดการท่องเที่ยวในการหาการท่องเที่ยวทางเลือกใหม่ (Alternative Tourism) เพื่อตอบสนองต่อความต้องการและทดแทนการท่องเที่ยวตามประเพณีนิยม (Conventional Tourism)แบบเดิมๆที่เคยปฏิบัติกันมา ดังนั้นแนวคิดในการนำเสนอการท่องเที่ยวอันเป็นทางเลือกใหม่นี้จึงมีชื่อเรียกอย่างหลากหลายเช่น Green Tourism, Bio Tourism, Sustainable Tourism, Conservation Tourism, Responsible Tourism และการจัดการท่องเที่ยวที่นิยมและแพร่หลายที่สุดในเวลานี้และมีนัยยะเชิงความหมายที่เข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนมากที่สุด คือ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) และบางครั้งอาจเรียกว่า "การท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน (Community-based Ecotourism) ซึ่งโดยภาพรวมแล้วการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นคำที่ใช้เรียกการท่องเที่ยวธรรมชาติเป็นหลักแต่ในการอ้างอิงอย่างเป็นทางการยังไม่มีชื่อภาษาไทยบางครั้งก็เรียกว่าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเชิงศึกษาระบบนิเวศ การท่องเที่ยวเพื่อศึกษาสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแวดล้อม การท่องเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์ นิเวศสัญจร นิเวศท่องเที่ยว ด้วยเหตุนี้การปรับตัวขององค์กรและชุมชนที่ดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวในประเทศไทยจึงอนุโลมให้มีการเรียก"Ecotourism"ว่าหมายถึง"การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ" อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางกระแสท้องถิ่นนิยม ที่มุ่งเน้นให้มีการกระจายอำนาจสู่

1) การท่องเที่ยวโดยชุมชนในบริบทของพื้นที่แหล่งทรัพยากรอันหลากหลายของชุมชน การพิจารณาการใช้ประโยชน์ในประเด็นนี้เป็นการเน้นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติเป็นหลักมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในพื้นที่ ดังนั้น การท่องเที่ยวโดยชุมชน จึงตั้งอยู่บนฐานคิดที่เน้นให้เห็นถึงความสำคัญของการผสมผสานจุดมุ่งหมายของการฟื้นฟูและอนุรักษ์สภาพแวดล้อม รวมทั้งอัตลักษณ์ และความหลากหลายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆของชุมชนอันมีวิถีชีวิตและจารีตประเพณีแตกต่างกัน นอกจากนี้ยังมีจุดมุ่งหมายให้คนในชุมชนรู้จักการสร้างสำนึกท้องถิ่นเร่งรัดความภาคภูมิใจในความเป็นอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมประเพณีของตน รวมทั้งสามารถให้คำอธิบายกับคนนอกหรือนักท่องเที่ยวได้รับรู้ และเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่น ว่ามีความสวยงามและมีคุณค่าอย่างไร ตลอดจนการสื่อให้เห็นพัฒนาการของวัฒนธรรมจารีตประเพณีทั้งนี้เพื่อให้คนในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน การเคารพต่อความเชื่อ ศักดิ์ศรีและสิทธิในการเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆวัฒนธรรมประเพณีและพิธีกรรมของชุมชน

2) การท่องเที่ยวโดยชุมชนในบริบทของการบริหารจัดการโดยชุมชน การพิจารณาการใช้ประโยชน์ในประเด็นนี้เน้นการจัดการท่องเที่ยวบนเงื่อนไขของการจัดการที่มีความรับผิดชอบต่อซึ่งกันและกันลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม ทั้งนี้มุ่งให้มีการจัดการที่ยั่งยืนครอบคลุมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษ การจัดการสมรรถนะของการรองรับในระบบนิเวศ รวมทั้งการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต โดยเน้นภายใต้เงื่อนไขของความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับธรรมชาติในฐานะเป็นวิถีชีวิตที่เกื้อกูลในระบบนิเวศเดียวกันภายใต้หลักการที่ว่าคนที่ดูแลรักษาทรัพยากรย่อมสมควรได้รับประโยชน์จากการดูแลรักษา นั้น นอกจากนี้ยังเป็นการช่วยกันประชาสัมพันธ์และเสนอแนวคิดในการเคลื่อนไหวให้นักท่องเที่ยวได้เป็นผู้เข้าร่วมขบวนการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ธรรมชาติและการกระจายผลประโยชน์ที่เกื้อหนุนกันระหว่างการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว กับความต้องการพัฒนาของชุมชนท้องถิ่นให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น

3) การท่องเที่ยวโดยชุมชนในบริบทของกระบวนการเรียนรู้และกิจกรรมการท่องเที่ยว การพิจารณาการใช้ประโยชน์ประเด็นนี้เป็นการเน้นให้มีการสร้างระบบการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้โดยมีกิจกรรมการให้การศึกษาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งการเรียนรู้ในวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมอันหลากหลาย ตลอดจนความเป็นชาติพันธุ์ อันเป็นการช่วยเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ และสร้างความตระหนัก สร้างจิตสำนึกที่ถูกต้องให้กับนักท่องเที่ยว ให้กับประชาชนท้องถิ่นและผู้ประกอบการ ทั้งนี้การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอาจนำไปสู่การสร้างกระบวนการทางสังคมที่ชุมชนท้องถิ่นมีความพยายามในการปรับตัว ภายใต้บริบทของสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่องรวมทั้งการสร้างดุลยภาพระหว่างการผลิตในภาคเกษตรกรรมกับการประกอบอาชีพของชาวบ้านที่เชื่อมโยงกับฐานทรัพยากรของชุมชน ตลอดจนการรวมตัวกันเพื่อต่อสู้การเอารัดเอาเปรียบของบริษัทนำเที่ยวจากภายนอก อย่างไรก็ตามในส่วนของกิจกรรมการสนับสนุนการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยนั้น สกว. สำนักงานภาคและกระทรวงการท่องเที่ยวและการกีฬา ได้ร่วมกันสร้างเครือข่ายการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ทั้งนี้ได้พิจารณาเห็นว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชนในอดีตนั้น ไม่อาจจำกัดตัวเองอยู่แต่เพียงชุมชน หมู่บ้าน แห่งใดแห่งหนึ่งอย่างโดดๆ ได้ แต่พยายามให้มีการรวมตัวกันของชุมชนท่องเที่ยวหลายๆ แห่ง และสร้างเครือข่ายการจัดการทรัพยากรหรือจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวร่วมกันเพื่อให้การบริการและมุ่งให้เกิดการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างเป็นรูปธรรมโดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ในการจัดทรัพยากรของชุมชนท้องถิ่นและแหล่งท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืน

4) การท่องเที่ยวโดยชุมชนในบริบทการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการจัดการตัวเอง การพิจารณาการใช้ประโยชน์จากการวิจัยการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้านนี้ เป็นการคำนึงถึงความสำคัญในการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดกระบวนการทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น และหมายรวมถึงการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต และการได้รับผลตอบแทนโดยมีจุดหมายปลายทางในการกลับมาบำรุงดูแลรักษา และจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วย อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติชุมชนท้องถิ่นเองก็สามารถที่จะมีส่วนร่วมในการควบคุมการพัฒนามาตรฐานและคุณภาพของการท่องเที่ยวของตนเองได้ โดยเริ่มต้นจากชุมชนระดับรากหญ้า จนถึงองค์กรการปกครองท้องถิ่นและอาจรวมถึงการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียอีกด้วย

5) การท่องเที่ยวโดยชุมชนในฐานะกลไกการพัฒนาชุมชน การพิจารณาการใช้ประโยชน์ในบริบทนี้ เป็นความพยายามจะชี้ให้เห็นถึงบทบาทของฐานทรัพยากรการท่องเที่ยวต่อการเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาองค์กรชุมชนท้องถิ่นควบคู่กับการอนุรักษ์ฟื้นฟูธรรมชาติอย่างยั่งยืน ดังนั้นการสนับสนุนโครงการวิจัยแบบนี้เป็นความพยายามที่จะชี้ให้เห็นว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชน ถือได้ว่าเป็น "เครื่องมือและกลไกของชุมชนท้องถิ่น" ในฐานะที่เป็นกระบวนการแสวงหาทางเลือกเพื่อกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรม จารีต ประเพณีอันหลากหลายของชุมชน และกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ โดยยังให้ความสำคัญต่อความพยายามในการอนุรักษ์ฟื้นฟูธรรมชาติแวดล้อมของชุมชนท้องถิ่น นอกจากนี้การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีความจำเป็นที่จะต้องมองให้เห็นถึงบริบทของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การเมืองและสภาพแวดล้อมธรรมชาติซึ่งสัมพันธ์กับเงื่อนไขภายนอกในระดับภาคและระดับมหภาคที่สามารถเชื่อมโยงปรากฏการณ์ในท้องถิ่นกับเงื่อนไขภายนอกและยังช่วยชี้ให้เห็นทิศทางการพัฒนาประเทศที่มีผลต่อวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นอย่างชัดเจน

6) การท่องเที่ยวโดยชุมชนในฐานะของการสร้างมูลค่าเพิ่มของชุมชน การพิจารณาการใช้ประโยชน์ในบริบทนี้เป็นการย้อนกลับไปพิจารณาปัญหาของสังคมของชุมชนซึ่งอาจพบว่าชุมชนท้องถิ่นหลายแห่งกำลังเผชิญหน้ากับปัญหาวิกฤต ในด้านของความเสื่อมโทรมของธรรมชาติและความยากจน ดังนั้นการพิจารณาประเด็นนี้จึงเป็นความพยายามที่จะชี้ให้เห็นว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชนสามารถเป็นคำตอบส่วนหนึ่งในการแก้ปัญหาดังกล่าวโดยพิจารณาการท่องเที่ยวในฐานะของการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับชุมชนท้องถิ่นในรูปแบบต่างๆ เช่น หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ กองทุนชุมชน การพัฒนาอาชีพและฝีมือแรงงาน หัตถกรรมพื้นบ้าน เกษตรปลอดภัยจากสารพิษ รวมทั้งการพลิกฟื้นกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในด้านการเชื่อมต่อภูมิปัญญา

7) การท่องเที่ยวโดยชุมชนในฐานะของการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สภาพความเป็นจริงของการจัดการธุรกิจการท่องเที่ยวก็คือการที่ภาคเอกชนบางแห่งบางจังหวัดได้มีบทบาทเข้ามาผูกขาดธุรกิจท่องเที่ยว ซึ่งเน้นการสร้างรายได้และความเจริญเติบโตของธุรกิจท่องเที่ยวแต่เพียงอย่างเดียว และบางครั้งด้วยความไม่เข้าใจในเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น รวมถึงแหล่งวัฒนธรรม ประเพณี ขนบธรรมเนียมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องเนื่องกับระบบนิเวศในพื้นที่ การจัดการธุรกิจการท่องเที่ยวดังกล่าวได้สร้างผลกระทบต่อการทำลายวัฒนธรรมท้องถิ่นรวมทั้งก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ อันเนื่องมาจากชุมชนท้องถิ่นขาดอำนาจในการจัดการท่องเที่ยวของตน ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่การท่องเที่ยวโดยชุมชนจะเข้ามากำหนดบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ให้เข้ามามีส่วนสำคัญร่วมกับภาคประชาชน ในการจัดการและหารูปแบบของการท่องเที่ยวในบริบทของชุมชนท้องถิ่น อันจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ในระดับล่าง รวมทั้งระบบการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมธรรมชาติให้กับชุมชนท้องถิ่นอย่างมากขึ้น

กระบวนการการบริหารจัดการเครือข่ายการเรียนรู้และประสานงานวิจัยท่องเที่ยวโดยชุมชน

กระบวนการบริหารจัดการงานวิจัยการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้แบ่งเป็น 3 ช่วงที่สำคัญอันประกอบด้วยกระบวนการประสานงานต้นทาง กลางทางและปลายทาง (ดูรายละเอียดจากภาพที่ 2) โดยมีมุ่งหวังว่างานวิจัยจะถูกนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด กล่าวคือกระบวนการประสานงานวิจัยต้นทาง เป็นกระบวนการเริ่มต้นของการทำให้เกิดโครงการวิจัยจากชุมชน ซึ่งมีที่มาหลากหลายเส้นทางเช่น การประกาศโจทย์วิจัย การแนะนำชักชวนชาวบ้านร่วมกันทำ การมีผู้สนใจอยากเรียนรู้ร่วมกันทำ รวมทั้งการการส่งต่อจากศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นทั่วประเทศ หลังจากได้รับข้อเสนอการวิจัยแล้วจะเป็นการวิเคราะห์โครงการเบื้องต้นเพื่อพัฒนาให้เป็นโครงการโดยสมบูรณ์เพื่อดำเนินการลงนามทั้งสองฝ่ายให้ดำเนินงานวิจัยต่อไป ส่วนกระบวนการประสานงานวิจัยกลางทาง ช่วงนี้เป็นกระบวนการที่มีความสำคัญโดยเฉพาะบทบาทของพี่เลี้ยงที่เข้ามาช่วยและช่วยกันดำเนินงานตามแผนงานวิจัยไม่ว่าจะเป็นการจัดเวทีหนุนเสริมแนวคิด เครื่องมือวิจัย และกระบวนการวิจัยเพื่อให้งานวิจัยได้ดำเนินงานตามวัตถุประสงค์และตามเจตนารมณ์ของชุมชนที่ประสงค์จะให้"งานวิจัยการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมือในการ

นโยบายด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๘ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ว่าจ้างสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย ให้ทำการศึกษาโครงการดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบาย การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และสถาบันดังกล่าวได้ทำรายงานชิ้นสุดท้ายเสนอต่อการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๐ ในรายงานได้มีการเสนอแนะนโยบายและกลยุทธ์ในการพัฒนา เพื่อเป็นแนวทางให้การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยนำไปพิจารณาดำเนินการต่อไปนโยบายด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทยเสนอไว้ในรายงานมีดังนี้

๑. ต้องมีการควบคุม ดูแล รักษา และจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวให้คงสภาพ เดิมแท้ไว้ให้มากที่สุด หลีกเลี่ยงหรืองดเว้นการท่องเที่ยวในพื้นที่ที่อ่อนไหว ง่ายต่อการถูกกระทบ หรือฟื้นตัวได้ยาก

๒. ต้องคำนึงถึงศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีอยู่ มีการจัดกิจกรรมที่เหมาะสม และปรับให้เกิดความสมดุลกับรูปแบบและกิจกรรมที่มีอยู่แต่เดิม

๓. ต้องคำนึงถึงการพัฒนาด้านการให้การศึกษา สร้างจิตสำนึกที่ดีในการรักษา ระบบนิเวศร่วมกัน มากกว่าการมุ่งเน้นความ เจริญทางด้านเศรษฐกิจ และการมีรายได้แต่เพียงอย่างเดียว

๔. ต้องให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนและองค์กรในท้องถิ่น ในการจัดการทรัพยากร การบริการ การแลกเปลี่ยนความรู้และวัฒนธรรมของชุมชนในกระบวนการท่องเที่ยว รวมทั้งการมีส่วนร่วม ในการวางแผนพัฒนา หรือการให้ประชาชน มีตัวแทนเป็น คณะกรรมการร่วมในทุกระดับ

๕. ให้องค์กรต่างๆ กำหนดบทบาทที่ชัดเจนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยมีการจัดสรรงบประมาณ บุคลากร และกำหนดวิธีการจัดการที่เหมาะสม

๖. นำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเข้าสู่แผนพัฒนาระดับต่างๆอย่างมีความสำคัญ ได้แก่ แผนพัฒนาท้องถิ่น แผนพัฒนาจังหวัด และแผนพัฒนาภาค พร้อมทั้งให้มีการจัดสรรและกระจายงบประมาณอย่างทั่วถึง และเพียงพอ

๗. สนับสนุนการศึกษาวิจัย และประเมินผลการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างรอบด้าน เพื่อกำหนดแนวทางการจัดการ การแก้ไขปัญหา และการปรับปรุงแผนอย่างเป็นขั้นตอน

๘. มีการใช้กฎหมายในการควบคุมดูแลและรักษาสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวอย่างเคร่งครัด โดยเน้นการแนะนำ ตักเตือน และการสร้างวินัยการท่องเที่ยวควบคู่ไปด้วย

๙. จัดทำแนวทางปฏิบัติ หรือคู่มือการจัดการ ให้แก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อย่างถูกต้อง

๑๐. จัดให้มีเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทั้งในทางแนวดิ่งและแนวนอน โดยให้มีการประสานงานด้านข้อมูลข่าวสารและ การจัดการร่วมกันในทุกระดับ

กลยุทธ์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทยได้เสนอกกลยุทธ์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ควบคู่ไปกับนโยบายด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อให้เป็นแนวทางที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย นำไปพิจารณาดำเนินการด้วยเช่นกัน โดยแบ่ง กลยุทธ์ออกเป็น ๖ ด้าน ดังนี้

๑. กลยุทธ์ด้านการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วยวิธีการที่สำคัญ คือ

- การสงวนรักษา พื้นฟู ควบคุมดูแลทรัพยากรในระบบนิเวศให้คงสภาพไว้ เพื่อสามารถนำมาเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว ได้นานที่สุด หรือตลอดไป
- ทรัพยากรการท่องเที่ยวจำเป็นต้องได้รับการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมควบคู่ไปด้วย โดยป้องกันและลดสาเหตุที่อาจทำให้เกิดปัญหามลพิษ
- เจ้าของพื้นที่และผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด ได้แก่ ผู้ประกอบการ นักท่องเที่ยว สถาบันต่างๆในสังคม องค์กรประชาชน และประชาชนในท้องถิ่น ต้องร่วมมือกันในการอนุรักษ์ รักษาสภาพ ไม่ทำลายหรือสร้าง ความเสียหายแก่ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

๒. กลยุทธ์ด้านการจัดการโครงสร้างพื้นฐานและบริการการท่องเที่ยว มีวิธีการที่สำคัญ คือ

- มีความเข้มงวดในการรักษาสิ่งแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและทางสังคม โดยการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและบริการการท่องเที่ยวนั้น จะต้องไม่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม และมีความกลมกลืนกับสิ่งแวดล้อม ได้แก่ เส้นทางคมนาคมเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว เส้นทางศึกษาธรรมชาติ การบริการที่พัก การบริการอาหารและเครื่องดื่ม

๓. กลยุทธ์ด้านการศึกษาและสื่อความหมายธรรมชาติ ประกอบด้วยวิธีการที่สำคัญ คือ

- เป็นสื่อกลางทางการศึกษาและการเรียนรู้ด้านระบบนิเวศของนักท่องเที่ยว เพื่อที่จะสร้างจิตสำนึกที่ดีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
- มีการให้ข้อมูลก่อนการท่องเที่ยว การศึกษาระหว่างการท่องเที่ยว รวมทั้งการให้การศึกษาเพิ่มเติมในภายหลังด้วย
- ให้เกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงด้วยตนเอง และได้มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ เช่น การสื่อความหมายธรรมชาติ การฝึกอบรม การเรียนรู้จากการปฏิบัติงานจริง กรณศึกษา การเล่นเกม บทบาทสมมติ การอภิปราย

๔. กลยุทธ์ด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น ประกอบด้วยวิธีการที่สำคัญ คือ

- ให้ความสำคัญแก่ประชาชนในท้องถิ่น ในด้านที่จะมีบทบาทในการกำกับดูแลและควบคุมการท่องเที่ยวได้มากขึ้น และสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรี
- ส่งเสริมให้ชุมชนพัฒนาตนเองเป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงานของรัฐบาลกับชุมชน และระหว่างชุมชนกับเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เช่น ร่วมพัฒนาจุดขายต่างๆ ได้แก่ ที่พักอาศัย ภัตตาคาร การนำเสนอคุณค่าด้านวัฒนธรรม ศิลปะและประเพณีต่างๆ ที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว

๕. กลยุทธ์ด้านการส่งเสริมการตลาดและบริการนำเที่ยว ประกอบด้วยวิธีการที่สำคัญ คือ

- จัดให้เกิดความสมดุลระหว่างความสามารถในการรองรับของพื้นที่ กับ ปริมาณนักท่องเที่ยว เนื่องจาก แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นทรัพยากร ที่มีความอ่อนไหว อาจได้รับผลกระทบได้ง่าย หากมีนักท่องเที่ยวมากเกินไป
- มุ่งส่งเสริมให้พัฒนาเป็นตลาดที่มีคุณภาพ ไม่ใช่พยายามเพิ่มปริมาณของ นักท่องเที่ยวแต่เพียงอย่างเดียว
- ให้มีการจัดบริการนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ โดยให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว และ ควบคุมพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวให้อยู่ในกรอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

๖. กลยุทธ์ด้านการส่งเสริมการลงทุน มีวิธีการที่สำคัญ คือ

- รัฐบาลกลางและหน่วยงานของรัฐจะต้องมีส่วนสนับสนุนอย่างแข็งขัน ใน การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการบริการ โดยคำนึงถึงการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเกิดการ กระจายรายได้สู่ท้องถิ่นมากขึ้น

หลักการของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่ใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนมี หลักการดังนี้

1. ชุมชนเป็นเจ้าของ
2. ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและตัดสินใจ
3. ส่งเสริมความภาคภูมิใจในตนเอง
4. ยกระดับคุณภาพชีวิต
5. มีความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม
6. คงเอกลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น
7. ก่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างคนต่างวัฒนธรรม
8. เคารพในวัฒนธรรมที่แตกต่างและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์
9. เกิดผลตอบแทนที่เป็นธรรมแก่คนท้องถิ่น
10. มีการกระจายรายได้สู่สาธารณประโยชน์ของชุมชน

การที่จะให้ชุมชนดำเนินการท่องเที่ยวตามหลักการดังกล่าวข้างต้น มีความจำเป็นที่จะต้องเตรียมความพร้อมและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยว ในขณะที่เดียวกันก็ต้องรณรงค์กับคนในสังคมให้เห็นความแตกต่างของการท่องเที่ยวโดยชุมชนกับการท่องเที่ยวทั่วไปกระตุ้นให้คนในสังคมเห็นความสำคัญและเป็นนักท่องเที่ยวที่สนใจการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเจ้า ของบ้านกับผู้มาเยือน นอกจากนี้ยังเป็นการเพิ่มการรับรู้และความเข้าใจในบทบาทของชุมชนท้องถิ่นต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและเป็นการกำลังใจหรือสนับสนุนให้เกิดความต่อเนื่องในการทำงานอนุรักษ์ทั้งด้านธรรมชาติและวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวโดยชุมชนไม่ได้เกิดจากการตอบคำถามว่า ชุมชนจะได้ประโยชน์อย่างไรจากการท่องเที่ยว แต่เป็นการสร้างโจทย์ใหม่ว่า การท่องเที่ยวจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนได้อย่างไร

การท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชน

จากการประชุมระดับโลกเรื่องสิ่งแวดล้อมโลก (Earth Summit) ในปี 2535 นับเป็นจุดเริ่มในการผลักดันความคิดเรื่อง การพัฒนาที่ยั่งยืน ส่งอิทธิพลถึงการให้ความสำคัญเรื่อง (การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน) จากกระแสการพัฒนาการท่องเที่ยว 3 ประการ กล่าวคือ

1. กระแสความต้องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
2. กระแสความต้องการของนักท่องเที่ยวที่สนใจการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้
3. กระแสความต้องการในการพัฒนาคนและให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น

การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นความพยายามหนึ่งของการสร้างทางเลือกในการพัฒนาในประเด็นการท่องเที่ยวที่ให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมและได้รับประโยชน์จากท่องเที่ยว และมีบทบาทในการกำหนดทิศทางการพัฒนา

การมีส่วนร่วมของชุมชน

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการวิจัย

โดยปกติแล้วการวิจัยเชิงปฏิบัติการ หมายถึง กระบวนการที่ผู้วิจัยได้เลือกกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งที่เห็นว่าดี เหมาะสม ตามความรู้ความเข้าใจของผู้วิจัยมาดำเนินการปฏิบัติ เพื่อทดลองว่า ใช้ได้หรือไม่ ประเมินดูความเหมาะสมในความเป็นจริง ควบคุมแนวทางปฏิบัติการ แล้วนำผลมาปรับปรุงปฏิบัติการเพื่อนำไปทดลองใหม่ จนกว่าจะได้ผลเป็นที่น่าพึงพอใจนำไปใช้และเผยแพร่ได้ การวิจัยชนิดนี้เอื้อต่อการเปลี่ยนแผนการดำเนินงาน เมื่อผู้วิจัยได้ข้อมูลใหม่เพิ่มขึ้นทำให้รูปแบบการวิจัยยืดหยุ่นได้ การวิจัยเชิงปฏิบัติการอาจเป็นแบบมีส่วนร่วมหรือไม่ก็ได้ (ศุภางค์ จันทวานิช, 2540:68)

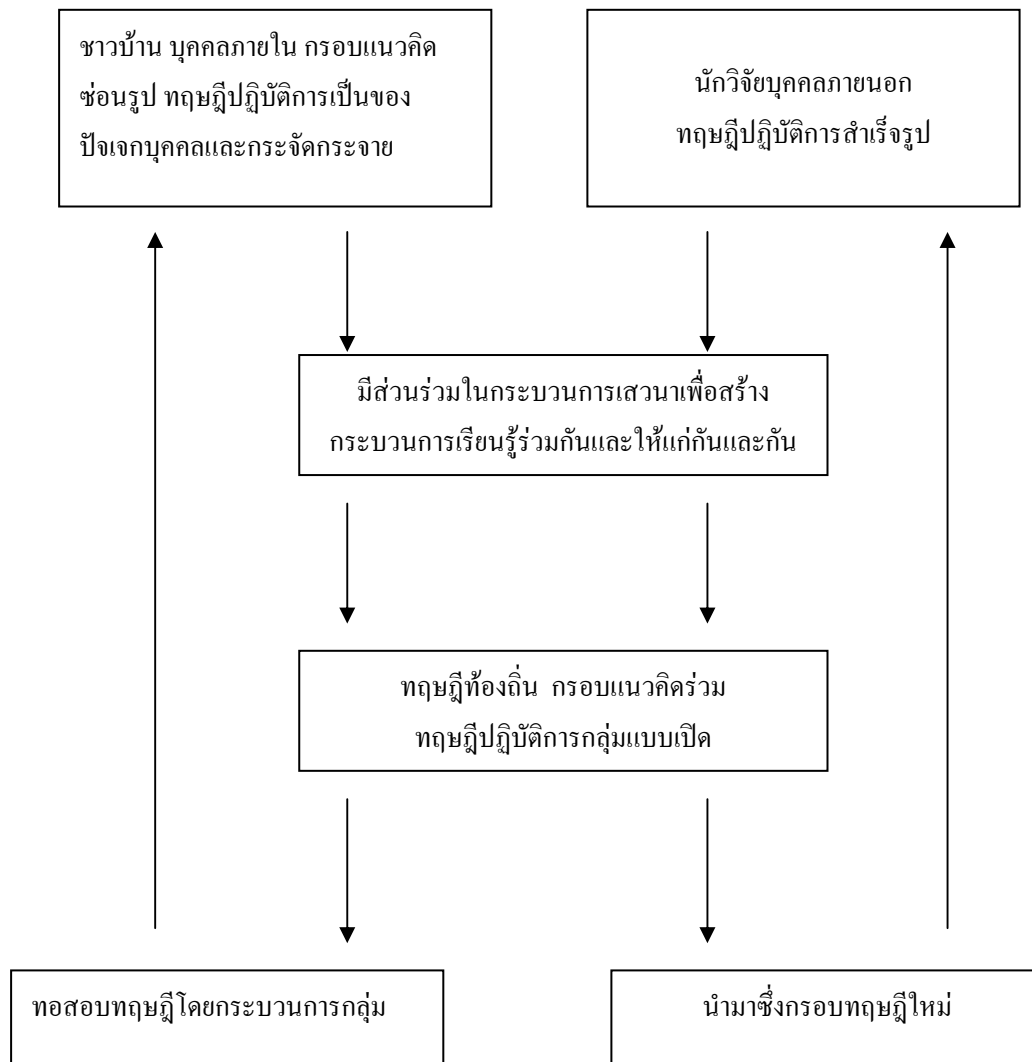
Sumayao (2542: 4) อ้างใน นำชัย ทนุผล และคณะ (2543: 48) เห็นว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นยุทธวิธีวิธีการหนึ่งในการใช้ระเบียบวิธีวิทยาศาสตร์ เพื่อแก้ปัญหาในทางปฏิบัติตามวิถีทางซึ่งเป็นแนวทางของศาสตร์และความรู้ทางสังคมโดย

- 1) เจาะลึกถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและกระบวนการทางจิตวิทยา ระหว่างบุคคล
- 2) ผู้สังเกตที่เป็นอิสระ เก็บข้อมูลในรายละเอียด ทั้งด้านความกว้างและด้านลึก ในกระบวนการเข้าแทรกแซงต่อชุมชนของตน
- 3) ยอมรับว่าการเริ่มเรียนรู้วิธีการคิดแบบใหม่ๆ มีความสำคัญเหนือการลงมือปฏิบัติการตามแผนงานใหม่
- 4) ให้ทีมงานที่เข้าร่วมกับชุมชนสามารถทำการควบคุมได้ ทั้งการเข้าแทรกแซงของตนในชุมชน และกระบวนการวิจัยเอง

ในการวิจัยแบบมีส่วนร่วมข้อมูลที่ได้จากการวิจัยทุกขั้นตอนเป็นสิ่งที่ชุมชน หรือชาวบ้านร่วมรับรู้ และใช้ประโยชน์ด้วย ชาวบ้านเป็นผู้ร่วมกำหนดปัญหาของชุมชน และรู้ทางแก้ปัญหา โดยชุมชนเป็นผู้ตัดสินใจและยืนยันเจตนารมณ์ที่จะแก้ปัญหาเหล่านั้น กระบวนการวิจัยดำเนินการไปในลักษณะการแลกเปลี่ยนความเห็นระหว่างชาวบ้านกับผู้วิจัยเพื่อให้ได้ข้อสรุปเป็นขั้นๆ อาจกล่าวได้ว่า กระบวนการสังเคราะห์ข้อสรุปมีลักษณะเชิงวิภาษวิธี (dialectic) ชาวบ้านจะค่อยๆ พัฒนาศักยภาพในการแก้ปัญหาของชุมชน ชาวบ้านจะค่อยๆ เรียนรู้ด้วยตนเอง ด้วยวิธีการวิจัยแบบมีส่วนร่วมนี้ ข้อมูลที่ได้มาจะมีความชัดเจนสะท้อนถึงแนวความคิดของชาวบ้านตลอดจนถึงนิสัยใจคอ ความต้องการและแบบแผนการดำเนินชีวิตของเขา อย่างไรก็ตาม ข้อมูลเหล่านี้อาจไม่ได้นำไปสู่ปฏิบัติการโดยตรงก็ได้ (ศุภางค์ จันทวานิช, 2540: 68)

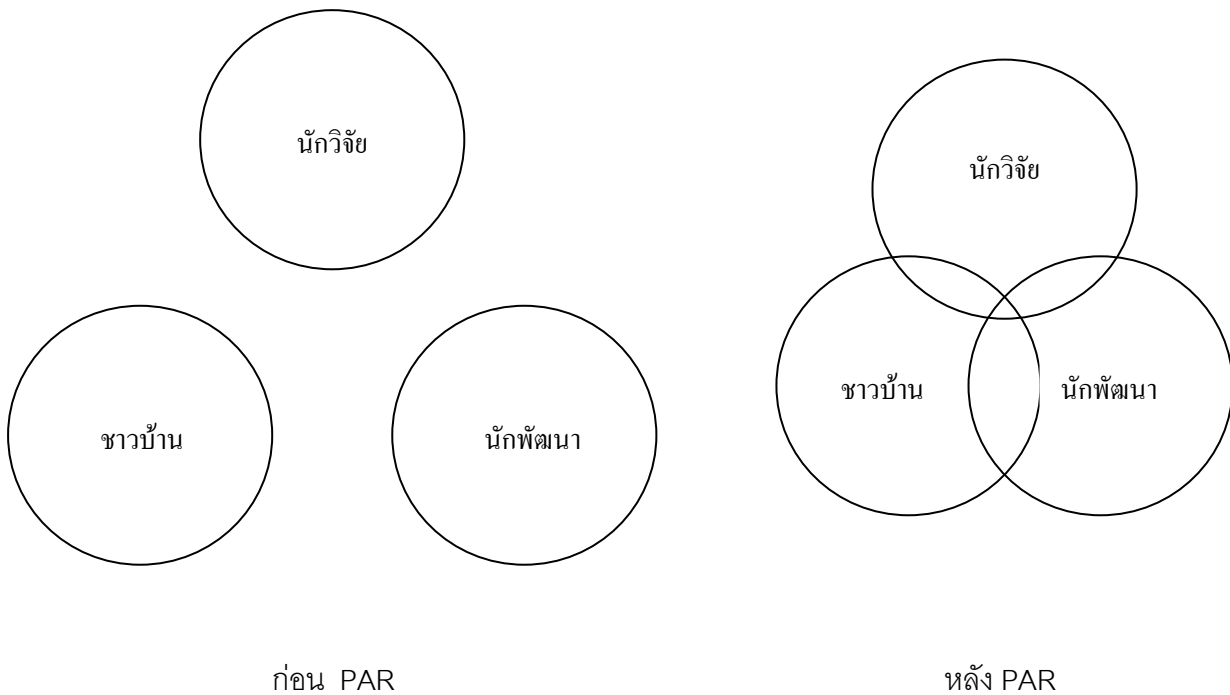
ศุภางค์จันทวานิช (240: 69 – 70) สรุปว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นแนวทางวิจัยที่ต่างไปจากการวิจัยเชิงวิทยาศาสตร์ธรรมชาติเพราะเน้นการยอมรับหรือความเห็นพร้อมจากฝ่ายชาวบ้านในการวิจัยชนิดนี้นักวิจัยจะต้องประเมินความสัมพันธ์ระหว่างผู้วิจัยกับชาวบ้านอยู่ตลอดเวลา ทบทวนวัตถุประสงค์ในการวิจัยเป็นครั้งคราวเพื่อให้สอดคล้องกับความเห็นของ ชาวบ้านอันนำไปสู่การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของชุมชน ในแง่ของทัศนคติของผู้วิจัย ในกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้น Sumayao (2542: 19) ใน นำชัย หนูผล และกระ (2543: 48) ได้เสนอแนะว่าผู้วิจัยควรเชื่อและมีคุณค่ามุ่งมั่น (value commitment) ในกระบวนการประชาธิปไตย ที่ยึดถือเกียรติและศักดิ์ศรีของความเป็นพลเมืองเท่าเทียมกันทุกคนไม่ว่าคนจนหรือคนรวย ผู้วิจัยจะต้องมีทัศนคติแบบเป็นผู้ร่วมเรียนรู้ มากกว่าที่จะเป็นนักวิชาการผู้รอบรู้และจะต้องพร้อมที่จะถอยฉากออกไปเป็นเพียงแค่ผู้มีส่วนร่วม เมื่อประชาชน ผู้มีส่วนร่วมได้เข้าทำหน้าที่เป็นผู้ชำนาญการเสียเองแล้ว ผู้วิจัยจะต้องมีวิสัยทัศน์แบบ องค์การที่ดี ซึ่งอยู่บนฐานของการบริหารจัดการโดยตนเอง การพัฒนาศักยภาพความเป็นมนุษย์ การทำให้เกิดความเท่าเทียมกันในเชิงอำนาจ และมีหลักการของประชาธิปไตยเสมอ นอกจากนั้นผู้วิจัยจะต้องมีระดับของทักษะและความสามารถระหว่างบุคคลสูง ในการออกแบบและบริหารจัดการโอกาสของการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา

จากกรอบทัศนคติข้างต้นนี้ Sumayao (2542: 15) นำชัย หนูผล และกระ (2543: 48) ได้เสนอกรอบกระบวนการเรียนรู้ร่วมระหว่างนักวิจัยซึ่งเป็นบุคคลภายนอก กับประชาชนผู้เป็นบุคคลภายในชุมชน ในกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดังนี้

แผนภูมิที่ 2 แสดงกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน (cognitive way) ระหว่าง นักวิจัย กับ ชาวบ้าน
ที่มา : Sumayao (2542 : 15) ในน้าชัย ทนุผล และคณะ (2543 : 50)

ดังนั้นในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้น ผู้วิจัยควรถือว่าชาวบ้านเป็นผู้ที่รู้ดีเท่าๆ กับนักวิจัย หรือนักพัฒนา ในการกำหนดปัญหา และการเลือกปฏิบัติการใดๆ ก็ตามที่จะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต ปัญหาของการวิจัยจึงเริ่มจากชาวบ้านด้วย ไม่ใช่จากสมมติฐานของผู้วิจัยหรือนักพัฒนาแต่ฝ่ายเดียว จะเห็นได้ว่าทั้ง 3 ฝ่าย คือ ชาวบ้าน นักวิจัย และนักพัฒนาต่างก็มีบทบาทเท่าเทียมกันในการร่วมกำหนดปัญหา และเลือกแนวทางปฏิบัติการ การวิจัยนี้จะเป็นการผสมผสานระหว่างความรู้เชิงทฤษฎีและระเบียบวิธีของนักวิจัย เป้าหมายและวัตถุประสงค์ของนักพัฒนา และความต้องการกับความรอบรู้ของชาวบ้าน ดังภาพต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 3 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้าน นักพัฒนา และนักวิจัยก่อนและหลัง PAR

ที่มา : ศุภางค์ จันทวานิช (2540 :70)

จากภาพดังกล่าว วงกลมแต่ละวงคือโลกทัศน์ หรือ วิธีมองปัญหาของคนแต่ละกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย โลกทัศน์ของแต่ละฝ่ายต่างกันไปตามกรอบแนวคิดที่ตนยึดถือ หลังจากที่ได้มีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมแล้ว คนทั้ง 3 กลุ่ม จะมีโลกทัศน์ร่วม และความเข้าใจร่วมกันในการพัฒนา สิ่งเหล่านี้เป็นรากฐานที่สำคัญยิ่งสำหรับความสำเร็จในการพัฒนาความรู้ความเข้าใจจากการวิจัย ซึ่งจะเป็นจุดเริ่มต้นของการปฏิบัติการอย่างมีประสิทธิภาพ องค์กรเอกชนและโครงการขนาดเล็กได้ใช้วิธีการเช่นนี้ได้ผลมาแล้ว

ทำอย่างไรทั้ง 3 ฝ่ายนี้ จึงจะนำคุณสมบัติของตนมาเอื้อต่อกันและกันได้ โดยปกตินักวิจัยและนักพัฒนา ซึ่งเป็นผู้มีช่องทางวิชาการมักไม่ใช่ผู้ที่จะมาใช้ชีวิตอยู่ในชุมชนได้ตลอดทั้งปีและการถ่ายทอดข้อมูลนั้นก็อาจถูกครอบงำโดยความเชื่อมั่นในเชิงวิชาการ จนทำให้ชาวบ้านไม่สามารถเข้าใจได้ถ่องแท้ จึงจำเป็นจะต้องมีตัวเชื่อม หรือสื่อกลางระหว่างคนนอกกับคนใน สื่อกลางนี้จะช่วยสื่อสารและสร้างความเข้าใจระหว่าง 2 ฝ่าย สื่อกลางที่ดีควรจะเป็นนักพัฒนาในชุมชนหรือเจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติการประจำชุมชน (เช่น พัฒนาตำบล เกษตรตำบล นักพัฒนาระดับตำบล/ หมู่บ้าน ครู) สื่อกลางนี้จะเป็นผู้ร่วมวิจัยด้วย จะต้องเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนเพื่อจะได้ปฏิบัติการต่างๆ ได้จะต้องเป็นผู้ที่รู้ความต้องการ ศักยภาพของชาวบ้าน และไม่เป็นเครื่องมือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ในขณะเดียวกัน สื่อกลางจะต้องมีความสัมพันธ์กับนักวิจัย และ

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

Parry (1972 : 3-16) ใน ติน ปรชัยพฤกษ์ (2542: 263) ได้ให้ความหมายของ คำว่าการมีส่วนร่วม หมายถึง การกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งโดยการเข้าไปเกี่ยวข้องหรือมีส่วน ในการดำเนินภารกิจ อย่างใดอย่างหนึ่ง

ทวีทอง หงส์วิวัฒน์ (2527 : 1-2) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การที่ประชาชนหรือชุมชน พัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการ จัดการและควบคุมการใช้และกระจายทรัพยากรและปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคมเพื่อประโยชน์ ต่อการดำรงชีพของเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรี ในฐานะสมาชิกในการ มีส่วนร่วมประชาชนได้พัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกในรูปแบบการตัดสินใจในการ กำหนดชีวิตของตนเอง

มนตรี เตชะมี (2535: 11-12) ได้อ้างถึงคำว่า การมีส่วนร่วม (participation) มี นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ว่า การมีส่วนร่วมคือ การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนา ขีดความสามารถของตนในการจัดการควบคุมการใช้ และการ กระจายทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อ ประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคม ในการมีส่วนร่วมประชาชนได้พัฒนาการรับรู้ และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกในรูปการตัดสินใจในการกำหนดชีวิตของตนเองอย่างเป็นตัวของ ตนเอง นอกจากนั้น Cohen and Uphoff ใน ปรัชญา เวสารัชช์ (2528 : 13) กล่าวไว้ว่าการ แบ่งประเภทการมีส่วนร่วมโดยได้รับรางวัลตอบแทน และโดยถูกบังคับ ในลักษณะเดียวกับ ข้อเสนอเดียวกับข้อเสนอของผู้เชี่ยวชาญในการประชุม ณ องค์การสหประชาชาติ เมื่อ พ.ศ. 2521 ถึงการแบ่งประเภทการมีส่วนร่วมโดยพิจารณาว่าการมีส่วนร่วมนี้เริ่มขึ้นได้อย่างไรและ เสนอว่ามี 3 ประเภทคือ

1. การมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นเองโดยมิได้มีการแทรกแซง (spontaneous) เป็น ลักษณะการร่วมซึ่งผู้ร่วมเต็มใจ เกิดจากระดับฐานล่างมิได้มีการสนับสนุนจากภายนอก

2. การมีส่วนร่วมโดยการชักจูง (induced) โดยมีการสนับสนุนให้อำนาจและเป็นขอบเป็นทางการ

3. การมีส่วนร่วมโดยถูกบังคับ (coerced) โดยมีลักษณะบังคับขู่เข็ญให้เข้า ถึงแม้การมีส่วนร่วมอาจเกิดขึ้นได้ 3 ลักษณะ แต่ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่า ในระยะยาวนั้นการมีส่วนร่วมโดยบังคับและขาดการสนับสนุนจากประชาชนจะเกิดผลเชิงลบ และบั่นทอนความสนใจของประชาชนในกิจกรรมพัฒนา

ความสำคัญของการมีส่วนร่วม

มีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมไว้ เช่น ดิเรก ฤกษ์ห่วย (2527 : 6) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมเป็นการช่วยให้ประชาชนหลุดพ้นจากการเอารัดเอาเปรียบช่วยให้รายได้และการกระจายรายได้ดีขึ้น ช่วยกระจายผลประโยชน์แก่คนส่วนใหญ่อย่างยุติธรรม ช่วยเพิ่มพลังกลุ่มให้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และส่งผลโดยรวมแก่การพัฒนาเศรษฐกิจสังคม การเมืองของประเทศ

ในขณะที่ ไพโรจน์ สุขสมฤทธิ์ (2531 : 24-25) ได้กล่าวไว้ว่า ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชน ถ้ามองในแง่การบริหารงานพัฒนาแล้ว มีดังนี้

1. จะช่วยให้ประชาชนยอมรับโครงการมากขึ้น เนื่องจากเป็นโครงการที่ตรงปัญหาและความต้องการของประชาชน
2. ประชาชนจะมีความรู้สึกผูกพัน รู้สึกเป็นเจ้าของโครงการมากขึ้น
3. การดำเนินโครงการจะราบรื่นได้รับความร่วมมือจากประชาชนมากขึ้น
4. โครงการจะให้ประโยชน์แก่ประชาชน และมีการระดมทรัพยากรเพื่อการพัฒนามากขึ้น
5. จะช่วยพัฒนาขีดความสามารถของประชาชนมากขึ้น

สำหรับ วีระ ไชยสถานนท์ (2522 : 55) กล่าวว่า ความสำคัญของการมีส่วนร่วมพอสรุปได้ 2 ประการ คือ

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการให้ความสำคัญแก่การพัฒนาทรัพยากรกำลังคนโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านคุณภาพกำลังคน
2. การมีส่วนร่วมของประชาชนทำให้นักวางแผนพัฒนาได้รับรู้ข้อเท็จจริงและความคิดเห็นจากประชาชนในระดับท้องถิ่นโดยตรง ซึ่งนับว่าเป็นประโยชน์และจำเป็นอย่างยิ่งต่อ

"ชุมชน" กับ "การมีส่วนร่วม"

ชุมชนในยุคปัจจุบัน ไม่ใช่ชุมชนตามความเข้าใจเดิมอีกต่อไป กล่าวคือไม่แต่เป็นชุมชนที่มีที่ตั้งทางภูมิศาสตร์และอยู่ภายใต้วัฒนธรรมชุดเดียวกันเท่านั้น อีกทั้งไม่ใช่ชุมชนในความหมายที่เป็นหน่วยการปกครองของรัฐ หากแต่เป็นชุมชนแบบใหม่ที่อาจเรียกว่า "ชุมชนโดยเจตนา" หรือ Intentional Community อันหมายถึง ผู้คนจำนวนหนึ่งที่อาจอยู่ในพื้นที่เดียวกันหรือต่างพื้นที่ มารวมกลุ่มกันภายใต้เจตนาที่จะดำเนินกิจกรรมหรือภารกิจอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน มีความสัมพันธ์กันในระยะเวลาที่ต่อเนื่องหากเรามองชุมชนในความหมายใหม่ดังกล่าวนี้ ก็จะพบว่า กลุ่ม-สมาคมผู้ปกครอง หรือกลุ่มผู้รู้ท้องถิ่น และภาคีเครือข่ายที่โรงเรียนอาจเชื่อมโยงถึง ก็เป็น "ชุมชน" อย่างหนึ่งนั่นเอง ดังนั้นชุมชนในกระแสโลกาภิวัตน์จึงอาจลำดับได้ดังนี้ชุมชนชนบท > มีวัฒนธรรมเดิม ระบบเครือญาติ ทำการเกษตร พึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติ ชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท > วัฒนธรรมผสม ทำการเกษตรรายย่อย / ขายแรงงาน / และธุรกิจรายย่อย พึ่งเมืองพึ่งธรรมชาติ มีทั้งเครือญาติและกลุ่มความสัมพันธ์ใหม่ ชุมชนเมือง > วัฒนธรรมใหม่ รับจ้างหรือทำธุรกิจ พึ่งพาตลาด กลุ่มความสัมพันธ์ใหม่ ชุมชนโดยเจตนา > หลากหลาย มีความสัมพันธ์แนวราบ ทำกิจกรรม / ภารกิจร่วมกันเป็นกลุ่มความสัมพันธ์ใหม่ในระยะเวลาหนึ่งสำหรับ "การมีส่วนร่วม" เมื่อพิจารณาอย่างรอบด้าน เราจะพบว่ามีความหมายที่แตกต่างอย่างมากกับ "ความร่วมมือ" "แต่คนมักสับสนและจัดวางเส้นแบ่งในทางปฏิบัติได้ยากเพราะ

ความร่วมมือ (Cooperation) นั้นหมายถึง การที่มีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็น "เจ้าของหรือเจ้าภาพ" งานหรือกิจกรรมนั้น ๆ แล้วขอให้ฝ่ายอื่นๆ เข้าร่วม เช่น ขอความร่วมมือด้านทรัพยากรของแรงงานหรือเวลาในการทำกิจกรรม ฯลฯ มีลักษณะเกิดขึ้นเป็นครั้ง ๆ ไปไม่มุ่งความต่อเนื่องและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้เข้าร่วม แต่มุ่งจะให้กิจกรรมหรืองานนั้นเสร็จตามความต้องการของฝ่ายเจ้าของงาน เช่น โรงเรียนต้องการพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่ดีให้เป็นโรงเรียน ISO 14000 ผู้บริหารก็เชิญผู้ปกครองประชุมเพื่อขอความร่วมมือ โดยแจ้งให้ทราบว่า ส่วนของผู้ปกครองจะทำอะไรได้บ้างเพื่อไปสู่ผลลัพธ์ดังกล่าว ความสัมพันธ์แบบนี้ ไม่ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วม หากแต่เป็นเพียงความร่วมมือเท่านั้น แต่การมีส่วนร่วม (Participation) คือ การที่องค์ประกอบต่าง ๆ ทั้งครู ผู้เรียน ผู้บริหารการศึกษา ผู้นำชุมชน หรือสมาชิกชุมชน มาร่วมกันดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยในการดำเนินการนั้นมีลักษณะของกระบวนการ (Process) มีขั้นตอนที่มุ่งหมายจะให้เกิดการเรียนรู้ (Learning) อย่างต่อเนื่อง มีพลวัต (Dynamic) คือมีการ

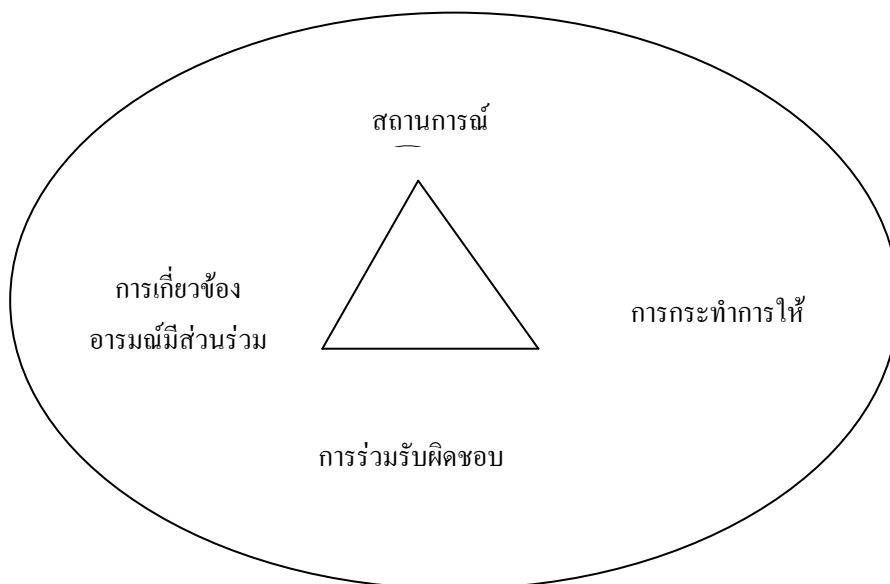
ความหมายของการมีส่วนร่วมโดยชุมชน

คำว่า การมีส่วนร่วม ได้มีผู้ให้ความหมายหลากหลาย ตามความเข้าใจและประสบการณ์ของแต่ละบุคคล ในขณะที่ World Health Organization/ UNICEF (1978 : 11) อ้างใน ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2543 : 136) ได้กล่าวไว้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นก่อให้เกิดกระบวนการและโครงสร้างที่ประชาชนในชนบท สอดคล้องกับ สมยศ นาวิกาน (2545 : 93) ระบุว่า การพัฒนาแบบมีส่วนร่วมคือ กระบวนการให้ผู้ผู้ได้บังคับบัญชา มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการตัดสินใจ การบริหารงานแบบมีส่วนร่วม เน้นการมีส่วนร่วมของอย่างแข็งขันของบุคคล การบริหารงานแบบมีส่วนร่วมใช้ความคิดสร้างสรรค์และความเชี่ยวชาญในการแก้ไขปัญหาของการบริหารที่สำคัญ การบริหารงานแบบมีส่วนร่วมอยู่บนพื้นฐานของแนวความคิดของการ แบ่งอำนาจหน้าที่ การบริหารแบ่งอำนาจหน้าที่ให้เข้ากับ ผู้ได้บังคับบัญชา ประการสุดท้าย การบริหารงานแบบมีส่วนร่วมต้องการให้ผู้ผู้ได้บังคับบัญชามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องอย่างแท้จริงในกระบวนการตัดสินใจ สำหรับ Erwin Williams อ้างใน

1. อิทธิพลของประชาชนต่อการตัดสินใจนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการจัดสรร (allocation) และการใช้ประโยชน์ (utilization) ของทรัพยากรเพื่อการผลิต
2. เกี่ยวข้องกับความจำเป็นที่การเข้าร่วมของประชาชนในการวางแผนและดำเนินกิจกรรมต่างๆ จะสร้างโอกาสด้านเศรษฐกิจและสังคม เพื่อยกระดับรายได้และการจ้างแรงงานและเพิ่มการกินดีอยู่ดี
3. การมีส่วนร่วมที่ตอบสนองต่อสิ่งที่จะเข้าถึงการปรับปรุงให้ได้รับผลประโยชน์เพื่อการผลิต การบริหาร และสิ่งอำนวยความสะดวกสาธารณะด้วยการมีส่วนร่วมทางการเมืองจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะช่วยให้บรรลุวัตถุประสงค์ด้านเศรษฐกิจและสังคม การมีส่วนร่วมทางการเมืองนำมาซึ่งการกระจายอำนาจ ทางการบริหาร ทรัพยากรไปสู่ระดับท้องถิ่น การตัดสินใจของประชาชนจะมีได้และได้รับการปฏิบัติตามความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง

ทวิชอง หงส์วิวัฒน์ (2527 : 183) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมหมายถึงการเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ (mental and emotional involvement) ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม (group situation) ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้ (contribution) บรรลุจุดหมายของจุดนั้น ทำให้เกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าว การมีส่วนร่วมจึงประกอบด้วยปัจจัย 3 ประการ คือ

1. การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์นั้นเป็นการเกี่ยวข้องทั้งตัว (self) ไม่ใช่เฉพาะเพียงแต่เกี่ยวข้องด้านกำลังกายหรือทักษะ กล่าวคือ ผู้มีส่วนร่วมจะมีส่วนเกี่ยวข้องทางจิต (ego-involved) ไม่เพียงแต่เฉพาะด้านการทำงาน (task-involver)
2. การกระทำการให้เมื่อผู้มีส่วนร่วมได้บังเกิดความเกี่ยวข้องด้านจิตใจและอารมณ์แล้ว ก็เท่ากับเปิดโอกาสให้เขามีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ กระทำการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่มโดยเหตุนี้การมีส่วนร่วมจึงเป็นมากกว่าการยินยอม (consent) ที่จะกระทำตามคำสั่ง ซึ่งเป็นการกระทำที่ปราศจากการยินยอม พร้อมใจและความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การมีส่วนร่วมจึงเป็นสัมพันธ์ทางอารมณ์และจิตใจ คือมี การติดต่อสื่อสารทั้งไปและกลับระหว่างบุคคลนั้นและกลุ่ม
3. การร่วมรับผิดชอบ เมื่อเกิดการเกี่ยวข้องด้าน จิตใจ อารมณ์ และได้ทำการให้แก่สถานการณกลุ่มแล้ว ผู้มีส่วนร่วมจะเกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มนั้นด้วย เพราะการมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการทางสังคมที่บุคคลเข้าไปเกี่ยวข้อง (self involved) กับกลุ่มและต้องการเห็นผลสำเร็จของการทำงานด้วย จึงเกิดความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกับกลุ่ม

แผนภูมิที่ 4 แสดงปัจจัยการมีส่วนร่วม

ที่มา: ทวีทอง หงส์วิวัฒน์ (2527:184)

โดยสรุปแล้วอาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า

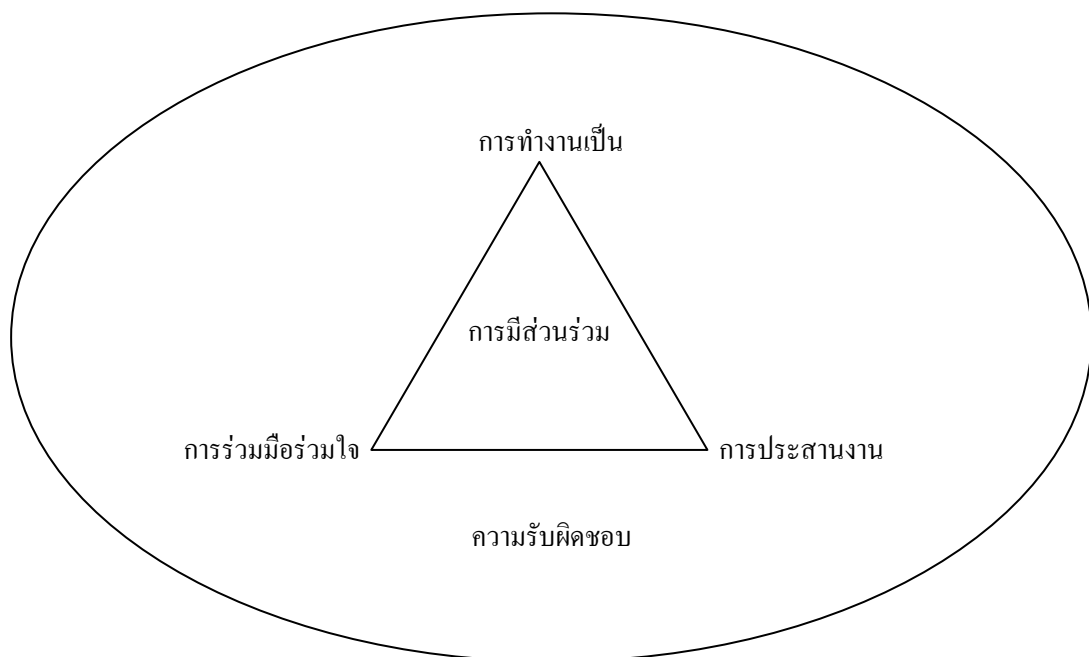
การมีส่วนร่วม = ความร่วมมือร่วมใจ + การประสานงาน + ความรับผิดชอบ

Participation = Cooperation + Coordination + Responsibility

ความร่วมมือร่วมใจ หมายถึง ความตั้งใจของบุคคลที่จะมาทำงานร่วมกันเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่ม

การประสานงาน หมายถึง ห่วงเวลาและลำดับเหตุการณ์ที่มีประสิทธิภาพในการทำกิจกรรมหรืองาน

ความรับผิดชอบ หมายถึง ความรู้สึกผูกพันในการกระทำงานและในการทำให้เชื่อถือไว้วางใจ

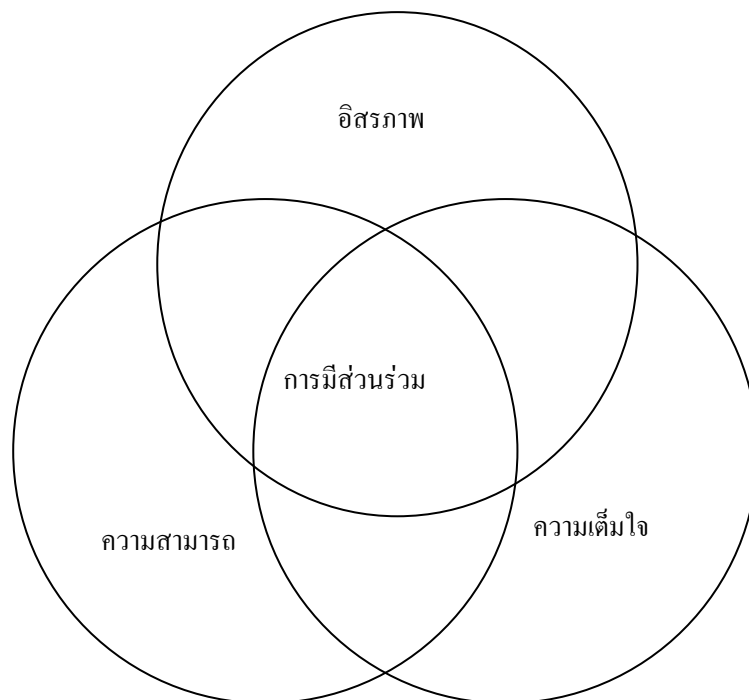

แผนภูมิที่ 5 แสดงกระบวนการการมีส่วนร่วม

ที่มา: ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (2527: 185)

ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (2527:185) ได้ระบุให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การมีส่วนร่วมอาจหมายถึง การทำงานร่วมกลุ่มเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ด้วยความตั้งใจ ความร่วมมือร่วมใจ การกระทำงานดังกล่าวในห่วงเวลาและลำดับเหตุการณ์ที่ทรงประสิทธิภาพ คือถูกจังหวะและเหมาะสม การประสานงาน กับทั้งกระทำงานดังกล่าวด้วยความรู้สึกผูกพันให้ประจักษ์ว่าเชื่อถือ

1. ประชาชนต้องมีอิสรภาพที่จะมีส่วนร่วม (freedom to participation)
2. ประชาชนต้องสามารถที่จะมีส่วนร่วม (ability to participation)
3. ประชาชนต้องเต็มใจที่จะมีส่วนร่วม (willingness to participation)

แผนภูมิที่ 6 แสดงเงื่อนไขของการมีส่วนร่วม

ที่มา: ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมโดยชุมชน

การมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาได้รับการยอมรับและใช้แนวทางปฏิบัติในงานพัฒนา กระบวนการมีส่วนร่วมนั้นมีได้ขึ้นอยู่กับการริเริ่มหรือการวางแผนโดยรัฐ แต่ความสำเร็จนั้นอยู่ที่ประชาชนในชุมชนต้องการมีส่วนร่วมในกระบวนการอย่างเป็นอิสระ เน้นการทำงานในรูปกลุ่มหรือองค์กรชุมชนที่มีวัตถุประสงค์การเข้าร่วมอย่างชัดเจน พลังกลุ่มจะเป็นปัจจัยสำคัญทำให้งานพัฒนา และบรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมายกระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม นั้น จะให้ความสำคัญกับคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนามากขึ้น คือ ให้ความสนใจต่อการพัฒนา

1. ในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนาโดยให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่ร่วมกันค้นหาปัญหา ร่วมกันวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากร และเทคโนโลยีในท้องถิ่น การติดตามประเมินผล รวมทั้งรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยโครงการดังกล่าวจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน

2. ในลักษณะที่เป็นกระบวนการมีส่วนร่วมโดยความหมายทางการเมือง นอกจากการส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของประชาชนหรือเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม แล้ว ยังจะต้องเปลี่ยนแปลงกลไกการพัฒนาของรัฐ มาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาทหลักหรือกล่าวได้ว่า เป็นการคืนอำนาจในการพัฒนาให้กับประชาชนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของตนเอง

เจมส์ คีตส์ ปิ่นทอง (2526) อ้างใน ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2543: 138) กล่าวว่า กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนานั้น ประชาชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการปฏิบัติงาน โดยมีนักพัฒนาหรือนักวิชาการจากภายนอกเป็นผู้ส่งเสริมและสนับสนุนในด้านต่างๆ เช่น ข้อมูลข่าวสาร เทคโนโลยี โดยส่วนใหญ่กระบวนการมีส่วนร่วมจะเริ่มจากการค้นหาปัญหาและสาเหตุ การวางแผนดำเนินกิจกรรม การปฏิบัติงาน การร่วมกันรับผลประโยชน์และการติดตามประเมินผล ยิ่งกว่านั้น นันทิยา หุตานุวัตรและณรงค์ หุตานุวัตร (2546: 64) ระบุว่า การมีส่วนร่วมเป็นตัวบ่งชี้ประการหนึ่งของความรอดของกลุ่ม เพราะการมีส่วนร่วม (participation) จะทำให้เกิดความเป็นเจ้าของ (sense of belonging) ความเป็นเจ้าของทำให้เกิดพันธะผูกพัน (commitment) ของคนที่เข้ามาร่วม หรืออีกนัยหนึ่งความรู้สึกเป็นเจ้าของของกลุ่มจะก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมและเกิดพันธะผูกพัน เกิดความต้องการเข้ามาทำงานในกลุ่มหรือช่วยเหลือกิจกรรมของกลุ่มตลอดจนถึงสัญญาต่อกัน ซึ่งอยู่ในรูปการถือหุ้ม การมีส่วนร่วมของสมาชิกจะเกิดขึ้นได้มาก เมื่อกลุ่มมีกิจกรรมที่เชื้อให้สมาชิกได้เข้ามามีส่วนร่วมงานประชุมใหญ่เป็นงานที่หลอมรวม ความรู้สึกของสมาชิกให้มีความเป็นเจ้าของมากขึ้น และการมีส่วนร่วมของผู้นำและสมาชิกในกลุ่มจึงเป็น องค์ประกอบสำคัญประการหนึ่ง ซึ่งจะปรากฏในทุกขั้นตอนของการทำงานของของกลุ่มอันตั้งแต่การคิด การตัดสินใจ การกระทำ และการรับผลประโยชน์ ในกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา จะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจที่จะกำหนดปัญหาและความต้องการของตนเองโดยเฉพาะในขั้นตอนของการแก้ไขปัญหา ซึ่งสอดคล้องกับ สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2527: 145) ได้กล่าวถึง การมีส่วนร่วมในการพัฒนาและ

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (decision making) ประกอบด้วยการคิดริเริ่มตัดสินใจดำเนินการและการตัดสินใจปฏิบัติการ ในขณะที่ นำชัย ทนุผล (2549) อ้างใน ปิยะรัตน์ ทองธานี (2544: 28) ระบุว่า ปัญหาและสาเหตุของปัญหาเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุดเพราะประชาชนไม่มีบทบาทในการระบุปัญหาและความต้องการของเขาแล้ว โครงการที่ออกมาก็จะไร้ประโยชน์ เพราะโครงการที่วางออกมามีได้สนองความต้องการที่แท้จริงของประชาชน อีกทั้งประชาชนจะมองไม่เห็นความสำคัญของกิจกรรมและการดำเนินกิจกรรมก็จะไม่ประสบความสำเร็จบรรลุเป้าหมายที่วางเอาไว้ ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนในการระบุปัญหา วิเคราะห์ปัญหาด้วยตนเอง โครงการที่วางไว้ก็สามารถดำเนินการไปสู่จุดหมายได้โดยง่าย เพราะประชาชนจะเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการ ซึ่งสามารถตอบสนองความต้องการหรือแก้ปัญหาให้พวกเขาเองได้

2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (implementation) ประกอบด้วยการบริหาร การใช้ทรัพยากร การประสานความร่วมมือ ในทำนองเดียวกัน นำชัย ทนุผล (2529) อ้างใน ปิยะรัตน์ ทองธานี (2544: 28) อธิบายว่า เมื่อประชาชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของในกิจกรรมแล้ว ผลที่ตามมาคือการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมที่วางไว้ นอกจากนั้นแล้วการกระตุ้นให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการลงทุนในรูปของทรัพยากรที่ประชาชนในชุมชนมีอยู่ตามกำลัง

ความสามารถของประชาชน แทนที่จะใช้ทรัพยากรหรือปัจจัยจากภายนอกของชุมชนเสียทั้งหมด การดำเนินกิจกรรมร่วมกันนี้ จะเป็นการเสริมสร้างให้ประชาชนรู้จักการทำงานร่วมกัน

3. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (benefits) เป็นขั้นตอนที่ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ที่พึงจะได้รับจากการพัฒนาหรือยอมรับผลประโยชน์อันเกิดจากการพัฒนาทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจ โดยประชาชนต้องมีความสามารถในการนำเอากิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ ประกอบด้วยผลประโยชน์ด้านวัสดุ ด้านสังคม และส่วนบุคคล โดยอยู่บนพื้นฐานความเท่าเทียมกันของบุคคลและสังคม ผลประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับทางเศรษฐกิจคือจะเกิดการสร้างงาน การพัฒนาอาชีพการท่องเที่ยว เกิดระบบตลาด ระบบผลิตภัณฑ์ เป็นแหล่งรายได้ และครอบครัวชุมชนจะมีรายได้เพิ่มขึ้นทั้งทางตรงและทางอ้อม ผลประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับทางสังคม คือ การพัฒนาทางสร้างสรรคในสังคม การติดต่อที่มีรูปแบบมากขึ้น มีการสร้างสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบแก่ประชาชน ระบบสาธารณูปโภค และการบริการสังคม เช่น ความปลอดภัย และการมีระเบียบ อิศระของสังคมที่จะได้รับการเอาใจใส่มากขึ้น

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (evaluation) เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการปรับปรุงและประเมินผล ซึ่ง เกศณี จุฑาวิจิตร (2548: 224) ได้ระบุว่า การประเมินผล คือ กิจกรรมการรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ แปลผล เพื่อตัดสินว่ากิจกรรมต่างๆ ที่ได้ดำเนินการนั้น บรรลุตามวัตถุประสงค์หรือไม่ ควรปรับปรุงอย่างไร เพื่อให้เป็นแนวทางในการดำเนินการครั้งต่อไป ขณะที่ Richard Locke and Christopher Bartlett อ้างใน ญัฐยา สันตระการผล (2548: 82) กล่าวถึง การประเมินผลการปฏิบัติงาน เป็นวิธีที่เป็นทางการประเมินว่า คนกำลังทำงานได้ดีแค่ไหนในแง่ของเป้าหมายที่ได้รับมอบหมาย โดยจุดมุ่งหมายของวิธีการนี้คือ ทั้งเพื่อสื่อสารเป้าหมายของบุคคล เพื่อกระตุ้นให้เกิดผลการปฏิบัติงานที่ดี และเพื่อให้ข้อมูลป้อนกลับ รวมถึงเพื่อ: แก้ไขผลการปฏิบัติงานที่ยังไม่ดี โดยพิบูล สิทธิประเสริฐกุล (2547: 23) ได้กล่าวถึง การประเมินผล คือ การผสมระหว่างแผนงาน การจัดการกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัวขององค์กรจะเป็นแรงผลักดันให้กิจกรรมประเมินผลดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง ซึ่งมีหลักการสำหรับการประเมินดังนี้

1) การประเมินผลมีเป้าหมายเพื่อปรับปรุงการทำแผนของแผนงาน และการนำแผนนั้น ไปสู่การปฏิบัติ การประเมินผลมีส่วนช่วยในการตัดสินใจของ แผนงานและการกำหนดยุทธศาสตร์ในทุกระดับ

2) การออกแบบประเมินผลต้องนำไปสู่การปฏิบัติได้ ดังนั้น การ ประเมินผลจึงต้องให้ข้อมูลที่สอดคล้อง และสามารถปฏิบัติได้

3) การประเมินผลในแต่ละกรณีต้องการเครื่องมือที่เหมาะสมกับ ข้อมูลที่ต้องการมาเก็บวิเคราะห์ และเหมาะสมกับความต้องการของผู้ที่จะเอาไปใช้ ควร เป็นข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพที่ได้มาจากหลายแหล่งที่มา

4) การประเมินผลควรจะรวบรวมผู้มีส่วนร่วมหรือผู้มีส่วนได้เสีย จากแผนงานในทุกระดับ การเข้าร่วมจะทำให้เข้าใจจุดประสงค์และกระบวนการของการ ประเมิน รวมไปถึงการยอมรับที่ได้จากการประเมิน อันจะนำไปสู่การนำผลการประเมินนี้ ไปใช้ต่อไป

5) กระบวนการประเมินควรได้ระดับมาตรฐานของจริยธรรมในการ วิจัย ผู้เข้าร่วมการประเมินควรสามารถแลกเปลี่ยนข้อมูลเพื่อใช้ในการประเมิน โดยไม่ ก่อให้เกิดผลเสียต่อตนในภายหลัง

6) การวางแผนการติดตามและการประเมินผลช่วยเพิ่มคุณค่าของ ขั้นตอนการออกแบบของแผนงาน สามารถทำแผนงานให้มีประสิทธิภาพและ ประสิทธิภาพ โดยการระบุผลที่ต้องการบรรลุจากแผนงาน

7) การประเมินผลควรเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่ถูกประเมิน เพราะการ ประเมินเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ในการจำแนกประเด็นสำคัญที่ต้องการทำการประเมิน การแปลผลและการใช้ประโยชน์จากผลที่ได้ เป็นส่วนสำคัญเท่าการเก็บข้อมูลอย่างเป็น ระบบ และการวิเคราะห์ข้อมูลที่เชื่อถือได้

กูฐิน ศรีมงคล (2542: 55-56) ระบุถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการ พัฒนาของประชาชนดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานอันชอบธรรมของทุกคนที่ ต้องเคารพให้การยอมรับและยกย่อง โดยการใช้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงออก เกี่ยวกับการปรับปรุงวิถีชีวิตของเขา

2. งานพัฒนาเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับประชาชนเป็นจำนวนมาก จำเป็นจะต้อง ให้คนหมู่มากเหล่านี้มีสิทธิ์มีเสียงในการแสดงออก

3. กลยุทธ์ทั้งหลายในการพัฒนาที่ผ่านมา ยังไม่สามารถส่งผลถึงกลุ่มประชาชน ผู้ด้อยโอกาสและยากจน จึงจำเป็นต้องปรับกลยุทธ์ในการพัฒนาใหม่ โดยการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนมากขึ้น

4. การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นเรื่องของการปฏิบัติงานเป็นกลุ่มหรือของกลุ่ม (group action) เป็นผลมาจากความรู้สึกผูกพันของสมาชิกแต่ละคนที่เข้ามามีส่วนร่วม เพื่อพิทักษ์ประโยชน์ของเขาและในขณะเดียวกันก็ได้ผลประโยชน์แก่ส่วนรวมด้วย การมีส่วนร่วมจึงเป็นสิ่งจำเป็น

5. การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นตัวชี้วัดของการพัฒนาชุมชน ยิ่งประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมมากเท่าใด ยิ่งแสดงว่าประชาชนจะได้รับประโยชน์จากการพัฒนามากยิ่งขึ้น

6. ประชาชนย่อมรู้ดีว่าตนเองกำลังต้องการอะไร มีปัญหาอะไร และอยากจะแก้ปัญหายังไร ถ้าให้โอกาสแก่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนา ย่อมช่วยให้โครงการสนองความต้องการที่แท้จริงของประชาชนได้ดีกว่า

7. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการปฏิบัติทางสังคม (social action) เป็นไปอย่างสงบสันติ ก่อให้เกิดรูปแบบการเปลี่ยนแปลงที่มีระเบียบ เป็นระบบและเป็นที่ยอมรับทุกฝ่าย

8. เป็นนโยบายของรัฐบาลในปัจจุบันที่ทำให้ทุกโครงการลงสู่ชนบท ต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมมากขึ้น ตามแนวคิดของการพัฒนา

จากความหมายของการมีส่วนร่วมที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นจึงสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง โอกาสของประชาชนในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดความต้องการของตนเองและเป็นหลักในการตัดสินใจ ซึ่งประกอบด้วย การมีส่วนร่วมในด้านการวางแผน (plan) การมีส่วนร่วมในด้านการปฏิบัติงานตามแผนที่วางไว้ (do) การมีส่วนร่วมในด้านการตรวจสอบติดตามผลการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามเป้าหมาย (check) และการมีส่วนร่วมในด้านการปรับปรุงแก้ไขงานที่ปฏิบัติให้เป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้ (action) เป็นโอกาสของประชาชนที่จะเสริมสร้างพลังอำนาจระดับขีดความสามารถในการจัดการทรัพยากร มีอำนาจในการควบคุมกิจกรรมด้วยตนเอง

ผลกระทบจากการจัดการการท่องเที่ยว

รณกร ตีรกานนท์ (2541 : 3-11) ได้กล่าวว่าการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรม การจัดการเชิงอนุรักษ์ใน อุตสาหกรรมนั้นก็มีกิจกรรมค่อนข้างหลากหลาย ขึ้นอยู่กับเป้าหมายของ

สำหรับมนัส สุวรรณ (2541 : 55-60) ได้กล่าวถึงการจัดการ เกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่ดีจะต้องคำนึงถึงขีดความสามารถ การรองรับนักท่องเที่ยว (carrying capacity) คือ การพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อให้มีความเติบโต ไม่ก่อให้เกิดการสูญเสียต่อด้านทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และสังคมมากจนเกินไป ซึ่งได้เสนอแนวทางการจัดการเพื่อขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวไว้หลาย ๆ แนวทาง ดังนี้

1. แนวทางที่อิงสิ่งแวดล้อม (an environmentally based perspective) เสนอว่าการจัดการขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวเกี่ยวข้องกับการรักษาสมดุลระหว่างสภาพแวดล้อม ทางกายภาพ กับประสบการณ์ของนักท่องเที่ยว โดยให้มีการกำหนดสถานะของแหล่งท่องเที่ยว ที่น่าปรารถนาไว้ล่วงหน้า เพื่อใช้เป็นเกณฑ์สำหรับประเมินผลกระทบของการท่องเที่ยว

2. แนวทางที่อิงการตลาด (a market – driven approach) เมื่อจำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นจนถึงระดับที่ไม่สามารถรองรับได้ จะส่งผลให้ความปรารถนาของนักท่องเที่ยวที่มีความต้องการหรืออุปสงค์ทางการตลาดลดลง จึงต้องมีมาตรการ เพื่อนำมาแก้ไขสถานการณ์ ดังกล่าวไว้ อาจจะเป็นรูปของการขยาย การรองรับของแหล่งท่องเที่ยว หรือจำกัดกิจกรรมการท่องเที่ยวลงก็ได้

3. แนวทางที่อิงชุมชน (a community – based perspective) มุ่งเน้นที่สามารถในการ รองรับนักท่องเที่ยว ของชุมชนก่อนที่จะชุมชนบริเวณดังกล่าวจะรู้สึกถึงผลกระทบในทางลบที่เกิดขึ้น การจัดการขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว ตามแนวทางนี้ จำเป็นต้องอาศัยการสร้างความเห็นพ้องกันระหว่างทุกฝ่ายในชุมชน เช่น ผู้อาศัย หน่วยงานราชการและเอกชน เพื่อกำหนดสถานะที่พึงปรารถนาของแหล่งท่องเที่ยว

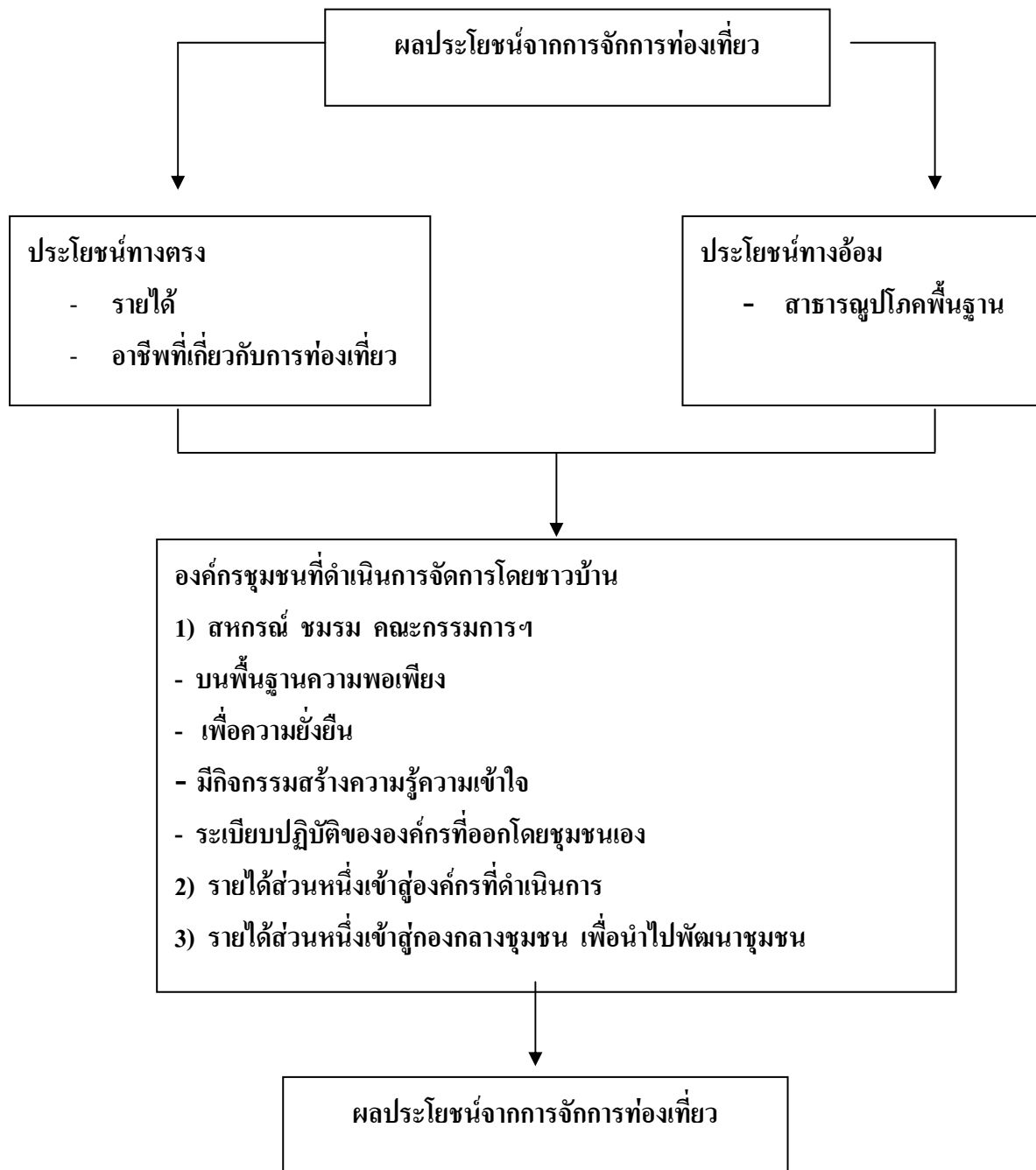
การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยว นั้น สมชาย สนั่นเมือง (2541 : 25-33) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยว นั้น มีส่วนสำคัญ ไม่น้อยทั้งนี้ความเกี่ยวข้องหรือการมีส่วนร่วมของชุมชนกับการท่องเที่ยว จะสามารถกำหนดได้ใน 2 ลักษณะ คือ

1. ผลประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ คือ การสร้างแรงงาน การพัฒนาอาชีพท่องเที่ยว เกิดระบบตลาด เกิดระบบผลิตวัตถุดิบ เป็นแหล่งรายได้ และครอบครัวในชุมชนจะมีรายได้เพิ่มขึ้น ทั้งทางตรงและทางอ้อม และผลประโยชน์ทางสังคม คือ เกิดการพัฒนาในทางสร้างสรรค์สังคม การติดต่อที่มีรูปแบบมากขึ้น มีการสร้างสิทธิหน้าที่ และความรับผิดชอบ แก่ประชากรในชุมชน ระบบสาธารณูปโภค และการบริการทางสังคม เช่น ความปลอดภัย และการมีระเบียบอิสระของสังคม จะได้รับการเอาใจใส่มากขึ้น

2. ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชน ซึ่งเกิดขึ้นทั้งทางบวกและทางลบ ทางบวก คือ ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคม และผลกระทบทางลบ คือ ความท้อโทรมของสังคมที่ เนื่องจาก การจัดการไม่ดี โครงสร้างการบริหารชุมชนอาจเปลี่ยนแปลงไป เพราะสาเหตุในการจัดการชุมชนไม่ดีเช่นกัน

ดรธรณี เอมพันธุ์ ได้กล่าวไว้ในเอกสารการประชุมเชิงปฏิบัติการ ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ของกองอนุรักษ์ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2545 : 51-53) ซึ่งกล่าวถึงการส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการกระจายประโยชน์สู่ท้องถิ่น ไว้ดังนี้

แนวทางการมีส่วนร่วมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ต้องเริ่มที่การสร้างจิตสำนึก ร่วมกันของคนในชุมชน ให้ตระหนักถึงทรัพยากรและวัฒนธรรมที่มีในชุมชน กระตุ้นความคิดของคนในชุมชนโดยความร่วมมือ และสนับสนุนของสถาบันการศึกษาในท้องถิ่น รวมถึงองค์การบริหารส่วนตำบล องค์การชุมชน วัด และองค์กรเอกชน ปราชญ์ชาวบ้าน มีการฝึกอบรมวิทยากร ด้านการท่องเที่ยวให้กับคนในชุมชน ควรจัดให้มีแผนแม่บท การท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยมีสถาบันการศึกษาเป็นที่ปรึกษาให้กับชุมชน บนพื้นฐานของความต้องการของชุมชน และจัดตั้งกองทุนเพื่อการท่องเที่ยว ให้องค์กรชุมชนได้นำเสนอโครงการ

แผนภูมิที่ 7 แสดงแนวคิดการกระจายประโยชน์สู่ท้องถิ่น

แนวทางการกระจายผลประโยชน์สู่ท้องถิ่น ควรมีการจัดการที่ให้เกิดความโปร่งใส ในการดำเนินการ มีการกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม ป้องกันการเกิดความแตกแยก หรือความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นภายหลังมีกิจกรรมการท่องเที่ยว ดังแสดงในภาพ 2

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2540 : 12-13) ได้กำหนดทิศทางการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการท่องเที่ยว ว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนเริ่มมีได้ตั้งแต่การให้ข้อมูลของท้องถิ่น การเตรียมการจัดการ การวางแผน การควบคุมดูแลการใช้ทรัพยากร การมีส่วนร่วมในการบริการ การได้รับประโยชน์ในการอนุรักษ์ และใช้ประโยชน์จะต้องไม่เป็นการเบียดบังทำลายสิ่งแวดล้อม

รูปแบบของชุมชนในการรองรับนักท่องเที่ยว อาจมีรูปแบบเมื่อพิจารณาจากพื้นฐานวัฒนธรรม การปกครองท้องถิ่น ขนบธรรมเนียมประเพณีและวิถีชีวิตของชุมชน รูปแบบที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพในระดับปฏิบัติ ควรมีรูปแบบเป็นองค์กริ่งอิสระ ไม่เป็นทางการมากเกินไป โดยมีระบบการได้รับประโยชน์ร่วม ผลประโยชน์ต่างๆที่ควรได้รับมีอาทิ เช่น

1. ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคม ที่เกิดแก่คนในชุมชนส่วนใหญ่ ให้มีงานและสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น
2. ผลประโยชน์ทางสังคม คือ มีสวัสดิการที่ดี สังคมมีความมั่นคง และสามารถดำรงเอกลักษณ์ทางสังคมของตนเองไว้ได้
3. ความรู้ความเข้าใจและความตระหนัก ในความสำคัญของสิ่งแวดล้อม มีความเข้าใจอนุรักษ์ และร่วมมือพัฒนาเพื่อความยั่งยืน
4. ความภูมิใจมีความสุขในความเป็นอยู่ มีความร่วมมือในชุมชน เกิดความรักและหวงแหนพร้อมจะอนุรักษ์ หรือพัฒนาอย่างสร้างสรรค์

หากชุมชนมีส่วนร่วม หรือมีอำนาจเพียงพอในการร่วมควบคุมการท่องเที่ยวจะช่วยให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี อีกทั้งสามารถจัดสรรผลประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม และเกิดการกระจายรายได้สู่ชุมชนมากขึ้น การมีส่วนร่วมของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนในท้องถิ่น ต้องเป็นการมีส่วนร่วมตลอดกระบวนการ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ท้องถิ่น (local benefit) ซึ่งหมายถึงการกระจายได้สู่ชุมชนมากขึ้น และยกระดับคุณภาพชีวิต การได้รับผลตอบแทนมาบำรุงรักษาแหล่งท่องเที่ยว และทำที่ชุมชนสามารถควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ มีการรักษาระบบนิเวศที่ยั่งยืน สังคมพัฒนาอย่างเหมาะสม มีการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยการพัฒนาของชุมชนเอง

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงพัฒนา(Research and Development) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่ประชาชนและการพัฒนาองค์ความรู้ที่ประชาชนมีอยู่ และประชาชนในชุมชนเป็นผู้ดำเนินการพัฒนาชุมชนด้วยตนเอง โดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม PAR (Participatory Research) และเพื่อให้วัตถุประสงค์ของการวิจัยในแต่ละวัตถุประสงค์ คณะผู้วิจัยจึงกำหนดวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. วิธีการดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนการวิจัยนี้เป็นการดำเนินการวิจัยเพื่อหาคำตอบในวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ 1 คือเพื่อวิเคราะห์ศักยภาพในการพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและแนวทางจะดำเนินธุรกิจชุมชนในกลุ่มน้ำแม่ยางหลวงได้แก่ ตำบลแม่ทราย บ้านแม่ยางโพธิ์ บ้านแม่ยางเปี้ยว และบ้านร้องกวาง หมู่ 2 โดยสำรวจถึงทรัพยากรธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย อาชีพการทำมาหากิน ที่สำคัญที่มีศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

(1) การสำรวจทรัพยากรท้องถิ่นในด้านต่างๆ เพื่อทราบแหล่งข้อมูลท้องถิ่นที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนต่อไปโดยมีวิธีการดำเนินงานดังนี้

(1.1) สำรวจวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

(1.2) คณะผู้วิจัยติดต่อผู้นำหมู่บ้านในการแสวงหาผู้ที่คุ้นเคยกับ

ทรัพยากรธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย อาชีพการทำมาหากิน เพื่อทราบข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรท้องถิ่นแต่ละประเภท

(1.3) คณะผู้วิจัยใช้รูปแบบวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research, PAR) โดยผู้วิจัยขอความร่วมมือจากผู้นำหมู่บ้านแสวงหา คัดเลือกผู้อาวุโสและผู้รู้ ในหมู่บ้าน ผู้นำเป้าหมายจำนวน ชุมชนละอย่างน้อย 5 คนในแต่ละหมู่บ้าน เพื่อศึกษาข้อมูลท้องถิ่นคณะผู้วิจัยและชาวบ้านผู้อาวุโสร่วมกันวิเคราะห์ศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยวของท้องถิ่นและคัดเลือกเพื่อนำมาพัฒนาจัดไว้ในรายการนำเที่ยวต่อไป

ขั้นตอนการวิจัยนี้เป็นการดำเนินการวิจัยเพื่อหาคำตอบในวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ 2 เพื่อศึกษากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ชุมชนลุ่มน้ำแม่ยางหลวง โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

(2) เพื่อศึกษากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ยางหลวง โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

(2.1) วิเคราะห์ทรัพยากรท้องถิ่นที่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวของแต่ละชุมชน ร่วมกับประชาชนในท้องถิ่น

(2.2) คัดเลือกทรัพยากรการท่องเที่ยวหรือกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในชุมชนเพื่อทำการอนุรักษ์และพัฒนา เป็นจุดเด่นของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยว

(2.3) คณะผู้วิจัยร่วมกับผู้นำชุมชนติดต่อกับหน่วยงานพัฒนาของท้องถิ่นเพื่อพัฒนาทรัพยากรทางการท่องเที่ยวร่วมกัน

ขั้นตอนการวิจัยนี้เป็นการดำเนินการวิจัยเพื่อหาคำตอบในวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ 3 เพื่อสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนลุ่มน้ำแม่ยางหลวง โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

(3) พัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวในท้องถิ่น ใน กลุ่มการทำงานด้านการท่องเที่ยวในฝ่ายต่างๆ ของแต่ละชุมชนในพื้นที่วิจัย

(3.1) จัดตั้งกลุ่มพัฒนาการท่องเที่ยวในแต่ละชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ยางหลวง ที่ยังไม่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ ประสานงานกับกลุ่มการท่องเที่ยวกับชุมชนที่มีอยู่เดิม (ชมรมการท่องเที่ยวเกษตรเชิงนิเวศตำบลแม่ทราย) เพื่อพัฒนาร่วมกัน

(3.2) คณะผู้วิจัยประสานกับผู้นำชุมชนเพื่อนัดประชุมชาวบ้าน และรับสมัครผู้ต้องการเข้าร่วมเป็นสมาชิกกิจกรรมการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน ในแต่ละหมู่บ้านในลุ่มน้ำแม่ยางหลวง

(3.3) คัดเลือกคณะกรรมการในฝ่ายต่างๆ ในการพัฒนาการท่องเที่ยว อันได้แก่ประธานกลุ่มพัฒนาการท่องเที่ยว รองประธาน เลขานุการ ฝ่ายอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ฝ่ายบริหารและจัดการการนำเที่ยว (มัคคุเทศก์ท้องถิ่น) ฝ่ายส่งเสริมและประสานงานการบริการการท่องเที่ยว ฝ่ายบริหารและจัดการ และฝ่ายประชาสัมพันธ์

(3.4) จัดโครงการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน ให้คณะทำงานของชุมชน

(4) จัดเวทีชาวบ้านในชุมชนลุ่มน้ำแม่ยางหลวงเพื่อให้เกิดความร่วมมือกันในการพัฒนาชุมชนด้วยการท่องเที่ยว

(4.1) กำหนดการและนัดหมายคณะกรรมการพัฒนาการท่องเที่ยวแต่ละชุมชน หน่วยงานภาครัฐ เอกชนที่เกี่ยวข้องในการพัฒนา เพื่อรวมเวทีชาวบ้านรวมกัน

(4.2) แกนนำพัฒนาชุมชนด้วยการท่องเที่ยวร่วมกันวางแผนทางการพัฒนาชุมชนด้วยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต่อไป

2. สถานที่ทำการวิจัยหรือเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ตำบลแม่ทราย อำเภอร่องขวาง จังหวัดแพร่
2. บ้านร่องกวางหมู่ 2 ตำบลร่องกวาง อำเภอร่องขวาง จังหวัดแพร่
3. บ้านแม่ยางโพธิ์ ตำบลร่องกวาง อำเภอร่องขวาง จังหวัดแพร่
4. บ้านแม่ยางเปรี้ยว ตำบลแม่ยางฮ่อ อำเภอร่องขวาง จังหวัดแพร่

3. ประชากรและการสุ่มตัวอย่าง

ประชากร

ประชากรที่เป็นขอบเขตในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ประชาชนในพื้นที่ตำบลแม่ทราย ใน 4 หมู่บ้าน ได้แก่ 1. ตำบลแม่ทราย อำเภอร่องขวาง จังหวัดแพร่ 2. บ้านร่องกวางหมู่ 2 ตำบลร่องกวาง อำเภอร่องขวาง จังหวัดแพร่ 3. บ้านแม่ยางโพธิ์ ตำบลร่องกวาง อำเภอร่องขวาง จังหวัดแพร่ 4. บ้านแม่ยางเปรี้ยว ตำบลแม่ยางฮ่อ อำเภอร่องขวาง จังหวัดแพร่

การสุ่มตัวอย่าง

คณะผู้วิจัยศึกษาประชากรเป้าหมาย และแยกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลออกเป็น 2 กลุ่ม ตามขั้นตอนการสำรวจข้อมูล ซึ่งขั้นตอนการสำรวจข้อมูลแบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน โดยมีผู้ให้ข้อมูลดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่หนึ่ง ผู้วิจัยเข้าพบผู้นำหมู่บ้านของแต่ละหมู่บ้านเพื่อคัดเลือกผู้อาวุโสของหมู่บ้านมาจำนวนประมาณ 20 คน เพื่อพูดคุย ชักถามเกี่ยวกับข้อมูลภูมิปัญญาชุมชน และผู้เชี่ยวชาญในด้านต่างๆ ของชุมชน

ขั้นตอนที่สอง ผู้วิจัยใช้หลักการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (stratified random sampling) โดยใช้การสุ่มตามวิธี disproportional stratified random sampling คัดเลือกผู้แทนมาหมู่บ้านละ 5 คน เพื่อสัมภาษณ์ต่อไป

4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสอบถาม สัมภาษณ์ พุดคุย และการสังเกตร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและชาวบ้านในชุมชน โดยการใช้ความคิดและเรียนรู้ร่วมกันอย่างมีปฏิสัมพันธ์ และการปฏิบัติอย่างจริงจัง (interactive learning through action) ซึ่งในการสัมภาษณ์นั้นผู้วิจัยได้ใช้ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (semi-structured interview) ในการรวบรวมข้อมูล

5 การทดสอบเครื่องมือ

ข้อมูลสำหรับการวิจัยขั้นต้นเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพนั้นมีการตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูล และการตีความของคณะผู้วิจัยเกี่ยวกับความเป็นจริงระดับต่างๆ กับความคิดของผู้ให้ข้อมูลว่าสอดคล้องต้องกันหรือไม่ ซึ่งดำเนินการโดยวิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (triangulation) ซึ่งเป็นการตรวจสอบแหล่งที่มาต่างๆ ของข้อมูลด้านต่างๆ ดังนี้

- การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (data triangulation)
- การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (methodological triangulation)

นอกนั้นข้อมูลต่างๆ ที่ใช้ประกอบการวิจัยและการตีความเรื่องราวต่างๆ ได้ผ่านการตรวจสอบเป็นระยะ ๆ โดยผู้เกี่ยวข้อง ทุกขั้นตอน ตั้งแต่ต้นจนสุดท้ายของการศึกษา

6 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้มีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลได้ 3 วิธีดังนี้คือ

- (1) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร
- (2) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสอบถามและการสังเกตการณ์ ซึ่งหมายถึง การเฝ้าดูหรือศึกษาเหตุการณ์โดยละเอียด เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ต้องการ
- (3) การเก็บรวบรวมจากการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์ โดยผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือเก็บข้อมูลควบคู่ไปกับการสังเกต เพราะในการวิจัยเชิงคุณภาพนั้น “มนุษย์” เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล นักวิจัยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลตั้งแต่การเก็บข้อมูลด้านข้อเท็จจริง (factual) ข้อมูลแสดงความคิดเห็นและเจตนา

7 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลที่เก็บรวบรวมจากแบบสัมภาษณ์ โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงบรรยาย ระบุคุณลักษณะเฉพาะของข้อความ หรือสาระอย่างมีระบบ เป็นสภาพวัตถุวิสัยและอิงกรอบแนวคิดทฤษฎี ซึ่งมีกระบวนการลดทอนข้อมูล (data reduction) ซึ่งหมายถึงการเลือกเฟ้นหาจุดที่สนใจทำให้เข้าใจง่าย สรุปย่อ ปรับข้อมูลดิบที่เก็บรวบรวมมา ลงรหัส ทดสอบแนวคิดรวมเป็นกลุ่ม แบ่งเป็นหมวดหมู่หรือเป็นส่วน ๆ เขียนข้อสรุปชั่วคราว ทำให้เกิดความชัดเจนเป็นพวก ประเภทเป็นรูปแบบ หาจุดที่สนใจ และปรับลดเพิ่มหาข้อมูลใหม่จนกระทั่งได้ผลสรุปและพิสัยขอบสรุปที่น่าพอใจ ขั้นที่สองใช้ การแสดงข้อมูล (data display) ซึ่งเป็นขั้นตอนของการจัดการเลือกสรรหาตัวอย่างข้อมูล หรือสารสนเทศที่ไม่ว่าจะเป็นสรุปจากรายงานการสังเกต คำพูดจากการสัมภาษณ์ หรือการกระทำของผู้ให้ข้อมูล นำมาเป็นหลักฐานของข้อสรุปชั่วคราวเสนอไว้ เพื่อแสดงให้เห็นและก่อให้เกิดความเข้าใจว่า อะไรเกิดขึ้น ทำไม อย่างไร อันจะนำไปสู่การวิเคราะห์ และสรุปผลต่อไป และขั้นสุดท้ายใช้ การสร้างข้อสรุปและยืนยันผลสรุป (conclusion and verification) เป็นการสังเคราะห์ข้อสรุปย่อย ๆ ในช่วงแรก ๆ เข้าด้วยกันเป็นบทสรุป และตรวจสอบยืนยันเป็นผลสรุป การวิจัยในช่วงสุดท้าย การพัฒนาข้อสรุปย่อย ๆ ไปสู่ข้อสรุปใหญ่ ๆ เรื่อย ๆ ขึ้นไปนี้ เป็นการก้าวของการพัฒนาทฤษฎีจากสภาพเฉพาะไปสู่ข้อสรุปทั่วไป (generalized) เป็นกระบวนการประมวลความคิดอันเกิดจากข้อมูลรูปธรรมสนาม ไปสู่รูปแบบที่เป็นนามธรรมที่เป็นทฤษฎี (grounded theory) ตามวิธีการแบบอุปนัย (induction) และเพื่อให้ผลบทสรุปมีความน่าเชื่อถือ นักวิจัยได้ตรวจสอบอีกครั้งหนึ่ง ในขณะที่เขียนรายงานกับข้อมูลสนาม เพื่อยืนยันผลสรุปวิจัย ด้วยการตรวจสอบแบบสามเส้า การนำผลสรุปวิจัยตรวจสอบความถูกต้องกับผู้ให้ข้อมูล ตรวจสอบความแตกต่าง / คล้ายคลึงของความคิดคนใน (emic) กับคนนอก (etic)

ผู้วิจัยจัดทำบันทึกการแสดงกระบวนการวิเคราะห์ เพื่อแสดงประสิทธิภาพการเรียนรู้ และเพื่อตรวจสอบ (auditing) กระบวนการวิเคราะห์ว่า นักวิจัยได้ข้อมูลอย่างไรวิเคราะห์ข้อมูลอย่างไร ด้วยเหตุนี้ รวมทั้งวิธีการสรุปผลการวิจัยว่าทำอย่างไร ฯลฯ เพื่อให้ให้นักวิจัยอื่น ๆ สามารถเรียนรู้และนำไปทำซ้ำได้ (นำชัย ทนุผล , 2543 : 63-64)

บทที่ 4

ผลการวิจัยและวิจารณ์

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงพัฒนา (Research and Development) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่ประชาชนและการพัฒนาองค์ความรู้ที่ประชาชนมีอยู่ และประชาชนในชุมชนเป็นผู้ดำเนินการพัฒนาชุมชนด้วยตนเอง โดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม PAR (Participatory Research) และเพื่อให้วัตถุประสงค์ของการวิจัยในแต่ละวัตถุประสงค์จากผลการวิจัยที่กำหนดตามวิธีดำเนินการวิจัย ปรากฏผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ดังนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ 1 คือเพื่อวิเคราะห์ศักยภาพในการพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและแนวทางจะดำเนินธุรกิจชุมชนในลุ่มน้ำแม่ยางหลวงได้แก่ ตำบลแม่ทราย บ้านแม่ยางโพธิ์ บ้านแม่ยางเปี้ยว และบ้านร้องกวาง หมู่ 2 โดยสำรวจถึงทรัพยากรธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย อาชีพการทำมาหากิน ที่สำคัญที่มีศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การสำรวจทรัพยากรท้องถิ่นในด้านต่างๆ คณะผู้วิจัยได้สำรวจวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ติดต่อผู้นำหมู่บ้านในการแสวงหาผู้ที่คุ้นเคยกับทรัพยากรธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย อาชีพการทำมาหากิน เพื่อทราบข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรท้องถิ่นแต่ละประเภท ใช้รูปแบบวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research, PAR) โดยผู้วิจัยขอความร่วมมือจากผู้นำหมู่บ้านแสวงหา คัดเลือกผู้อาวุโสและผู้รู้ ในหมู่บ้าน ผู้นำเป้าหมายจำนวน ชุมชนละอย่างน้อย 5 คนในแต่ละหมู่บ้าน เพื่อศึกษาข้อมูลท้องถิ่น คณะผู้วิจัยและชาวบ้านผู้อาวุโสร่วมกันวิเคราะห์ศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยวของท้องถิ่นและคัดเลือกเพื่อนำมาพัฒนาจัดไว้ในรายการนำเที่ยวต่อไป ผลการวิจัยพบข้อมูลชุมชนเพื่อเป็นฐานในการวิเคราะห์ศักยภาพในการพัฒนาธุรกิจท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทั้ง 4 พื้นที่ดังนี้

1. ชุมชนตำบลแม่ทราย อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่

1.1 **สภาพทั่วไปของชุมชน** สถานที่ตั้ง ชุมชนบ้านแม่ทราย ประกอบด้วย 4 หมู่บ้านคือ หมู่ที่ 1 บ้านแม่ทราย หมู่ที่ 2 บ้านแม่ทรายต้นมื่น หมู่ที่ 3 บ้านแม่ทรายใต้ และ หมู่ที่ 4 บ้านแม่ทรายต้นมื่นเหนือ ตั้งอยู่ตำบลแม่ทราย อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่ โดยมีอาณาเขต ดังนี้

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ตำบลไผ่โทน และตำบลร้องกวาง อ.ร้องกวาง จังหวัดแพร่

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ตำบลร้องกวาง อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ตำบลเตาปูน อำเภอสอง จังหวัดแพร่

ทิศใต้ ติดต่อกับ ตำบลร้องกวาง อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่

ตำบลแม่ทรายมีพื้นที่ 116.469 ตารางกิโลเมตรหรือประมาณ 72,793 ไร่ ตั้งอยู่นอกเขต
 สุขาภิบาล ทั้ง 4 หมู่บ้าน มีครอบครัว จำนวน 480 ครอบครัว ประชากรแยกเป็นเพศชาย 952 คน
 เพศหญิง 909 คน รวมทั้งสิ้นประมาณ 1,861 คน อยู่ห่างจากมหาวิทยาลัยแม่โจ้-แพร่ เฉลิมพระ
 เกียรติ 3 กิโลเมตร

แหล่งน้ำ แหล่งน้ำในหมู่บ้านส่วนใหญ่มีบ่อน้ำตื้น บ่อขุดส่วนตัว บ่อขุด
 สาธารณะ และบ่อบาดาลสาธารณะ มีระบบน้ำประปาใช้ในหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังมีอ่างเก็บน้ำ
 ขนาดใหญ่ ได้แก่

1. อ่างเก็บน้ำแม่หยวก ซึ่งสร้างเสร็จในปี พ.ศ. 2523 ความจุของน้ำ 820,000
 ลูกบาศก์เมตร
2. อ่างเก็บน้ำแม่ยางหลวง สร้างเสร็จเมื่อปี พ.ศ. 2524 ความจุของน้ำ
 2,000,000 ลูกบาศก์เมตร
3. อ่างเก็บน้ำแม่ทราย สร้างเสร็จเมื่อปี พ.ศ. 2539 ความจุของน้ำ 905,000
 ลูกบาศก์เมตร
4. ฝายน้ำล้นแม่ทราย

ซึ่งคุณภาพแหล่งน้ำแต่ละแห่งมีคุณภาพดี มีปริมาณพอใช้สำหรับการบริโภคและอุปโภค
 เพียงพอตลอดปี ส่วนน้ำเพื่อการเกษตรมีเพียงพอสำหรับการเพาะปลูกสวนผัก หรือไม้ดอกไม้
 ประดับ แต่ไม่เพียงพอสำหรับปลูกพืชไร่และทำสวนไม้ผล

การบริการสาธารณะในตำบล ตำบลแม่ทรายมีแหล่งบริการสาธารณะ
 ได้แก่ วัดแม่ทราย มีอายุประมาณ 83 ปี ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 1 แห่ง มีเด็กเล็ก 53 คน มีครู 2 คน
 โรงเรียนประจำตำบล 1 แห่ง คือ โรงเรียนบ้านแม่ทราย (คุรุราษฎร์เจริญวิทย) ก่อตั้งเมื่อวันที่ 1
 มกราคม 2497 เป็นโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา มีตั้งแต่ชั้นอนุบาลจนถึงมัธยมศึกษาปีที่
 3 มีครู 24 คน เป็นชาย 9 คน และหญิง 15 คน นักการภารโรง 1 คน นักเรียนทั้งหมด 404 คน
 โรงเรียนศึกษาผู้ใหญ่ 1 แห่ง ได้แก่ ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียน ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบล
 แม่ทราย เปิดสอน 2 ระดับ คือ มัธยมศึกษาตอนต้น มีนักเรียน 27 คน และมัธยมศึกษาตอนปลาย
 มีนักเรียน 30 คน ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน 4 แห่ง หอกระจายข่าว 4 แห่ง ห้องสมุด
 ประชาชน 1 แห่ง ร้านค้าที่ประชาชนรวมตัวกันในการลงทุน 1 แห่ง ได้แก่ กลุ่มสาธิตทางการตลาด
 มีสมาชิกจำนวน 266 คน ลานกีฬา หรือสนามกีฬาประจำตำบล 1 แห่ง ตั้งอยู่บริเวณที่สาธารณะ
 ประโยชน์ของตำบลแม่ทราย หมู่ที่ 1 ซึ่งอยู่บริเวณด้านหลังสถานีตำรวจชุมชนบ้านแม่ทราย สถาน

การคมนาคม ตำบลแม่ทรายมีถนนไปยังอำเภอที่ใกล้ที่สุด 1 เส้นทางเป็นทางลาดยาง ระยะทาง 5 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางโดยรถยนต์ประมาณ 10 นาที เส้นทางจากอำเภอร่องควางเข้าไปบ้านแม่ทรายผ่านมหาวิทยาลัยแม่โจ้-แพร่ เฉลิมพระเกียรติ ซึ่งมีอ่างเก็บน้ำอยู่ด้านหน้าของมหาวิทยาลัยแม่โจ้-แพร่ เฉลิมพระเกียรติ มีทัศนียภาพที่สวยงามมาก จากด้านหน้ามหาวิทยาลัยเข้าไปอีกประมาณ 2 กิโลเมตร จะถึงตำบลแม่ทราย โดยระหว่างทางทั้งสองข้างทางมีภูเขาซึ่งมีลักษณะเป็นป่าเต็งรัง พอใกล้ชุมชนจะมีพื้นที่ราบสำหรับการเกษตร เช่น ทำนา ปลูกยาสูบ และพืชผัก ต่างๆ ส่วนระยะทางจากตำบลแม่ทรายไปยังจังหวัดแพร่มีระยะทาง 35 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทาง 40 นาที มีรถโดยสารประจำทาง (สายร่องควาง-แพร่) ในอัตราค่าโดยสารคนละ 20 บาท มีลักษณะเป็นรถยนต์ 2 แถวสีแดง

บ้านที่อยู่อาศัยและร้านค้า ลักษณะบ้านที่อยู่อาศัยของประชาชนในชุมชน ส่วนใหญ่เป็นบ้านไม้ใต้ถุนสูง บางบ้านเมพื้นด้วยปูน บางบ้านเป็นพื้นดินซึ่งจะใช้เก็บอุปกรณ์เครื่องมือการเกษตร ที่จอดรถ เป็นที่สำหรับพูดคุยและต้อนรับแขกมาเยือน เพดานบ้านไม่มีแต่จะทำไว้เป็นที่เก็บไม้ ฝาบ้านจะทำเป็นแนวตั้ง เสาบ้านมีขนาดใหญ่ เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 30-70 เซนติเมตร ในสมัยก่อนจะตัดไม้จากป่าใกล้หมู่บ้านแล้วใช้ช้างลากเข้ามาในหมู่บ้าน หลังคาบ้านมุงด้วยกระเบื้องหรือสังกะสีเป็นส่วนใหญ่ บริเวณบ้านมีพื้นที่ประมาณ 200 ตารางวา มียุ้งข้าวเกือบทุกหลังคาเรือน มีการปลูกพืชผักสวนครัวเอาไว้รับประทาน นอกจากนี้ในบริเวณบ้านยังมีการปลูกไม้ผล เช่น มะม่วง ลำไย และมะขาม มีบ่อน้ำตื้นเพื่อใช้ในการอุปโภคบริโภคในครัวเรือนแทบทุกหลังคาเรือนและมีลานสำหรับซักผ้าและตากผ้า ส่วนห้องครัว ถ้าเป็นบ้านสองชั้นห้องครัวจะอยู่ชั้นล่าง แต่ถ้าเป็นบ้านชั้นเดียวห้องครัวจะอยู่ด้านหลัง ทุกบ้านจะมีห้องน้ำโดยนิยมสร้างแยกจากตัวบ้าน ลักษณะห้องน้ำเป็นแบบส้วมซึม ซึ่งสร้างถูกสุขลักษณะ การกำจัดขยะของหมู่บ้าน โดยองค์การบริหารส่วนตำบลได้ให้บริการกำจัดขยะให้แก่ประชาชนในตำบล และเก็บค่าบริการเดือนละ 10 บาท จะเก็บทุกวันเสาร์ แล้วนำไปกำจัดที่หลุมขยะขนาดใหญ่บริเวณที่สาธารณะของหมู่บ้านเขตหมู่ที่ 2 ไปทางอ่างเก็บน้ำแม่ยางหลวง ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 1 กิโลเมตร ส่วนความเชื่อเรื่องต่างๆเกี่ยวกับบ้าน การกระทำต่อไปนี้ชาวบ้านเชื่อว่าถ้าทำแล้วจะทำให้อยู่บ้านอย่างมีความสุข ต้องมีเรื่องเดือดร้อนหรือทุกข์ใจอยู่เสมอ เช่น การสร้างบ้านคร่อมจอมปลวก การสร้างบ้านคร่อมครกกระเดื่อง การสร้างบ้านคร่อมที่ตีเหล็ก และการสร้างบ้านคร่อมบ่อน้ำเก่า การสร้างบ้านจะต้องสร้างบันไดบ้านไปทางทิศตะวันออก ประตูบ้านจะต้องไม่สร้างตรงกับทางเข้าบ้านเพราะจะทำให้เงินทองไม่เหลือเก็บ

การดำเนินชีวิตประจำวัน ลักษณะการดำเนินชีวิตของชาวบ้านส่วนใหญ่ในตำบลแม่ทรายจะคล้ายคลึงกันคือ ตอนเช้าตื่นนอนประมาณ 05.00 นาฬิกา เตรียมทำอาหาร ทำภารกิจส่วนตัว เด็กนักเรียนนักศึกษาเตรียมตัวไปเรียนหนังสือ ชาวบ้านทั่วไปเตรียมตัวออกไปทำงานตามสวน ไร่นา พอตอนเย็นเวลาประมาณ 18.00 นาฬิกา ทุกคนกลับเข้าบ้าน จัดหาอาหารเย็นรับประทานนั่งสนทนากัน ประมาณ 22.00 นาฬิกา สมาชิกในครอบครัวจะพักผ่อน

ลักษณะร้านค้าภายในชุมชน ลักษณะร้านค้าที่พบ ได้แก่ ร้านขายของชำ และทำแคปไกสำหรับขายส่ง บั๊มน้ำมันขนาดเล็กหรือบั๊มหลด โรงสีข้าว ร้านขายแก๊สหุงต้ม ร้านขายอาหารสำเร็จรูป ร้านขายเครื่องดื่ม ร้านขายยารักษาโรค ร้านขายอาหาร ร้านซ่อมรถจักรยานยนต์และจักรยาน พร้อมกับขายอะไหล่รถ และร้านรับเคาะพ่นสีรถยนต์ ภายในหมู่บ้านมีโทรศัพท์มือถือให้บริการ

เชื้อเพลิงในการหุงต้ม เชื้อเพลิงที่นำมาใช้ในการหุงต้ม ได้แก่ ฟืน ซึ่งเป็นต้นไม้ที่ตายแล้วหรือกิ่งไม้แห้งจากป่าท้ายหมู่บ้านแล้วนำมาตัดเป็นท่อนๆ เก็บไว้ใต้ถุนบ้าน หากเป็นท่อนไม้ขนาดใหญ่จะต้องนำมาผ่าเป็นท่อนๆ ก่อน แล้วนำไปเก็บไว้ที่ห้องครัวเพื่อสะดวกในการหยิบใช้ หากฟืนที่ใช้หมดแล้วก็จะไปหาใหม่ ถ่านที่ใช้ในการหุงต้มนั้นหาซื้อได้จากคนในหมู่บ้านที่มีอาชีพเผาถ่านขาย ราคากระสอบละ 130 บาท แก๊สหุงต้มหาซื้อได้จากร้านขายแก๊สภายในหมู่บ้าน

การดำเนินทางการเกษตร การทำการเกษตรของชาวบ้านตำบลแม่ทรายมีหลายประเภทตามฤดูกาลเพาะปลูก เช่น ทำนา ปลูกถั่วเหลือง ปลูกยาสูบ มะขามหวาน และการเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ เป็ด ไก่ สุกร วัวเนื้อ โดยใช้ทุนของตนเองบ้าง และเกษตรกรบางรายใช้ทุนจากกลุ่มออมทรัพย์ ปัญหาและอุปสรรคในการประกอบอาชีพ ได้แก่ ชาวบ้านยังขาดทักษะในการประกอบอาชีพ ผลผลิตทางการเกษตรที่ได้มีปริมาณและราคาผลผลิตต่ำ นอกจากนี้ชาวบ้านมักประสบปัญหาการว่างงาน ส่งผลให้เกิดการอพยพโยกย้ายแรงงานออกนอกพื้นที่ ขณะนี้มีความต้องการอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้

1.2 ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น มีรายละเอียดดังนี้ ผู้ก่อตั้งชุมชน คือ นายโต๊ะมา อัฐวงศ์

ประวัติความเป็นมา เมื่อหนึ่งร้อยกว่าปีมาแล้ว มีประชาชนอพยพมาจากถิ่นต่างๆ ได้แก่ บ้านกาดหลวง บ้านกลาง และบ้านเหล่า อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ มาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณนี้ โดยประกอบอาชีพทำไร่ ทำนา และทำสวน ต่อมาเมื่อมีจำนวนประชากรเพิ่มขึ้น จึงได้

1.3 เศรษฐกิจของชุมชน เศรษฐกิจของชุมชน มีผู้ที่ประกอบอาชีพมากกว่า 1 อาชีพ จำนวน 432 ครัวเรือน มีรายได้เฉลี่ยครัวเรือนละ 14,000 บาทต่อปี ผู้ที่ประกอบอาชีพเพียงอย่างเดียวมี 46 ครัวเรือน มีรายได้เฉลี่ยครัวเรือนละ 9,340 บาทต่อปี อาชีพค้าขายอย่างเดียวมีรายได้เฉลี่ยครัวเรือนละ 20,500 บาทต่อปี อาชีพรับจ้างทั่วไปอย่างเดียวมีรายได้เฉลี่ย 18,570 บาทต่อปี อัตราค่าจ้างทั่วไปประมาณวันละ 100 บาท

1.4 ความรู้และการศึกษา ระดับการศึกษาของประชาชนในตำบลแม่ทราย มีผู้จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 247 คน ชั้นประถมศึกษาชั้นปีที่ 6 จำนวน 1,055 คน ม.ศ. 3 จำนวน 6 คน มัธยมศึกษาชั้นปีที่ 3 จำนวน 356 คน มัธยมศึกษาชั้นปีที่ 6 จำนวน 43 คน ประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) จำนวน 22 คน ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.)/อนุปริญญา จำนวน 47 คน ปริญญาตรี จำนวน 20 คน ปริญญาโทจำนวน 1 คน และผู้ที่ไม่ได้เรียนหนังสือ (เมื่ออายุถึงเกณฑ์เข้าเรียน) จำนวน 18 คน

1.5 สุขภาพอนามัย สุขภาพอนามัยของประชาชนตำบลแม่ทรายจัดอยู่ในเกณฑ์ดี ไม่มีโรคติดต่ออย่างรุนแรง ชาวบ้านมักไปใช้บริการสาธารณสุขที่สถานีอนามัยตำบลแม่ทราย ซึ่งรับผิดชอบ 4 หมู่บ้าน มีเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานในสถานีอนามัยจำนวน 2 คน โดยให้บริการด้านต่างๆ ได้แก่ ด้านทันตสาธารณสุข ปีงบประมาณ 2542 เด็กก่อนวัยเรียนได้รับแปรงสีฟันอันแรก ด้านอนามัยแม่และเด็ก เด็กอายุประมาณ 0-60 เดือนในเขตรับผิดชอบทั้งหมด 104 คน ได้รับการดูแลและการพัฒนาตามวัย ด้านอนามัยโรงเรียน (ปีการศึกษา 2542) ด้านงานส่งเสริมภูมิคุ้มกันโรค

1.6 สภาพแรงงานของในชุมชน สภาพแรงงานของประชาชนในตำบลแม่ทรายพบว่า มีประชาชนจำนวนหนึ่งไปทำงานนอกพื้นที่ของตำบลแม่ทราย ได้แก่ งานรับจ้างทั่วไป หรืองานรับเหมาก่อสร้าง เช่น ช่างไม้ ช่างปูน ช่างซ่อมเครื่องยนต์ โดยทำอยู่ในอำเภอเมือง จังหวัดแพร่ แต่ส่วนใหญ่ประชาชนมีงานประเภทเกษตรกรรมทำตลอดทั้งปีหมุนเวียนไปตามฤดูกาล เช่น ทำนา สวนมะขามหวาน ถั่วเหลือง ข้าวโพด ยาสูบ ผักสวนครัวทั่วไป เลี้ยงโคเนื้อ สุกร ไก่ และเลี้ยงปลา นอกจากนี้ยังพบว่าการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร เช่น แคบไก่ แคบหมู แหนม ไวท์มะขาม และไวท์กระเจี๊ยบ ส่วนงานหัตถกรรมพื้นบ้าน เช่น งานทอผ้า และงานจักสาน ปัญหาการว่างงานส่วนใหญ่เป็นการว่างงานตามฤดูกาล เพื่อรอการเพาะปลูก หน่วยงานที่เคยเข้ามาช่วยพัฒนาหมู่บ้านด้านต่างๆได้แก่ กรมประชาสัมพันธ์จังหวัดแพร่ โครงการฝึกอบรมและส่งเสริมด้านการตลาด กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ และโครงการเสริมการประกอบอาชีพทอผ้าไทย และสำนักงานพัฒนาชุมชนกระทรวงมหาดไทย โดยได้มีการส่งเสริมการจัดตั้งศูนย์สาธิตการตลาดระดับตำบล

1.7. ดนตรีพื้นบ้าน ดนตรีพื้นบ้านที่พบในชุมชนแม่ทรายได้แก่ สะล้อ ซอ ซึง ขลุ่ย แต่ไม่มีเพลงพื้นบ้าน ผู้ที่สามารถเล่นดนตรีพื้นบ้านได้ คือ นายสนั่น ทะทอง ลักษณะการเล่นเนื่องในโอกาสวันขึ้นบ้านใหม่ วันบวชพระ ฯลฯ แต่ในปัจจุบันไม่ค่อยได้เล่นกันบ่อยนัก ผู้สืบทอดการเล่นดนตรีได้แก่ นายพยัพ บุญทา นายสุวิทย์ คำเฮื่อน และนายพ่ายพ ภิธาย ปัญหาต่อการสืบทอดดนตรีพื้นบ้าน คือ เด็กรุ่นใหม่ไม่มีเวลาที่จะมาเรียนรู้เกี่ยวกับเครื่องดนตรีพื้นบ้านแต่สนใจดนตรีสากลมากกว่า เช่น กีตาร์

1.8. ประเพณีและพิธีกรรมต่างๆของชุมชน

ตำนานโปงหลวงหรือโปงผิดู ตำนานโปงหลวงหรือโปงผิดูเป็นบริเวณที่มีหนองน้ำอยู่กลางหมู่บ้านหมู่ที่2 มีจอมปลวกอยู่ข้างหนองน้ำซึ่งมีต้นมะค่าขนาดใหญ่อยู่กลางจอมปลวก มีศาลซึ่งคนในชุมชนไปสร้างไว้ ชาวบ้านเชื่อว่าบริเวณนี้มีภูตผีคุ้มครองอยู่ ถ้าใครเข้าไปลบหลู่โดยการตัดไม้ทำลายป่าหรือจะยึดครองพื้นที่นี้เป็นของตนเองต้องมีอันเป็นไป ชาวบ้านเชื่อว่ามีคนที่ต้องเสียชีวิตเพราะผีโปงนี้มากกว่า40ถึง50คนแล้วคนไปลบหลู่บางคนนั้นหรือหลบลู่ไม่ได้เจ็บไข้ได้ป่วยก็หมดลมหายใจไปเฉยๆบางคนก็พูดลบหลู่หรือหยอกล้อกันว่า‘ระวังผีโปงจะหักคอเอานะ’ถ้า

พิธีเลี้ยงผีเหือน พิธีนี้ชาวบ้านมักจะจัดขึ้น 11 ค่ำ เดือน 6 เป็นพิธีกรรมที่คนในตระกูลจะมาร่วมกันจัดเตรียมเครื่องบูชาบรรพบุรุษ เพื่อให้ตระกูลอยู่กันอย่างมีความสุข ซึ่งการแบ่งแยกตระกูลในการเลี้ยงผีเหือนนั้นแบ่งโดยใช้แม่เป็นหลัก ลูกทุกคนจะไปเลี้ยงผีที่บ้านแม่ ส่วนพ่อจะไปเลี้ยงผีที่ตระกูลแม่ของพ่อหรือย่า การเลี้ยงผีเหือนของแต่ละตระกูลจะไม่ตรงกันแล้วแต่เวลาที่แต่ละตระกูลกำหนดเครื่องบูชาของพิธีกรรมของการเลี้ยงผีเหือนนั้นประกอบด้วย ข้าวตอก ดอกไม้ หนุ่ เบ็ด ไก่ อาหารคาวหวาน เสื้อผ้าอาภรณ์ น้ำมะพร้าว และจะต้องมีคนทรงทำพิธีกรรมด้วยส่วนขั้นตอนการประกอบการทำพิธีกรรมนั้นคือ คนในตระกูลเดียวกันจะไปรวมกันบริเวณที่ถือว่าเป็นตอกำเนิดของตระกูลตน จัดสำหรับข้าว จากนั้นถวายขันดอกไม้ให้คนทรงเมื่อคนทรงประทับทรงจะนำเสื้อผ้าที่เตรียมมาถวายสวมใส่และนั่งบนพรมที่นุ่งซึ่งเตรียมไว้ให้ เรียกว่า “คูชิง” แล้วรับประทานอาหารที่เตรียมมาถวาย ซึ่งทำโดยการใช้นิ้วหรือไม้ชี้อาหารที่ต้องการแล้วดื่ม น้ำมะพร้าว พองราไปเรื่อยๆจนถึงเวลาที่ร่างทรงจะกลับก็จะบอกคนในตระกูลว่า“จะกลับแล้วนะ”เป็นการสังลาลูกหลาน คนทรงจะมี 3 คน เมื่อคนแรกกลับคนที่2และ3ก็จะทยอยเข้าประทับทรงจนพอใจ ส่วนเครื่องบูชาจะให้ชุดเดียวกันหมด เมื่อประทับทรงเสร็จทั้ง3 คนแล้วก็ถือว่าเสร็จพิธี ญาติพี่น้องคนในตระกูลจะนั่งถามไถ่ถึงความเป็นอยู่ของแต่ละคน แต่ละครอบครัวจะนั้นก็นำเครื่องบูชากลับไปรับประทานที่บ้าน อาจจะรับประทานร่วมกันหรือแยกกันไปรับประทานตามครอบครัวก็ได้ พิธีเลี้ยงผีเหือนนี้จะช่วยส่งเสริมสถาบันครอบครัว เครือญาติทำให้คนที่อยู่ในครอบครัวเดียวกันสามัคคี ประองดองกันปรึกษาหารือเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

พิธีกรรมฮวงข้าว พิธีกรรมฮวงข้าวจะเกิดขึ้นเมื่อมีคนในบ้านหรือในครอบครัวไม่สบาย เมื่อต้องการทราบว่าป่วยเป็นอะไร มีสาเหตุจากอะไร จะช่วยเหลือได้อย่างไร ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมคือ นำข้าวเหนียวที่นึ่งสุกปั้นขนาดพอประมาณเอาฝ้ายมาพันรอบข้าวเหนียวแล้ววางในขันหรือภาชนะที่เตรียมไว้ เตรียมขันข้าวตอกดอกไม้สำหรับบูชาครูที่ทำพิธี เมื่อผู้ทำพิธีท่องคาถาแล้วก็เปิดโอกาสให้ตั้งคำถามเกี่ยวกับเรื่องที่อยากทราบเกี่ยวกับอาการป่วย คำถามต้องเป็นลักษณะที่ตอบว่าใช่หรือไม่ใช่หรือจริงไม่จริง ถ้าเรื่องที่ถามเป็นเรื่องจริงปั้นข้าวเหนียวก็จะหมุนไปช้าๆเรื่อยๆ แต่ถ้าไม่จริงปั้นข้าวเหนียวก็จะไม่หมุนหรือไม่เคลื่อนไหวใดๆเลย

พิธีกรรมบูชาเท้าทั้งสี่ เป็นพิธีที่สร้างขึ้นเพื่อให้ครอบครัวมีความสุขสิ่งชั่วร้ายไม่สามารถเข้ามาทำลายครอบครัวได้เท้าทั้งสี่ที่บูชาได้แก่ พระอาทิตย์ พระพรหม พระบุตรและเทพธิดา การเตรียมเครื่องบูชา เริ่มโดยการเย็บกระพวงจากใบตองเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนาดไม่ใหญ่มาก 6 กระพวง 1 กระพวงสำหรับบอกเจ้าแม่ธรณี ในกระพวงประกอบด้วย ข้าวเหนียว 1 ปั้น กลอย 1 ลูก

พิธีสู่ขวัญกระบือ หรือพิธีสู่ขวัญควายเป็นพิธีที่มีการสืบทอดมาตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบันเป็นเวลาหลายร้อยปีมาแล้วนับตั้งแต่มนุษย์เริ่มมีการเพาะปลูกโดยใช้สัตว์เป็นแรงงานสำหรับการเตรียมพื้นที่จนถึงการเก็บเกี่ยว พิธีนี้มักทำก่อนฤดูเพาะปลูกหรือหลังเก็บเกี่ยวโดยใช้เวลาในตอนบ่ายตั้งแต่เวลา 13.00 นาฬิกาเป็นต้นไป ในที่นี้ พ.ศ.2543 จัดขึ้นในวันที่ 6 ธันวาคม การทำพิธีสู่ขวัญควายทำได้ 2 แบบคือ

- 1.เจ้าของควายเป็นผู้นำเองโดยให้ผู้เฒ่าผู้แก่เป็นผู้ทำพิธีแบบง่ายๆหรือเชิญผู้ทำพิธีที่มีความชำนาญมาทำให้
- 2.เจ้าของควายในตำบลหรือหมู่บ้านจะนำควายมาร่วมกัน แล้วเชิญผู้ทำพิธีมาทำพิธีสู่ขวัญควาย

ความเชื่อ : พิธีสู่ขวัญควายพิธีนี้มีความเชื่อว่าสัตว์ที่นำมาใช้แรงงานได้แก่ควายหรือกระบือ มีบุญคุณต่อมนุษย์เพราะต้องอาศัยแรงงานจากสัตว์ในการเพาะปลูก และเจ้าของมันจะบันทึก ดี ดู ว่า ให้ทำงาน ดังนั้นเพื่อเป็นการระลึกถึงบุญคุณและขอมาจึงทำพิธีสู่ขวัญขึ้น

อุปกรณ์: เครื่องทำพิธีสู่ขวัญควายได้แก่ ขันศรี ต้นดอก น้ำขมิ้นส้มป่อย คือการนำน้ำใส่ขัน แซ่ด้วยส้มป่อย และดอกคำฝอย หญ้าอ่อน คืออาหารสำหรับควายใช้ทำพิธีใช้ประมาณ 2 กำมือ น้ำดื่ม เอาไว้สำหรับให้ควาย ดื่มน้อย ดื่กล้วย ไก่ต้ม 2 ตัวหรือมากกว่านั้นตามจำนวนเจ้าของที่มาพร้อม ปลาปิ้งฝ้ายมงคลสำหรับล่อมคอกควายแล้วมาทำพิธีตรงลานพิธี

สถานที่: สำหรับตั้งเครื่องสู่ขวัญควาย เตรียมเสื่อสำหรับวางอุปกรณ์ทำพิธีทั้งหมดผ้าขาวและผ้าแดงสำหรับวางรองขันศรี

การแต่งกายของผู้ทำพิธี สวมชุดหม้อฮ่อม และมีผ้าขาวม้าสำหรับพาดบ่า ขั้นตอนการทำพิธีสู่ขวัญควาย

- 1.เตรียมสถานที่สำหรับวางเครื่องสู่ขวัญควายไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือโดยผู้ทำพิธีหันหน้าไปทางควาย
- 2.ผู้ทำพิธีนั่งพับเพียบ จุดเทียน พนมมือเริ่มกล่าวบทบาลีสันสกฤต ชุมนุมเทวดาเพื่อให้เทวดา เทวบุตร ทิศทั้งสี่ได้รับรู้ว่า ขณะนี้ได้มีพิธีสู่ขวัญควายขอเชิญมาร่วมเป็นสักขีพยานในการทำพิธีนี้ใช้เวลาประมาณ 3 นาที
- 3.การทำพิธีกระทำมงคล โดยการนั่งพับเพียบพนมมือเริ่มกล่าวบทบาลีสันสกฤต สักการะพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ เพื่อให้เกิดความสิริมงคลใช้เวลาประมาณ 3 นาที
- 4.กล่าวนะโม3จบ จากนั้นผู้ทำพิธีจะกล่าวเป็นภาษาเมืองเพื่อระลึกถึงบุญคุณควาย
- 5.เริ่มบทสู่ขวัญควายผู้ทำพิธีจะกล่าวถึงการปลดขวัณ การเชิญขวัญให้มาอยู่กับเนื้อกับตัว
- 6.ผู้ทำพิธีกล่าวคำให้พรกับสัตว์
- 7.นำน้ำขมิ้นส้มป่อยมาพรมเพื่อเป็นการขอขมา
- 8.นำสวดยที่เตรียมไว้มาผูกติดกับเขาควาย

คุณสมบัติของผู้ทำพิธีสู่ขวัญกระบือ ผู้ทำพิธีต้องเป็นผู้ชาย ต้องเคยบวชมาก่อนอย่างน้อย 5 ปีถึงจะทำพิธีสู่ขวัญนี้ได้และก่อนทำพิธีหรือขณะทำพิธีห้ามเสพสิ่งเสพติดหรือขอมินเมา

ประวัติส่วนตัวของผู้ทำพิธี ชื่อ:นายทวี คำปิ่น เกิด 1 มกราคม 2494 อายุ 49 ปี บวชเป็นเณร 8 ปีเป็นพระ 7 ปีแต่งงานเมื่ออายุ 28 ปีกับนางบาน ทำปิ่น อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 1/3 หมู่11 บ้านแม่ยางโพธิ์ ตำบลร่องกวาง อำเภอร่องกวาง จังหวัดแพร่ ได้รับการสืบทอดพิธีการสู่ขวัญควายมาจากพ่อจันทร์ กำนันตน

1.9 ด้านการช่างฝีมือ วัฒนธรรมด้านการช่างฝีมือหรือเรียกได้ว่าเป็นงานหัตถกรรมพื้นบ้านที่เกิดจากภูมิปัญญาผู้คนในท้องถิ่นเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันโดยทำมาจากวัสดุธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน เป็นการแสดงถึงความผูกพันระหว่างธรรมชาติและท้องถิ่นได้อย่างชัดเจนในสมัยก่อนชาวบ้านที่มีชีวิตที่อยู่กับธรรมชาติ โดยเฉพาะคนเฒ่าคนแก่มักมีวาหู้ ความคิดสร้างสรรค์ หรือเรียกว่า”ภูมิปัญญา”ที่สามารถดัดแปลงสิ่งที่ธรรมชาติให้มาแล้วนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันแต่ในปัจจุบันผู้คนได้หันมาใช้เทคโนโลยีมากขึ้น จนลืมไปว่าเทคโนโลยีเหล่านั้นกำลังกลับมาทำลายธรรมชาติซึ่งรวมถือนุษย์ด้วยกันด้วย ชาวบ้านชาวแม่

ภาพ 1 : ไม้กวาดผลิตภัณท์ชุมชนตำบลแม่ทราย

ภาพ 2 : การทำนาของเกษตรกรตำบลแม่ทราย

2. แม่ียงโพธิ์ ผลการวิจัยพบข้อมูลพื้นฐาน บ้านแม่ียงโพธิ์ ดังต่อไปนี้

2.1 สภาพทั่วไป

ได้จัดตั้งเป็นหมู่บ้านตามพระราชบัญญัติ ลักษณะการปกครองท้องถิ่นโดยถือเอา
ความแก่การปกครองเป็นหลัก

ภาพ 3 : ป้ายหมู่บ้านแม่ยางโพธิ์

ประวัติหมู่บ้าน

หมู่บ้านแม่ยางโพธิ์ หมู่ที่ 11 ตำบลร้องกวาง อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่ มีประวัติความเป็นมาโดยสังเขป สันนิษฐานว่าเดิมเป็นคนที่อยู่บ้านมหาโพธิ์ อำเภอเมืองแพร่ ได้มาแยกทำไร่ทำนา หากินอยู่ที่นี่ประจําานนานเท่านั้น การไปมาก็ไม่สะดวกในสมัยนั้นเพราะถนนสัญจรไปมาลำบากมากก็เลยมีการอพยพกันมาอยู่ที่นี่ พวกเขารวมกลุ่มเป็นหมู่บ้านเล็กๆขึ้นมา และได้ตั้งชื่อหมู่บ้านว่า หมู่บ้านแม่ยางโพธิ์ เพราะมีแม่น้ำแม่ยางหลวงไหลผ่านในหมู่บ้านประกอบกับคนที่ได้ย้ายมาจากบ้านมหาโพธิ์ อำเภอเมืองแพร่ ได้ตั้งหมู่บ้านแม่ยางโพธิ์ขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 เป็นบ้านแม่ยางโพธิ์ หมู่ที่ 4 ตำบลร้องกวาง อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่

นายโชน คะมะณี ได้รับตำแหน่งเป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรกของบ้านแม่ยางโพธิ์ หมู่ที่ 4 ในสมัยคนแรก ต่อมานายเสาร์ มอญภิ เป็นผู้ใหญ่บ้านคนที่ 2 คนที่ 3 คือนายบุญยืน เดชพรม คนที่ 4 คือนายมูล บุญศัพท์ คนที่ 5 คือนายภักดี ชัยมงคลพันธุ์ คนที่ 6 คือนายมา อุ่นกาศ คนที่ 7 คือนายประสิทธิ์ บุญศัพท์ คนที่ 8 คือนายบุญมี คะมะณี

จนมาถึงปี พ.ศ. 2529 วันที่ 19 กันยายน ได้แต่งตั้งนายปิ่น วงศ์โพธิ์ เป็นผู้ใหญ่บ้านตามพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองท้องที่ พอมาถึงปี พ.ศ. 2533 ก็ได้ขอแยกการปกครองหมู่บ้านเป็น 2 หมู่บ้าน เป็นบ้านแม่ยางโพธิ์ หมู่ที่ 3 ตำบลร้องกวาง และบ้านแม่ยางโพธิ์ หมู่ที่ 11 ตำบลร้องกวาง อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่ในปัจจุบันมีผู้ช่วย 2 คน คือนายอินแถลง ธิมายอม เป็นฝ่ายปกครอง และนายสมิง วงศ์โพธิ์ เป็นฝ่ายรักษาความสงบในหมู่บ้าน และได้แต่งตั้งคณะกรรมการอีก 7 ฝ่าย ช่วยกันพัฒนาหมู่บ้านมี อาสาพัฒนาชุมชนช่วยกันพัฒนาให้เหมือนกับหมู่บ้านอื่นๆ

ลักษณะที่ตั้ง/อาณาเขต

บ้านแม้อย่างโพธิ์ ตั้งอยู่ในตำบลร้องกวาง อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบ มีพื้นที่เป็นที่ราบสูงเป็นบางแห่ง และมีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ใกล้เคียง ดังนี้ทิศเหนือ ติดต่อกับตำบลแม่ทราย ทิศใต้ติดต่อกับตำบลแม้อย่างฮ่อ ทิศตะวันออก ติดต่อกับตำบลร้องกวาง ทิศตะวันตกติดต่อกับตำบลแม้อย่างฮ่อ แบ่งการปกครองเป็น 2 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ 3 บ้านแม้อย่างโพธิ์ หมู่ 11 บ้านแม้อย่างโพธิ์

ประชากร

ประชากรในหมู่บ้านแม้อย่างโพธิ์มี 969 คน แยกเป็นชาย 479 คน หญิง 490 คน (ข้อมูล ณ เดือนเมษายน 2551) จากครัวเรือนทั้งสิ้น 307 ครัวเรือนในสองหมู่บ้าน

ลักษณะภูมิประเทศและลักษณะภูมิอากาศ

ลักษณะภูมิประเทศ บ้านแม้อย่างโพธิ์ ลักษณะพื้นที่ส่วนใหญ่ป่าละเมาะ (ป่าแพะ) ซึ่งมีต้นไม้ขนาดเล็กปกคลุมอยู่มาก ทางทิศเหนือของหมู่บ้านเป็นป่าไม้ต้นน้ำ แต่ได้ถูกทำลาย ดินเป็นดินเหนียวปนทรายมีลำห้วยไหลผ่าน 1 สายหลัก คือ ห้วยแม้อย่างน้อย

ลักษณะภูมิอากาศ

ฤดูหนาว	ช่วงเดือนตุลาคมถึงเดือนกุมภาพันธ์
ฤดูร้อน	ช่วงประมาณเดือนมีนาคมถึงเดือนพฤษภาคม อุณหภูมิสูงสุดประมาณ 41 องศาเซลเซียส
ฤดูฝน	ประมาณปลายเดือนพฤษภาคมถึงเดือนกันยายน มีปริมาณฝนตกชุกที่สุดในช่วงเดือนมิถุนายนถึงเดือนสิงหาคม

2.2 ด้านโครงสร้างพื้นฐาน

การคมนาคมขนส่ง

ถนนภายในเขตหมู่บ้านแม้อย่างโพธิ์มีเส้นทางตัดผ่านหมู่บ้าน 2 เส้น ในลักษณะกากบาท ได้แก่ทางหลวงชนบท เส้นทางร้องกวาง – บ้านแม้อย่างเปรี้ยว และเส้นทางบ้านแม่ทราย – แม้อย่างฮ่อ ที่ใช้ในการเดินทางติดต่อ จะเป็นถนนลาดยาง และถนนคอนกรีต ที่เหลือจะเป็นถนนลูกรังภายในหมู่บ้านและเข้าถึงพื้นที่การเกษตร

ภาพ 4 : เส้นทางในหมู่บ้านแม้อย่างโพธิ์

การประปา

หน่วยงานที่รับผิดชอบในการบริการด้านการประปา คือ การประปาหมู่บ้านและการประปาภูมิภาคในเขตหมู่บ้านแม้อย่างโพธิ์บ้านทุกหลังคาเรือนจะมีน้ำประปาใช้

การไฟฟ้า

หน่วยงานที่รับผิดชอบในการบริการด้านกระแสไฟฟ้า คือ การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค ร้องขวาง ปัจจุบันบ้านเรือนในเขตหมู่บ้านแม้อย่างโพธิ์ มีไฟฟ้าใช้ทุกหลังคาเรือน

การสื่อสารและโทรคมนาคม

ภายในเขตหมู่บ้านแม้อย่างโพธิ์ ไม่มีที่ทำการโทรเลข ประชาชนจะต้องเดินทางไปใช้บริการที่เขตเทศบาลตำบลร้องขวาง ระยะทาง 2 กิโลเมตร โทรศัพท์สาธารณะมี 2 แห่ง จำนวนผู้ใช้โทรศัพท์มือถือประมาณ 90 % ของประชากรทั้งหมด ไม่มีโทรศัพท์พื้นฐาน และมีอินเทอร์เน็ตตำบลของ อบต. ร้องขวาง

การใช้ประโยชน์ที่ดินปัจจุบัน

หมู่บ้านในเขต อบต. ร้องขวางจะเกาะกลุ่มกันตามถนนสายต่างๆ ทั้งถนนสายหลักและตามซอยต่างๆ ลักษณะภายในเขตหมู่บ้านแม้อย่างโพธิ์ก็เช่นเดียวกัน ชุมชนดั้งเดิมจะมีลักษณะอาคารไม้ มุงด้วยสังกะสี บางพื้นที่อาศัยอยู่หนาแน่น มีร้านค้าปลีกตั้งอยู่ภายในหมู่บ้าน ไม่มีอาคารพาณิชย์ ไม่มีตลาดสด บริเวณเกษตรกรรมจะอยู่รอบๆ ชุมชนพักอาศัย

บริการสาธารณะ

ในหมู่บ้าน

- มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก	1	แห่ง
- ศาลาเอนกประสงค์	2	หลัง
- ที่อ่านหนังสือพิมพ์	2	แห่ง

2.3 ด้านเศรษฐกิจ

2.3.1. พาณิชยกรรม

สภาพการค้าในเขตหมู่บ้านแม่ยางโพธิ์ จะมีร้านค้าย่อยตั้งอยู่สองฟาก
ทางถนน ซอย ลักษณะเป็นอาคารไม้

ร้านค้าเครื่องใช้ต่างๆ	จำนวน 7 ร้าน
ร้านค้าเครื่องดื่มอาหาร	จำนวน - ร้าน
ร้านเสื้อผ้า	จำนวน - ร้าน
ร้านบริการเสริมสวย	จำนวน - ร้าน
ร้านอุปกรณ์เครื่องเหล็ก – เครื่องยนต์	จำนวน - ร้าน
ร้านอุปกรณ์ไฟฟ้า	จำนวน - ร้าน
หอพัก	จำนวน - แห่ง
บ้านพักอาศัยให้เช่า	จำนวน - แห่ง
ตลาดสด	จำนวน - แห่ง

ภาพ 5 : ร้านค้าในชุมชนบ้านแม่ยางโพธิ์

2.3.2. อุตสาหกรรม

การประกอบกิจการอุตสาหกรรม ส่วนมากมักจะเป็นโรงสี โรงบ่มไผ่จะอยู่ตามบ้านเรือน และจำพวกบริการซ่อมเครื่องจักร เครื่องยนต์ จะอยู่ริมถนนสายหลักของหมู่บ้าน และกระจายอยู่ทั่วไปในหมู่บ้าน

โรงข้าว	จำนวน 2 แห่ง
บริการซ่อมเครื่องจักร เครื่องยนต์	จำนวน 2 แห่ง
เตาบ่ม	จำนวน 3 เตา

ภาพ 6 : โรงสีข้าวในหมู่บ้านแม่ยางโพธิ์ ภาพ 7 : โรงบ่มยาสูบในหมู่บ้านแม่ยางโพธิ์

2.3.3. เกษตรกรรม

พื้นที่ - บ้านแม่ยางโพธิ์จะเป็นพื้นที่เกษตรกรรมคิดเป็นร้อยละ 90 ส่วนใหญ่ อาชีพหลัก คือ การทำนา โดยมีอาชีพเสริม คือ การทำไร่ ข้าวโพด พริก อ้อย ปลูกยาสูบ และการเลี้ยงสัตว์จำพวกโค อีกร้อยละ 10 เป็นอาชีพสาขาอื่นๆ มีการอพยพแรงงานไปรับจ้างกรรมกร

สิทธิในที่ดินทำกิน

เอกสารสิทธิส่วนมากเป็นโฉนด

ครัวเรือนที่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง 307 ครัวเรือน

ครัวเรือนที่ไม่มีที่ดินทำกิน - ครัวเรือน

ภาพ 8 : ไร่ข้าวโพดบ้านแม่ยางโพธิ์

ภาพ 9 : พื้นที่เลี้ยงสัตว์บ้านแม่ยางโพธิ์

2.4. ด้านสังคม

ศาสนา

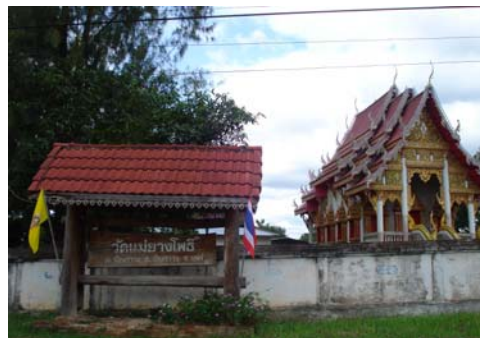
ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ปัจจุบันมีศาสนสถาน จำนวน 1 แห่ง คือ วัดแม่ยางโพธิ์ ตั้งอยู่หมู่ที่ 3 บ้านแม่ยางโพธิ์

วัดแม่ยางโพธิ์

ชื่อวัดแม่ยางโพธิ์ตั้งอยู่เลขที่ 74 บ้านแม่ยางโพธิ์หมู่ที่ 3 ตำบลร้องกวาง อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกายได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาซึ่งมีเนื้อที่ 6 ไร่ มีเอกสารสิทธิ์เป็นโฉนด

ทิศตะวันออก	ประมาณ 60 วา	ติดถนนสาธารณะ
ทิศเหนือ	ประมาณ 60 วา	ติดหมู่บ้าน
ทิศตะวันตก	ประมาณ 60 วา	ติดโรงเรียนบ้านแม่ยางโพธิ์
ทิศใต้	ประมาณ 60 วา	ติดถนนสายเข้าหมู่บ้าน

สิ่งปลูกสร้างภายในวัดมีอุโบสถกุฏิ 1 หลัง ศาลาการเปรียญ 1 หลัง หอไตร หอกลอง ปูชนียวัตถุ พระพุทธรูป พระเจดีย์ มีธรณีสงฆ์ 2 แปลง มีเอกสารสิทธิ์เป็นโฉนด

ภาพ 10 : วัดบ้านแม่ยางโพธิ์

ประวัติวัดแม่ยางโพธิ์ ตำบลร้องกวาง อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่

เดิมวัดแม่ยางโพธิ์ หมู่ที่ 4 ตำบลร้องกวาง จังหวัดแพร่ ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของหมู่บ้านปัจจุบันมีทุ่งนาและแม่น้ำล้อมรอบ สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2477 ซึ่งมีชาวบ้านมาจากบ้านมหาโพธิ์ อำเภอเมืองแพร่ มาทำไร่ทำสวนทำการเกษตร มีหลายครอบครัวจึงพร้อมใจกันจัดตั้งวัดขึ้นเพื่อสะดวกในการทำบุญ มีท่านผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำริเริ่มสร้างวัดขึ้น คือ นายใจปิน วงศ์โพธิ์ เป็นผู้นำชาวบ้านสร้างวัด อันดับแรกก็ได้สร้างศาลาขึ้น 1 หลังไว้เพื่อทำบุญและกิจกรรมอื่นๆ ต่อมาก็สร้างกุฏิขึ้น 1 หลังเป็นกุฏิไม้ชั้นเดียว เพื่อไว้ให้ภิกษุสามเณรพักอาศัยจำพรรษา และยังมีชาวบ้านแม่ยางกันฝายร่วมเป็นศรัทธาในการสร้างวัดด้วย แม่ยางกันฝายปัจจุบันเป็นบ้านแม่ยางโพธิ์หมู่ที่ 3 ตำบลร้องกวาง และระยะกลางพรรษาบางวันพระชาวบ้านแม่ยางกันฝายก็ไปทำบุญไม่ได้ฝนตก น้ำล้นห้วยแม่ยางนอง ชาวบ้านข้ามไปทำบุญไม่ได้ ต่อมาบ้านเมืองเจริญขึ้นชาวบ้านก็มีความพร้อมเพรียงกันโยกย้ายวัดเดิมมาตั้งวัดใหม่ เมื่อปี พ.ศ. 2503 ชาวบ้านได้พร้อมใจกันย้ายมาซึ่งมีผู้ใหญ่บุญบริจาคที่ดินให้กับวัด คือ นายต้น หนองน้ำดิบ และมีนายเย็น เดชพรม เป็นผู้ใหญ่บ้านนำชาวบ้านริเริ่มสร้างวัดมาจนถึงปัจจุบันและต่อบ้านแม่ยางโพธิ์หมู่ที่ 4 ตำบลร้องกวาง อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่ ได้แยกหมู่บ้านเพิ่มอีกหนึ่งหมู่บ้าน ปัจจุบันวัดแม่ยางโพธิ์มีศรัทธา 2 หมู่บ้านคือ หมู่ที่ 3 และหมู่ที่ 11 แต่วัดแม่ยางโพธิ์ตั้งอยู่เลขที่ 74 หมู่ 3 แม่ยางโพธิ์ ตำบลร้องกวาง อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่

ปัจจุบันวัดแม่ยางโพธิ์กำลังพัฒนาทุกๆด้านและเมื่อปี พ.ศ.2545 ก็ได้ทำการวางศิลาฤกษ์สร้างวิหารหลังใหม่ ซึ่งมีนายอนง บุญศักดิ์ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 3 เป็นประธานและนายบัน วงศ์โพธิ์ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 11 เป็นรองประธานในการก่อสร้าง และปัจจุบันมีท่านพระครูอาทรธรรมรักษ์ รักษาการเจ้าอาวาส วัดแม่ยางโพธิ์ ตำบลร้องกวาง อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่

2.5 ประเพณี

ประชากรส่วนใหญ่ในเขตเทศบาลจะยึดถือตามประเพณีดั้งเดิม ซึ่งเกี่ยวกับชีวิตของคนไทย เช่น ประเพณีการแต่งงาน ประเพณีการบวช (ชาวแพร่นิยมเรียกว่า “ปอย”) ประเพณีการทำศพ ฯลฯ และที่แตกต่างจากประเพณีของชาวไทยในภาคอื่นๆ อย่างเห็นได้ชัด เช่น ประเพณีทำท่งสี่ ประเพณีเอาขวัญ (เรียกขวัญหรือบายสี่ขวัญ) ประเพณีส่งเคราะห์ ประเพณีส่งแทน ประเพณีสืบชะตา ส่วนประเพณีที่เกี่ยวกับศาสนา เช่น ประเพณีแห่ครัวทานเข้าวัด ประเพณีทานก๋วยสลาก ประเพณีทานขันข้าว (ถวายอาหารพระอุทิศส่วนกุศลให้คนตาย) ประเพณีเทศน์มหาชาติ ซึ่งพิธีกรรมก็ไม่แตกต่างจากจังหวัดอื่นในภาคเหนือมากนัก

ในส่วนของประเพณีที่เกี่ยวข้องกับเทศกาล เช่น เทศกาลสงกรานต์ งานเทศกาลลอยกระทง งานเทศกาลแห่เทียนพรรษา

ประเพณีท้องถิ่นที่มีภายในหมู่บ้านแม่ยางโพธิ์

1. พิธีเลี้ยงผีเฮือน

พิธีนี้ชาวบ้านมักจะจัดขึ้น 11 ค่ำ เดือน 6 เป็นพิธีกรรมที่คนในตระกูลจะมาร่วมกันจัดเตรียมเครื่องบูชาบรรพบุรุษ เพื่อให้ตระกูลอยู่กันอย่างมีความสุข ซึ่งการแบ่งแยกตระกูลในการเลี้ยงผีเฮือนนั้นแบ่งโดยให้แม่เป็นหลัก ลูกทุกคนจะไปเลี้ยงผีที่บ้านแม่ ส่วนพ่อจะไปเลี้ยงผีที่ตระกูลแม่ของพ่อหรือย่า การเลี้ยงผีเฮือนของแต่ละตระกูลจะไม่ตรงกันแล้วแต่เวลาที่แต่ละตระกูลกำหนดเครื่องบูชาของพิธีกรรมของการเลี้ยงผีเฮือนนั้นประกอบด้วย ข้าวตอก ดอกไม้ หนุม เปิด ไก่ อาหารคาวหวาน เสื้อผ้าอาภรณ์ น้ำมะพร้าว และจะต้องมีคนทรงทำพิธีกรรมด้วย ส่วนขั้นตอนการประกอบการทำพิธีกรรมนั้นคือ คนในตระกูลเดียวกันจะไปรวมกันบริเวณที่ถือว่า เป็นตอกำเนิดของตระกูลตน จัดสำรับข้าว จากนั้นถวายนดอกไม้มอบคนทรงเมื่อคนทรงประทับทรงจะนำเสื้อผ้าที่เตรียมมาถวายสวมใส่และนั่งบนพรมที่นั่งซึ่งเตรียมไว้ให้ เรียกว่า “คู่ชิง” แล้วรับประทานอาหารที่เตรียมมาถวาย ซึ่งทำโดยการใช้นิ้วหรือไม้ชี้อาหารที่ต้องการแล้วดื่ม น้ำมะพร้าว พองราไปเรื่อยๆจนถึงเวลาที่ร่างทรงจะกลับก็จะบอกคนในตระกูลว่า “จะกลับแล้วนะ” เป็นการส่งลาลูกหลาน คนทรงจะมี 3 คน เมื่อคนแรกกลับคนที่2และ3ก็จะทยอยเข้าประทับทรงจนพอใจ ส่วนเครื่องบูชาจะให้ชุดเดียวกันหมด เมื่อประทับทรงเสร็จทั้ง3 คนแล้วก็ถือว่าเสร็จพิธี ญาติพี่น้องคนในตระกูลจะนั่งถามไถ่ถึงความเป็นอยู่ของแต่ละคน แต่ละครอบครัวจะนั้นก็นำเครื่องบูชากลับไปรับประทานที่บ้าน อาจจะรับประทานร่วมกันหรือแยกกันไปรับประทานตามครอบครัวก็ได้ พิธีเลี้ยงผีเฮือนนี้จะช่วยส่งเสริมสถาบันครอบครัว เครือญาติทำให้คนที่อยู่ในครอบครัวเดียวกันสามัคคี ประองดองกันปรึกษาหารือเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

2. พิธีกรรมฮวงข้าว

พิธีกรรมฮวงข้าวจะทำขึ้นเมื่อมีคนในบ้านหรือในครอบครัวไม่สบาย เมื่อต้องการทราบว่าป่วยเป็นอะไร มีสาเหตุจากอะไร จะช่วยเหลือได้อย่างไร ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมคือ นำข้าวเหนียวที่นึ่งสุกปั้นขนาดพอประมาณเอาฝ้ายมาพันรอบข้าวเหนียวแล้ววางในขันหรือภาชนะที่เตรียมไว้ เตรียมขันข้าวตอกดอกไม้สำหรับบูชาครูที่ทำพิธี เมื่อผู้ทำพิธีท่องคาถาแล้วก็เปิดโอกาสให้ตั้งคำถามเกี่ยวกับเรื่องที่ยากทราบเกี่ยวกับอาการป่วย คำถามต้องเป็นลักษณะที่ตอบว่าใช่หรือไม่ใช่หรือจริงไม่จริง ถ้าเรื่องที่ถามเป็นเรื่องจริงปั้นข้าวเหนียวก็จะหมุนไปช้าๆเรื่อยๆ แต่ถ้าไม่จริงปั้นข้าวเหนียวก็จะไม่หมุนหรือไม่เคลื่อนไหวใดๆเลย

3. พิธีกรรมบูชาเท้าทั้งสี่

เป็นพิธีที่สร้างขึ้นเพื่อให้ครอบครัวมีความสุขสิ่งชั่วร้ายไม่สามารถเข้ามาทำลายครอบครัวได้เท้าทั้งสี่ที่บูชาได้แก่ พระอาทิตย์ พระพรหม พระบุตรและเทพธิดา การเตรียมเครื่องบูชา เริ่มโดยการเย็บกระทงจากใบตองเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนาดไม่ใหญ่มาก 6 กระทง 1 กระทงสำหรับบอกเจ้าแม่ธรณี ในกระทงประกอบด้วย ข้าวเหนียว 1 ปั้น กลอย 1 ลูก ดอกไม้รูป 2 ดอก หมาย พลุ บุหรี่ อย่างละ 1 ชุด ส่วนอีก 5 กระทงนั้นภายในประกอบด้วยเครื่องบูชาเหมือนกัน คือ รูป 4 ดอก หมาย 1 ชั่น พลุ 1 ใบข้าวเหนียวสีดำ 1 กระทงและข้าวเหนียวสีขาวอีก 1 กระทงข้าวเหนียว สีแดงอีก 1 กระทง สีเหลืองอีก 1 กระทงและข้าวเหนียวสีเขียวอีก 1 กระทง ตัดธงสามเหลี่ยมเล็กๆเป็นตามกระทงตามสีของข้าว ฝ่ายสีขาวและสีดำ ดอกไม้ปลาอ้อย กล้วยดิบ เมี่ยง 4 อม ร่มกระดาด แห้งบูชา โดยจัดเครื่องบูชาใส่กระทงทั้ง 6 กระทงตามรายละเอียดแล้วปั้นร่วมกระดาดไว้ตรงกลางร่วมทั้ง 6 จากนั้นจัดขึ้นตั้งสำหรับอาจารย์ผู้ทำพิธี ขึ้นตั้งประกอบด้วย ถ้วยหรือกระทงเล็กสำหรับใส่ข้าวสาร ผ้าแดง ผ้าขาว วางบนถ้วยแล้ววางผ้าแดงทับผ้าขาว ปักจี้เป็นเงินจำนวน 36 บาท ดอกไม้ เทียน 4 คู่ การบูชาตั้งเครื่องบูชาบนชั้นตั้งแล้วถวายอาจารย์ผู้ทำหน้าที่ดำเนินพิธีกรรม อาจารย์จะท่องคาถาจนจบ ถือว่าเสร็จพิธีกรรมแล้วเวลาที่ทำพิธีบูชาเท้าทั้งสี่นี้จะทำเวลาเช้าดวงอาทิตย์ขึ้นส่วนใหญ่จะทำวันอาทิตย์ วันอังคาร และวันพฤหัสบดี เพราะถือว่าเป็นวันดี

4. พิธีสู่ขวัญกระบือ หรือพิธีสู่ขวัญควาย

เป็นพิธีที่มีการสืบทอดมาตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบันเป็นเวลาหลายร้อยปีมาแล้วนับตั้งแต่มนุษย์เริ่มมีการเพาะปลูกโดยใช้สัตว์เป็นแรงงานสำหรับการเตรียมพื้นที่จนถึงการเก็บเกี่ยว พิธีนี้มักทำก่อนฤดูเพาะปลูกหรือหลังเก็บเกี่ยวโดยใช้เวลาในตอนบ่ายตั้งแต่เวลา 13.00 นาฬิกาเป็นต้นไป ในที่นี้ พ.ศ.2543 จัดขึ้นในวันที่ 6 ธันวาคม การทำพิธีสู่ขวัญควายทำได้ 2 แบบคือ

1. เจ้าของควายเป็นผู้นำเองโดยให้ผู้เฒ่าผู้แก่เป็นผู้ทำพิธีแบบง่ายๆหรือเชิญผู้ทำพิธีที่มีความชำนาญมาทำให้
2. เจ้าของควายในตำบลหรือหมู่บ้านจะนำควายมาร่วมกัน แล้วเชิญผู้ทำพิธีมาทำพิธีสู่ขวัญควาย

ความเชื่อ : พิธีสู่ขวัญควายพิธีนี้มีความเชื่อว่าสัตว์ที่นำมาใช้แรงงานได้แก่ควายหรือกระบือ มีบุญคุณต่อมนุษย์เพราะต้องอาศัยแรงงานจากสัตว์ในการเพาะปลูก และเจ้าของมันจะบันคับ ดี ดู ว่า ให้ทำงาน ดังนั้นเพื่อเป็นการระลึกถึงบุญคุณและขอมาจึงทำพิธีสู่ขวัญขึ้น

อุปกรณ์: เครื่องทำพิธีสู่ขวัญควายได้แก่ ชันศรี ต้นดอก น้ำมันส้มป่อย คือการนำน้ำใส่ขัน แซ่ด้วยส้มป่อย และดอกคำฝอย หญ้าอ่อน คืออาหารสำหรับควายใช้ทำพิธีใช้ประมาณ 2 กำมือ น้ำดื่ม เอาไว้สำหรับให้ควาย ต้นอ้อย ต้นกล้วย ไก่ต้ม 2 ตัวหรือมากกว่านั้นตามจำนวนเจ้าของที่มาร่วม ปลาปิ้งฝายมงคลสำหรับล้อมคอกควายแล้วมาทำพิธีตรงลานพิธี

สถานที่: สำหรับตั้งเครื่องสู่ขวัญควาย เตรียมเสื่อสำหรับวางอุปกรณ์ทำพิธีทั้งหมดผ้าขาวและผ้าแดงสำหรับวางรองชันศรี

การแต่งกายของผู้ทำพิธี สวมชุดหม้อฮ่อม และมีผ้าขาวม้าสำหรับพาดบ่า

ขั้นตอนการทำพิธีสู่ขวัญควาย

1. เตรียมสถานที่สำหรับวางเครื่องสู่ขวัญควายไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ โดยผู้ทำพิธีหันหน้าไปทางควาย
2. ผู้ทำพิธีนั่งพับเพียบ จุดเทียน พนมมือเริ่มกล่าวบทบาลีสันสกฤต ชุมนุมเทวดาเพื่อให้เทวดา เทวบุตร ทิศทั้งสี่ได้รับรู้ว่า ขณะนี้ได้มีพิธีสู่ขวัญควายขอเชิญมาร่วมเป็นสักขีพยานในการทำพิธีนี้ใช้เวลาประมาณ 3 นาที
3. การทำพิธีกระทำมงคล โดยการนั่งพับเพียบพนมมือเริ่มกล่าวบทบาลีสันสกฤต สักการะพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ เพื่อให้เกิดความสิริมงคลใช้เวลาประมาณ 3 นาที
4. กล่าวนะโม 3 จบ จากนั้นผู้ทำพิธีจะกล่าวเป็นภาษาเมืองเพื่อระลึกถึงบุญคุณควาย
5. เริ่มบทสู่ขวัญควายผู้ทำพิธีจะกล่าวถึงการปลดขวัณ การเชิขวัณให้มาอยู่กับเนื้อกับตัว
6. ผู้ทำพิธีกล่าวคำให้พรกับสัตว์
7. นำน้ำมันส้มป่อยมาพรมเพื่อเป็นการขอขมา
8. นำสวดยที่เตรียมไว้มาผูกติดกับเขาควาย

คุณสมบัติของผู้ทำพิธีสู่ขวัญกระบือ ผู้ทำพิธีต้องเป็นผู้ชาย ต้องเคยบวชมาก่อนอย่างน้อย 5 ปีถึงจะทำพิธีสู่ขวัญนี้ได้และก่อนทำพิธีหรือขณะทำพิธีห้ามเสเพลสิ่งเสพติดหรือขอมินเมา

ประวัติส่วนตัวของผู้ทำพิธี ชื่อ:นายทวี คำป็น เกิด 1 มกราคม 2494 อายุ 49 ปี บวชเป็นเณร 8 ปีเป็นพระ 7 ปีแต่งงานเมื่ออายุ 28 ปีกับนางบาน คำป็น อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 1/3 หมู่ 11 บ้านแม่ยางโพธิ์ ตำบลร่องกวาง อำเภอร่องกวาง จังหวัดแพร่ ได้รับการสืบทอดพิธีการสู่ขวัญควายมาจากพ่อจันทร์ กำนันตน

5. ประเพณีการสะเดาะเคราะห์

การสะเดาะเคราะห์ประจำหมู่บ้าน เป็นการทำพิธีทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้ประชาชนในหมู่บ้านเกิดความผาสุกปลอดภัย จากภัยอันตรายต่างๆในรอบปี ซึ่งพิธีกรรมนี้จะทำทุกๆปีในเดือนเมษายน ในพิธีการสะเดาะเคราะห์นี้ประชาชนเชื่อว่าเป็นการปัดเป่าเคราะห์ร้ายที่จะเกิดขึ้นกับประชาชนในหมู่บ้านและจะทำพิธีกรรมนี้ปากทางเข้าหมู่บ้าน

วัสดุ/ อุปกรณ์ในการทำพิธีสะเดาะเคราะห์

- 1) เจดีย์ทราย 7 ชั้น 1 กอง
- 2) เจดีย์ทรายกองเล็ก 100 กอง
- 3) ตุงชัย 7 ผืน
- 4) ข้าวเปลือก 10 ลิตร ใส่กระบอกลังไม้ไผ่
- 5) ข้าวสาร 1 ลิตร
- 6) สะตวง 1 สะตวง
- 7) ของหวาน
- 8) พริกแห้ง
- 9) กระเทียม
- 10) ต้นอ้อย
- 11) ต้นกล้วย
- 12) น้ำส้มป่อย
- 13) ด้ายสายสิญจน์

ขั้นตอนการทำพิธีกรรม

- 1) ทำเจดีย์ทราย 7 ชั้น โดยมีกองทรายเล็ก 100 กองรอบๆเจดีย์ซึ่งในเจดีย์นั้นจะมีตุงชัยปักอยู่
- 2) การทำสะตวงโดยใช้กาบกล้วยขนาด 1 ศอกนำมาทำเป็นรูปสี่เหลี่ยมไข่มุขไม้ไผ่เสียบเพื่อยึดและข้างในสะตวงนั้นประกอบด้วย ข้าวตอกดอกไม้ ส้มป่อย ของหวานของคารว อ้อย ผักตำลึง มะม่วง ช่อกระเทียม พริกแห้ง ข้าวเปลือก ข้าวสาร
- 3) นิมนต์พระสงฆ์มาทำพิธีกรรมสะเดาะเคราะห์โดยสวดเจริญพระพุทธมนต์และพรมน้ำมนต์แก่ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมเป็นการเสร็จสิ้นพิธีกรรม

2.6 ศิลปะ

จะมีรูปแบบชาวล้านนาไทยทั่วไป เช่น ด้านดนตรี ดนตรีพื้นบ้าน จะประกอบด้วยสะล้อ ซอ ซึ่ง ส่วนศิลปะการฟ้อนรำ ก็มีการฟ้อนเล็บ ฟ้อนเอื้อง ฟ้อนเทียน ฯลฯ

2.7 วัฒนธรรม

ในวัฒนธรรมการกินอยู่ประชากรส่วนใหญ่ จะบริโภคข้าวเหนียวเป็นอาหารหลัก รับประทานอาหารพื้นเมือง วัฒนธรรมการแต่งกายด้วยผ้าพื้นเมืองของชาวแพร่ คือผ้าหม้อห้อม และวัฒนธรรมการชอ การจ้อย การเล่าค่าว

2.8 ภาษาท้องถิ่น

ภาษาท้องถิ่นที่ใช้ในหมู่บ้านแม่ยางโพธิ์นั้น จะเป็นภาษาเหนือ

2.9 ข้อมูลด้านการศึกษาของบ้านแม่ยางโพธิ์

1. โรงเรียนประถมศึกษาของรัฐบาล จำนวน 1 แห่ง

ลำดับ ที่	ชื่อโรงเรียน	จำนวนนักเรียน			หมายเหตุ จำนวนครู- ผู้บริหาร
		ก่อนประถม	ป.1 – ป.6	รวม	
1	บ้านแม่ยางโพธิ์	9	38	47	6
รวม		9	38	47	6

ภาพ 11 : โรงเรียนบ้านแม่ยางโพธิ์

2. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

จำนวน 1 แห่ง

ลำดับ ที่	ชื่อศูนย์	เด็กเล็ก (คน)	ผู้ดูแล (คน)
1	บ้านแม่ยางโพธิ์	12	1
รวม		12	1

ภาพ 12 : ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านแม่ยางโพธิ์

2.10 ภูมิปัญญาท้องถิ่น

1. แพทย์แผนไทย//สมุนไพร/หมอพื้นบ้าน

*นวดแผนไทย

2. การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม/ประเพณีท้องถิ่น

*ดนตรีไทย/พื้นเมือง

3. งานหัตถกรรม

*ช่างไม้/ช่างปูน/แกะสลัก/ทอผ้า/จักกรสาน

ภาพ 13 : งานจักกรสาน

4.การเกษตร

* การเพาะปลูก/ขยายพันธุ์/การปรับใช้เทคโนโลยี

5.การถนอมอาหาร

*การทำน้ำพริกตาแดง

6.โหราศาสตร์/ไสยศาสตร์

2.11 สาธารณสุข

- สถานีอนามัยประจำในเขต อบต.ไม่มี
- พยาบาลวิชาชีพ จำนวน 2 คน
- อสม. จำนวน 14 คน

2.12 การป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

1. สถิติเพลิงไหม้ในรอบปี จำนวน - ครั้ง
2. ความสูญเสียชีวิตและทรัพย์สินจากเพลิงไหม้ในรอบปีที่ผ่านมา คิดเป็นผู้เสียชีวิต - คน บาดเจ็บ - คน / ทรัพย์สินมูลค่า - บาท
3. รถยนต์ดับเพลิง จำนวน - คัน / จุน้ำได้ - ลูกบาศก์เมตร
4. รถบรรทุกน้ำจำนวน - คัน / รถบรรทุกน้ำจุน้ำได้ - ลูกบาศก์เมตร - คัน
5. อาสาสมัครป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย จำนวน 16 คน
6. การฝึกซ้อมบรรเทาสาธารณภัยปีที่ผ่านมา 2 ครั้ง

ภาพ 14 : การจัดวิพากษ์ ชุมชนและเวทีชาวบ้านเพื่อระดมความคิดเห็น

2.13 การรวมกลุ่มในชุมชน

1.กลุ่มออมทรัพย์/สวัสดิการ/กองทุน

** กองทุนหมู่บ้าน, กลุ่มสตรีแม่บ้าน

2.กลุ่มอาชีพ

** กลุ่มเกษตรกรชาวนา, กลุ่มเกษตรกรเลี้ยงหมู4

3.กลุ่มอาสาสมัคร

** อ.ส.ม.,ตำรวจบ้าน

4.กลุ่มเยาวชน

** กลุ่มเยาวชนร้องกวางหมู่ที่ 2

5.กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากร/สิ่งแวดล้อม

** กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชน

6. กลุ่มลูกเสือชาวบ้าน

ภาพ 15 : โครงการวิเคราะห์หัตถ์พิกษณ์ทรัพยากรชุมชนบ้านแม่ยางโพธิ์

2.14 สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ

ภูมิอากาศ

อุณหภูมิสูงสุด 40.10 องศาเซลเซียส (เดือนเมษายน 2545)

อุณหภูมิต่ำสุด 11.70 องศาเซลเซียส (เดือนมกราคม 2545)

อุณหภูมิเฉลี่ยเดือนมีนาคมถึงเดือนมิถุนายน 38.23 องศาเซลเซียส

อุณหภูมิเฉลี่ยเดือนกรกฎาคมถึงเดือนตุลาคม 35.57 องศาเซลเซียส

อุณหภูมิเฉลี่ยเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนกุมภาพันธ์ 33.78 องศาเซลเซียส

ปริมาณน้ำฝน

- ปริมาณน้ำฝนสูงสุดเดือนกันยายน 2545 ปริมาณ 284.5 มิลลิเมตร
- ปริมาณน้ำฝนต่ำสุดเดือนมกราคมถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2545
ปริมาณ 0.2 มิลลิเมตร
- ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยเดือนมีนาคมถึงเดือนมิถุนายน ปริมาณ
110.55 มิลลิเมตร
- ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยเดือนกรกฎาคมถึงเดือนตุลาคม ปริมาณ
142.12 มิลลิเมตร
- ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนกุมภาพันธ์
ปริมาณ 18.24 มิลลิเมตร

แหล่งน้ำ

มีแหล่งน้ำธรรมชาติเป็นลำห้วย จำนวน 1 สาย ประกอบด้วย

1. แม่ยางหลวง

ขยะ

ในพื้นที่บ้านแม่ยางโพธิ์ ไม่มีระบบการจัดการขยะ แต่ละบ้านได้กำจัดขยะเอง

2.15 สรุปปัญหาต่างๆ ของหมู่บ้านแม่ยางโพธิ์

1. ขยะในหมู่บ้านไม่มีที่ทิ้ง
2. การสัญจรไม่สะดวก
3. ขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร
4. ขาดแคลนน้ำเพื่อบริโภค
5. ขุดลอกเหมืองลำห้วยขอนแก่น
6. ปัญหาความยากจน
7. ขุดลอกลำห้วยโป่ง

3. บ้านแม่ยางฮ่อ อำเภอร่องขาว จังหวัดแพร่ ผลการวิจัยพบข้อมูลพื้นฐานดังนี้

3.1 ประวัติความเป็นมา

คำว่า “แม่ยางฮ่อ” มีตำนานมาจากชาวจีนฮ่อที่อพยพของกำลังเพื่อไปตี
ข้าศึกที่พม่าได้มาหยุดพัก(หรือ ยั้ง)ที่ริมน้ำห้วยแม่ยาง จึงเรียกบริเวณนี้ว่า แม่ยั้งฮ่อ ละต่อมาเพี้ยน

3.2 ข้อมูลทั่วไป

สภาพทั่วไปของชุมชนบ้านแม่ยางเปี้ยวตำบลแม่ยางฮ่อ อ.ร้องกวาง จ.แพร่

ลักษณะที่ตั้ง/ อาณาเขต

ที่ตั้งตำบลแม่ยางฮ่อตั้งห่างจากที่ว่าการอำเภอร้องกวาง ไปทางทิศตะวันตกระยะทางประมาณ 7 กิโลเมตร และห่างจากตัวจังหวัดแพร่ไปทางทิศเหนือ ระยะทางประมาณ 27 กิโลเมตร มีทั้งหมดจำนวน 6 หมู่บ้าน มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 15,200 ไร่ หรือประมาณ 24.32 ตารางกิโลเมตร

ทิศเหนือ	ติดกับ	ตำบลแม่ทราย
ทิศใต้	ติดกับ	ตำบลแม่ยางตาลและตำบลร้องเข็ม
ทิศตะวันออก	ติดกับ	ตำบลร้องกวางและตำบลทุ่งศรี
ทิศตะวันตก	ติดกับ	ตำบลแม่ยางร้อง

ขนาดพื้นที่ของตำบลแม่ยางฮ่อ

ตำบลแม่ยางฮ่อมีพื้นที่ทั้งหมด	20,928 ไร่	แบ่งเป็น
- พื้นที่เกษตรกรรม	8,900 ไร่	
- พื้นที่ป่าไม้	11,428 ไร่	
- พื้นที่อยู่อาศัยและอื่นๆ	600 ไร่	

ปัจจุบันแม่ยางฮ่อมีอยู่ 6 หมู่บ้าน คือ

หมู่ที่ 1 บ้านแม่ยางเปี้ยว (หมู่ 1)

หมู่ที่ 2 บ้านแม่ยางหลวง

หมู่ที่ 3 บ้านแม่ยางหลายทุ่ง

หมู่ที่ 4 บ้านแม่ยางฮ่อ

หมู่ที่ 5 บ้านแม่ยางเตาปูน

หมู่ที่ 6 บ้านแม่ยางเปี้ยว (หมู่ 6)

3.3. ลักษณะภูมิประเทศและลักษณะภูมิอากาศ

ลักษณะภูมิประเทศ

ตำบลแม่ยางฮ่อมมีลักษณะภูมิประเทศ ส่วนใหญ่เป็นที่ราบ ที่ดอนเป็นป่าแพะ ซึ่งมีต้นไม้ขนาดเล็กและปานกลางปกคลุมอยู่ พื้นดินเป็นกรวดทราย มาสามารถอุ้มน้ำได้ จึงไม่เหมาะแก่การเพาะปลูกพืชบางชนิด เช่น พืชตระกูลถั่วซึ่งมีประโยชน์ในการปรับหน้าดิน

ลักษณะภูมิอากาศ

อุณหภูมิสูงสุด 40.10 องศาเซลเซียส (เดือนเมษายน 2545)

อุณหภูมิต่ำสุด 11.70 องศาเซลเซียส (เดือนเมษายน 2545)

อุณหภูมิเฉลี่ยเดือน มีนาคม – มิถุนายน	38.23	องศาเซลเซียส
---------------------------------------	-------	--------------

อุณหภูมิเฉลี่ยเดือนกรกฎาคม – ตุลาคม	35.57	องศาเซลเซียส
-------------------------------------	-------	--------------

อุณหภูมิเฉลี่ยเดือนพฤศจิกายน – กุมภาพันธ์	38.23	องศาเซลเซียส
---	-------	--------------

ปริมาณน้ำฝน

ปริมาณน้ำฝนสูงสุดเดือนกันยายน 2545	ปริมาณ 284.5 มม.
------------------------------------	------------------

ปริมาณน้ำฝนต่ำสุดเดือนมกราคม และ กุมภาพันธ์ปริมาณ 0.2 มม.	
---	--

ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยเดือนมีนาคม – มิถุนายน	ปริมาณ 110.55 มม.
---	-------------------

ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยเดือนกรกฎาคม – ตุลาคม	ปริมาณ 142.12 มม.
--	-------------------

ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยเดือนพฤศจิกายน – กุมภาพันธ์ปริมาณ 18.24 มม.	
--	--

3.4. จำนวนประชากรทั้งหมดในตำบลแม่ยางฮ่อม

จำนวนประชากรในเขตตำบลแม่ยางฮ่อมมีจำนวน 3,098 คน แยกเป็นชาย 1,517 คน หญิง 1,518 คน จำนวนครัวเรือนทั้งหมด 890 ครัวเรือน จำนวนประชากรเฉลี่ย 95.45 คน/ตารางกิโลเมตร

3.5. สภาพทางเศรษฐกิจ

อาชีพ

อาชีพหลักของประชากรในตำบล / ชุมชน

- เกษตรกรรม
- พานิชยกรรม
- อุตสาหกรรม

รายได้ของประชากร

- ประชากรในหมู่บ้านมีรายได้เฉลี่ย 30,000- 40,000 บาท / ปี

สถานประกอบการ

- ปั้มน้ำมัน (ขนาดใหญ่)
- ร้านขายของชำ
- ร้านบริการเสริมสวย
- ร้านซ่อมรถ
- โรงงานอุตสาหกรรม (โรงงานทำปุ๋ยหมักชีวภาพ)
- แหล่งจำหน่ายผลิตผลของหมู่บ้าน
- โรงสีข้าวขนาดย่อม
- ตลาดสด
- เตาบ่มไผ่ยา

3.6. สภาพทางสังคม

การศึกษา

- โรงเรียนประถมศึกษา (ขยายโอกาส)	จำนวน	1	แห่ง
- ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก	จำนวน	2	แห่ง
- ศูนย์การเรียนชุมชน	จำนวน	1	แห่ง
- ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน	จำนวน	6	แห่ง

สถาบันและองค์กรทางศาสนา

ศาสนา

ประชากรส่วนใหญ่ในตำบลแม่ยางฮ่อ นับถือศาสนาพุทธโดยมีการนับถือศาสนาอื่นบ้างเล็กน้อย ได้แก่ ศาสนาคริสต์ ปัจจุบันมีศาสนสถานจำนวน 3 แห่งแยกเป็น วัด 2 แห่ง คือ

1. วัดแม่ยางเปรี้ยว (ตั้งอยู่หมู่ที่ 4)
2. วัดแม่ยางเตาปูน (ตั้งอยู่หมู่ที่ 5)
- สำนักสงฆ์ (วัดแพร่แสงเทียน) 1 แห่ง (ตั้งอยู่หมู่ที่ 1)

สาธารณสุข

- ศูนย์สาธารณสุขชุมชน	1	แห่ง
- ร้านขายยาแผนปัจจุบัน	1	แห่ง
- ร้านขายยาแผนโบราณ	1	แห่ง
- สถานที่ผลิตยาสมุนไพร/ อาหารเสริม	1	แห่ง
- สถานพยาบาลและผดุงครรภ์	1	แห่ง
- ศูนย์ ศสมช.	5	แห่ง
- อัตราการมีและการใช้ส้วมราดน้ำร้อยละ	100	

หน่วยงานที่ดูแลด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

- หน่วยบริการประชาชน 1 แห่ง

3.7.ส่วนราชการของส่วนกลาง

- ศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ 14 จังหวัดแพร่
- สถานีอาหารสัตว์ จังหวัดแพร่

3.8.การบริการขั้นพื้นฐาน

การคมนาคม

ทางบก มีถนนสายสำคัญ 1 สาย ได้แก่

- ถนนทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 103
- ถนนลาดยาง อบจ.
- ถนนลาดยาง รพช. หมายเลข 12026
- ถนนลูกรังอัดบด สตก.

(สภาพการใช้งาน ภายในชุมชนและระหว่างชุมชน สามารถใช้การได้ดี)

สาธารณูปโภค

การโทรคมนาคม

- สถานบริการโทรศัพท์สาธารณะ 13 แห่ง
- ตู้โทรศัพท์สาธารณะ 13 แห่ง
- โทรศัพท์ระบบ 470 20 ครั้ว

ไฟฟ้า

- จำนวนบ้านที่ไม่มีไฟฟ้าใช้ หมู่ 2 จำนวน 10 ครั้วเรือน

การประปา

- จำนวนหมู่บ้านที่มีประปาหมู่บ้าน 4 แห่ง

แหล่งน้ำธรรมชาติ

- หมู่ที่ 1 2 สาย ได้แก่ ห้วยแม่ยางหลวง และ ห้วยผักหนาม
- หมู่ที่ 2 1 สาย ได้แก่ ห้วยร่องเกียง
- หมู่ที่ 3 2 สาย ได้แก่ ห้วยแม่ยางน้อย และ ห้วยโทกเหล็ก

แหล่งน้ำที่สร้างขึ้นเพื่ออุปโภค / บริโภค

- ฝาย 5 แห่ง ขนาดความจุ 230,161 ลูกบาศก์เมตร
- บ่อน้ำตื้น 579 แห่ง มีน้ำใช้ตลอดปีทั้งหมด
- บ่อโยก 11 แห่ง มีน้ำใช้ตลอดปีทั้งหมด
- อื่นๆ บ่อน้ำซับ 1 แห่ง แท็งก์ คสล. 6 ถัง ถังเก็บน้ำฝน 24 ถัง

3.9.แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร

- หมู่ที่ 1 ฝายต้นฝั้ง ปริมาณน้ำขาดแคลน
- หมู่ที่ 2 ห้วยร่องเกียง ปริมาณขาดแคลน
- หมู่ที่ 3 อ่างเก็บน้ำแม่ยางน้อย, ฝายห้วยต้นยาง, ห้วยชุมดินฝายห้วยทิด

3.10.ประเพณี

ประชากรส่วนใหญ่ในเขตตำบลแม่ยางฮ่อจะยึดถือตามประเพณีดั้งเดิม ซึ่งเกี่ยวกับชีวิตของคนไทย เช่น ประเพณีการแต่งงาน ประเพณีการบวช (ชาวแพร์นิยมเรียกว่า “ปอย”) ประเพณีการทำศพ ฯลฯ และที่แตกต่างจากประเพณีของชาวไทยในภาคอื่น ๆ อย่างเห็นได้ชัด เช่น ประเพณีห่าวทั้งสี่ ประเพณีเอาขวัญ (เรียกว่าขวัญหรือบายสี่ขวัญ) ประเพณีส่งเคราะห์ ประเพณีส่งแถม ประเพณีสืบชะตา ส่วนประเพณีเกี่ยวกับศาสนา เช่นประเพณีแห่ครัวทานเข้าวัด ประเพณีทานก้วยสลาก ประเพณีทานขันข้าว(ถวายอาหารและอุทิศส่วนกุศลให้คนตาย) ประเพณีเทศน์มหาชาติซึ่งพิธีกรรมก็ไม่แตกต่างจากจังหวัดอื่นในภาคเหนือมากนัก ในส่วนของประเพณีที่เกี่ยวกับเทศกาลมีเทศกาลสงกรานต์ งานเทศกาลลอยกระทง งานเทศกาลแห่เทียนพรรษา ฯลฯ

3.11.ศิลปะ

จะมีรูปแบบของชาวล้านนาไทยทั่วไป เช่น ด้านดนตรี ดนตรีพื้นบ้าน จะประกอบไปด้วย ซะล้อ ซอ ปี่ ก๋อญ แน และ กองฮืด ส่วนศิลปะการฟ้อนรำ มีฟ้อนเล็บ ฟ้อนกลองฮืด ฟ้อนเทียน ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีศิลปะงานปั้น เช่น การปั้นมังกรและสัตว์ต่างๆ ด้วยปูนไม้อย่างพารา

3.12.วัฒนธรรม

ในด้านการวัฒนธรรมการกินอยู่ ประชาชนส่วนใหญ่ จะบริโภคข้าวเหนียวเป็นอาหารหลักกับประทานอาหารพื้นเมือง วัฒนธรรมการแต่งกายด้วยผ้าพื้นเมืองที่มีชื่อของชาวแพร์ คือ ผ้าหม้อฮ่อมวัฒนธรรมการชอ การจ้อย การเล่าค่าว

4. บ้านร่องกวาง หมู่ที่ 2 ตำบลร่องกวาง อำเภอร่องกวาง จังหวัดแพร่ พบข้อมูลพื้นฐาน ชุมชนน ดังนี้

4.1 ประวัติศาสตร์ชุมชน

บ้านร่องกวาง หมู่ที่ 2 เป็นบ้านหนึ่งในจำนวน 13 หมู่บ้านของตำบลร่องกวาง อำเภอร่องกวาง จังหวัดแพร่ เดิมเป็นหมู่ที่ 3 มีนายสุขจรินทร์ เจริญกิจรักษา เป็นกำนัน และสังกัดในเขตหมู่บ้านที่กำนันตั้งอยู่ มีนายสุม ยานะวิน เป็นสารวัตรกำนันในเขตหมู่ที่ 3 ขณะนั้นต่อมามีประชากรเพิ่มขึ้น ทางอำเภอได้แยกหมู่บ้านร่องกวาง ออกเป็น 13 หมู่บ้าน ตัดหมู่ที่ 1 เป็นตำบลแม่ทราย หมู่ที่ 3 เดิมได้ขยับมาเป็นหมู่ที่ 2 ของตำบลร่องกวาง และมีนายประเสริฐ ศรีอินทยุท เป็นผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 2 คนแรก และมีการเปลี่ยนผู้ใหญ่บ้านมาตามลำดับ จากนายประเสริฐ

ภาพ 16 : การจัดเวทีชาวบ้านบ้านร้องกวางหมู่ 2

4.2 สภาพทั่วไปของบ้านร้องกวาง หมู่ที่ 2

ได้จัดตั้งเป็นหมู่บ้านตามพระราชบัญญัติ ลักษณะการปกครองท้องถิ่นที่โดยถือเอาความแก่การปกครองเป็นหลัก

ลักษณะที่ตั้ง/อาณาเขต

บ้านร้องกวางหมู่ 2 ตั้งอยู่ที่ท้องที่ตำบลร้องกวาง หมู่ 2 อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่ ห่างจากที่ว่าการอำเภอร้องกวางไปทางทิศตะวันตก ระยะทางประมาณ 1 กิโลเมตร และห่างจากจังหวัดแพร่ขึ้นไปทางทิศเหนือระยะทางประมาณ 27 กิโลเมตร ตั้งอยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครประมาณ 600 กิโลเมตร โดยมีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	บ้านร้องกวาง	หมู่ที่ 1
ทิศใต้	ติดต่อกับ	บ้านทุ่งศรี	หมู่ที่ 5
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	บ้านร้องกวาง	หมู่ที่ 7
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	บ้านแม่ยางโพธิ์	หมู่ที่ 11

4.3 ลักษณะภูมิประเทศและลักษณะภูมิอากาศ

ลักษณะภูมิประเทศ

บ้านร่องกวางหมู่ที่ 2 มีลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นที่ราบน้ำท่วมไม่ถึง และลาดต่ำลงไปทางทิศใต้ ติดหมู่ที่ 5 ตำบลทุ่งศรี ส่วนทางด้านทิศตะวันออกติดหมู่ 7 ตำบลร่องกวาง ทิศเหนือติดหมู่ 1 ตำบลร่องกวาง ทิศตะวันตกติดหมู่ 11 ตำบลร่องกวาง

ลักษณะภูมิอากาศ

ลักษณะภูมิอากาศ ฤดูร้อนช่วงประมาณเดือนมีนาคม ถึงเดือนพฤษภาคมอุณหภูมิสูงสุดประมาณ 41 องศาเซลเซียส ฤดูฝนประมาณเดือนพฤษภาคม ถึงเดือนกันยายน มีประมาณฝนตกชุกที่สุดช่วงเดือนมิถุนายน ถึงเดือนกรกฎาคม

4.4 ลักษณะทางระบบนิเวศ/ประเภทของป่าธรรมชาติ-ป่าชุมชน

อำเภอร่องกวางมีพื้นที่เป็นเทือกเขาเป็นแนวยาวต่อจากอำเภอเมืองแพร่ถึงอำเภอสองซึ่งมีลักษณะทางธรณีวิทยาและหิน แตกต่างกันไปที่พบดังนี้

1. หินชุดลำปาง เป็นหินชั้นที่ประกอบด้วยหินดินดาน ที่มีสีเทาเข้มและสีเทาเขียว หินทรายและหินกรวดมน ซึ่งสันนิษฐานว่าเกิดในยุค Triassic (ประมาณ 230 ล้านปีแล้ว) มักจะพบเศษเปลือกหอยและซากสิ่งมีชีวิตปะปนอยู่ในเนื้อหินเหล่านี้
2. หินชุดราชบุรี เป็นหินพวกที่มีอายุเก่าแก่กว่าหินชุดลำปางประกอบด้วย หินปูน หินดินดานและหินดินดานที่มีเนื้อหยาบ
3. หินอัคนีชุดภูเขาไฟ หินชนิดนี้จะแทรกขึ้นมาใหม่ของหินชุดดังกล่าวแล้ว หินชุดภูเขาไฟนี้ประกอบด้วย Rhyolite, Andessite และเศษหินที่พ่นออกมาจากภูเขาไฟซึ่งสันนิษฐานระยะเวลาว่ามีอายุอยู่ในยุค Triassic กับ Permian

4.5 ลำห้วยที่สำคัญ ได้แก่

- ลำห้วยร่องเกียง

4.6 ประชากร

- มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด	420	ครัวเรือน
- มีจำนวนประชากรชาย	380	คน
- มีจำนวนประชากรหญิง	453	คน
- รวมมีจำนวนประชากร	833	คน

4.7 แหล่งน้ำ

- มีบ่อน้ำตื้น 8 บ่อ
- มีประปาหมู่บ้าน
- น้ำเพื่อการเกษตร เพียงพอเฉพาะฤดูฝน

4.8 รางระบายน้ำ

- รางระบายน้ำ จำนวน 5 แห่ง รวมระยะทาง 0.970 กิโลเมตร

4.9 บริการสาธารณะ

บริการสาธารณะในหมู่บ้าน

- มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 1 แห่ง
- ศาลาเอนกประสงค์ 3 หลัง
- ตลาดสดเย็น 1 แห่ง
- ศาลาต่อต้านยาเสพติด 1 แห่ง
- ที่อ่านหนังสือพิมพ์ 1 แห่ง

สาธารณะในตำบล

- ฌาปนสถานบ้านร้องกวาง
- ลานกีฬาเทศบาล
- ที่ทำการไปรษณีย์
- สำนักงานเทศบาลตำบลร้องกวาง
- ธนาคารออมสิน
- แขวงทางหลวงร้องกวาง
- หอพัก 9 แห่ง
- รร.อนุบาลร้องกวาง
- โรงงานกระเป๋

4.10 การคมนาคมสื่อสารและขนส่ง

บ้านร้องกวางหมู่ 2 มีทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 101 ใช้ในการติดต่อต่างอำเภอและจังหวัดใกล้เคียง ส่วนถนนภายในบ้านร้องกวาง และระหว่างหมู่บ้านจะเป็นคอนกรีตเสริมไม้ไผ่และถนนลาดยาง ส่วนใหญ่มีสภาพใช้การได้ดี แต่มีถนนบางสายเสื่อมสภาพชำรุดบางส่วน

- มีถนนลาดยาง/คอนกรีต 4 สาย 4 กิโลเมตร
- ถนนตลอดเส้นทางไปยังอำเภอใกล้เคียงมี 3 เส้นทาง
- ไฟฟ้า ครอบคลุมครัวเรือน
- มีตู้โทรศัพท์สาธารณะ

4.11 ร้านค้า

- สถานที่จำหน่าย	ไม่มี
- แหล่งรวบรวมผลผลิตทางการเกษตร	ไม่มี
- ร้านค้าในหมู่บ้าน	4 แห่ง

4.12 สภาพเศรษฐกิจ

อาชีพ อาชีพทั่วไปของประชากรคือ การเกษตรกรรม

อาชีพหลักคือการทำนาอาชีพรองคือการปลูกยาสูบ ข้าวโพด พืชผักสวนครัวและเลี้ยงสัตว์

- เกษตรกร**
- ทำนา จำนวน 120 ครัวเรือน
 - เพาะปลูกจำนวน 30 ครัวเรือน
 - เลี้ยงสัตว์จำนวน 10 ครัวเรือน
 - ทำไร่อายุสั้นจำนวน 20 ครัวเรือน
 - สวนผลไม้จำนวน 5 ครัวเรือน
 - บางครัวเรือนปลูกเฉพาะบางฤดูกาล

สิทธิในที่ดินทำกิน

เอกสารสิทธิส่วนมากเป็นโฉนด

ครัวเรือนที่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง	410	ครัวเรือน
---------------------------------------	-----	-----------

ครัวเรือนที่ไม่มีที่ดินทำกิน	-	ครัวเรือน
------------------------------	---	-----------

หน่วยธุรกิจในหมู่บ้าน

- โรงสี	2	แห่ง
- ร้านขายของชำ	4	แห่ง
- ร้านขายวัสดุก่อสร้าง	1	แห่ง
- ร้านซ่อมรถ	1	แห่ง
- หอพักนักศึกษา	9	แห่ง
- ตลาดสดเย็น	1	แห่ง

4.13 สภาพทางสังคม

-	ศูนย์ผู้สูงอายุ	1	แห่ง
-	ศูนย์ส่งเสริมอาชีพราษฎร	1	แห่ง

4.14 สาธารณสุข

- อัตราการมี การใช้ส้วมราดน้ำร้อยละ 100%
- อาสาสมัครสาธารณสุข 15 คน

4.15 ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

- สายตรวจตำบล 1 แห่ง
- จุดตรวจ 1 แห่ง

4.16 มวลชนจัดตั้ง

- อาสาสมัครตำรวจบ้าน 1 รุ่นจำนวน 14 คน
- สมาชิก อปพร. 1 รุ่นจำนวน 5 คน
- อาสาสมัครสาธารณสุข 15 คน

4.17 ระดับการศึกษา

- ประถมศึกษา
- มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช.
- ปวส./อนุปริญญา
- ปริญญาตรี
- สูงกว่าปริญญาตรี

4.18 ระบบโทรศัพท์

- มีโทรศัพท์บ้าน
- มีตู้โทรศัพท์สาธารณะ
- มีโทรศัพท์มือถือ

4.19 ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ

เกษตรกรรม

- พืชที่ปลูกในพื้นที่ได้แก่
1. มะขาม
 2. มะม่วง

ปศุสัตว์

- สัตว์เลี้ยงในพื้นที่ ได้แก่
1. โค
 2. สุกร
 3. ไก่

อุตสาหกรรม

- โรงงานอุตสาหกรรม 1 แห่ง
- คมนาคมประมาณ 12 คน

การพาณิชย์

- ธนาคาร 1 แห่ง
- ตลาดสด 1 แห่ง * ตลาดเช้า
- ร้านค้า 14 แห่ง

สถานบริการ

- หอพัก แห่ง ได้แก่ กิติ นิษา อุบลพรรณ สีข้าว รัญจวน ปวีณนุช เจ้บุญยืน
- อื่นๆ ได้แก่ บ้านเช่า วิลัย บ้านศรีวิชัย พงศ์รัตน์ ทองเหลือง ลมหวน

สถานศึกษา

- ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 1 แห่ง ** ศูนย์เด็กเล็กเทศบาลตำบลร้องกวาง
- โรงเรียนอนุบาลเอกชน 1 แห่ง ** โรงเรียนอนุบาลร้องกวาง

ศูนย์การเรียนรู้

- สวนสุขภาพเทศบาลร้องกวาง
- ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน
- ศาลาเอนกประสงค์

ภาพ 17: การจัดเวทีชาวบ้านและการวิพากษ์ชุมชนบ้านร้องกวางหมู่ 2

สถานบริการสุขภาพ

สถานบริการสุขภาพเอกชน จำนวน 2 แห่ง ได้แก่

1. คลินิกหมอตศเทพ
2. คลินิกหมอพรชัย

4.20 ภูมิปัญญาท้องถิ่น

1. แพทย์แผนไทย//สมุนไพร/หมอพื้นบ้าน
* นวดแผนไทย
2. การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม/ประเพณีท้องถิ่น
* ดนตรีไทย/พื้นเมือง
3. งานหัตถกรรม
* ช่างไม้/ช่างปูน/แกะสลัก/ทอผ้า/จักสาน/-สานไม้กวาด
ทางมะพร้าว และไม้กวาดดอกหญ้า
4. การเกษตร
* การเพาะปลูก/ขยายพันธุ์/การปรับใช้เทคโนโลยี/- ทำน้ำชีวภาพ
5. การถนอมอาหาร
* การทำน้ำพริกตาแดง
6. โหราศาสตร์/ไสยศาสตร์

4.21 การรวมกลุ่มในชุมชน

1. กลุ่มออมทรัพย์/สวัสดิการ/กองทุน
** กองทุนหมู่บ้าน, กลุ่มสตรีแม่บ้าน
2. กลุ่มอาชีพ
** กลุ่มเกษตรกรชาวนา, กลุ่มเกษตรกรเลี้ยงหมู
3. กลุ่มอาสาสมัคร
** อ.ส.ม., ตำรวจบ้าน
4. กลุ่มเยาวชน
** กลุ่มเยาวชนร้องกวางหมู่ที่ 2
5. กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากร/สิ่งแวดล้อม
** กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชน
6. กลุ่มลูกเสือชาวบ้าน

4.22 วัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตของประชาชน

ประชากรบ้านร่องกวาง หมู่ 2 ส่วนใหญ่ยึดถือประเพณีดั้งเดิม คือ มีการกินอยู่แบบเรียบง่าย โดยยึดถือหลัก ความรัก ความผูกพัน รักสงบ มีความเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน และยึดหลักธรรมเป็นหลักในการดำรงชีวิต มีประเพณีวัฒนธรรมที่อาจจะแตกต่างจากภูมิภาคอื่นๆ บ้าง และประเพณีที่สำคัญและยึดถือและมีการปฏิบัติสืบทอดกันมาโดยทั่วไปคือ อาทิเช่น

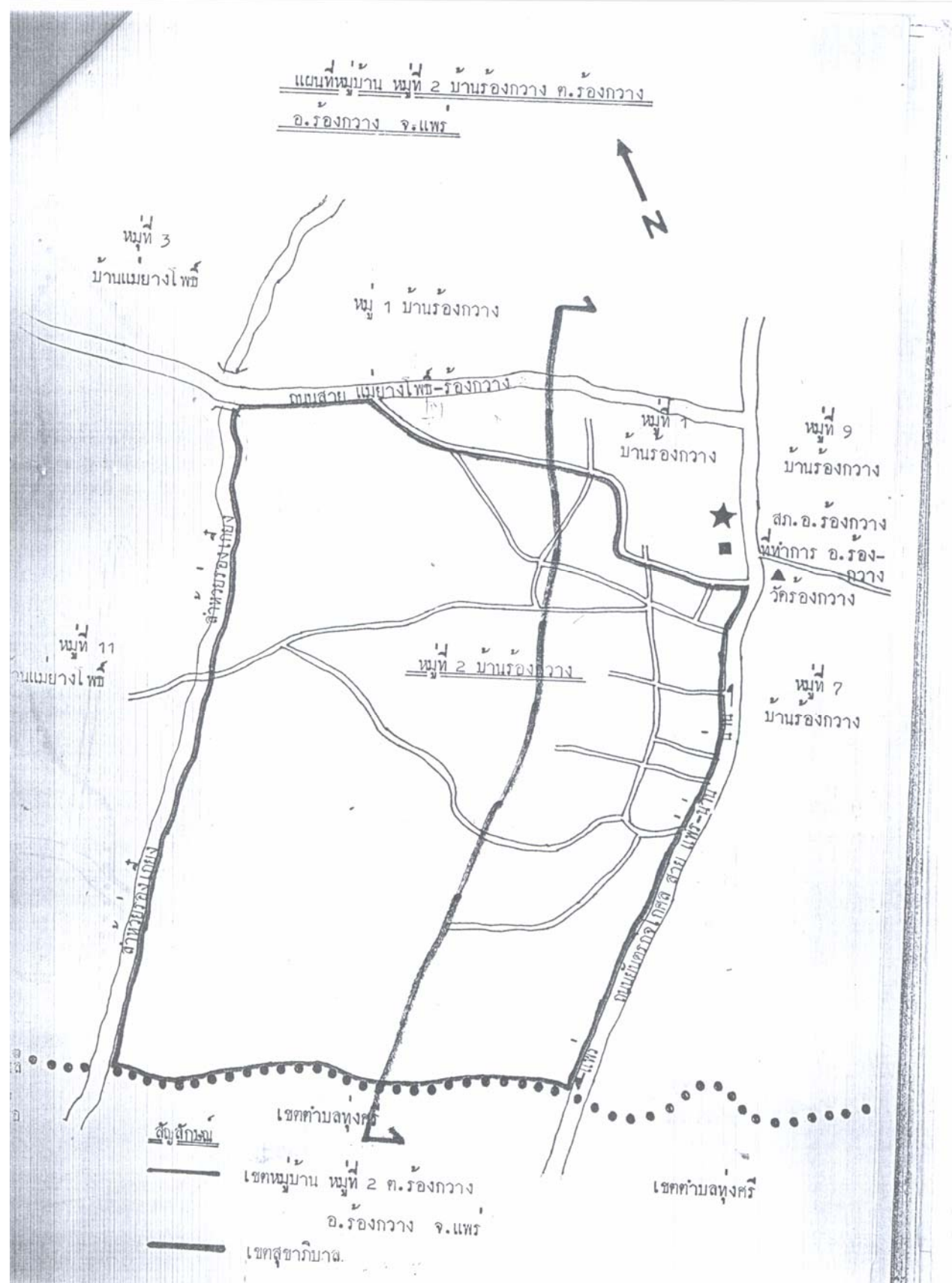
- ประเพณีบายศรีสู่ขวัญ
- ประเพณีส่งเคราะห์(สะเดาะเคราะห์คน หรือบ้าน)
- ประเพณีสืบชะตา สืบชะตาบ้าน สืบชะตาข้าว
- ประเพณีเลี้ยงผีปู่ย่า ผีบ้านผีเรือน ผีเจ้าบ้าน(ผีเจ้าที่ ผีเจ้าป่า ผีเจ้าเขา)
- ประเพณีเอยขวัญข้าว(สู่ขวัญ เรียกขวัญ)
- ประเพณีเอยขวัญควาย
- ประเพณีเอยแรงดำนานา(ลงแขก)
- ประเพณียี่เป็ง(ลอยกระทง ฟังเทศน์มหาชาติ)
- ประเพณีแห่นาค(แห่ลูกแก้ว) ทูลขวัญนาค(อุปสมบท)
- ประเพณีแห่เทียนพรรษา ทำบุญเข้าวัดทุกวันพระ
- ประเพณีรดน้ำดำหัว ขอพรจากผู้สูงอายุเนื่องในเทศกาลสงกรานต์

4.23 วิถีชาวบ้าน

บ้านร่องกวางหมู่ที่ 2 ใช้ชีวิตในหมู่บ้านแบบเครือญาติ อยู่เป็นครอบครัวขนาดเล็กและใหญ่มีความเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน เพราะราษฎรในหมู่บ้านรู้จักกันแทบทุกครัวเรือน มีการดำรงชีวิตแบบเรียบง่ายมีการปลูกพืชผักสวนครัวไว้ภายในบริเวณบ้าน หรือหัวไร่ปลายนา สำหรับปลูกอาหารเพื่อบริโภคแทบทุกครัวเรือน บางครอบครัวมีการเลี้ยงเป็ด ไก่ หมู ไว้สำหรับเป็นอาหารและเพื่อขายในหมู่บ้าน มีการหาของป่าในบริเวณเขตป่าชุมชนของหมู่บ้าน ซึ่งเป็นการลดค่าใช้จ่ายของครัวเรือน และบางครั้งยังสามารถเพิ่มรายได้ให้ครอบครัวได้อีกทางหนึ่ง

ราษฎรบ้านร่องกวาง ในปัจจุบันไม่มีการเล่นพนัน นับได้ว่าเป็นหมู่บ้านที่ปลอดอบายมุข มีการทำบุญตักบาตรทุกวันพระ ในด้านการประหยัดและออมเงินได้มีการรวมตัวกันเพื่อจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้นมา เช่น กองทุนหมู่บ้าน ธนาคารข้าว กลุ่มลูกค้า ธกส. และกลุ่มอาชีพต่างๆ เป็นต้น ด้านการเรียนรู้ได้มีการสืบทอดและถ่ายทอดประเพณี ภูมิปัญญาต่างๆ ให้กับเยาวชน หรือที่ที่มีความสนใจที่จะศึกษาเรียนรู้ เช่น ภูมิปัญญาด้านการจักสานต่างๆ เช่น การสานแห สวิง กระชังใส่ปลา ยอ สุ่มไก่ เป็นต้น

ภาพ 18 : แผนที่บ้านร่องกวางหมู่ 2

สรุปผลพัฒนาบ้านร่องกวาง หมู่ที่ 2 ในปีที่ผ่านมา

1 การสรุปสถานการณ์การพัฒนา

ผลการวิเคราะห์ศักยภาพเพื่อประเมินสถานการณ์พัฒนาในปัจจุบันและโอกาสในอนาคตของท้องถิ่นด้วยเทคนิค SWOT Analysis

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลสถิติของหมู่บ้าน รวมทั้งศักยภาพการบริหารกิจการและการดำเนินงานของหน่วยงานอื่นๆ ในตำบล ตามหลัก SWOT Analysis แล้ว ทำให้ได้ข้อมูลชี้ให้เห็นถึงศักยภาพของหมู่บ้าน เพื่อนำมากำหนดเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาบ้านแม่ยางฮ่อ ซึ่งในการจัดทำยุทธศาสตร์พัฒนาจะ ประกอบด้วย จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ดังนี้

จุดแข็ง (Strengths)

1. พื้นที่ของหมู่บ้านเป็นแหล่งปลูกพืชไร่ และทำสวนผลไม้ต่างๆที่สำคัญเช่น ข้าวโพด ข้าว
2. มีประปาหมู่บ้าน ซึ่งสามารถกักเก็บน้ำไว้สำหรับบริโภคได้ตลอด
3. มีวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง
4. มีกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นในหมู่บ้าน เช่น มีวิสาหกิจชุมชน กลุ่มอาชีพ กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มออทริพย์ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มฌาปนกิจหมู่บ้าน กลุ่มทอผ้า
5. มีตลาดสดในหมู่บ้าน
6. มีศูนย์เด็กเล็ก

จุดอ่อน (Weaknesses)

1. การส่งเสริม “อาชีพเสริม” ของประชาชนในหมู่บ้านยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร เนื่องจากประชาชนยังไม่มีกรรวมตัวเป็นองค์กรที่เข้มแข็ง
2. ราคาพืชผลทางการเกษตรตกต่ำ
3. หมู่บ้านยังขาดงบประมาณในการดำเนินงานโครงการขนาดใหญ่
4. ประชาชนในหมู่บ้านยังขาดความร่วมมือร่วมใจกันในการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาหมู่บ้าน
5. ยังมีปัญหาสังคมในบุคคลบางกลุ่ม เช่น กลุ่มวัยรุ่นยังคงมีการมั่วสุม

โอกาส (Opportunities)

1. พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.2542 กำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีอำนาจหน้าที่ในการจัดระบบบริการสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่น โดยที่หน่วยงานราชการส่วนกลางและส่วนภูมิภาคส่งเสริมและสนับสนุนการถ่ายโอน

2. การดำเนินการตามโครงการแปลงสินทรัพย์ให้เป็นทุน ทำให้เกษตรกรมีโอกาสได้รับเอกสิทธิ์ในที่ดินทำกิน
3. รัฐบาลได้ดำเนินการตามโครงการแก้ไขปัญหาความยากจน ทำให้ประชากรในพื้นที่ได้รับการดูแลในการดำเนินโครงการต่างๆ เพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สินได้ในระดับหนึ่ง
4. ภาครัฐและเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาตำบลอย่างใกล้ชิดมากขึ้น

อุปสรรค (Threats)

1. สภาพการณ์ทางเศรษฐกิจในระดับประเทศ ในระดับภูมิภาคส่งผลการพัฒนาหมู่บ้านและท้องถิ่นเช่น ภาวะน้ำมันแพง ของขึ้นราคาทำให้ภาระค่าใช้จ่ายเพิ่มสูงขึ้น
2. ความทันสมัยและกระแสวัฒนธรรมต่างชาติ ทำให้ประชาชนในท้องถิ่นลืมนึกถึงรากฐานทางวัฒนธรรมที่มีอยู่และหันไปนิยมวัฒนธรรมการบริโภคมากขึ้น พึ่งพาสิ่งอำนวยความสะดวกมากเกินไป
3. การขนส่งผลผลิตทางการเกษตรในช่วงฤดูฝนมีความยากลำบาก การคมนาคมไม่สะดวก บางครั้งทำให้ผลผลิตเสียหายเนื่องจากไม่สามารถนำผลผลิตออกมาจำหน่ายได้

สรุปยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาหมู่บ้านร่องกวาง หมู่ 2

1. ตำแหน่งของหมู่บ้าน

จุดเด่นของพื้นที่ (ที่เอื้อต่อการพัฒนา)

บ้านร่องกวาง มีสภาพดินที่ค่อนข้างสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูก จึงจัดเป็นหมู่บ้านเกษตรกรรมเป็นที่ราบลุ่มพื้นที่กว้าง อุดมสมบูรณ์ไปด้วยแร่ธาตุอาหารในดินเหมาะสำหรับปลูกพืชล้มลุกต่างๆ แต่ขาดแคลนน้ำใช้ในการเกษตรในภาคฤดูแล้ง และมีแรงงานที่จบการศึกษาค่อนข้างสูงจำนวนมาก แต่ส่วนใหญ่จะเป็นคนว่างงาน

2. วิสัยทัศน์การพัฒนา

“หมู่บ้านเกษตรกรเข้มแข็ง” ร่วมแรงสามัคคีพัฒนาฝีมือแรงงาน พัฒนาแหล่งน้ำ เสริมสร้างอาชีพ พิชิตความยากจน

3. ยุทธศาสตร์การพัฒนา

1. ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน
2. ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านแหล่งน้ำ
3. ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ
4. ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
5. ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านทรัพยากรมนุษย์และสังคม
6. ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านการเมืองการบริหาร

4. แนวทางการพัฒนา

1. แนวทางการพัฒนาเส้นทางคมนาคม
2. แนวทางการพัฒนาไฟฟ้าสาธารณะ
3. แนวทางการพัฒนาผลผลิตทางการเกษตรปลอดภัยต่อผู้บริโภคและสามารถสร้างรายได้เพิ่มขึ้น
4. แนวทางการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรและแหล่งน้ำเพื่ออุปโภคบริโภค
5. แนวทางการพัฒนาและส่งเสริมอาชีพให้แก่ประชาชน
6. แนวทางการพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง
7. แนวทางการพัฒนาด้านสาธารณสุข ความเป็นอยู่อนามัยที่ดี
8. แนวทางการพัฒนาด้านการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
9. แนวทางการพัฒนาและส่งเสริมกิจกรรมทางสังคมและสวัสดิการสังคม
10. แนวทางการส่งเสริมความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน
11. แนวทางการอนุรักษ์ การบริหารการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เอื้อประโยชน์ต่อการแก้ไขปัญหาภัยแล้ง อุทกภัย รวมทั้งพัฒนาหมู่บ้านได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5. อัตลักษณ์บ้านร่องกวางหมู่ 2

หมู่บ้านหมู่ที่ 2 ตำบลร่องกวาง ลักษณะเด่นชัดของบ้านหมู่ที่ 2 คือ มีตลาดสดเป็น ศูนย์รวมการค้าของหมู่บ้าน และประเพณีวัฒนธรรม เช่น บุคลากรภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ มีช่าง ชอฝีมือดีในหมู่บ้าน และชมรมผู้สูงอายุรวมกลุ่มกันเพื่อผลิตดอกไม้จัน

6. ตำแหน่งพัฒนาอาชีพ

- รายได้หลักคือ การทำนา ทำไร่ เป็นรายได้หลักของชาวบ้านร่องกวาง
- รายได้เสริม ปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ข้าวโพด

จากข้อมูลเกี่ยวกับสภาพโดยทั่วไปของชุมชนทั้ง 4 พื้นที่ ได้แก่ ตำบลแม่ทราย บ้านแม่ ยางโพธิ์ บ้านแม่ยางเปี้ยว และบ้านร่องกวาง หมู่ 2 โดย คณะผู้วิจัยติดต่อผู้นำหมู่บ้านในการ แสวงหาผู้ที่คุ้นเคยกับทรัพยากรธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย อาชีพการทำมาหา กิน เพื่อทราบข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรท้องถิ่นแต่ละประเภทพบว่าทั้งทรัพยากรธรรมชาติและ วัฒนธรรมชุมชนที่คณะผู้วิจัยกับผู้นำชุมชนรวมทั้งประชาชนในพื้นที่ สํารวจ ค้นหามานั้นนั้นได้ นำข้อมูลมาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิเคราะห์ศักยภาพของพื้นที่ คณะวิจัยได้ใช้หลักเกณฑ์การ พิจารณาของสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2540 : 4/12) ซึ่งพิจารณา ที่มีความเหมาะสม มีลักษณะเฉพาะตัวและคงลักษณะพื้นที่โดยเห็นความสำคัญของระบบนิเวศ และวัฒนธรรมของพื้นที่โดยเห็นความสำคัญของระบบนิเวศและวัฒนธรรมของพื้นที่โดยเห็น ความสำคัญของระบบนิเวศและวัฒนธรรมของพื้นที่ และโดยทั่วไปแล้ว สภาพพื้นฐานของ ชุมชนทั้ง 4 ชุมชนจะมีลักษณะทั่วไปที่คล้ายคลึงกัน และมีพื้นฐานจากการประกอบอาชีพหลักคือ อาชีพเกษตรกรรม และวิถีชีวิตชนบทที่แฝงกิจกรรมของการหาเลี้ยงชีพ การดำรงชีวิตประจำวัน แต่แต่ละชุมชนจะมีทรัพยากรบางอย่างที่เป็นจุดเด่น เฉพาะของชุมชนนั้น ๆ ที่แตกต่างจากพื้นที่ อื่น จากการที่แต่ละชุมชนได้วิเคราะห์ทรัพยากรในพื้นที่ของตน ข้อมูลที่ได้พบว่า ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมนั้นมีมากมายที่ยังคงอยู่ เช่น สภาพธรรมชาติ วิธีการดำเนิน ชีวิตแบบพื้นบ้าน ประเพณี ความเชื่อ วัฒนธรรมต่างๆ ยังพบในท้องถิ่น รวมทั้งศาสนสถาน โบราณที่สำคัญ ถ้าหากจะนำมาจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวก็สามารถทำได้ เนื่องจากยังมีให้ นักท่องเที่ยวได้ชมและศึกษาเรียนรู้ โดยไม่ขัดต่อขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น ลักษณะการ ท่องเที่ยวที่มีชุมชนเป็นฐานเป็นการท่องเที่ยวในรูปแบบของการชื่นชมศึกษาธรรมชาติ ประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่นโดยไม่ทำลายธรรมชาติหรือเกิดผลกระทบน้อยที่สุด อีกทั้งเป็นการอนุรักษ์ไม่ให้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ยางหลวง คณะผู้วิจัย ได้ วิเคราะห์ทรัพยากรท้องถิ่นที่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวของแต่ละชุมชน ร่วมกับประชาชนในท้องถิ่น คัดเลือกทรัพยากรการท่องเที่ยวหรือกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในชุมชนเพื่อทำการอนุรักษ์และพัฒนา เป็นจุดเด่นของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยว คณะผู้วิจัยร่วมกับผู้นำชุมชนติดต่อกับหน่วยงานพัฒนาของท้องถิ่นเพื่อพัฒนาทรัพยากรทางการท่องเที่ยวร่วมกัน ผลการวิเคราะห์พบทรัพยากรที่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน โดยการลงมติจากประชาชนในแต่ละชุมชนดังนี้

1. ตำบลแม่ทราย อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่ ทรัพยากรชุมชนที่ได้รับการคัดเลือกจากชุมชนเพื่อพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยว ประชาชนในชุมชนได้วิเคราะห์และคัดเลือกทรัพยากรที่เป็นจุดขายด้านการท่องเที่ยว ของชุมชน ดังนี้

1.1 ป่าไม้อ่างเก็บน้ำ

อ่างเก็บน้ำแม่ยางหลวง เป็นอ่างเก็บน้ำที่อยู่บริเวณป่าท้ายหมู่บ้านห่างจากหมู่บ้านประมาณ 2 กิโลเมตร บริเวณรอบอ่างมีต้นไม้โดยรอบ รถยนต์ไม่สามารถเข้าถึงตัวอ่างได้ การเดินทางเข้าไป ใช้วิธีการเดิน จักรยานหรือจักรยานยนต์ เนื่องจากทางแคบ อีกด้านหนึ่งของอ่างจะเป็นหาดกว้าง เหมาะสำหรับการตั้งแคมป์พักผ่อนในช่วงน้ำลด นอกจากนี้ยังสามารถตกปลาได้ ปลาที่พบในอ่างมีหลายชนิด แต่มีปลาชนิดหนึ่งที่สำคัญ ได้แก่ ปลาน้ำจืดที่มีขนาดใหญ่ที่สุด มีต้นกำเนิดมาจากแม่น้ำโขง

อ่างเก็บน้ำแม่ทราย เป็นอ่างเก็บน้ำที่เคยเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีบริการแพและตกปลา เคยมีประชาชนเลี้ยงปลาในกระชังขายในเทศกาลสงกรานต์ ซึ่งมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยว แต่ขาดการประชาสัมพันธ์ และนักท่องเที่ยวจะมาเฉพาะช่วงสงกรานต์เท่านั้น ปัจจุบันจึงได้ล้มเลิกกิจกรรมนี้ไป จุดเด่นที่สวยงาม คือ บริเวณกลางอ่างจะมีเกาะกลางน้ำ

อ่างเก็บน้ำแม่หยวก เป็นอ่างเก็บน้ำที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช มหาวชิราวุธ และพระบาทสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เคยเสด็จมาทอดพระเนตร อ่างเก็บน้ำแม่หยวกเป็นอ่างเก็บน้ำที่มีทัศนียภาพที่สวยงาม มีชายหาดสำหรับลงเล่นน้ำได้ มีน้ำที่ใสสะอาด รอบบริเวณอ่างเก็บน้ำเป็นป่าไม้มีถนนดิน รถยนต์สามารถเข้าไปยังอ่างเก็บน้ำได้ ตาม

1.2.พื้นที่การเกษตรและการประกอบอาชีพของชาวบ้าน

การประกอบอาชีพที่สำคัญของชุมชน ในชุมชนแม่ทรายมีการประกอบอาชีพหลากหลายอาชีพ แต่อาชีพที่สำคัญคืออาชีพเกษตรกรรมที่พบ ได้แก่ การทำนา การปลูกถั่วเหลือง การปลูกยาสูบ การปลูกถั่วแขก และมะขามหวาน ฤดูกาลเพาะปลูกจะเริ่มต้นตั้งแต่เดือนพฤษภาคม จนถึงปลายเดือนมีนาคม สำหรับเดือนเมษายนนั้นเป็นช่วงพักผ่อนของเกษตรกร หลังจากสิ้นสุดฤดูกาลเก็บเกี่ยว อาชีพเกษตรกรรมที่น่าสนใจ ได้แก่

1.2.1.เกษตรกรรม

การทำนา ในชุมชนตำบลแม่ทรายมีอาชีพทำนาเกือบทุกหลังคาเรือน ชาวบ้านทำนาเพื่อบริโภคเป็นส่วนใหญ่ ส่วนที่เหลือจากการบริโภคก็จะจำหน่าย ชาวบ้านส่วนใหญ่จะมีที่นาเป็นของตัวเอง สำหรับผู้ที่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเองก็จะเช่า โดยค่าเช่าจะจ่ายเป็นเงินหรือคิดเป็นข้าว นอกจากนี้ยังมีการรับจ้างทำนาโดยคิดค่าจ้างเป็นเงินหรือเป็นจ้างเช่นกัน อัตราค่าจ้างวันละ 70 บาท หากคิดเป็นข้าวเปลือก 1 กระสอบต้องทำงาน 4 วัน พันธุ์ข้าวที่นิยมปลูกได้แก่ พันธุ์ กข 6 และ กข 10 การทำนาจะเริ่มในเดือนกรกฎาคม ขั้นตอนแรกของการทำนา คือการตกลำข้าว เริ่มจากการนำเมล็ดพันธุ์ข้าวไปแช่น้ำประมาณ 2 คืน เตรียมแปลงเพาะกล้าโดยการไถคราดขึ้นแปลงขนาดกว้างประมาณ 1 เมตร นำข้าวที่แช่ไว้ไปหว่านให้ทั่วแปลงอย่างสม่ำเสมอ พองอกได้ประมาณ 20 วัน ใส่ปุ๋ย ยูเรีย เริ่มไถแปลงนาเพื่อเตรียมปักดำ ไถดินทิ้งไว้เมื่อจะเริ่มปลูกก็คราดเกลี่ยดินให้เสมอกันจะเริ่มปักดำเมื่อดันกล้าอายุประมาณ 2 เดือน โดยการถอนกล้าข้าวเป็น 1 มัด ประมาณ 1 กำมือ ตัดปลายกล้าให้เท่ากัน เหตุที่ตัดปลายกล้า เพื่อลดการคายน้ำของต้นกล้า ปลายกล้าที่ตัดออกจะนำมาผสมรวมกันที่ต้นกล้าเพื่อให้ความชุ่มชื้น การปลูกข้าวใช้ระยะเวลาปลูกประมาณ 30x30 เซนติเมตร นำกล้าข้าว 4-5 ต้นปักดำ เว้นระยะห่างให้สม่ำเสมอ ในแต่ละแปลงจะมีการปลูกแซมต้นกล้าไว้สำหรับซ่อมต้นกล้าที่ตายเมื่อต้นข้าวอายุได้ประมาณ 1 เดือนจะใส่ปุ๋ยแต่งหน้า จนกระทั่งข้าวอายุประมาณ 100 วัน หรือข้าวแก่พอที่จะเก็บเกี่ยวได้ จะเกี่ยวข้าววางไว้ตามคันนา ตากไว้ประมาณ 7 วัน แล้วมัดรวมกัน เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 30 เซนติเมตร ขนรวมกันไว้บนลานเพื่อสีต่อไป บรรจุกะสอบแล้วเก็บไว้ในยุ้งข้าวเมื่อฤกษ์ดีก็นำข้าวไปสี รอกยุ้งนำ

ภาพ 19 : การทำนา

การปลูกข้าวเหลือง ข้าวเหลืองเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของชุมชนแม่ทราย แทบทุกหลังคาเรือนจะปลูกข้าวเหลืองเพื่อจำหน่ายเมื่อถึงฤดูกาล ซึ่งการปลูกข้าวเหลืองจะเริ่มต้นในเดือนพฤษภาคม วิธีการปลูกและเก็บเกี่ยวข้าวเหลือง เริ่มจากการไถเพื่อตากดินไว้ประมาณ 10 วัน เพื่อให้วัชพืชตาย จากนั้นไถพรวน แล้วรอฝนเมื่อฝนตกก็จะเริ่มปลูก พันธุ์ที่นิยมปลูกในชุมชนนี้ส่วนใหญ่จะเป็นพันธุ์ สจ 4 สจ 5 เชียงใหญ่ 60 ซึ่งชาวบ้านจะเก็บเมล็ดพันธุ์ที่ได้จากการเก็บเกี่ยวไว้ทำพันธุ์ต่อไป แต่ก็มีบางส่วนที่ไปซื้อพันธุ์มาจากหมู่บ้านอื่นการปลูกจะเริ่มเมื่อฝนตกดินชุ่มน้ำ มีความชุ่มชื้นเพียงพอที่เมล็ดจะงอกได้ ระยะปลูกประมาณ 30x30 เซนติเมตร ใช้เสียมขุดทำหลุมลึกประมาณ 5 เซนติเมตร หยอดหลุมละประมาณ 10 เมล็ดเมื่ออายุได้ประมาณ 45 วัน เริ่มพ่นยาฆ่าแมลงและยากำจัดวัชพืช หลังจากนั้นก็คอยดูแล หากมีแมลงหรือวัชพืชก็พ่นยาอีกเดือนละ 1 ครั้ง จนกระทั่ง ข้าวเหลืองเริ่มแก่อายุประมาณ 90 วัน หรือสังเกตฝักข้าวเหลืองจะมีสีเหลืองก็จะทำการเก็บเกี่ยว แล้วตากข้าวไว้ให้แห้ง เมื่อแห้งแล้วนำมามัดรวมกันขนาดมัดข้าวเหลืองเส้นผ่าน

การปลูกยาสูบ ยาสูบถือได้ว่าเป็นพืชเศรษฐกิจ ชนิดหนึ่งของชุมชนบ้านแม่ทรายเพราะมีผู้ปลูกจำนวนคิดเป็นร้อยละ 20 ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมดการปลูกยาสูบของประชาชนในตำบลแม่ทราย มี 2 ประเภท คือ ยาตอ หรือยาปี คือยาสูบที่ปลูกในฤดูกาลปลูกยาสูบ ยานา คือ ยาสูบที่ปลูกหลังจากที่เก็บเกี่ยวข้าวเสร็จแล้ว พันธุ์ยาสูบที่ปลูกคือ พันธุ์เวอร์จิเนีย การปลูกยาตอ จะเริ่มในเดือนกันยายน โดยจะเริ่มจากการเพาะต้นกล้าก่อน ต้นกล้าอายุประมาณ 1 เดือนจะเริ่มปลูก โดยจะไถพรวนพื้นที่แล้วเตรียมแปลงปลูกขนาดกว้างประมาณ 1 เมตร ระยะการปลูกประมาณ 80x30 เซนติเมตร ปลูกได้ประมาณ 7 วัน จะพ่นยาฆ่าแมลง และใส่ปุ๋ยสูตร 4-16-24 โดยจะผสมปุ๋ยกับน้ำแล้วรดที่โคนต้นยาสูบและจะใส่ปุ๋ยรดน้ำทุกๆ 7 วัน การกำจัดวัชพืช จะใช้วิธีพ่นยากำจัดวัชพืช จะเริ่มเก็บยาสูบอายุประมาณ 60 วันโดยเก็บจากใบล่างขึ้นไปสู่ใบบน ต้นละประมาณ 2-3 ใบ เก็บ 1 ครั้งจะเว้นช่วงประมาณ 10 วัน เวลาเก็บจะเก็บในตอนเช้าไม่เก็บตอนกลางวันเพราะจะทำให้สูญเสียความชื้น เมื่อนำมาอบแล้วสียาสูบไม่สวย เมื่อเก็บใบยาสูบมาแล้วจะนำมาเสียบไม้เพื่อนำไปเรียงในเตาอบ การบ่มยาสูบใช้เวลาประมาณ 8 วัน โดยวิธีการคือ นำใบยาที่เสียบไม้แล้วนำเข้าเรียงในเตาอบใช้ความร้อนจากการก่อไฟ เตาอบมีอุณหภูมิประมาณ 28-30 องศาเซลเซียส ใช้เวลา 2 วัน หลังจากนั้นจะเพิ่มอุณหภูมิขึ้นเป็น 30-35 องศาเซลเซียส เพื่อให้ใบยาเป็นสีเหลืองใช้เวลา 2 วัน ทั้งสองขั้นตอนนี้เรียกรวมกันว่าขั้นของการทำสี หลังจากนั้นจะเพิ่มอุณหภูมิขึ้นเป็น 50-55 องศาเซลเซียส ใช้เวลาประมาณ 3 วันเรียกขั้นตอนนี้ว่า “ทำแห้ง” และเพิ่มอุณหภูมิขึ้นเป็น 55-60 องศาเซลเซียส ทำให้ก้านและใบเป็นสีน้ำตาล และเพิ่มอุณหภูมิเป็น 65-75 องศาเซลเซียส ขั้นตอนนี้ใช้เวลาประมาณ 1 วัน 1 คืน เรียกขั้นตอนนี้ว่า “การอบก้าน” หลังจากนั้นจะดับไฟ แล้วเอาน้ำรดพื้นดินบริเวณภายในเตาอบ ประมาณ 6 ถังต่อ 1 เตา โดยรดน้ำตอนเช้า 2 ถัง เป็นเวลา 3 วัน จากนั้นจะนำใบยาสูบที่อบแล้วมาแยกเกรด ซึ่งการแบ่งเกรดใบยาสูบจะแบ่งเป็น 5 เกรด คือ เกรด 1 เกรด 2 เกรด 3 เกรด 4 และเกรด 5 เกรดที่คุณภาพที่สุด คือ เกรด 1 แล้วเรียงใส่เป็นลำดับ จากนั้นนำใบยาสูบที่แยกเกรดแล้วมาอัดเป็น ลูกๆ ลูกละ 70 กิโลกรัม แล้วนำไปจำหน่ายตามท้องตลาดหรือ โรงบ่มยาสูบของกระทรวงการคลัง

การปลูกถั่วแขก ถั่วแขกเป็นพืชที่มีบริษัทจากจังหวัดเชียงใหม่มาจ้างให้ชาวบ้านในตำบลแม่ทรายปลูก เพื่อนำผลผลิตไปแช่แข็งส่งออกต่างประเทศการปลูกถั่วแขกจะเริ่มตั้งแต่เดือนกันยายน ขั้นตอนการปลูกเริ่มจากการไถพรวนพื้นที่ จากนั้นเตรียมแปลงปลูก ขนาดของแปลงกว้างประมาณ 1 เมตร ปลูกโดยใช้เมล็ด ระยะห่างประมาณ 30x30 เซนติเมตร ปลูกหลุมลงประมาณ 5-6 เมล็ด ให้น้ำทุกๆ 5 วันเมื่ออายุได้ 45 วัน จะเริ่มเก็บเกี่ยวโดยจะเก็บทุกวันใช้เวลาใน

การปลูกมะขาม มะขามเป็นไม้ผลที่ประชาชนในตำบลแม่ทรายนิยมปลูกกันมากที่สุด จะปลูกรายละเอียดประมาณอย่างน้อย 5 ไร่ พันธุ์ที่นิยมปลูกได้แก่ พันธุ์สีชมพู พันธุ์สีทอง พันธุ์ขันธ์ดี พื้นที่ที่ใช้ปลูกจะอยู่บริเวณใกล้ชุมชนการปลูกในช่วงแรกได้รับการดูแลเอาใจใส่เป็นอย่างดีแต่พอถึงช่วงอายุที่จะออกดอก มะขามมักจะไม้ออกดอกติดผล หรือติดผลเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ทำให้ผู้ปลูกไม่มีกำลังใจหรือแม้แต่จะสนใจมะขามที่ปลูกไว้ ปัจจุบันมีผู้ปลูกมะขามเพียงไม่กี่รายเท่านั้นที่ยังพยายามดูแลสวนมะขามที่ทำอยู่ ถึงแม้มะขามจะให้ผลผลิตน้อยก็ตาม ดังนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ทางราชการควรจะช่วยมือให้ความช่วยเหลือ ก่อนที่เกษตรกรจะตัดทำลายต้นมะขามทิ้ง เพื่อใช้พื้นที่ทำการเกษตรประเภทอื่นต่อไป สำหรับวิธีการปลูกและดูแลรักษาต้นมะขามนั้น เกษตรกรในชุมชนตำบลแม่ทรายมีวิธีการปฏิบัติคล้ายกันดังนี้ ขั้นตอนแรกต้องเตรียมพื้นที่สำหรับปลูกต้นมะขาม แล้วใช้รถแทรกเตอร์ปรับหน้าดินให้เสมอกัน แล้วเตรียมหลุมปลูกขนาดกว้าง 1 เมตร ยาว 1 เมตร และลึก 1 เมตร ใช้ปุ๋ยหมักและปุ๋ยคอกกลองหลุม ประมาณหลุมละ 10 กิโลกรัม ส่วนต้นพันธุ์ที่นำมาปลูกส่วนใหญ่ได้จากการขยายพันธุ์แบบทาบกิ่ง การปลูกช่วงแรกจะให้น้ำสัปดาห์ละ 1 ครั้ง พอต้นมะขามเริ่มตั้งตัวได้ ให้จำกัดการให้น้ำเหลือเพียงเดือนละ 2 ครั้ง ใช้เวลาการปลูกประมาณ 4 ปี จึงเริ่มให้ผลผลิต

จากข้อมูลเกี่ยวกับสภาพโดยทั่วไปของชุมชนบ้านแม่ทรายทั้งทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมชุมชนที่คณะผู้วิจัยร่วมกับผู้นำชุมชนและผู้อาวุโสของหมู่บ้าน สํารวจค้นหามานั้นได้นำมาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิเคราะห์ถึงศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การวิเคราะห์ศักยภาพของพื้นที่ คณะผู้วิจัยได้ใช้เกณฑ์การพิจารณาของสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2540: 4/12 ซึ่งพิจารณาที่มีความเหมาะสม มีลักษณะเฉพาะตัวและคงลักษณะพื้นที่โดยเห็นลักษณะของระบบนิเวศและวัฒนธรรมของพื้นที่ โดยเห็นความสำคัญของระบบนิเวศและวัฒนธรรมของพื้นที่ ผลการวิเคราะห์ศักยภาพของท้องถิ่นกล่าวไว้ว่า แหล่งท่องเที่ยวโดยภาพรวมนั้น เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นชนิดแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ที่มีการปรับปรุงแก้ไขสภาพพื้นที่เพื่อรองรับการท่องเที่ยวเพียงเล็กน้อย หรือเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีสภาพทางธรรมชาติในพื้นที่ชัดเจนและโดดเด่น ซึ่งสามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศที่ค่อนข้างสมบูรณ์ โดยมีสภาพป่าบางส่วนที่ได้รับการอนุรักษ์มีลักษณะเป็นป่าที่ค่อนข้างสมบูรณ์ทั้งป่าเต็งรัง ละป่าเบญจ

1.2.2.โรงบ่มยาสูบ

การปลูกใบยาสูบคุณภาพเริ่มตั้งแต่การเตรียมแปลงเพาะและเตรียมเพาะเมล็ดอย่างพิถีพิถัน เมล็ดยาสูบมีขนาดเล็ก (ใน 1 กรัมมีเมล็ดเพาะเหมาะสม) ต้นยาสูบจะโตสูง 15-20 เซนติเมตร ใน 2 เดือน จากนั้นจึงย้ายลงแปลงปลูก หลังจากปลูกในไร่ 3-4 เดือน ต้นยาสูบจะพร้อมสำหรับเก็บเกี่ยว 2 ใน 3 ของใบยาสูบประเภทหลัก คือ ใบยาเวอร์จิเนีย และใบยาโอเรียนทอล มีการเก็บเกี่ยวตามระยะโดยเริ่มเก็บใบแก่ที่อยู่โคนต้นก่อน แล้วค่อยเก็บขยับขึ้นเมื่อใบยาแก่พอดี ส่วนใบยาอีกประเภท คือ เบอรัลีย์ ต้องเก็บในขั้นตอนเดียว คือ ตัดต้นแล้วรูดใบออกจากก้านหลังจากบ่มแล้ว

กระบวนการบ่มยาสูบ

1. เสียบใบยาด้วยไม้ไผ่ (ไม้ดอก)
2. เสียบใบยาไว้ได้ยาวประมาณเท่ากับศอกหรือ 1 ฟุต
3. นำใบยาที่ได้ไปแขวน
4. ทิ้งไว้ โดยคั่นแรกใช้ไฟเผาเบาๆโดยประมาณไม่ต้องแรงมาก
5. วันต่อมาก็ใช้ไฟแรงขึ้น ประมาณ 4-5 คืบ
6. ได้ใบยาสีเหลืองสวย
7. ปิดฝาโรงบ่มให้สนิทและไม่ต้องก่อกองไฟเพิ่มอีกแล้ว
8. ทิ้งใบยาไว้ให้แห้ง 2 คืบ
9. เอน้ำราดบนพื้นเตาบ่มมากพอควร
10. พอใบยาขึ้นก็เก็บออกจากเตาเผา

11. ทำเป็นกอง กองละประมาณ 60 กิโลกรัม พร้อมกับใช้ผ้าคลุมไว้
12. คัดใบยา ใบยาจะมี 3 สี คือ สีแดง สีดำ สีเหลือง พร้อมส่งขายได้เลย

1.2.3 โรงปุ๋ยชีวภาพ

น้ำสกัดชีวภาพเป็นปุ๋ยชนิดหนึ่งที่ได้จากการหมักซากพืช ซากสัตว์ หรือวัสดุเหลือใช้ต่างๆ โดยผ่านกระบวนการหมักของจุลินทรีย์สำหรับย่อยสลายซากพืช ซากสัตว์/วัสดุเหลือใช้ ในการทำน้ำสกัดชีวภาพหรือฮอโมนเป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่นที่นำวัสดุซึ่งหาได้ง่ายในท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์

วิธีทำน้ำสกัดชีวภาพสำหรับบำรุงต้นพืช

1. นำพืชสดสับ/หั่นเป็นชิ้นเล็กๆ ใส่ลงในถังพลาสติก
2. ใส่กากน้ำตาลหรือน้ำตาลทรายแดงลงไปผสมคลุกเคล้าให้เข้ากันแล้วปิดฝาให้สนิทวางไว้ในที่ร่ม
3. หมักทิ้งไว้ 7-8 วัน จะมีของเหลวสีน้ำตาลกลืนหอม
4. เทของเหลวที่ได้จากการหมักกรองแล้วกรอกใส่ขวดเก็บไว้ใช้งาน

ประโยชน์ของน้ำสกัดชีวภาพ

1. ให้เป็นปุ๋ยเพิ่มธาตุอาหาร เร่งการเจริญเติบโตของพืช
2. ช่วยลดการระบาดของหนอน แมลงศัตรูพืช
3. ช่วยปรับปรุงคุณภาพดิน ทำให้ดินร่วนซุย อุ้มน้ำ และถ่ายเทอากาศได้ดี
4. ผสมกับน้ำหรืออาหารให้สัตว์ได้
5. ผสมน้ำหยอดจุมูก เป็ด ไก่ แทนวัคซีน
6. ใช้กำจัดสารพิษที่ตกค้างในดิน กำจัดเชื้อโรคต่างๆ

น้ำสกัดที่ดีจะมีรสสีดำ กลิ่นหอม รสเปรี้ยว

น้ำสกัดชีวภาพ 1 ช้อนโต๊ะ ผสมกากน้ำตาล 1 ช้อนโต๊ะ และน้ำ 10 ลิตร ผสมละลายให้เข้ากัน ใช้ฉีด รด ราด พืชผัก ผลไม้ ไม้ยืนต้น ไม้ดอก ไม้ประดับ นาข้าว เป็นประจำ จะช่วยเร่งการเจริญเติบโต ลดโรคระบาด และแมลงศัตรูพืช

1.2.4 โรงงานไบโอดีเซล

ไบโอดีเซลถูกค้นพบเมื่อ 100 ปีมาแล้ว โดยชาวเยอรมันเมื่อก่อนไม่นิยมกัน เนื่องจากน้ำมันดีเซลไม่มีราคาแพงและความใส่ใจสิ่งแวดล้อมไม่เข้มเหมือนปัจจุบัน ไบโอดีเซลคือน้ำมันจากพืชและไขมันสัตว์ที่ใช้แล้ว เช่นน้ำมันไก่ทอด

อุปกรณ์การทำไบโอดีเซล

- น้ำมันพืช/น้ำมันสัตว์ใช้แล้ว 180 ลิตร
- เมทานอล 36 ลิตร หรือ 15%
- โซดาไฟ 1170 กรัมถ้าใช้ KOH จะใช้ 1620 กรัม

วิธีการทำไบโอดีเซล

หลังจากทำการแยกกรีเซอร์รีนแล้ว ป้อนน้ำมันขึ้นถังล่าง เตรียมน้ำร้อนจัด (90-180 องศาเซลเซียส) ครึ่งละประมาณ 20% ของน้ำมัน แล้วเทสเปรย์ลงบนผิวน้ำมัน แล้วทำการคน ประมาณ 10-15 นาทีแล้วหยุดคน ปล่อยให้มันนิ่งประมาณ 20-30 นาที หรือจนกว่าน้ำมันกับน้ำแยกตัวออกจากกันชัดเจน เสร็จแล้วปล่อยน้ำทิ้ง แล้วทำการล้าง เราจะล้างน้ำมัน 3 ครั้ง หลังจากนั้นทิ้งไว้ 1 ชั่วโมง แล้วส่งไปไล่ความชื้นก็จะได้น้ำมันไบโอดีเซล

ไบโอดีเซลแบ่งเป็น 3 ประเภท ได้แก่

1. น้ำมันจากพืชและสัตว์
2. ไบโอดีเซลถูกผสมคือน้ำมันพืช น้ำมันสัตว์มาผสมกับน้ำมันก๊าด
3. ไบโอดีเซลแบบแอสเตอร์ เป็นไบโอดีเซลที่ใกล้เคียงกับน้ำมันมากที่สุด ซึ่งสามารถใช้กับเครื่องยนต์ได้เลยโดยไม่มีผลเสียในระยะยาว

ข้อดีของไบโอดีเซล

1. ช่วยชาติประหยัดการนำเข้าน้ำมัน
2. ช่วยลดภาวะมลพิษควันดำ
3. ราคาถูกกว่าน้ำมันดีเซล
4. เป็นพลังงานสะอาด เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม
5. สามารถผลิตจากวัตถุดิบการเกษตรได้

1.2.5 งานด้านหัตถกรรมจักสาน

เครื่องจักสานภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทรงคุณค่า

เครื่องจักสาน เป็นงานหัตถกรรมที่หล่อหลอมขึ้นจากจิตวิญญาณและภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ คำว่า เครื่องจักสาน แยกความหมายคำได้คือ จัก หมายถึงการนำวัสดุมาทำให้เป็นเส้น เป็นแฉก หรือริ้ว ส่วนคำว่าสาน หมายถึง การนำเอาวัสดุที่เตรียมแล้วมาสานประดิษฐ์ให้เป็นรูปร่างและลวดลายต่างๆ

เครื่องจักสานโดนทั่วไปสามารถแบ่งได้ดังนี้คือ

1. เครื่องมือในการเกษตรกรรม เช่น วี (กาวิ) กระบุง เป็นต้น
2. เครื่องมือในครัวเรือน เช่น กระชอนกรองกะทิ พ้อม (กะพ้อม) กระติ๊บ เป็นต้น
3. เครื่องมือจับสัตว์ เช่น ลอบ ไซ ข้อง ฆาง สุ่ม เป็นต้น
4. เครื่องมือในพิธีกรรม เช่น ชันกระหย่อง ตาเหลว เป็นต้น
5. เครื่องมือเบ็ดเตล็ด เช่น กระดัง เป็นต้น

เครื่องจักสานในภูมิภาคต่างๆของประเทศไทย

ภาคเหนือ

เครื่องจักสานภาคเหนือจะมีเอกลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมและศาสนา เช่น วัฒนธรรมการบริโภคข้าวเหนียว มีหลายรูปแบบเช่น

- แอบข้าว (แอบข้าว) ภาชนะทรงกระบอกสำหรับรับใส่ข้าวเหนียว
- กระทาย ภาชนะใส่พืชผล มีเชือกผูกร้อยกับภาชนะ

ประเภทเครื่องจักสาน

ความคิดพื้นฐานในการสร้างเครื่องจักสาน เกิดจากความต้องการในการดำเนินชีวิตเป็นหลัก เครื่องจักสานยุคแรกจึงมีรูปแบบและวิธีการง่ายๆไม่สลับซับซ้อน

เครื่องจักสานในประเทศไทย เริ่มใช้ครั้งแรกในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ โดยพบหลักฐานเป็นโครงสร้างเครื่องจักสานบนภาชนะดินเผาที่แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี อายุราว 3,000 ปี และในสุโขทัยได้มีตำนานเล่าถึง พระร่วงแสดงปาฏิหาริย์ใช้กระออม (เครื่องจักสานไม้ไผ่ชนิดหนึ่งใช้ต้กน้ำ) อีกด้วย

1.3 สมุนไพรพื้นบ้าน

ที่อยู่ หมอจันทร์ วารี หมู่ที่ 3 ตำบลแม่ทราย อำเภอวังทอง จังหวัดแพร่ หมอจันทร์ วารี ได้รับการรับรองจากสาธารณสุขแล้วว่าเป็นหมอเมืองพื้นบ้านของตำบลแม่ทราย

สรรพคุณ

ยาแก้จุกเสียด เหน็บมือ เหน็บเท้า ไม่ว่าเด็กหรือผู้ใหญ่สามารถรับประทานได้

วิธีการต้ม

ใช้ถุงผ้าขาวห่อต้มให้เดือด 5-10 นาที ต้มทั้งหมดถุง เพราะตัวยาจะได้รวมกันและถ้ามีอาการมากหรืออาการน้อยให้กินติดต่อกันตามน้ำหนักห่อจะหายเร็ว อย่ารับประทานยาหลายชนิดรวมกัน มันจะไปแก้พิษกัน

1.4 อาหารพื้นบ้าน

ป้าผัด คำวงศ์ เป็นแม่บ้านที่มีฝีมือการทำกับข้าวอาหารคาวหวานที่เป็นที่รู้จักของตำบลแม่ทราย เมื่อมีงานเทศกาล หรือพิธีการต่างๆก็ได้ป้าเป็นแม่ครัวใหญ่ในการทำอาหารทั้งนี้ ป้ายังรับทำอาหารให้แก่ผู้ที่ต้องการจัดเลี้ยงหรือมีงานต่างๆอีกด้วย โดยการทำอาหารนี้ไม่ได้เกิดจากการไปรับเรียนแต่อย่างใด แต่ได้จากการที่เข้าครัวช่วยพ่อแม่ทำกับข้าวเมื่อสมัยเป็นเด็กนั่นเอง

1.5 งานฝีมือด้านศิลปะ

นายทองใบ กาใจ อายุ 46 ปี เป็นชาวบ้านแม่ทรายได้สนใจเกี่ยวกับงานฉลุงานไม้ต่างๆจึงได้ไปฝึกทำกับเพื่อน มีประสบการณ์กว่า 20 ปี โดยท่านได้จำการศึกษาสายสามัญ มศ.5 ในสมัยนั้น ด้วยความสนใจในงานศิลปะด้านนี้จึงผันตัวเองไปเป็นช่างไม้และช่างฉลุนอกจากนั้นยังได้สนใจเรื่องช่าง เครื่องยนต์ต่างๆอีกด้วย จึงได้มาเปิดร้านซ่อมรถและรับทำ งานศิลปะประเภทงานไม้ต่างๆจนถึงปัจจุบัน

2. บ้านแม่ยางโพธิ์ ตำบลร่องกวาง จังหวัดแพร่ ทรัพยากรชุมชนที่ได้รับการวิเคราะห์และคัดเลือกจากชุมชนเพื่อพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยว ได้แก่

2.1 ลักษณะเด่นของหมู่บ้านแม่ยางโพธิ์

1. มีน้ำใจงาม
2. ค้าขายเก่ง
3. มีวัดที่สวยงาม มีอายุเก่าแก่มานานตั้งแต่ปี พ.ศ. 2503 (พ่อผู้ใหญ่อเนก)
4. มีพื้นที่ทำการเกษตรที่สมบูรณ์ เช่น ข้าวโพด, ถั่วเขียว, ข้าว, ยาสูบ , งาดำ, งาแดงการเลี้ยงวัว(ประมาณ 500ตัว),ควาย(ประมาณ40ตัว), ปลาตุก, ปลานิล, ไก่
5. มีศิลปะทางด้านการชอ,ซึ่งที่โดดเด่น (คุณแม่ทองคำ ,นายหล่อ วงศ์ตา,ลุงเจ็ด(ซึ่ง))

6. มีประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา,การทำบุญวันพระ,บวชนาค,ผ้าป่าของหมู่บ้าน,พิธีกรรมความเชื่อเดือน 5,การเลี้ยงผีเจ้าบ้าน
7. มีภาษาถิ่น(คำเมืองเหนือ)ที่เป็นเอกลักษณ์ของภาคเหนือที่สืบทอดมาจากปู่ ย่า ตา ยาย
8. อาหารพื้นเมือง (น้ำพริกปลาร้า,ผักนึ่ง,น้ำปู)

2.2 สิ่งทีบุคคลภายนอกนึกถึงหมู่บ้านแม่ยางโพธิ์

1. ความประทับใจด้านภาษาถิ่น (อยากแลกเปลี่ยนภาษา)
2. การทำขนมจีนที่ขึ้นชื่อของหมู่บ้าน
3. ความมีน้ำใจของคนในหมู่บ้าน , การทำเห็ดนางฟ้าในหมู่บ้าน
4. ทำเหล้าโรง(ที่มีกลิ่นหอม รสชาติดี)
5. หมอพื้นเมือง (หมอประพันธ์)หมอกระดูกของหมู่บ้าน ราคา ย่อมเยาว์ ซึ่งทำตั้งแต่อายุ 25 ปี
6. การนวดแผนไทย(ป้ายุพิน,ป้าจ๊ีบ)
7. การจักสาน(หมวก,ตะกร้า)
8. การทำบายศรี(ป้ารวย,ป้าพร)

2.3ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่หมู่บ้านแม่ยางโพธิ์สามารถใช้ในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนได้ได้แก่

1. ด้านภาษาถิ่น คือ ภาษาคำเมือง ที่เป็นเอกลักษณ์ของภาคเหนือที่สืบทอดมาจากปู่ ย่า ตา ยาย (อยากแลกเปลี่ยนภาษา)
2. การทำขนมจีนที่ขึ้นชื่อของหมู่บ้าน
3. ความมีน้ำใจของคนในหมู่บ้าน
4. การทำเห็ดนางฟ้าในหมู่บ้าน
5. ทำเหล้าโรง (ที่มีกลิ่นหอม รสชาติดี)
6. หมอพื้นเมือง (หมอประพันธ์) หมอกระดูกของหมู่บ้าน ราคา ย่อมเยาว์ ซึ่งทำตั้งแต่อายุ 25 ปี
7. การนวดแผนไทย (ป้ายุพิน,ป้าจ๊ีบ)
8. การจักสาน (หมวก , ตะกร้า , กระดัง , แอ็บข้าว)
9. การทำบายศรี (ป้ารวย ,ป้าพร)

10. **อาหารพื้นเมือง**จะบริโภคข้าวเหนียวเป็นอาหารหลัก อาหารพื้นเมือง เช่น (น้ำพริกปลาร้า ,ผักนึ่ง,น้ำปู)
11. **ศิลปะทางด้านการชอที่โดดเด่น** (คุณแม่ทองคำ ,นายหล่อ วงศ์ตา) การจ้อย การเล่าค่าว
12. **คำขายเก่ง**
13. **วัดที่สวยงาม** มีอายุเก่าแก่มานานตั้งแต่ปี พ.ศ. 2503 (พ่อผู้ใหญ่อเนก)
14. **พื้นที่ทำการเกษตรที่สมบูรณ์** เช่น ข้าวโพด,ถั่วเขียว,ข้าว,ยาสูบ , งาดำ,เงาะ,การเลี้ยงวัว(ประมาณ 500ตัว),ควาย(ประมาณ40ตัว), ปลาตุก,ปลานิล,ไก่
15. **ด้านดนตรี ดนตรีพื้นบ้าน** จะประกอบด้วยสะล้อ ซอ ซึง ปี่ก้อยแนและกองอืด (คุณลุงเจ็ด (ซึง)
16. **ศิลปหัตถกรรม** เช่น การแกะสลักไม้สัก เช่น บานประตูโบสถ์ เครื่องเรือน ชุดรับแขก เครื่องใช้ประดับตกแต่งบ้านเรือน
17. **ศิลปะการฟ้อนรำ** ก็มีการฟ้อนเล็บ ฟ้อนเอื้อง ฟ้อนเทียน ฯลฯ
18. **ประเพณีดั้งเดิม** เช่น ประเพณีขึ้นเท่าทั้งสี่/ประเพณีเอาขวัญ (เรียกว่าขวัญหรือบายศรีสู่ขวัญ) ประเพณีส่งเคราะห์ ประเพณีสืบชะตา ส่วนประเพณีเกี่ยวข้องกับศาสนา เช่น ประเพณีแห่ครุฑทานข้าววัด ประเพณีตานก๋วยสลาก ประเพณีทานขันข้าว
19. **โรงสีข้าว**
20. **โรงบ่มใบยาสูบ**

2.4 **กิจกรรมในหมู่บ้านที่ประชาชนบ้านแม่ยางโพธิ์คัดเลือกเพื่อพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยว คือ**

1. การผลิตขนมจีน
2. โรงเหล้า(กลั่น)
3. พื้นที่ทำการเกษตร

ภาพ 20 : การทำขนมจีนบ้านแม่ยางโพธิ์

3. บ้านแม่ยางเปี้ยว ตำบลร้องกวาง จังหวัดแพร่ ทรัพยากรชุมชนที่ได้รับ
การวิเคราะห์และคัดเลือกจากชุมชนเพื่อพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยว ได้แก่

3.1 ทรัพยากรที่เป็นจุดขายด้านการท่องเที่ยวของชุมชน ดังนี้

1) ด้านผลิตภัณฑ์

กลุ่มหัตถกรรมปั้นมังกรจากฝุ่นไม้

ภาพ 21 : การปั้นมังกรจากฝุ่นไม้บ้านแม่ยางเปี้ยว

ประวัติความเป็นมาของกลุ่มปั้นมังกรจากฝุ่นไม้

เมื่อปี พ. ศ. 2531 นายสุวิทย์ ปัญญาธิคุณ ราษฎรบ้านแม่ยางหลวง ได้นำฝุ่นไม้
ยางพาราผสมกาวลาเท็กซ์มาฝึกปั้นเป็นรูปต่างๆ ภายหลังได้วิวัฒนาการเป็นมังกรพันตอไม้และได้
นำมาวางขายเป็นของฝาก ของที่ระลึก ปรากฏว่าเป็นที่นิยมของตลาด ต่อมาจึงได้ ถ่ายทอดวิชา
ความรู้ประสบการณ์จากการปั้นมังกรให้ราษฎร หมู่บ้านเดียวกันจำนวน 20 ครอบครัว ได้ฝึกปั้น
เพื่อให้มีอาชีพเสริมรายได้ นอกจากอาชีพหลักได้แก่

การทำไร่ ทำนา รับจ้างทั่วไป ทำให้เป็นที่ต้องการของตลาดมากยิ่งขึ้นและได้
พัฒนาฝีมืองานปั้นให้มีสัตว์หลากหลายชนิด เช่น อีกวน่า ไก่ กบ งู ช้าง หงส์ อินทรี พญานาค
จระเข้ สิงห์ ม้า นกบิน มังกร กิ้งก่า ปลาฉลาม นกเงือก ม้านิลมังกร หมี่แพนด้า หนอนชาเขียว ครุฑ

เมื่อปี 2543 ได้รวมตัวกันเป็นกลุ่มบ้านมังกร มีสมาชิก 25 ครอบครัว ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ยางฮ่อตามโครงการกระตุ้นเศรษฐกิจเป็นเงินกองทุนหมุนเวียน จำนวน 50,000 บาท อีกส่วนหนึ่งสมาชิกของกลุ่มได้นำเงินจากการกู้เงินจากกองทุนหมู่บ้านเพื่อนำมาต่อยอดโครงการที่ทำอยู่จนสามารถขยายตลาดไปต่างประเทศโดยมีนายทุนหรือพ่อค้าคนกลางเป็นผู้ประสานงานและรับซื้อผลิตภัณฑ์ของกลุ่มไปจำหน่าย

ปัจจุบัน กลุ่มบ้านมังกรด้วยฝืนไม้ มีสมาชิก 70 ครอบครัว มีการบริหารจัดการในรูปแบบของคณะกรรมการส่งเสริมให้สมาชิกของกลุ่มได้มีการรวมกันเพื่อที่จะบ้านมังกรและสัตว์ต่างๆ ประณีต สวยงาม มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว จนเป็นที่ต้องการของตลาด ส่วนใหญ่ลูกค้าจะซื้อเป็นของฝาก ของขวัญ ของชำร่วยและของที่ระลึก

ผลิตภัณฑ์งานบ้านฝืนด้วยไม้นี้ ได้รับคัดเลือกจากอำเภอร้องกวางให้เป็นสินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ระดับ 5 ดาว ของอำเภอและเป็นสินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ระดับ 4 ดาว ของจังหวัดและประเทศในปี พ.ศ. 2546 มีหน่วยงานราชการ องค์กรเอกชน และกลุ่มต่างๆ ทั้งในและต่างจังหวัด ให้ความสนใจมาศึกษาดูงานของกลุ่มอย่างต่อเนื่องจนเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย ได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ยางฮ่อ สำนักงานพัฒนาชุมชน อำเภอร้องกวาง หอการค้าจังหวัดแพร่และสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดแพร่ ซึ่งหน่วยงานต่างๆ เหล่านี้ได้รับความช่วยเหลือสนับสนุนทางด้านวิชาการงบประมาณและส่งเสริมทางด้านการตลาด

กลุ่มงานบ้านมังกรจากกลุ่มไม้ ซึ่งมีสินค้ามากมายหลายรูปแบบที่ผลิตในกลุ่ม โดยมีนายสุวิทย์ ปัญญาธิคุณ เป็นต้นตำรับของงานชนิดนี้ในการจัดตั้งกลุ่มครั้งแรกนั้น นายสุวิทย์ได้เป็นหัวหน้ากลุ่มและได้มีการระดมหุ้นๆละ 10 บาท/หุ้น และไม่มีการจำกัดจำนวนในการลงหุ้น ซึ่งจากการลงทุนทั้งหมดจากจำนวนสมาชิก 53 คน ทำให้ได้จำนวนเงินทั้งหมด 20,000 บาท เพื่อใช้เป็นเงินทุนหมุนเวียนภายในกลุ่มแต่เนื่องจากไม่สามารถจัดการบริหารกลุ่มได้จึงมีการแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารกลุ่มได้จึงมีการแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารกลุ่มใหม่ขึ้นมาและมีการระดมหุ้นใหม่และมีการจัดหารายได้จากแหล่งต่างๆ เพื่อใช้เป็นทุนหมุนเวียน ภายในกลุ่ม จึงได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการชุดใหม่ขึ้นมาบริหารกลุ่ม

ภาพ 22 : ผลิตภัณฑ์งานหัตถกรรมปั้นปูนมังกรบ้านแม่ยางเปี้ยว

แหล่งที่มาของเงินทุนหมุนเวียนภายในกลุ่ม

- 1.จากการระดมเงินทุนในการลงทุนของสมาชิกทั้งหมด 53 คน เป็นจำนวนเงินทั้งหมด 20,000 บาท
- 2.จากการกู้ยืมเงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ เป็นเงิน 15,000 บาท
- 3.อื่นๆ คือในระหว่างวันที่ 25-29 เมษายน พ.ศ. 2548 มีการอบรมสมาชิกกลุ่ม ณ ศาลาอเนกประสงค์หมู่ที่ 2 ทางอำเภอร่องขวาง ได้มีการเชิญวิทยากรมาอบรมให้สมาชิกกลุ่มปั้นปูนมังกรเพื่อพัฒนารูปแบบและการออกแบบ และในการทำสีของผลิตภัณฑ์งานปั้นปูนมังกรและหลังจากที่ได้มีการอบรม ได้เงินทุนจากทางอำเภอร่องขวางเป็นจำนวนเงินทั้งหมด 200,000 บาท เพื่อนำมาใช้เป็นเงินทุนหมุนเวียนต่อไป

การตลาด

1. ขายปลีกให้ลูกค้าที่แวะมาเยี่ยมชม ประมาณ 20 %
2. ขายปลีกให้ลูกค้าภายในประเทศ ประมาณ 80 % เช่น จ.เชียงใหม่ จ.พิษณุโลก จ.ภูเก็ต จ. ชลบุรี จ. ลำปาง และกรุงเทพฯ ส่งให้ลูกค้าชาวต่างชาติเช่น
 - ประเทศออสเตรเลีย
 - ประเทศอังกฤษ
 - ประเทศกรีซ ฯลฯ

แนวโน้มการผลิตและการจำหน่ายในปัจจุบัน

1. ผลิตภัณฑ์รูปมังกรในรูปแบบลักษณะต่างๆ ตามขนาดของมังกร ดังนี้
 - ลักษณะที่เป็นดินสอไม้ด้ามละ 10 บาท จำนวน 20,000 แท่ง/ เดือน
 - ลักษณะที่เป็นมังกรเลื้อยต่อไม้ 50- 2,000 บาท จำนวน 10,000 ตัว/ เดือน
 - ลักษณะที่เป็นมังกรบุคลิกอื่นๆ (ขึ้นอยู่กับขนาด) จำนวน 20,000 ตัว/ เดือน

กลุ่มตลาดที่รองรับสินค้าของกลุ่มปั้นมังกรเป็นประจำ

- 1.ตามอัตราการสั่งซื้อจากตลาดรองรับสินค้าในโซน 4 บ้านถวายหางดง จ. เชียงใหม่ โดยจะมีการสั่งซื้อในแต่ละครั้งประมาณกลุ่มจะเป็นบุคคลที่ทำหน้าที่เป็นผู้จัดส่งสินค้าทำการบรรจุภัณฑ์ โดยใช้กระดาษหนังสือพิมพ์ห่อและบรรจุลงไปในกล่องแล้วทำการจัดส่งตามจำนวนที่สั่งซื้อของแต่ละจุดจำหน่าย
- 2.ร้านบัว จ. เชียงใหม่ โดยจะมีการสั่งซื้อทางโทรศัพท์และจะมีการมารับสินค้าด้วยตนเองที่ร้านค้าที่เชียงใหม่
- 3.บริษัทเข้าที่อีสเอ็มไพร์ 2 จำกัด บางแคเหนือ กรุงเทพฯ จะมีการสั่งซื้อสินค้าทางโทรศัพท์และทางกลุ่มจะทำหน้าที่ในการจัดส่งสินค้าไปให้ด้วยตนเองหรือจะมีการส่งสินค้าทางรถประจำทางในกรณีที่สินค้าที่มีขนาดไม่ใหญ่มากจนเกินไป เช่น ดินสอรูปสัตว์ต่างๆ เพราะเนื่องจากไม่คุ้มค่ากับค่าใช้จ่ายที่ใช้ในการเดินทางที่ทำการส่งสินค้าด้วยตนเอง

ปัญหาที่พบในกิจกรรมของ OTOP ของกลุ่มปั้นมังกรจากฝุ่นไม้

ผลิตภัณฑ์งานปั้นมังกรจากฝุ่นไม้ เป็นปัญหาใหญ่แต่ก่อนเคยมีหัวหน้ากลุ่มขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานอื่นให้ช่วยแก้ไขแล้วแต่ยังไม่เคยแก้ไขปัญหาลำนี้ให้หมดไปได้ในกลุ่ม

1.เนื่องจากอิทธิพลจากพ่อค้าคนกลางมีมาก คือ มีอยู่ในหมู่บ้านแม่ยางหลวงทั้งหมดประมาณ 4 คน ที่จะมีการรับซื้อผลิตภัณฑ์จากกลุ่มของชาวบ้านที่มีการทำผลิตภัณฑ์ และมีการสั่งทำตาม order ที่นักท่องเที่ยวยังมา

2.สถานที่ตั้งของกลุ่มหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ไม่สะดวกที่จะมีการเก็บสินค้าของกลุ่มสมาชิกได้ทั้งหมด

3. ไม่มีตลาดรองรับสินค้าเนื่องจากมีการตัดราคาของพ่อค้าคนกลางที่อยู่ในชุมชนและสถานที่รับส่งสินค้าที่มีความสะดวกสบาย ง่ายต่อการซื้อ และการเยี่ยมชมสินค้าของผลิตภัณฑ์มากกว่าสถานที่ตั้งของกลุ่ม OTOP ของหมู่บ้าน จึงทำให้ชาวบ้านเกิดความลังเลและไม่แน่ใจจึงเริ่มมีการถอนรายชื่อออกจากการเป็นสมาชิก

4. กลุ่มขาดรายได้และไม่สามารถมีเงินที่ใช้หมุนเวียนในกลุ่มและขาดผลิตภัณฑ์เมื่อมีการสั่งซื้อสินค้าของลูกค้าเนื่องจากสมาชิกที่ทำสินค้าส่งสินค้าให้กับกลุ่มหันไปส่งสินค้าให้กับพ่อค้าคนกลางแทน เนื่องจากถ้าส่งสินค้าให้กับกลุ่มผลตอบแทนที่ได้ต้องหลังจากที่มีการสินค้าออกไปก่อน แต่กลุ่มหรือพ่อค้าคนกลางมีการจ่ายค่าตอบแทนได้ก่อนมีการจำหน่ายผลิตภัณฑ์และสามารถรับค่าตอบแทนได้มากกว่าจำนวนค่าของผลิตภัณฑ์ที่มีการนำมาส่งจึงทำให้ชาวบ้านเกิดแรงจูงใจที่ส่งสินค้าให้พ่อค้าคนกลางมากกว่าที่จะส่งให้กับกลุ่ม OTOP

5. ส่งผลกระทบต่อความแตกแยกของกลุ่มสมาชิกจึงทำให้กลุ่มผลิตภัณฑ์ไม่เข้มแข็งพอที่จะต่อรองราคากับพ่อค้าคนกลางได้ คือ ถ้าพ่อค้าคนกลางให้ราคาแค่ไหนก็ต้องขายในราคาเท่านั้น แต่ถ้ามีการรวมกลุ่มที่เข้มแข็งก็จะสามารถต่อรองราคาสินค้ากับพ่อค้าคนกลางได้ซึ่งจะทำให้รายได้ที่ได้รับมีมากกว่าที่ได้รับอยู่ในปัจจุบันเพิ่มมากขึ้นอย่างแน่นอน

6. ปัญหาเรื่องการบรรจุภัณฑ์ของผลิตภัณฑ์ที่จะส่งต่อไปกับตลาด คือ ในการจัดส่งสินค้าไปจำหน่ายนั้นมีการใช้กระดาษหนังสือพิมพ์ห่อแล้วบรรจุลงในกล่องเท่าที่จะหาได้ในแต่ละขนาดของผลิตภัณฑ์ อาจจะทำให้มีการแตกหักระหว่างการขนส่ง ซึ่งอาจจะทำให้ถูกตัดราคาได้

7. ปัญหาเนื่องจากฐานไม้ที่ใช้เป็นฐานของตัวผลิตภัณฑ์ เช่น มังกรที่ใช้พันกับตอไม้ เมื่อเวลาผ่านไปจะทำให้มีตัวมอดมากัดกินตัวไม้และลามถึงตัวผลิตภัณฑ์ ปัญหานี้เป็นปัญหาจุดเล็กๆ แต่อาจส่งผลกระทบต่อชื่อเสียงและตลาดรองรับสินค้าของกลุ่มลูกค้า และอาจเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไม่มีการสั่งซื้อผลิตภัณฑ์จากกลุ่มและหันไปซื้อจากกลุ่มอื่นแทน

8. ความรู้ถึงสิทธิเสรีภาพที่ควรจะได้รับของชาวบ้าน เช่น อนุรักษ์ในลิขสิทธิ์ของตัวสินค้าที่ไม่มีการอนุรักษ์ในภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน และสิทธิที่พึงจะได้รับในราคาของสินค้าที่ถูกกดราคาจากพ่อค้าคนกลางฐานของผลิตภัณฑ์บ้านผู้่นมังกร

2). กลุ่มอนุรักษ์ผ้าทอพื้นเมือง

ภาพ 23 : การผ้าทอพื้นเมืองบ้านแม่ยางเปี้ยว

การทอผ้า

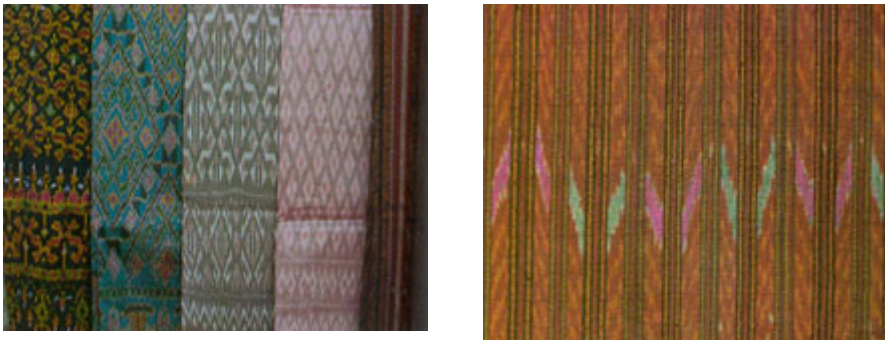
การทอผ้าเป็นศิลปะอย่างหนึ่ง ที่คนไทยรุ่นปัจจุบันต้องช่วยกันอนุรักษ์ไว้ในสมัยก่อน ผู้หญิงไทยจะทำเครื่องใช้ต่างๆ ในบ้านเอง งานสำคัญอย่างหนึ่งคือการทำเสื้อผ้า ผ้านุ่ง ผ้าห่ม ไว้ใช้กันในครอบครัว ในพิธีกรรมต่างๆ เกี่ยวกับการเกิด การบวช การแต่งงาน การตาย ก็ต้องใช้ผ้า ผ้าทอจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตคนไทย

กรรมวิธีและเทคนิคในการทอผ้าให้เกิดลวดลายต่างๆ เป็นเทคนิคและความสามารถของแต่ละคน หลักใหญ่ของการทอผ้าก็คือ การนำเส้นฝ้ายหรือไหมมาขัดกันให้เป็นลาย โดยชิงเส้นกลุ่มหนึ่งเป็นหลัก เรียกว่า **เส้นยืน** แล้วใช้อีกเส้นหนึ่ง เรียกว่า **เส้นพุ่ง** สอดตามขวางของเส้นยืน เมื่อสานขัดกันก็จะเกิดลวดลายต่างๆ ผ้าบางชนิด ผู้ทอจะคิดหาวิธีสอดด้ายและสอดสีสลับกัน บางวิธีก็จะจับผูกและมัดเน้นเป็นช่วงๆ หรืออาจจะยกด้ายที่ทอเป็นระยะๆ ทำให้เกิดลวดลายสวยงาม

ภาพ 24 : กรรมวิธีและเทคนิคในการทอผ้าบ้านแม่ยางเปี้ยว

ผู้ทอต้องสามารถจดจำลวดลายที่ตนคิดประดิษฐ์ได้ ถึงแม้แต่ละลวดลายจะมีความซับซ้อนและหลากหลาย แต่เขาก็สามารถนำมาประสานกันได้อย่างเหมาะสมงดงามแสดงถึงภูมิปัญญาและความสามารถของชาวชนบทเป็นอย่างดี ผ้าทอมือจึงมีเทคนิคการทอและความ

ภาพ 25 : ผ้าทอ

ชายผ้าขึ้นแทบทุกผืนจะมีวิธีทำลวดลายแปลกๆ เช่น อาจจะจกใหม่สลับกับฝ้าย ในรูปแบบของการทอผสมปักกลายๆ แต่แทนที่จะใช้เข็มปัก เขาจะใช้ชนมันทำลวดลาย วิธีนี้ เรียกว่า จก แต่ละบ้านจะมีลวดลายของตน ผ้าตีนจกที่นิยมกันมากคือ ผ้าตีนจกของหาดเสี้ยว จังหวัดสุโขทัย เป็นศิลปะพื้นบ้านลวดลายสวย สิ่งาม งานประณีต นอกจากผ้ามัดหมี่ ผ้าจกแล้ว ยังมีผ้าแพรวาซึ่งใช้เป็นผ้าคลุมไหล่ หรือห่มเฉียงไหล่ ผ้าขิดซึ่งมีลวดลายเป็น แนวเดียวกันตลอด นิยมใช้ทำหมอน ผ้าปูโต๊ะ ผ้าคลุมเตียง ผ้ายกดอก เป็นศิลปะการทออีกแบบหนึ่งคล้ายกับผ้าขิด แต่จะทอด้วยไหมทั้งผืน และยกดินเงินหรือดินทอง จังหวัดนครศรีธรรมราช มีชื่อเสียงในการทอ ผ้ายก เรียกว่า ผ้ายกเมืองนคร ผ้าพื้นและผ้าอื่นๆ ส่วนใหญ่เป็นผ้าที่ทอใช้กันทั่วไป ไปในชีวิตประจำวัน เช่น ผ้าใส่รอง ผ้าขาวม้า เป็นสันชุดตาตารางหรือเป็นลายเส้นธรรมดา

วัตถุดิบที่ใช้ในการทอผ้า

วัตถุดิบ ที่นิยมนำมาใช้ทอผ้า ได้แก่ ไหม ฝ้าย และขนสัตว์นั้น นักวิชาการเชื่อกัน ว่า มีกำเนิดจากดินแดนอื่นนอกประเทศไทย ไหมนั้นเชื่อกันว่ามีต้นกำเนิดมาจากประเทศสาธารณรัฐ ประชาชนจีนแล้วนำไปเผยแพร่ในญี่ปุ่น อินเดีย รวมทั้งดินแดนต่างๆ ในเอเชีย และยุโรป ส่วนฝ้าย เชื่อกันว่าอาจมาจากอาหรับและเผยแพร่เข้ามาใช้กัน อย่างกว้างขวางในอินเดียก่อน จึงเข้ามาใน

ความเป็นมาของกลุ่มผ้าทอ

เดิมเป็นกลุ่มสตรีบ้านแม่ยางฮ่อมมีสมาชิก 170 คน หลากหลายอาชีพและหลังจากนั้นสมาชิกที่มีความชำนาญด้านการทอผ้าจึงคิดตั้งกลุ่มย่อยขึ้นมาเมื่อปี 2542 เริ่มจากสมาชิก 10 คน และได้คิดจัดตั้งโครงการนี้ขึ้นมาเพื่อหาเงินทุนมาพัฒนาองค์กรให้ดีขึ้น

ในปี พ.ศ. 2542 มีหน่วยงานจากโครงการพัฒนาชุมชน เข้ามาให้การช่วยเหลือโดยนำวัสดุ-อุปกรณ์ ในการทอผ้ามาให้ พร้อมกับเงินอีกจำนวน 100,000 บาท มาลงทุนให้ก่อน โดยทำการเชิญวิทยากรจากจังหวัดลำปางมาสอนหนึ่งคน และคนที่ทอตัวหนังสือบนผ้าอีกคนหนึ่ง ซึ่งวิทยากรที่มาให้การอบรมจะได้ค่าตอบแทนวันละ 100 บาทต่อคน ในช่วงระยะเวลา 1 เดือน หลังจากนั้นชาวบ้านที่เป็นสมาชิกกลุ่มก็จะลงมือทอผ้ากันเองนับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

วัตถุประสงค์ในการผลิตสินค้า

1. ฝ่าย ซึ่งจะทำการปลูกกันเองในที่ดินซึ่งแม่สนิม ที่เป็นประธานกลุ่มทอผ้า และช่วยกันเก็บผลิตผลในกลุ่มสมาชิกด้วยตนเอง

2. ไหมญี่ปุ่นได้มาจากการหาซื้อจากร้านค้าในอำเภอร้องกวาง

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

ผู้ที่เป็นสมาชิกในองค์กรส่วนใหญ่ มีอาชีพเสริมทำให้มีรายได้จุนเจือครอบครัว สร้างความสามัคคีในหมู่สมาชิก และเป็นการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนไว้

3). ข้าวกล้อง

ข้าวกล้อง ข้าวซ้อมมือ ข้าวจัดเป็นอาหารหลักที่มีความสำคัญต่อประชากรโลก มีผู้คนกว่าครึ่งโลกที่บริโภคข้าวเป็นอาหารหลัก ประเทศไทยเรานั้น มีการบริโภคข้าวเป็นอาหารหลัก นานมาแล้วจนถึงปัจจุบันนี้ก็ยังการบริโภคข้าวเป็นอาหารหลัก อยู่ และที่สำคัญนั้นข้าวเป็นแหล่งของอาหารที่ให้พลังงานแก่ชีวิตในแต่ละวันของคนไทยเรา

ภาพ 26 : กลุ่มผลิตข้าวกล้อง

ประวัติความเป็นมาของกลุ่มผลิตข้าวกล้อง

ข้าวกล้องหรือข้าวซ้อมมือ คือข้าวที่กะเทาะเอาเปลือกออกเท่านั้น ส่วนจมูกข้าวยังอยู่ จึงมีคุณค่าทางอาหารสูงกว่าข้าวสีขาวยามาก แต่ถ้าขัดส่วนจมูกข้าวและเยื่อหุ้มออกจะเรียกว่า ข้าวขาวหรือข้าวสาร “ข้าวกล้อง” แต่เดิมเรียกว่า ข้าวซ้อมมือ เริ่มต้นเมื่อปี พ.ศ. 2543 โดยการนำของผู้ใหญ่บ้านชุดเดิม ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นจำนวนเงิน 15,000 บาท มีวิธีการผลิตด้วยการตำ โดยใช้ครกใหญ่เรียกว่า “ครกกระเดื่อง” โดยใช้แรงงานคนตำ ใช้เวลาในการผลิตหลายวัน

ปัจจุบัน มีคนหันมารับประทานข้าวกล้องมากขึ้น แต่ขั้นตอนในการผลิตยังช้าไม่ทันต่อความต้องการของผู้บริโภคและตลาด ทางกลุ่มจึงพัฒนาการผลิตโดยใช้เครื่องกะเทาะเปลือกออก หรือเครื่องสีข้าวกล้องมาผลิตแทนแรงงานคน เพื่อให้สอดคล้องกับโครงการตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงมาเป็นข้าวกล้องในปัจจุบัน

โดยการนำของผู้ใหญ่บ้านชุดใหม่ มีนายสงัด ฤงเงิน เป็นผู้ใหญ่บ้าน และนางเพชรรัตน์ หนั่นไชย เป็นประธานกลุ่มแม่บ้านและกลุ่มข้าวกล้อง ได้ดำเนินการผลิตและบรรจุภัณฑ์ขึ้นใหม่ ได้จัดตั้งกลุ่มขึ้นมาใหม่โดยมีมีสมาชิกแม่บ้านร่วมกันโดยการระดมทุน เริ่มแรกมีสมาชิก 68 คน มีหุ้นทั้งหมด 300 หุ้น ลงหุ้นละ 50 บาท เป็นเงิน 15,000 บาท มีการฝากสัจจะออมทรัพย์ มีการจัดตั้งกลุ่มอย่างเป็นทางการ ได้รับการรับรองจากประชาคมของตำบลแม่ยางฮ่อ ให้เป็น “หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์” เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2547

- ได้รับหนังสือรับรองจากท่านพัฒนาการอำเภอวังยาง เมื่อวันที่ 21 เมษายน 2547
- ได้รับหนังสือรับรองจากท่านเกษตรอำเภอวังยาง เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2547
- ได้ขอจดทะเบียนพาณิชย์จากกรมทะเบียนการค้า เมื่อวันที่ 20 เมษายน 2547

- ได้ขอจดทะเบียนเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เมื่อวันที่ 16 มิถุนายน 2547
- ได้ขอจดทะเบียนเป็นสมาชิกกลุ่มสหกรณ์อำเภอร่องวาง เมื่อวันที่ 25 กันยายน 2547

ข้าวกล้องสตรีแม่บ้าน บ้านแม่ยางหลายทุ่ง ได้ทำการเปิดป้ายอย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ 21 มกราคม 2547 โดยท่านนลิน ตั้งประสิทธิ์ นายอำเภอร่องวางเป็นประธาน คุณชโลม ศักดิ์ เพียรชุดทด เกษตรอำเภอร่องวาง และเจ้าหน้าที่ประจำอำเภอร่องวางอีกหลายท่าน โดยมีชื่อว่า “ กลุ่มข้าวกล้องเพชรรัตน์ ” เพราะประธานกลุ่มชื่อ เพชรรัตน์ ได้ทำการจำหน่ายข้าวกล้องมาก่อนในนามส่วนตัว ตลาดติดชื่อ เพชรรัตน์เพราะ “ ข้าวกล้องมีกลิ่นหอม อ่อนนุ่ม ” จนถึงปัจจุบันมีสมาชิกทั้งหมด 102 คน มีคณะกรรมการดำเนินงาน 15 คน แบ่งหน้าที่รับผิดชอบทั้งหมด 10 ฝ่าย มีความสามารถและความถนัดตามที่ประธานกลุ่มมอบหมาย

วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งกลุ่มข้าวกล้อง

- 1.เพื่อให้สมาชิกและชุมชนได้รับประทานข้าวที่เป็นประโยชน์ต่อสุขภาพ และเป็นภูมิคุ้มกันโรค
- 2.เพื่อให้สมาชิกกลุ่มมีรายได้เพิ่ม และเป็นอาชีพเสริมสำหรับเด็ก และคนชราได้มีส่วนร่วมและได้เห็นความสำคัญของกลุ่ม
- 3.เพื่อให้ชุมชนเข้มแข็ง มีศักยภาพ และประสบผลสำเร็จ
- 4.เพื่อส่งเสริมการระดมทุน การออมทรัพย์และเงินฝากประจำของกลุ่ม
- 5.เพื่อให้สมาชิกมีความซื่อสัตย์ สุจริต มีความสามัคคี มีความจริงใจต่อกันและชุมชน มีความเอื้ออาทรต่อกัน และช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสด้วย

บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการ

- 1.ฝ่ายผลิต ดำเนินการตั้งแต่ ไถ หว่าน เก็บเกี่ยวข้าวเข้ายุ้งฉาง
- 2.แผนกสี นำข้าวมาซึ่งกิโละและกะเทาะเปลือกออก ทำความสะอาด เมล็ดข้าว
- 3.แผนกคัดแยกเมล็ด สีข้าวที่เมล็ดดำ ต่าง ออก
- 4.แผนกบรรจุภัณฑ์ ใส่ถุงๆละ 1 กิโลกรัม และ 5 กิโลกรัม แล้วแต่ยอดสั่งซื้อ
- 5.แผนกบรรจุถุง รีดถุงที่บรรจุแล้ว สามารถนำสู่ตลาดได้
- 6.การตลาด รับผิดชอบการขายทั้งปลีกและส่ง

7.ฝ่ายประชาสัมพันธ์ เชิญให้สมาชิกกลุ่มในตำบล และหมู่บ้านใกล้เคียง เข้าร่วมหุ้น เพิ่ม และเชิญชวนให้หันมารับประทานข้าวกล้องเพื่อสุขภาพมากขึ้น

8.แผนกแปรรูปข้าวกล้อง นำปลายข้าวไปทำข้าวแคบ ข้าวเกรียบ ข้าวโคม ข้าวคั่ว

9.แผนกจัดเก็บข้อมูล จัดสถานที่ จัดของใช้ให้เป็นระเบียบเรียบร้อย สมาชิกกลุ่มทุกคนมีส่วนร่วมในการทำงาน

10.แผนกการเงิน การบัญชี รับผิดชอบสรุปผลรายรับรายจ่ายของกลุ่ม

กิจกรรมกลุ่ม

1.ได้ร่วมกันผลิตข้าวกล้องออกจำหน่ายทั้งปลีกและส่ง มีข้าว 3 ชนิด

1.1.ข้าวเจ้าหอมมะลิ ขายส่ง กก. ละ 20 บาท ขายปลีก กก. ละ 25

บาท

1.2.ข้าวเจ้าหอมมะลิผสมข้าวมันปู ขายส่งกก. ละ 25 บาท ขายปลีก

กก. ละ 30 บาท

1.3 ข้าวเหนียวดำ ขายส่ง กก. ละ 20 บาท ขายปลีก กก. ละ 25 บาท

2. มีเงินฝากสัจจะออมทรัพย์ ทุกเดือนหุ้นละ 10 บาทขึ้นไป

2.1.เงินฝากเฉลิมพระเกียรติ บัญชี 108-2-73567-7 (ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์)

2.2.เงินฝากสัจจะออมทรัพย์ข้าวกล้อง บัญชี 05-3804-20-0479159 (ธนาคารออมสินสาขาอ่างทอง)

4). กลุ่มพริก

พริก

การปลูกพริก พริกเป็นพืชที่คนไทยปลูก และนำมาประกอบเป็นอาหารประจำวันมานานแล้ว โดยปลูกทั้งเพื่อการค้า และเพื่อบริโภคในครัวเรือน สำหรับการประกอบอาหารนั้นอาหารหลายอย่าง เช่น น้ำพริก แกงเผ็ด แกงป่า แกงคั่ว เป็นต้น จำเป็นต้องมีพริกเป็นส่วนประกอบ ถ้าจะแยกพริกออกเป็นชนิดต่าง ๆ แล้ว พอจะแยกได้ ดังนี้ คือ พริกหยวก พริกฝัก พริกใหญ่ พริกขี้หนู และพริกขี้หนูสวน เป็นต้น พริกเหล่านี้มีรสชาติ และความเผ็ดแตกต่างกันออกไป พริกขี้หนูเป็นพริกที่เราจำเป็นต้องใช้มาก เพราะนอกจากจะนำผลมาใช้ในการปรุงรส

ภาพ 27 : แปลงปลูกพริกบ้านแม่ยางเปี้ยว

ประวัติความเป็นมาของกลุ่มพริก

เนื่องจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2540 มีผลให้เกิดวิกฤตซ้ำว ยากหนักแพ่ง อีกทั้งค่าครองชีพก็สูงขึ้น ทำให้ประชาชนตื่นตัวมากขึ้นโดยเฉพาะการรวมกลุ่มกัน เพื่อสร้างรายได้ให้เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้น และเพื่อไม่ให้เกิดการว่างงาน จึงได้มีการจัดตั้ง กลุ่มพริกขึ้นเพื่อหวังว่าจะได้บรรเทาปัญหาได้บ้าง โดยมีนายม่อน สารธรรม เป็นประธานกลุ่ม ซึ่ง กลุ่มจะแบ่งย่อยได้อีกเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มละ 12, 13, 13 คนต่อกลุ่ม

1. นายม่อน สารธรรม ประธานกลุ่ม
2. นายสิงห์ สารธรรม รองประธานกลุ่ม
3. นางบัวบาล แก้วนะ เหมัญญิก
4. นายอุดม คำสืवाद รองเหมัญญิก

ประชาสัมพันธ์ 3 คน และสมาชิกอีก 30 คน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อส่งเสริมการรวมกลุ่มของประชาชนในหมู่บ้าน
2. เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียง
3. เพื่อทำให้เกิดความสามัคคีและรู้จักช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายใน

ชุมชน

4. เพื่อให้ประชาชนได้เรียนรู้และรู้จักการบริหารจัดการกลุ่ม
5. เพื่อต้องการให้มีเงินทุนหมุนเวียนภายในกลุ่ม

6.เพื่อให้เกษตรกรจังหวัดได้ลงพื้นที่เพื่อมาดูแลบ้าง

การดำเนินงานของกลุ่ม

ทางกลุ่มได้จัดทำโครงการเสนอคณะกรรมการหมู่บ้านและเวทีประชาคมหมู่บ้าน เพื่อจัดตั้งกลุ่มพริก และเสนอโครงการให้องค์การบริหารส่วนตำบลพิจารณาสนับสนุนงบประมาณ เมื่อได้งบประมาณซึ่งเป็นเงินจำนวน 50,000 บาท ทางกลุ่มจะนำเงินมาให้กู้ยืมในบางส่วนและจัดสรรซื้ออุปกรณ์ทางการเกษตรที่จำเป็นในขั้นตอนการผลิต พอสิ้นปีจะนำเงินคืนให้กับองค์การบริหารส่วนตำบลปีละ 10,000 บาท มีระยะเวลา 5 ปี ในการคืนเงินโดยไม่มีอัตราค่าดอกเบี้ย และสามารถให้สมาชิกกู้ได้คนละ 466 บาท ซึ่งในการทำสวนพริกมีต้นทุนอยู่ที่ 3,000 บาท/ไร่ ซึ่งรวมค่าใช้จ่ายในการซื้อปุ๋ย และค่าต้นกล้าแล้ว ต้นกล้าซื้อมาในราคา 0.25 บาทต่อต้น จากนายทุน และในการเก็บเกี่ยวจะไม่เสียค่าใช้จ่ายในการจ้างแรงงาน เนื่องจากสมาชิกในกลุ่มจะปลูกและเก็บเกี่ยวกันเอง ทำให้สามารถลดต้นทุนได้มาก

ภาพ 28 : โครงการวิเคราะห์ทรัพยากรชุมชนบ้านแม่ยางโพธิ์

งบประมาณในการจัดตั้งกลุ่ม

ได้รับเงินงบประมาณสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 50,000 บาท

การตลาด

มีพ่อค้าคนกลางเข้ามารับซื้อ ส่วนมากเป็นพ่อค้าจากจังหวัดพิษณุโลก เดินทางเข้ามาโดยใช้รถยนต์ส่วนตัว อีกทั้งในการจำหน่ายทางกลุ่มไม่มีการประกันราคาไว้ พ่อค้าคนกลางกดราคามากอัตราการขายพริกจะขายในกิโลกรัมละ 60-70 บาท สำหรับพริกแห้งเล็ก ส่วนพริกแห้งยาวจะขายกิโลกรัมละ 30-40 บาท รายได้ต่อปีประมาณปีละ 7-8 หมื่นบาท ซึ่งจะไม่มีการแปรรูปในการวางขาย และจำหน่าย

ปัญหาที่เกิดขึ้น

1. ไม่มีการประกันราคา ถูกกดราคาจากพ่อค้ากลาง มาก
2. ปัญหาศัตรูพืช เช่น เพลี้ย เชื้อรา ตัวหนอน
3. ปัญหารากเน่า ทำให้ต้องถอนทิ้ง ทำให้ผลผลิตที่ได้ไม่คุ้มกับการลงทุน
4. มีการรวมกลุ่มกันแต่ตอนหลังกลุ่มไม่มีความแข็งแกร่งพอ ชาวบ้านแตกความสามัคคีกัน เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม
5. ปัญหาขาดแคลนน้ำ ไม่มีแหล่งน้ำหลักในการทำการเกษตรเพราะว่าเนื่องจากไม่มีระบบชลประทาน
6. ขาดความรู้ความเข้าใจด้านการเกษตร อีกทั้งเกษตรกรตำบลไม่ลงมาดูแลพื้นที่อย่างจริงจัง

6). กลุ่มหน่อไม้ป๊อบ

หน่อไม้อัดป๊อบ

หน่อไม้เป็นอาหารสำหรับบริโภคที่รู้จักกันดีจำแนกออกได้ 2 ชนิด คือหน่อไม้ขนาดใหญ่เรียกว่า หน่อไม้ไผ่ตง หน่อไม้ไผ่สีสุก และหน่อไม้ไผ่ป่า (ไผ่จันทร์) และหน่อไม้ขนาดเล็กหรือเรียกว่าหน่อไม้ไผ่รวก หน่อไม้ค้าย เป็นต้น ระหว่างเดือนกรกฎาคม - กันยายน เป็นช่วงฤดูฝนจะมีหน่อไม้จำนวนมากสู่ตลาด จึงมีการถนอมอาหารโดยการต้มบรรจุป๊อบ การทำหน่อไม้บรรจุป๊อบซึ่งส่วนใหญ่ทำไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการ ดังนั้นกรมวิทยาศาสตร์จึงทำการศึกษาวิจัยส่วนประกอบของหน่อไม้ คุณภาพของหน่อไม้บรรจุป๊อบ และทดลองทำหน่อไม้บรรจุกระป๋องหรือขวด (canned bamboo shoot) ผลการศึกษาพบว่าหน่อไม้ทั้งขนาดใหญ่และขนาดเล็ก มีส่วนประกอบไม่แตกต่างกันหน่อไม้สดมีปริมาณของวิตามินบี1 สูงกว่าหน่อไม้ต้มและหน่อไม้บรรจุป๊อบ ตากปกติผักและผลไม้ที่มี pH สูงกว่า 4.5 จัดอยู่ในพวกอาหารที่เป็น Low acid food ต้องใช้ความร้อนในการฆ่าเชื้อสูงกว่า 100 องศาเซลเซียส หรือประมาณ 115 องศาเซลเซียส ส่วนเวลาที่ใช้ในการฆ่าเชื้อแล้วแต่ขนาดของภาชนะที่ใช้ การทำหน่อไม้กระป๋องควรปรับ pH ให้ต่ำลงให้มี pH ไม่สูงเกิน 4.5 และภาชนะที่ใช้ไม่ควรใช้ภาชนะเก่าที่มีการถูกกัดกร่อนมาแล้วหรือภาชนะดินเผาที่เคลือบมีจุดพูนสูง เพราะทำให้ดินบุกลอกหรือหลุดง่าย

ประวัติความเป็นมาของกลุ่มหน่อไม้แป้น

เนื่องจากได้เกิดภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 จนถึงปัจจุบัน ทำให้มีผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนเป็นอย่างมาก อีกทั้งค่าครองชีพสูงขึ้น รายได้ไม่พอกับค่าใช้จ่าย เกิดปัญหาอพยพเข้าสู่เมืองหลวง เพื่อเป็นการบรรเทาปัญหาดังกล่าว กลุ่มแม่บ้านจึงได้ก่อตั้งกลุ่มหน่อไม้แป้นขึ้น โดยได้รวมกลุ่มคนที่ว่างงานทำอาชีพเสริมขึ้น เพื่อให้รายได้อาจจะเพียงพอต่อการดำรงชีวิตอีกทางหนึ่ง

วัตถุประสงค์

1. เพื่อส่งเสริมการรวมกลุ่มของประชาชนในหมู่บ้าน
2. เพื่อให้ประชาชนในหมู่บ้านมีรายได้เสริมจากอาชีพหลักและลดอัตราการว่างงาน

ว่างงาน

3. เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียง
4. เพื่อทำให้เกิดความสามัคคีและรู้จักช่วยเหลือซึ่งกันและกันในชุมชน
5. เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักการถนอมอาหาร
6. เพื่อให้รู้จักการบริหารจัดการกลุ่ม
7. การดำเนินการของกลุ่ม

ทางกลุ่มได้จัดทำโครงการเสนอคณะกรรมการหมู่บ้านและเวทีประชาคมหมู่บ้าน เพื่อจัดตั้งกลุ่มหน่อไม้แป้นและเสนอให้องค์การบริหารส่วนตำบลพิจารณาสนับสนุนงบประมาณ เมื่อได้รับงบประมาณเป็นจำนวนเงิน 50,000 บาท เมื่อได้งบประมาณแล้วทางกลุ่มนำเงินส่วนหนึ่งไปใช้หนี้จากการซื้อที่ดินทำอาคารเอนกประสงค์ของหมู่บ้านจำนวน 35,000 บาท และจัดสรรทุนไปรับซื้อหน่อไม้แป้นสำเร็จรูปจากอำเภอสอง นำมาขายปลีกให้กับประชาชนในหมู่บ้าน จำนวน 10,000 บาท อีก 5,000 บาท จัดเป็นเงินสำรองจ่ายของกลุ่ม พอสิ้นปีจะนำเงินทุนหรือกำไรที่ได้คืนให้กับองค์การบริหารส่วนตำบล ปีละ 10,000 บาท ซึ่งมีระยะเวลากำหนด 5 ปี โดยไม่มีดอกเบี้ย

งบประมาณในการจัดตั้งกลุ่ม

ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลจำนวน 50,000 บาท

การตลาด

มีคนมาติดต่อขอซื้อเองที่ทำการผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 1 อาศัยวิธีการเล่าปากต่อปากในการขยายตลาด ซึ่งทางกลุ่มจะนำเงินที่ได้รับจำนวน 50,000 บาท มาให้กู้ยืมในบางส่วนและ

ปัญหาที่เกิดขึ้น

1. ไม่สามารถผลิตหน่อไม้อัดبيبได้เอง เนื่องจากน้ำไม่สะอาดและไม่มีคุณภาพพอ ซึ่งมีผลต่อสูตรในการผลิต

2. ชาวบ้านขาดความร่วมมือในการทำงานเป็นกลุ่ม

3. สมาชิกขาดความสามัคคีกันในการทำงาน

4. สมาชิกกลุ่มประสบปัญหาเกี่ยวกับรายได้ เนื่องจากหากสมาชิกมารวมกลุ่มกันทำงานจะได้ค่าตอบแทนต่อวันน้อยกว่าการทำงานด้วยตนเอง

6). กลุ่มน้ำพริก

อาหารภาคเหนือ ส่วนใหญ่รสชาติไม่จัด ไม่นิยมใส่น้ำตาลในอาหารความหวานจะได้จากส่วนผสมของอาหารนั้นๆ น้ำพริกล้านนา มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว เครื่องปรุงน้ำพริกทุกอย่างจะต้องทำให้สุกด้วยการปิ้ง ย่าง หมก หรือเผา เพื่อให้มีกลิ่นหอมก่อนจะตำ ปรุงรสด้วยเกลือเป็นหลัก น้ำพริกที่นิยมกินกันมากก็เป็นน้ำพริกน้ำปู น้ำพริกตาแดง น้ำพริกหนุ่ม น้ำพริกข่า น้ำพริกเห็ดหล่ม เป็นต้น ผักกับน้ำพริก ก็มีทั้งแบบสด ต้ม และนึ่ง มีเครื่องแนมเคียงด้วยก็ได้ ไม่มีก็ได้ เช่น แคบหมู ไข่ั่ว ปลาปิ้ง ปลาทอด เป็นต้น

เครื่องปรุงพื้นฐานของน้ำพริกล้านนา ก็คือ พริกกับเกลือ แค่น้ำพริกกับเกลือก็สามารถเป็นน้ำพริกกินกับผักกับข้าวได้ ส่วนเครื่องปรุงที่ตามมาอีก ระดับก็คือ หอมกับกระเทียม ซึ่งน้ำพริกของชาวล้านนาก็นิยมเผาทั้งสองอย่างให้สุกให้หอมก่อนตำ ตัวอย่าง น้ำพริกดำ เป็นน้ำพริกที่ใช้เครื่องปรุงพื้นฐานทั้ง สี่อย่างในการทำน้ำพริก โดยการเผาพริกหรือคั่วพริกแห้งจนกรอบเกรียมทั้งหอมและกระเทียมก็เผาจนหอมแกะเปลือกที่ไหม้ออกลงตำกับเกลือ เติมน้ำสุกพอขลุกขลิกก็เป็นน้ำพริกดำให้กินกับข้าวและผักพื้นบ้านนาชนิดได้แล้ว ปลาร้าเป็นเครื่องปรุงหลักในน้ำพริกของอีสานแล้ว น้ำพริกล้านนาก็ต้องยกให้น้ำปู เป็นเครื่องปรุงหลักได้เช่นกัน เนื้อชิ้นเหนียวสีดำ เป็นน้ำมันจากปูนาตัวอ้วน ๆ น้ำปูทำกันในช่วงฝนลงเดือนกรกฎาคม ท้องนาขึ้นได้เวลาคราดที่นา ปูนาตัวอ้วน ๆ มันเต็มกระดอง มีจำนวนมากก็เอาปูนาทั้งตัวแกะ กระดองฉีกเนื้อ ต้มให้สุกทั้งกระดองและเนื้อกับเครื่องเทศ เช่น ตะไคร้ ใบมะกรูด จากนั้นก็กรองเอาแต่น้ำมันปู เคี่ยวต่อจนได้น้ำมันข้นคลั่ก ปรุงรสด้วยเกลือ พริก แค่นี้ก็คลุกกินกับข้าวได้แล้ว ใช้ปรุงอาหารชนิดต่าง ๆ แทนกะปิ น้ำปลา และปลาร้า ให้รสกลมกล่อม มีกลิ่นหอมของน้ำมันปู เครื่องเคียงที่โดดเด่นก็

7). กลุ่มเพาะเห็ดนางฟ้า

ภาพ 29 : เห็ดนางฟ้าที่ปลูกในชุมชนบ้านแม่ยางเปี้ยว

เห็ดนางฟ้ามีรูปร่างลักษณะคล้ายคลึงกับเห็ดนางรม ชื่อ "เห็ดนางฟ้า" เป็นชื่อที่ตั้งขึ้นในเมืองไทย คนไทยบางคนเรียกว่า "เห็ดแขก"

ลักษณะของดอกเห็ดนางฟ้า

มีลักษณะคล้ายดอกเป่าฮื้อ และดอกเห็ดนางรม เมื่อเปรียบเทียบกับเห็ดเป่าฮื้อ ดอกเห็ดนางฟ้าจะมีสีอ่อนกว่า และมีครีบอยู่ชิดกันมากกว่า เห็ดนางฟ้าสามารถเก็บไว้ในตู้เย็นนานได้หลายวัน ด้านบนของดอกจะมีสีนวลๆ ถึงสีน้ำตาลอ่อน เห็ดนางฟ้ามีรสอร่อย เวลานำไปปรุงอาหารจะมีกลิ่นชวนรับประทาน เห็ดชนิดนี้สามารถนำไปตากแห้งเก็บไว้เป็นอาหารได้ เมื่อจะนำมาปรุงอาหาร ก็นำไปแช่น้ำ เห็ดก็จะคืนรูปเดิมได้

ขั้นตอนการเพาะเห็ดนางฟ้า การเพาะผลิตเห็ดนางฟ้ามีระบบการผลิตแยกชัดเจนได้ 4 ขั้นตอน

- 1.การผลิตเชื้อรุ้น
- 2.การทำหัวเชื้อเห็ด
- 3.การผลิตเชื้อถุงหรือก้อนเชื้อ
- 4.การเพาะให้เกิดเป็นดอกเห็ด

การเพาะเห็ดนางฟ้า วัสดุอุปกรณ์ในการเพาะเห็ดนางฟ้า

1. วัสดุเพาะ เช่น ขี้เลื่อยไม้ยางพารา อาหารเสริม
2. แม่เชื้อเห็ดชนิดที่ต้องการ
3. ถังพลาสติกทนร้อนขนาด 6 3/4 x 12 1/2 หรือ 8x12 นิ้ว
4. คอขวดพลาสติกเส้นผ่าศูนย์กลาง 1 1/2 นิ้ว
5. สำลี ยางรัด
6. ถังน้ำไม่อัดความดัน หรือหม้อน้ำความดัน
7. โรงเรือนหรือที่ป่มเส้นใย

การเตรียมวัสดุเพาะเพาะจากขี้เลื่อยไม้ยางพารา

ส่วนมากจะใช้ขี้เลื่อยไม้ยางพารา หรือขี้เลื่อยไม้เบญจพรรณ หรือใช้ฟางข้าวก็ได้ ตามฟาร์มเห็ดทั่วไปแล้วเพื่อความสะดวกในการหมักและผสมวัสดุจึงนิยมใช้ขี้เลื่อยไม้ยางพารา ซึ่งเป็นขี้เลื่อยไม้เนื้ออ่อนและมีสารอาหารที่มีคุณค่าในการเพาะเห็ดมาก

อัตราส่วนในการผสมวัสดุอื่นๆ

1. ขี้เลื่อย	100	กิโลกรัม
2. รำละเอียด	6	กิโลกรัม
3. ปูนขาว	1	กิโลกรัม
4. ดีเกลือ	0.2	กิโลกรัม
5. ยิปซั่ม	0.2	กิโลกรัม
6. น้ำสะอาด	60-70	%

สูตรที่ 2

1. ขี้เลื่อยไม้ยางพาราแห้ง	100	กิโลกรัม
2. รำละเอียด	5	กิโลกรัม
3. ยิปซั่ม	0.2	กิโลกรัม
4. ปูนขาว	1	กิโลกรัม
5. ดีเกลือ	0.2	กิโลกรัม
6. ปรับความชื้นของวัสดุเพาะประมาณ	60-65	%

วัสดุทั้งหมดนี้สามารถปรับเปลี่ยนเพื่อความเหมาะสมได้เมื่อชั่งหรือตวงวัสดุทั้งหมดแล้วคลุกเคล้าให้เข้ากันและหมั่นตรวจดูความชื้นบ่อยๆ เพื่อไม่ให้วัสดุเปียกและจนเกินไป ซึ่งจะทำให้มีผลในการทำให้เชื้อเห็ดไม่เดิน

วิธีการเตรียมวัสดุเพาะ

นำส่วนผสมดังกล่าวข้างต้น ผสมให้เข้ากันด้วยมือหรือเครื่องผสมแล้วปรับความชื้น 60-65 % โดยเติมน้ำพอประมาณ ใช้มือกำขี้เลื่อยบีบให้แน่น ถ้ามีน้ำขมิ้นที่ง่ามมือแสดงว่าเปียกเกินไป (ให้เติมขี้เลื่อยแห้งเพิ่ม) ถ้าไม่มีน้ำขมิ้นให้แบมือออก ขี้เลื่อยจะรวมกันเป็นก้อน แล้วแตกออก 2-3 ส่วน ถือว่าใช้ได้แต่ถ้าแบมือแล้วขี้เลื่อยไม่รวมตัวเป็นก้อน แสดงว่าแห้งไป ให้เติมน้ำเล็กน้อย

ลักษณะเชื้อเห็ดที่ดี

จะต้องไม่มีเชื้อราอื่นๆ เจือปน เช่น ราดำ ราเขียว ราส้ม ปนเปื้อน อยู่ในขวดเชื้อนั้น เพราะจะทำให้ถุงเพาะเชื้อเห็ดติดโรคอื่นได้ โดยสังเกตเส้นใยของเชื้อเห็ดจะต้องมีเส้นใย สีขาวบริสุทธิ์และดินเต็มขวด

วิธีการเพาะเห็ด

- 1.บรรจุขี้เลื่อยใส่ถุงพลาสติกทึบร้อน น้ำหนัก 8-10 ขีด กระแทกกับพื้นพอประมาณ และทุบให้แน่นพอประมาณ 2 ใน 3 ของถุง ใส่คอขวด รัดด้วยหนังยางจุกสำลี
- 2.นำไปนึ่งฆ่าเชื้อที่ 100 องศาเซลเซียส 3 ชั่วโมง แล้วนำมาพักให้เย็นในที่สะอาด

การใส่หัวเชื้อ

- 1.หัวเชื้อ ควรเลือกหัวเชื้อที่เจริญเต็มเมล็ดธัญพืชใหม่ ๆ เพราะเชื้อในระยะนี้กำลังแข็งแรงและเจริญเติบโตรวดเร็ว
- 2.สถานที่เขี่ยเชื้อเห็ด ควรเขี่ยในห้องที่สะอาดและสามารถป้องกันลมได้ เพื่อช่วยลดเชื้อปลอมปน ทำให้เปอร์เซ็นต์ของก้อนเชื้อที่เสียต่ำลง
- 3.ในการเขี่ยเชื้อเห็ด ควรใช้ลวดแข็งๆ เเผาไฟให้ร้อน ในถึงก้อนเชื้อประมาณ 15-20 เมล็ดแล้วปิดด้วยจุกสำลี เพื่อฆ่าเชื้อ แล้วกวนดีเมล็ดข้าวฟ่างให้ร้อน เพื่อสะดวกในการเทเมล็ดข้าวฟ่างลงในถึงก้อนเชื้อ
- 4.การใส่หัวเชื้อเห็ดที่เลี้ยงบนเมล็ดข้าวฟ่างลงและหุ้มกระดาษไว้ตามเดิม

5.นำก้อนที่ผ่านการฆ่าเชื้อแล้วไปปักในห้องบ่มที่สะอาด ควรฉีดยาฆ่าแมลงไว้ที่พื้น

6.บ่มก้อนเชื้อไว้ประมาณ 25-35 วัน แล้วย้ายโรงเปิดดอก

การทำให้เกิดดอกและดูแลรักษา

ก่อนการเปิดดอกควรนำก้อนเชื้อเห็ดมาวางไว้ประมาณ 3-4 วัน เห็ดนางรม เห็ดนางฟ้า จะเปิดถุง โดยเอาจุลินทรีย์ออก นำก้อนไปเรียงซ้อนกัน จะใช้ชั้นไม้ไผ่ตัว A หรือชั้นแขวนพลาสติกก็ได้ รดน้ำ รักษาความชื้นให้มากในโรงเรือนให้มากกว่า 70 % วันละ 2-6 ครั้ง ขึ้นอยู่กับสภาพอากาศ โดยสเปรย์น้ำเป็นฝอย ระวังอย่ารดน้ำเข้าในถุง เพราะถุงจะเน่าและเสียเร็ว เก็บผลผลิตได้น้อย หลังจาก 4-15 วัน ดอกเห็ดเล็กๆ จะเกิด เก็บผลผลิตได้เมื่อดอกบานเต็มที่

8).กลุ่มเลี้ยงปลา

การเลี้ยงปลา

ปลาดุก (Catfish) เป็นปลาที่คนไทยรู้จักกันดี และมีความนิยมบริโภค ในอัตราที่สูง สามารถทำรายได้ให้กับเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงอย่างงดงาม เพียงแต่น้ำดี สภาพพื้นที่ดี มีการเอาใจใส่ดูแลให้อาหารดี รวมทั้งผู้เลี้ยงขยันศึกษาหาความรู้เพื่อประยุกต์ใช้กับกิจการของตน และเพื่อสนองตอบปัจจัยในการเลี้ยงปลาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ปลาดุกที่พบในประเทศไทย

ในประเทศไทยนั้นพบว่ามีปลาดุกด้วยกันทั้งหมด 5 ชนิด แต่เท่าที่รู้จักมีเพียง 2 ชนิด คือ ปลาดุกอุย และปลาดุกด้าน ปลาดุกที่นิยมเลี้ยงคือ ปลาดุกด้าน เพราะเนื้อปลาดุกด้านค่อนข้างแข็ง ทำให้สามารถขนส่งได้ในระยะทางไกลๆ ประกอบกับปลาดุกด้านเลี้ยงง่าย โตเร็ว จึงเป็นที่นิยมเลี้ยงกันมาก แต่สำหรับผู้บริโภคแล้ว จะนิยมปลาดุกอุย เพราะให้รสชาติดี เนื้อปลานุ่ม ฟู กลิ่นดี

1. ปลาดุกอุย สีของผิวหนังค่อนข้างเหลือง มีจุดประตามตัวและบริเวณด้านข้างของลำตัวอย่างเด่นชัด เนื้อสีออกเหลือง มีมันมาก ลำตัวค่อนข้างทุ่ ส่วนปลายของกระดูกท้ายทอยจะป้านและสั้น
 2. ปลาดุกด้าน สีของลำตัวค่อนข้างคล้ำเล็กน้อย เนื้อมีสีขาว มีมันน้อย ส่วนหัวค่อนข้างแหลมและส่วนปลายของกระดูกท้ายทอยมีลักษณะแหลมยาว
- ลักษณะดังกล่าว สังเกตเห็นได้ชัดเจนมาก

แหล่งกำเนิดและถิ่นอาศัย

ปลาดุกจะพบแพร่กระจายทั่วไปในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น ประเทศ อินเดีย พม่า ไทย ลาว กัมพูชา ฟิลิปปินส์ เวียดนาม และมาเลเซีย สำหรับประเทศไทยพบปลาดุกในคลอง หนอง บึง ต่างๆ ทั่วทุกภาค เป็นปลาที่อาศัยอยู่ในแหล่งน้ำจืดทั่วไป แม้ในหนองน้ำที่มีน้ำเพียงเล็กน้อยก็ยังพบปลาดุก ทั้งนี้เพราะปลาดุกเป็นปลาที่มีอวัยวะพิเศษในการหายใจ เช่นเดียวกับปลาช่อน ดังนั้นจึงสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ในน้ำที่มีออกซิเจนเพียงเล็กน้อยและถึงแม้ว่าน้ำที่ค่อนข้างกร่อยปลาดุกก็ยังสามารถอาศัยอยู่ได้เป็นอย่างดี

ลักษณะนิสัยของปลาดุก

ปลาดุกมีลักษณะที่ต่างจากปลาอื่นอย่างเห็นได้ชัดคือ ปลาดุกไม่มีเกล็ด รูปร่างเรียวยาว มีหนวด 4 คู่อยู่ที่ริมฝีปาก ตามีขนาดเล็กมาก ใช้หนวดในการหาอาหาร เพราะหนวดปลาดุกมีประสาทรับความรู้สึกที่ดีกว่าตา ปลาดุกชอบหากินตามหน้าดิน มีนิสัยขุดรู ไถ สามารถจะขึ้นมาอยู่บนบกได้ทนนานกว่าปลาชนิดอื่นๆ รวมถึงสามารถที่จะอาศัยอยู่ในดิน โคลน เลน และในน้ำที่มีปริมาณออกซิเจนต่ำได้นาน เนื่องจากมีอวัยวะพิเศษช่วยในการหายใจนั่นเอง อาหารที่ปลาดุกชอบกิน ส่วนมากเป็นอาหารจำพวกเนื้อสัตว์ แต่ถ้านำมาเลี้ยงในบ่อก็สามารถฝึกให้กินอาหารจำพวกพืชได้ รวมถึงสามารถฝึกนิสัยให้ปลาดุกขึ้นมากินอาหารบริเวณผิวน้ำแทนการหาอาหารกินตามหน้าดินได้เช่นเดียวกัน

อาหารปลาดุก

อาหารไม่ว่าสิ่งมีชีวิตใดๆ ล้วนแล้วแต่ต้องการอาหารเพื่อการดำรงอยู่ด้วยกัน ทั้งนี้ เมื่อปลาดุกฟักไข่ออกมาเป็นตัวลูกปลาดุกจะใช้อาหารจากถุงไข่แดงซึ่งติดอยู่ด้านหน้าท้องของลูกปลา ประมาณ 1 – 2 วัน ถุงไข่แดงจะยุบลง นั่นเป็นเครื่องหมายว่าอาหารที่ติดตัวลูกปลาดุกมาตั้งแต่เกิดได้ใช้หมดไปแล้ว จำเป็นต้องมีการหาอาหารจากสภาพแวดล้อมกิน ในช่วงนี้ผู้เลี้ยงลูกปลาดุกจำเป็นต้องให้อาหารเพื่อการเจริญเติบโต ซึ่งต้องมีปริมาณของโปรตีนสูง ได้แก่ ไข่แดง ต้มสุก ไรแดง หรืออาหารผสม ต่อมาเมื่อปลาโตขึ้นสามารถที่จะปล่อยลงสู่บ่อเลี้ยงได้ อาหารที่ให้ ได้แก่ ปลาเป็ดสับบดละเอียดผสมกับรำ หรือ อาหารผสมอัดเม็ดลอยน้ำ จวบจนกระทั่ง สามารถจับปลาดุกขายได้

ในธรรมชาติลูกปลาดุก กินอาหารจำพวกโปรโตซัว ไรน้ำขนาดเล็ก โรติเฟอร์ และแพลงก์ตอนพืช ปลาดุกที่มีขนาดโตขึ้น จะกินอาหารจำพวกตัวอ่อนของแมลง ลูกกุ้ง ลูกปู หนอน

อาหารต่างๆ เหล่านี้ ทั้งที่มีตามธรรมชาติ ทั้งที่ผสมให้กินโดยการทำเองมีสารอาหารต่างๆ ซึ่งจำเป็นต้องให้ปลาดุกอย่างครบถ้วน ตามที่ปลาดุกต้องการ ปลาดุกจึงเจริญเติบโตได้ดี คุณค่าทางอาหารที่ปลาดุกต้องการและจำเป็นมีอยู่ด้วยกัน 5 ชนิด คือ

1. โปรตีน เป็นส่วนสำคัญของอาหารเพื่อนำเข้าไปเสริมสร้างร่างกาย ในส่วนที่สึกหรอ หรือนำไปใช้เพื่อการเจริญเติบโต ความต้องการโปรตีนของปลาดุกนั้นจะแตกต่างกันไปตามวัยและเวลาที่เพิ่มขึ้น ในลูกปลาวัยอ่อนจนถึงขนาดสามารถปล่อยลงสู่บ่อเลี้ยงได้มีความต้องการโปรตีนอยู่ในช่วง 35 – 40 เปอร์เซ็นต์ ส่วนในช่วงระยะเวลาที่อยู่ในบ่อเลี้ยงปลาดุกมีความต้องการโปรตีน 25 – 35 เปอร์เซ็นต์
2. คาร์โบไฮเดรต สารอาหารประเภทนี้ เป็นสารอาหารที่ให้พลังงานได้บางส่วนแก่ร่างกาย ความต้องการคาร์โบไฮเดรตของปลาดุกจะอยู่ในช่วง 35 – 40 เปอร์เซ็นต์ ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วปลาดุกจะไม่ขาดสารอาหารประเภทนี้เพราะมีอยู่ในแป้ง ปลาขี้ขาว รำ และในข้าวโพด นอกจากนี้วัตถุดิบเหล่านี้ในอาหารผสมอัดเม็ดลอยน้ำ จะช่วยให้อาหารรวมตัวกัน得更แน่นขึ้นอีกด้วย
3. ไขมัน ไม่ว่าอาหารชนิดใดมักจะมีไขมันปะปนอยู่ด้วยเสมอไม่มากก็น้อย ซึ่งสารอาหารนี้เป็นสารอาหารที่ให้กำลังงานในปริมาณที่สูง บางครั้งปลาดุกที่ได้รับไขมันเป็นจำนวนมากก็จะมีโทษได้เช่นเดียวกันกับการมีประโยชน์ของมัน ในอาหารที่ให้ปลาดุกไม่ควรจะมีไขมันในปริมาณที่มากเกินไป 5 – 6 เปอร์เซ็นต์ วัตถุดิบที่มีไขมันในปริมาณมากได้แก่ น้ำมันถั่วเหลือง น้ำมันมะพร้าว เป็นต้น
4. วิตามิน สารอาหารชนิดนี้จัดได้ว่าเป็นอาหารบำรุง เพราะมีส่วนช่วยให้ปลาดุกสามารถใช้สารอาหารอื่นๆ ได้มากขึ้น ทำให้ปลาดุกมีการเจริญเติบโตที่สูงขึ้นโดยที่สารอาหารชนิดนี้เองไม่ได้มีส่วนในการเจริญเติบโตของปลาดุก

5. แร่ธาตุ เป็นส่วนประกอบสำคัญๆ ของสิ่งมีชีวิตโดยเฉพาะแคลเซียมและฟอสฟอรัส ซึ่งเป็นส่วนประกอบของกระดูกและฟัน และยังเป็นสารที่ควบคุมปริมาณของน้ำในตัวปลา แร่ธาตุมีอยู่ในสารอาหารโดยทั่วไปอยู่แล้ว

9). กลุ่มปุ๋ยชีวภาพ

ภาพ 29 : ปุ๋ยชีวภาพจากชุมชนบ้านแม่ยางเปี้ยว

ปุ๋ยชีวภาพ (Biofertilizer) หมายถึง วัสดุที่มีเชื้อจุลินทรีย์เป็นตัวออกฤทธิ์ (Active ingredient) ในการก่อให้เกิดปฏิกิริยาเพื่อทำให้พืชได้รับธาตุอาหารที่ต้องการ จุลินทรีย์ที่เกี่ยวข้องกับการเป็นปุ๋ยชีวภาพ

น้ำสกัดชีวภาพ เป็นปุ๋ยชนิดหนึ่งที่ได้จากการหมักซากพืชซากสัตว์หรือวัสดุเหลือใช้ต่างๆ โดยผ่านกระบวนการหมักของจุลินทรีย์ด้วยการเติมน้ำตาล ให้เป็นพลังงานของจุลินทรีย์ สำหรับย่อยสลาย ซากพืช ซากสัตว์ หรือวัสดุเหลือใช้ในการทำน้ำสกัดชีวภาพหรือฮอโมน เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่น ที่นำวัสดุซึ่งหาได้ง่ายในท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ได้แก่

1. พืช ผักสด เช่น ผักบุ้ง หน่อไม้ หน่อกล้วย ตำลึง ต้นถั่วต่างๆ ควรเลือกส่วนที่เป็นยอด เพราะมีฮอโมนช่วยเร่งการเจริญเติบโต

2. ผลไม้ดิบ เช่น กล้วยน้ำว้า มะละกอ ตำลึง ชมพู ขนุน ฯลฯ มีฮอโมน ช่วยทำให้ลำต้นแข็งแรง ต่อด้านต่อโรค

3. ผลไม้สุก เช่น กล้วยน้ำว้าสุก มะละกอสุก พักทอง ตำลึง ลูกยอสุก มะม่วงหิมพานต์ ลองกอง เลือกผลไม้ที่มีรสหวานจะให้ฮอร์โมนเร่งดอก

4. แหล่งโปรตีน เช่น กากถั่วเหลือง กากถั่วต่างๆ เศษเนื้อสัตว์ เครื่องในสัตว์ หรือปลา

5. พืชสมุนไพรกลิ่นฉุน หรือรสเผ็ด เช่น สาบเสือ พญาไร้ใบ พริกไทย พริก ลูกตำลึง ตะไคร้หอม กระเพรา ขิง ข่า ใบสะเดา น้อยหน่า เป็นพืชที่มีสารช่วยป้องกันแมลง

6. สมุนไพร รสขม หรือฝาด เช่น เปลือกมังคุด ลูกหมาก เป็นพืชที่มีสารป้องกันเชื้อรา

กลุ่มผู้ป่วยภาพ ตั้งอยู่ในหมู่บ้านพื้นที่หมู่ที่ 2 มีจำนวนสมาชิกทั้งหมด 32 คน มีส่วนผลสมดังต่อไปนี้

1. ส่วนผลสมของข้าว	400	กิโลกรัม
2. ปุ๋ยยูเรีย 46-0-0	5	กิโลกรัม
3. ปุ๋ย 15-15-15	5	กิโลกรัม
4. น้ำชีวภาพ		

ขั้นตอนการทำ

- นำส่วนผลสมทั้งหมดมาผสมเข้าด้วยกัน ในเดือนแรกจะทำการผสม 5 ครั้งและในการผสมนั้นจะใช้รถแทรกเตอร์ในการผสม ต้องผสมไม่ให้ละเอียดและเหนียวจนเกินไป
- ในเดือนที่ 2 จะทำการผสมเพิ่มอีกประมาณ 2 ครั้ง
- ในเดือนที่ 3 ทำการผสมเพิ่มอีก 1 ครั้ง
- ขั้นตอนสุดท้ายนำปุ๋ยที่ผสมเสร็จแล้ว นำออกมาตากในลานกลางแจ้งที่มีแสงสว่างของพลังงานแสงอาทิตย์ และไม่ให้อุณหภูมิสูงเกินไปเพื่อป้องกันความชื้นของปุ๋ย

ภาพ 30: การทำปุ๋ยชีวภาพในชุมชนบ้านแม่ยางเปี้ยว

ส่วนผสมของน้ำชีวภาพ

1. หอยเชอรี่
2. แดงโม
3. กากน้ำตาล
4. สารเร่ง พด.

ประโยชน์ของน้ำสกัดชีวภาพ

1. ใช้เป็นปุ๋ยเพิ่มธาตุอาหาร เร่งการเจริญเติบโตของพืช
2. ใช้เป็นหัวเชื้อผลิตปุ๋ยชีวภาพ
3. ใช้ผลิตฮอร์โมนพืช
4. ผสมกับน้ำ หรืออาหารให้สัตว์กิน
5. ผสมน้ำหยอดจุมูกเปิด ไก่ แทนวัคซีน
6. ใช้กำจัดสารพิษที่ตกค้างในดิน กำจัดเชื้อโรคต่างๆ
7. ช่วยลดการระบาดของหนอน แมลงศัตรูพืช
8. ช่วยปรับปรุงคุณภาพดิน ทำให้ดินร่วนซุย อุ้มน้ำและถ่ายเทอากาศได้ดี

การนำไปใช้

น้ำสกัดชีวภาพ 1 ขอนโต๊ะ ผสมกากน้ำตาล 1 ขอนโต๊ะ และน้ำ 10 ลิตร ผสมละลายให้เข้ากัน ใช้ฉีด รด ราด พืชผัก ผลไม้ ไม้ยืนต้น ไม้ดอก ไม้ประดับ นาข้าว เป็นประจำ จะช่วยเร่งการเจริญเติบโต ลดโรคระบาด และแมลงศัตรูพืช

วิธีการเก็บรักษา

หลังจากกรองใส่ขวดแล้ว สามารถเก็บไว้ใช้ได้นานประมาณ 3 เดือน (น้ำสกัดชีวภาพที่ดี จะมีสีคล้ำ กลิ่นหอม ถ้ามีกลิ่นเหม็น แก้ไขโดยการเติมน้ำตาลหรือน้ำตาลทรายแดง)

10). กลุ่มทำดอกไม้แห้ง และดอกไม้ประดิษฐ์

ดอกไม้ประดิษฐ์ หมายถึง สิ่งประดิษฐ์ขึ้นจากวัสดุมีลักษณะคล้ายรูปร่างดอกไม้ หรือ วัสดุอื่นใดที่ผู้ต้องการนำมาประดิษฐ์ให้เกิด ความสวยงาม เพื่อนำไปใช้ในการประดับ ในโอกาสต่างๆ การประดิษฐ์ดอกไม้ จึงเป็นศิลปะที่มีความละเอียดอ่อน มุ่งหวังที่จะดำรงความงดงามตามธรรมชาติของดอกไม้ให้คงอยู่ ไม่ร่วงโรย เหี่ยวเฉา การทำดอกไม้ประดิษฐ์ จึงเริ่มต้นที่การใช้ความสังเกต ศึกษา ค้นคว้า วัสดุ ลักษณะ สี สันตามธรรมชาติ ของดอกไม้แต่ละชนิด แต่ละประเภท แล้วถ่ายทอดการทำ ออกมาเป็น ดอกไม้ประดิษฐ์

ดอกไม้ประดิษฐ์ จึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ของแต่ละชนชาติที่ถ่ายทอดกัน ยาวนาน เพื่อความงามของ ดอกไม้ประดิษฐ์

วัสดุอุปกรณ์ ใช้ในการทำดอกไม้ประดิษฐ์

ผ้าชนิดต่างๆ

- ผ้าออร์แกนซา
- ผ้าแพรเยื่อไม้
- ผ้าปอบปลิน
- ผ้ากำมะหยี่
- ผ้าสักหลาด
- ผ้าหนังเปือก
- ผ้ามัสลิน
- กระดาษชนิดต่างๆ
- กระดาษย่น
- กระดาษสา

พืช

ส่วนประกอบของพืชนำมาประดิษฐ์ดอกไม้ได้ เช่น ใบ ราก ลำต้น เมล็ด ผล ดอก เปลือกข้าวโพด รังบัว ใบกระถินณรงค์ ลูกสน ฯลฯ

สัตว์

เช่น เกล็ดปลา เปลือกหอย ขนไก่ รั้งไหม กระดุกสัตว์บางชนิด

ประวัติความเป็นมากลุ่มทำดอกไม้แห้ง

เนื่องจากได้เกิดเนื่องจากได้เกิดภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 จนถึงปัจจุบัน ทำให้มีผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนเป็นอย่างมาก อีกทั้งค่าครองชีพสูงขึ้น รายได้ไม่พอกับค่าใช้จ่าย เกิดปัญหาอพยพเข้าสู่เมืองหลวง เพื่อเป็นการบรรเทาปัญหาดังกล่าว กลุ่มแม่บ้านจึงได้ก่อตั้งกลุ่มดอกไม้อัดปั๊บนั่นขึ้น โดยได้รวมกลุ่มคนที่ว่างงานทำอาชีพเสริมนี้ขึ้น กลุ่มดอกไม้แห้งหมู่ที่ 6 จึงก่อตั้งขึ้น โดยมุ่งเน้นให้กลุ่มสตรีแม่บ้าน หรือคนว่างงานได้รู้จักรวมกลุ่มเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัวอีกทางหนึ่ง

อุปกรณ์

1. กรรไกร
2. ลวดเย็บกระดาษ
3. ลวด
4. ฟางข้าว ฟางมัด
5. สีสเปรย์
6. พู่กัน
7. ดอกไม้สำเร็จรูป
8. เชือกฟาง
9. ไม้ไผ่
10. โฟม
11. คีมหนีบลวด
12. ใบมะพร้าวเต่า (อยู่ในป่าชุมชนของหมู่บ้าน) นำไปตากแห้งแล้วนำมาย้อมสี

ขั้นตอนการทำดอกไม้แห้ง

1. นำเกสรดอกไม้ (ทำจากชองขนม) มาพันกับเส้นลวด
2. นำกาบข้าวโพดแห้งตัดเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า พับครึ่ง มาเข้ากับช่อเกสรดอกไม้ที่พันกับเส้นลวด
3. นำเชือกมัดกาบข้าวโพดที่เข้าช่อกับเกสร ทำประมาณ 3-4 ชั้น

4. นำไม้ไผ่มาเสียบที่ดอกไม้ เพื่อทำเป็นก้านของดอกไม้แล้วใช้เชือกพัน
5. ทากาวที่ก้านดอกไม้ ใช้กระดาษสีเขียวพัน
6. จะได้ดอกไม้ทำจากกาบข้าวโพดตามที่ต้องการ

การทำดอกไม้แห้ง

ขั้นตอนการทำพวงหรีด

1. นำไม้ไผ่มาตัดเป็นรูปวงรี แล้วนำฟางข้าวมัดเข้ากับไม้ไผ่ ใช้เชือกฟางมัด จะได้เป็นฟางมัด
2. นำโฟมมาติดกับฟางมัดเพื่อจะได้นำดอกไม้ไปเสียบที่โฟม
3. นำดอกไม้แห้งเสียบที่โฟมและที่ฟางมัดจะได้ช่อดอกไม้ตามที่ต้องการ
4. จัดทำป้ายชื่อตามที่ลูกค้าสั่ง

ด้านการตลาด

เนื่องจากช่อดอกไม้แห้งจะใช้ทำพวงหรีดเป็นส่วนใหญ่ จะขายได้ในงานศพ และเป็นงานศพที่อยู่ในตำบลแม่ยางฮ่อเท่านั้น ยังไม่เป็นที่รู้จักกว้างขวางจึงทำให้การจำหน่ายอยู่ในขอบเขตที่จำกัด และการจำหน่ายก็ขึ้นอยู่กับผู้สั่งซื้อ ดังนั้นจึงทำให้กลุ่มดอกไม้แห้งมีรายได้เฉลี่ย 3,500 บาทต่อปี ซึ่งถือได้ว่าเป็นรายได้ที่น้อยมากเมื่อเทียบกับกลุ่มอื่นๆภายในตำบล

ปัญหาด้านการผลิต

1. ชาวบ้านขาดความรู้ในการดัดแปลงผลิตภัณฑ์ให้มีความแปลกใหม่
2. ไม่มีการแนะนำให้มีการโฆษณาผลิตภัณฑ์ให้เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง
3. สมาชิกในกลุ่มส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลักจึงทำดอกไม้เฉพาะเวลารว่างเท่านั้น ทำให้จำนวนสมาชิกในกลุ่มลดลง
4. ต้นทุนในการผลิตสูงกว่าราคาที่จำหน่ายจึงทำให้ไม่ได้กำไร

ปัญหาดังกล่าวทำให้กลุ่มดอกไม้แห้งไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควรจึงทำให้จำนวนของสมาชิกในกลุ่มลดจำนวนลง ซึ่งแนวโน้มในอนาคตอาจทำให้กลุ่มดอกไม้แห้งไม่สามารถดำเนินการต่อไปได้

11). กลุ่มจักสาน

ภาพ 31 : งานจักสาน

เครื่องจักสาน เป็นงานหัตถกรรมที่มีการทำใน ทุกที่ซึ่งในอดีตชาวบ้านส่วนมากจะมีความรู้ความสามารถในการจักสาน เนื่องจากต้องมีสิ่งของเครื่องใช้ที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น เครื่องใช้ในครัวเรือน เครื่องมือในการจับสัตว์ เครื่องมือที่ใช้ในการเกษตรกรรม และเครื่องใช้เบ็ดเตล็ดต่างๆ รวมไปถึงบ้านเรือนของชาวบ้านก็ยังใช้ไม้ไผ่จักสานเป็นฝาบ้าน พื้นบ้านตลอดจนสร้างที่เก็บรักษาข้าวเปลือก ชาวบ้านเรียก ยุงฉางข้าว ซึ่งยุงฉางข้าวเป็นผลผลิตที่สำคัญจึงอาจกล่าวได้ว่าวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านส่วนใหญ่มีความเกี่ยวข้องกับเครื่องจักสาน

วัตถุดิบที่นำมาทำเครื่องจักสาน

- ไม้ไผ่ เป็นไม้ที่สามารถนำมาทำเป็นรั้วบ้าน ฝาบ้าน พื้นบ้าน คอกสัตว์ ยุงข้าว ตลอดจนนำมาทำเครื่องใช้ต่างๆ ในบ้านเกือบทุกอย่าง ไม้ไผ่จึงมีความสำคัญต่อการจักสานมากที่สุด ไม้ไผ่มีอยู่หลายชนิด ที่นิยมนำมาใช้ในการจักสาน ได้แก่ ไม้ไผ่สีสุก ไม้ไผ่ซาง ไม้ไผ่บง ไม้ข้าวหลาม เป็นต้น
- หวาย เป็นพืชที่มีความเหนียว นิยมนำหวายมาใช้มัดขอบภาชนะ เช่น กระบุง กระดัง และนำมามัดถักดอกหญ้าไม้กวาด
- ใบลาน เป็นพืชที่มีลักษณะคล้ายต้นตาล นิยมนำใบลานมาทำเป็นหมวก หมวกนี้มีชื่อเรียกเฉพาะว่า กุบ

- ดอกก้าง เป็นดอกหญ้าชนิดหนึ่งที่ขึ้นตามดินลูกรังบนภูเขา ต้นหญ้านี้ ชาวแมงยงฮ้อ เรียกว่าต้น ก้าง ใช้สำหรับทำไม้กวาด

12). กลุ่มน้ำมันไพล

ภาพ 32: ไพลสมุนไพรท้องถิ่น

ไพลเป็นพืชสมุนไพรชนิดหนึ่งคล้ายกับข่า, ขมิ้น เป็นต้น ไพลเป็นพืชที่มีเหง้า มีใบ ขึ้นมาจากเหง้าที่อยู่ใต้ดิน ไพลเป็นพืชที่มีอายุยืนอยู่ได้หลายปี เมื่อถึงฤดูแล้งจะโผล่ไปพักหนึ่ง ต่อเมื่อฝนเริ่มตกก็จะงอกเป็นต้นขึ้นมาใหม่ ลักษณะใบจะยาวเรียวคล้ายคลึงใบกล้วยแต่มีขนาดเล็กกว่ามาก กลีบดอกจะมีสีขาวนวล เกสรตัวผู้ที่เป็นหมันจะมีสีเหลืองอมขาว ส่วนนี้มีขนาดใหญ่ กว่ากลีบดอกแลพสวยงามสะดุดตา ลักษณะผลค่อนข้างกลมมีขนาดเล็กจะประกอบด้วยเมล็ดจำนวนมาก บริเวณเหง้าจะฉ่ำน้ำมีสีเหลืองกลิ่นฉุนคล้ายการบูร

อุปกรณ์

1. หม้อ
2. แก้วหุงต้ม
3. ถ้วยตวง
4. มีด, เขียง
5. ผ้าขาวบางหรืออุปกรณ์ในการกรอง
6. อุปกรณ์ไว้สำหรับคน
7. ขวด , ถาด
8. กรวย

ภาพ 33 : ยาหม่องไพล

วัตถุดิบ

1. พิมเสน
2. การบูร
3. เมลทอล
4. หัวไพล
5. น้ำมันพืช

ขั้นตอนการทำ

1. เอน้ำมันต้มกับหัวไพลและผงไพลโดยใช้ไฟอ่อนๆ
2. วางไว้ให้เย็นประมาณ 20 นาที แล้วนำกระซอนหรือผ้าขาวบางกรองเอากากออก
3. นำน้ำมันไพลมาผสมกับการบูร พิมเสน และ เมลทอล ในส่วนที่พอเหมาะ
4. แล้วนำน้ำมันกับหัวไพลที่สกัดแล้วมาผสมกับการบูร พิมเสน และ เมลทอล ที่ผสมไว้แล้วให้เข้ากัน
5. บรรจุขวด

สรรพคุณ

1. แก้อาการปวดเมื่อย
2. แก้อาการปวดบวม
3. แมลงกัดต่อย
4. แก้วิงเวียนศีรษะ

13). ด้านดนตรีและนาฏศิลป์

ดนตรี และนาฏศิลป์ที่พบ

1. ดนตรี ดนตรีพื้นเมืองเป็นดนตรีที่มีรูปแบบการเล่น การประสมวง ตลอดจนความไพเราะของ ท่วงทำนองและความเป็นเอกลักษณ์ของดนตรีพื้นเมืองอย่างแท้จริงมีลักษณะเฉพาะตัว และที่ ได้รับ อิทธิพลมาจากชนชาติมอญ และเป็นเครื่องดนตรีที่ประดิษฐ์จากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษของชาวเหนือโดยแท้ โดยใช้วัสดุอุปกรณ์ที่หาได้ในท้องถิ่นประดิษฐ์ขึ้นเองมีเพลงพื้นเมืองทำนองต่าง ๆ เช่น ล่องแม่ปิง ปราสาทไหว ฤาษีหลงถ้ำ สาวไหม ล่องน่าน ซอพม่า บัม เปิง

ภาพ 34 : การละเล่นเครื่องดนตรีพื้นเมือง

1.1 วงชะลื้อ ช้อ ซึ่ง แต่เดิมนั้นเป็นเครื่องดนตรีของชาวเหนือมีไว้เพื่อประเพณีอารมณ และเป็นอุปกรณ์นำไปแ้วสาว หรือเป็นเพื่อนยามเดินทาง เครื่องดนตรีจึงมีลักษณะเบา สามารถนำติดตัวได้ง่าย ภายหลังมีการนำกลอง ฉิ่ง ซอ ซึ่ง มาประกอบจังหวะผสมเข้าไปอีกทำให้วงค์สมบูรณ์ขึ้นและสนุกสนานครึกครื้นเลยยึดเป็นประเพณีเผยแพร่ต่อกันมา ใช้บรรเลงใน โอกาสงานบุญ งานบ้นเทิง งานต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง การเลี้ยงผีปู่ ผีย่า การฟ้อนผีปู่ ย่า

1.2 กลองปู่จา (กลองบูชา) เป็นกลองที่มีขนาดใหญ่ที่มีประจำวัดทุกแห่งในตำบลแม่ยาว ส่อใช้สำหรับศาสนกิจโดยเฉพาะเช่น ใช้ลานกลอง (รัวกลอง) เพื่อบอกให้ทราบว่าวันรุ่งขึ้นจะเป็นวันพระโดยลานกลองเวลาประมาณ 1-2 หุ่่ม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเช้าพรรษา นอกจากนี้ยังมีการลานกลอง เพื่อบอกเวลาฉันเพล เวลาก่อนพระขึ้นธรรมมาสน์และลงธรรมมาสน์เวลาธรรมเทศนา

กลองปู่จาเป็นทองชุด ประกอบด้วยทองขนาดใหญ่ 1 ลูก ขนาดเล็ก (ลูกตุ๊ป) 3 ลูก ตั้งรวมกันไว้ในทิศทางแล้วแต่ความถนัดของผู้ตี กลองปู่จาจะถูกเก็บไว้บนโสังก่อง (หอกกลอง) ซึ่งสร้างไว้ภายในวัด

1.3 วงกลองฮีด เรียกตามเสียงที่เกิดอีกอย่างหนึ่งว่า ‘กลองฮีดสิ่ง’ วงกลองฮีดมีอยู่ทั่วไปส่วนมีประจำวัดต่างๆ เพื่อบรรเลงในงานวัด งานฉลองสมโภช ศาสนสถานต่างๆ ในขบวนแห่ประเพณีต่างๆ หรือบรรเลงประกอบฟ้อนกลองฮีด ฟ้อนเล็บ ฟ้อนเทียน วงกลองฮีด ประกอบด้วยกลองตมเต็ม (กลองตะไลด์โปด) ท้องโหม่ง ห้องเล็ก ห้องลัด แต่ (ปีแน) ลั่ว (ฉาบขนาดใหญ่)

2. ด้านนาฏศิลป์ศิลปะการฟ้อนรำของชาวตำบลแม่ยาวฮ่อมีมาตั้งแต่เดิมและมีผู้คิดประดิษฐ์สร้างสรรค์ขึ้นใหม่แต่มีลักษณะเฉพาะของนาฏศิลป์พื้นเมืองครบถ้วน

2.1 ฟ้อนแห่ครัวทาน ฟ้อนเล็บ ฟ้อนกลองอืด ฟ้อนเทียน ผู้แสดงเป็นหญิงล้วน การแต่งกาย ช่างฟ้อนนุ่งซิ่นแล้ว เสื้อสีแดงสดแขนยาวทรงกระบอก ผ่าอก ห่มผ้าสะวั้น (ผ้าสะไบ) หรือซิ่น ต่ามะนาว เสื้อสีเหลืองแขนยาว ทรงกระบอก ผ่าอก ห่มผ้าสะวั้น เก้าฝั่มตัดดอกเอี้ยง สวมทองเหลือง 8 นิ้ว ยกเว้นหัวแม่มือ เป็นเสมือนเล็บจึงเรียกว่า ฟ้อนเล็บ มีดนตรีบรรเลงกลองอืด ประกอบ เป็นการฟ้อนแห่ขบวนครัวทาน หรือ เครื่องไทยธรรม หรือฟ้อนแบบไม่สวมเล็บทองเหลือง ก็ได้ เรียกว่า ฟ้อนกลองอืด เมื่อมีการดัดแปลงเป็นฟ้อนเทียน โดยนำเล็บมือทองเหลืองออกแล้วถือเทียนพร้อมจุดในขณะที่ฟ้อน เรียกว่า ฟ้อนเทียน ใช้ฟ้อนในงานกลางคืน เช่นงานเลี้ยงสะโตก (ขันโตก)

2.2 ฟ้อนผีป่วน ใช้ฟ้อนในพิธีกรรมเลี้ยงประจำปีผีป่วนซึ่งเป็นผีบรรพบุรุษคนทรงจะฟ้อนในรูปอิสระตามจังหวะ วงสะล้อ ซอ ซึ่ง ที่ใช้บรรเลงประกอบเพลงที่ใช้ เช่น เพลงป๋มแป้ง เพลงปราสาทไหว เพลงอื้อ เพลงภาชีหลงถ้ำ เพลงแม่หม้ายออกแตก

2.3 การขอล่องน่านแต่ก่อนเป็นการขอปี แต่ช่วงปีเมืองแพร่ไม่มีจึงสูญหายไป เหลือแต่การขอล่องน่าน เป็นการขอสวดๆ ตอบโต้กันไปมา ในเรื่องเดียวกัน ผู้ขอต้องใช้ความจำ โดยครูช่างซอ จะให้ทานข้อสี่ลจำ (มีลักษณะเป็นปล้องข้อ วัดขนาดให้ได้เท่ากับข้อมือล่างนิ้วกลางของผู้ทานแล้วจะทำให้ความจำดี) ในการขอแต่ละครั้งนั้นจะมีการขึ้นครูโดยมีเครื่องบวงสรวงดังต่อไปนี้ เหล้า บุหรี่ เมี่ยง หมาก พลุ ดอกไม้ ธูปเทียน เงิน (ค่าขันตั้ง)

คำขอเป็นคำพูดที่สละสลวยสอดคล้องกันและพูดหรือร้องให้ให้เข้ากับจังหวะสะล้อ ซอ และกลอง ที่บรรเลงอย่างไพเราะ

ตัวอย่างคำขอ

จะยกมือไหว้จะไปมือสาน	เคารพยอวานอาจารย์เก้าเง้า
ตีได้สั่งสอนตัวเฮานี้เล่า	บ่ว่าครูเฒ่าครูเก่าปัญญา
มาช่วยลูกคิดนมตีปิดกาถา	ฮื้อมีปัญญาไหลมาบ่อ้น
เปรียบเหมือนลำธารปิงวังแม่น้ำ	

นอกจากการขอแล้ว ระหว่างนั้นยังมีการฟ้อนที่เรียกว่า ฟ้อนแอ่น ซึ่งเป็นการฟ้อนที่อ่อนช้อย เพื่อให้ผู้ชมเอาเงินมาสอด ไว้ระหว่างนิ้วแต่ละนิ้ว เป็นการให้รางวัลแก่ ผู้ฟ้อน

14). ด้านประเพณี

บายศรีสู่ขวัญ

พิธีสู่ขวัญ บางที่เรียกว่า "พิธีบายศรี" หรือ "บายศรีสู่ขวัญ" เป็นประเพณีสำคัญอย่างหนึ่งของชาวอีสาน ประเพณีสู่ขวัญทำกันแทบทุกโอกาส ทั้งในมูลเหตุแห่งความดีและไม่ดี

ผู้ได้ดีมีโชคหรือผู้หลักผู้ใหญ่ที่เราเคารพนับถือมาเยี่ยมเราก็นัดจัดพิธีสู่ขวัญให้ ประเพณีสู่ขวัญจึงเป็น ประเพณีทำกันอย่างกว้างขวาง คำว่า"ขวัญ"นั้นเชื่อว่าเป็นสิ่งไม่มีตัวตน คล้ายกับจิตหรือวิญญาณแฝง อยู่ในตัวคนและสัตว์ ตั้งแต่เกิดมาทุกคนมีขวัญกันทั้งนั้นและในบาง แห่งเรามักแปลว่า "กำลังใจ" ก็มีคำว่า "ขวัญ" ยังมีความหมายอีกกว่าเป็นที่รักที่บูชา เช่นเรียกเมียที่ รักว่า "เมียขวัญ" หรือ "จอมขวัญ" เรียกลูกรักหรือลูกแก้วว่า "ลูกขวัญ" สิ่งของผู้เคารพรักใคร่นับ ถือกันนำมาฝาก นำมาให้เพื่อเป็นการทะนุ ถนอมน้ำใจกันเราก็เรียกว่า "ของขวัญ"

"ขวัญ" อีกความหมายหนึ่ง หมายถึง ขน หรือผม ที่ขึ้นเวียนเป็นก้นหอย พิธีสู่ขวัญ เป็นพิธีเก่า แก่ของชาวไทยเราแทบทุกภาค การทำพิธีก็ผิดเพี้ยนกันไปบ้างแต่ก็ยังยึดหลักใหญ่อยู่ เหมือนกัน พิธีสู่ขวัญในบทความนี้ จะกล่าวถึงพิธีของชาวอีสานเป็นส่วนใหญ่ การทำพิธีสู่ขวัญ เราอาจทำได้ถึง ๒ วิธีพร้อม ๆ กัน คือวิธีทางพุทธศาสนาและวิธีทางพราหมณ์ศาสนา

วิธีทางพุทธศาสนา โดยการนิมนต์พระสงฆ์อย่างน้อย ๕ รูป มาเจริญพระพุทธ มนต์ ตั้งบาตรน้ำมนต์ เสร็จแล้วประพรมน้ำมนต์ พระสงฆ์สวดชัยมงคลคาถาถ้ามีศรัทธาพอจะ ถวายภัตตาหารเช้า หรือเพลพระสงฆ์ด้วยก็ได้ ส่วนพิธีทางพราหมณ์ ก็คือการสู่ขวัญซึ่งจะได้ อธิบายให้ละเอียดต่อไป

การทำพิธีสู่ขวัญต้องเตรียมอุปกรณ์ต่างๆ หลายอย่างดังนี้

พาขวัญหรือพานบายศรี

คำว่า "บายศรี" นี้ น่าจะมาจากภาษาเขมร คือคำว่า บาย + ศรีขาว (ลูก) ที่เป็น มงคลขาวนี้จะ เป็นส่วนประกอบของการจัดพานบายศรี จะขาดไม่ได้ การจัดพาขวัญนี้ ปกติต้อง จัดด้วยพาน ทองเหลืองและมีสัมฤทธิ์ (ขันลงหิน) หลาย ๆ ใบ ช้อนกัน มีใบตอง ดอกไม้สด ด้าย สำหรับผูกข้อมือ (ผูกแขน) ปัจจุบันเริ่มมีการนำเอากระดาษสีต่างๆ แต่ก็ผิดธรรมเนียมของท้องถิ่น ไป

พาขวัญอาจจัดเป็นชั้นๆ จะเป็น ๓ ชั้น ๕ ชั้น ๗ ชั้น แล้วแต่ความสามารถ แต่คน เก่าคนแก่ของเมืองอุบล ฯ กล่าวว่าพาขวัญ ๓ ชั้น ๕ ชั้น เป็นของบุคคลธรรมดา ส่วน ๗ ชั้น และ ๙ ชั้นนิยมจัดเฉพาะสำหรับเชื้อพระวงศ์ และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ชั้นล่างของพาขวัญจะเป็นพานมีบายศรี (ทำด้วยใบตอง) ดอกไม้ ช้างต้ม ไช้ต้ม ขนมหั่น ก้อย บั้งข้าว เงินฮาง มีด้ามแก้ว ชั้น ๒ , ๓ , ๔ จะได้รับการตกแต่งด้วยใบศรี และ ดอกไม้ซึ่ง มักจะเป็นดอกฝาง ดอกดาวเรือง ดอกรัก ใบเงิน ใบคำ ใบคูณ ใบยอป่า อย่างสวยงาม

ด้ายสำหรับผูกข้อมือ (ด้ายผูกแขน) นั้นต้องเป็นด้ายดิบนำมาจับเป็นวงยาวพอที่จะพันรอบข้อมือได้ โบราณถือว่า คนธรรมดา วงละ ๓ เส้น ผู้ดีมีศักดิ์ตระกูล ๕ เส้น (อาชญา ๕ ชีช้า ๓) เมื่อวงแล้วให้เด็ดหรือดึงให้ขาด เป็นเส้นๆ ห้ามใช้มีดตัดจะใช้มีดตัดได้เฉพาะด้ายที่มัดศพเท่านั้น ถ้าเป็นพาวุธงานแต่ง คนจะเริ่มจัดพาวุธต้องเป็นคนบริสุทธิ์ (ปลอด) คือเป็นคนดี ผัวเดียวเมียเดียว ถ้าจัดไม่เป็นเพียงมาจับพอเป็นพิธีแล้วให้คนอื่นจัดต่อ ไปจนเสร็จต้องจัดทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิง พาวุธฝ่ายชายจะให้หญิงบริสุทธิ์ (เด็กหญิงยังไม่มีประจำเดือน) หาบด้วยไม้ม้วนผ้าทอหูกเพราะถือเคล็ดเอาความสามัคคีรักใคร่ของผ้าและไม้ และการสูตรขวัญต้องสูตรเวลา ค่าประมาณ ๓ - ๔ ทุ่มหลังรับประทานอาหารค่ำเสร็จถือว่าเป็นเวลาหนูเข้าธู (ยามหนูเข้าธู) พาวุธงานแต่ง จะต้องมีการอาหารคาวหวานเป็นส่วน ประกอบอีกด้วย

พาวุธแต่งเสร็จแล้วจะตั้งวางไว้ในที่อันเหมาะสมก่อนพอได้เวลาสูตรขวัญ คือจะทำพิธีจึงให้ยกไป ตั้งท่ามกลางญาติมิตรบนผ้าห่มหรือผ้าเช็ดตัวของเจ้าของขวัญ ข้างๆ พาวุธ นอกจากจะมีอุปกรณ์ต่างๆ ดังกล่าวแล้ว ยังต้องมีแก้วน้ำเย็น แก้วใส่น้ำส้มป่อย (กระถินป่า) และแก้วเหล้าสำหรับหมอสสูตรขวัญจะได้ดื่ม หรือฟั่นหรือจุ่มด้วยดอกไม้สดใส่พาวุธซึ่งเรียกว่า "ชุดฟาย"

การสวดหรือการสูตรขวัญ

เจ้าภาพผู้จัดพิธีขวัญจะต้องจัดหาหมอนวดหรือสูตรขวัญซึ่งมักเรียกว่า "พราหมณ์" หรือ "พ่อพราหมณ์" ไว้ล่วงหน้า ปกตินี้พ่อพราหมณ์มักจะเป็นผู้ที่ทราบประเพณีสูตรขวัญเป็นที่นับถือของ ชาวบ้านในหมู่บ้านนั้น หมอสสูตรขวัญสมัยก่อนๆ นุ่งห่มธรรมดาเพียงให้มีผ้าขาวหรือให้มีผ้าขาวม้าพาดบ่า ก็พอปัจจุบันนิยมนุ่งขาวห่มขาว นับว่าเป็นการพัฒนาให้เหมาะสม กับสังคมสมัยใหม่

ก่อนลงมือสวด เจ้าภาพต้องเตรียม "ด้ายผูกแขนพราหมณ์" ไว้เป็นด้ายผูกข้อมือธรรมดาเป็นแต่เพียง มัดธนบัตรเป็นคำบูชาพราหมณ์จำนวนมากหรือน้อยแล้วแต่เจ้าภาพจะเห็นสมควร และเจ้าภาพจะเป็นคนผูกข้อ มือพราหมณ์ด้วยด้ายผูกแขนพิเศษนี้

พราหมณ์จะจัดให้เจ้าของขวัญนั่งให้หันหน้าไปในทิศทางต่างๆ ตามตำรา เจ้าของขวัญนั่งลงแล้วยกมือไหว้ พราหมณ์เสร็จแล้วใช้มือขวาจับพาวุธตั้งจิตอธิษฐานขอให้เทวดาบันดาลให้เป็นไปดังหมอขวัญหรือพราหมณ์สูตร ญาติพี่น้องจะนั่งล้อมเป็นวงด้านหลังตั้งจิตอธิ

การมาร่วมพิธีสู่ขวัญนี้คนโบราณได้เล่าว่าเมื่อครั้ง ๗๐ ปีก่อนบ้านเมืองอุบลฯ อุดมสมบูรณ์ไปด้วยการเลี้ยงไหมของชาวผู้มาร่วมพิธีขวัญจึงเป็นไหมเส้นเป็นไฉ่ๆนับว่าเป็นของขวัญที่พอ เหมาะพอควรและไม่เคยมีการนำเอาเงินมาเป็นของขวัญใหม่ที่เจ้าของขวัญรับไว้ก็จะนำไปทอเป็นผ้าได้ภายหลัง

การเชิญขวัญ ก่อนสู่ขวัญถ้ามีเวลาพอก็ให้ว่าคำเชิญขวัญเสียก่อนทุกครั้งการเชิญขวัญเป็นพิธีที่ดีอย่างหนึ่งคือเราขอความสำเร็จความศักดิ์สิทธิ์จากพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ เทวดา อินทร์ พรหม ผู้มีอิทธิฤทธิ์มาประสิทธิ์ประสาทพรให้จะได้มีวาจาศักดิ์สิทธิ์เพราะผู้สวดและผู้ฟังไม่ใช่คนมีอิทธิฤทธิ์เมื่อเราขอท่านท่านก็คงเมตตาประทานให้ตามคำขอ

คำเชิญขวัญ คำเชิญขวัญนั้นมีหลายสำนวนไม่มีแบบตายตัว ต่างหมวดต่างสรรหาลำนวนที่เห็นว่า เหมาะกับเหตุการณ์เช่น คำเชิญขวัญสำหรับบุคคลธรรมดา ก็อีกสำนวนหนึ่งสำหรับเชื้อพระวงศ์ก็อีกสำนวน หนึ่งเป็นต้น

การผูกแขนหรือข้อมือ

เมื่อพราหมณ์สู่ขวัญจบแล้วญาติพี่น้องจะเอาข้าว ไข่ กล้วย ใฝ่มือเจ้าของขวัญ มือซ้ายหรือมือขวา ก็ได้ให้พราหมณ์ผูกข้อมือให้ก่อนปกติจะผูกข้อมือซ้ายเพราะแขนซ้ายถือเป็นแขนขวัญ เป็นแขนที่อ่อนแอใช้งานหนักไม่ได้ เป็นแขนที่น่ารักทะนุถนอม ในเวลาผูกข้อมือนั้นทุกคนยืนมือขวาออกไปพุง (โถม) แขนของเจ้าของ ขวัญที่พราหมณ์กำลังทำพิธีผูกข้อมือให้ถ้าอยู่ห่างก็ยื่นมือจับแขนหรือแตะตัวกันต่อๆ มาเป็นเส้นสายเหมือน เชือกส่อแสดงถึงความสัมพันธ์ทางกายและใจเป็นอย่างดี แล้วตั้งจิตอธิษฐานขอให้เจ้าของขวัญมีความสุขความเจริญเมื่อผูกข้อมือเสร็จแล้วให้ผู้เป็นเจ้าของขวัญมีความสุข สุขความเจริญเมื่อผูกข้อมือเสร็จแล้วให้ผู้เป็นเจ้าของขวัญ

ด้ายผูกแขน (ด้ายผูกข้อมือ) ถือเป็นของดี ของศักดิ์สิทธิ์ควร รักษา ไว้อย่าเพิ่งดึงทิ้ง ให้ล่วง ๓ วันเสียก่อนจึงดึงออกเวลาทั้งอย่าทิ้ง ลงที่สกปรก เพราะด้ายผูกแขนเป็นของขาวของบริสุทธิ์ เป็นจุดรวมแห่งจิตใจบริสุทธิ์หลาย ดวงจึงควรรักษาไว้ให้ดี ผู้เฒ่าผู้แก่เคยเล่าให้ฟังว่าด้ายผูกแขนที่เก็บรักษา ไว้เป็นของศักดิ์สิทธิ์ ป้องกันอันตรายได้เช่น มีโจรมาปล้น อริฐานขอให้จิต ทุกดวงช่วยก็ปลอดภัยจากอันตรายได้และเป็นเสน่ห์ดึงดูดจิต ใจให้คนรัก-ใคร่ชอบ พอได้

การผูกแขน (ผูกข้อมือ) การผูกแขนที่จะอำนวยประโยชน์สุขให้แก่เจ้าของ ขวัญควรประกอบ

ด้วยองค์ ๔ คือ

- ผู้ผูก หรือพราหมณ์
- ผู้รับผูก หรือเจ้าของขวัญ
- ผู้เกี่ยวข้อง คือญาติมิตร
- คำกล่าวขณะที่ผูก

คำกล่าวขณะที่ผูกเป็นคำเรียกร้องเชิญขวัญซึ่งเป็นคำที่ไพเราะ อ่อนหวาน สุภาพ เรียบร้อยมีความหมาย ไปในทางที่ดีงาม

โอกาสจัดพิธีสู่ขวัญ มีหลายโอกาสเช่น คารวะพระพุทธรูป บายศรีพระสงฆ์ สู่ขวัญแม่ออกกรรม (คลอดบุตรออกไฟ) สู่ขวัญเด็กน้อย สู่ขวัญเหียน สู่ขวัญคนธรรมดา สู่ขวัญแต่งงาน สู่ขวัญหลวง สู่ขวัญเกวียน สู่ขวัญขึ้นเล่า (ยุง) สู่ขวัญน้อยก่อนแต่งงาน สู่ขวัญคนป่วย สู่ขวัญขึ้นบ้านใหม่ สู่ขวัญวัวขวัญควาย

จะเห็นได้ว่าพิธีสู่ขวัญนี้เป็นประเภท "ชนบประเพณี" คือประเพณีชาวอีสานได้เคยตั้งหรือร่างเป็นระเบียบแบบแผนขึ้นไว้เป็นธรรมดาของประเพณีที่อาจมีส่วนปลีกย่อย แปรก แตกต่างกันไปบ้างในลักษณะของการพัฒนาเป็นลักษณะของความเจริญให้เหมาะสมกับกาลสมัยแต่ส่วนสำคัญอันเป็นมูลฐานของประเพณีนี้ก็ยังคงอยู่และเป็นหน้าที่ของพวกเรารุ่นต่อไปจะเป็นผู้รับช่วงระหวังรักษาไว้ให้มรดก อันสำคัญนี้ยังยืนสืบไป เพื่อแสดงความเก่าแก่ของชาติบ้านเมืองเรา

การแต่งงาน

ภาพ 35 : พิธีแต่งงาน

1. ขั้นตอนในพิธีแต่งงาน

เช้าในวันแต่งงาน ผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงจำนวนหนึ่งประกอบด้วยประธาน 1 คนถือขันข้าวตอกดอกไม้ไปยังบ้านของฝ่ายชาย เพื่อไปเจรจากับผู้ใหญ่ฝ่ายชายและรับฝ่ายชายมาที่บ้าน ก่อนขบวนของฝ่ายชายหรือเจ้าบ่าวจะขึ้นบนบ้านของฝ่ายหญิง จะมีผู้เฒ่าผู้แก่ของทั้งสองฝ่าย ทักทายปราศรัยกัน

ในอดีต เมื่อเจ้าบ่าวเจ้าสาวขึ้นบนบ้านแล้ว บิดามารดาของฝ่ายชายจะนำเงินทองหรือของมีค่ามอบให้ฝ่ายหญิง จำนวนเงินนั้นแล้วแต่ฐานะของฝ่ายชาย นับว่าเป็นสินสอดแต่ชาวตำบลแม่ยางฮ่อส่วนใหญ่มักจะเรียกโดยทั่วไปว่า “ค่าน้ำนม” ซึ่งโดยเจตนา ก็คือต้องการมอบให้แก่มารดาของฝ่ายหญิง ที่ได้ทะนุถนอมเลี้ยงดูเจ้าสาวมาจนโตได้เป็นคู่ครองของตนเอง ส่วนของมีค่าบางอย่าง เช่น สร้อยคอ สร้อยข้อมือ แหวน หรือพานเงินขันทอง (ขันเงิน สลึงเงิน) บิดามารดาของฝ่ายชายมักจะเตรียมให้ลูกชายตนมอบให้แก่ฝ่ายหญิง คล้ายกับเป็นของหมั้นซึ่งปัจจุบันนิยมสวมแหวนแทน

เมื่อมอบของกันเรียบร้อยแล้ว ผู้ใหญ่ของทั้งสองฝ่ายจะพูดจาฝากฝังลูกสาวลูกชายของตนให้อยู่ในความดูแลด้านการปฏิบัติตนต่อกันและกัน ในฐานะที่เป็นสามีและภรรยาและในฐานะของลูกเขยและลูกสะใภ้ เยี่ยงบิดา มารดา ปู่ ย่า ตา ยาย ที่เคยปฏิบัติต่อกันมาเป็นอย่างดี

หลังจากนั้นจึงถึงพิธีผูกข้อมือให้เจ้าบ่าวเจ้าสาว โดยจัดให้ทั้งคู่นั่งหมอบกับหมอนรองรับแขน ยืนมือในลักษณะพนมมือ เช่นเดียวกับการรับน้ำสังข์ของชาวไทยภาคกลางจัดให้ฝ่ายหญิงนั่งด้านซ้ายของฝ่ายชาย บางท้องถิ่นจะเริ่มผูกข้อมือ จะมีบายสีสู่ขวัญให้คู่บ่าวสาวก่อน สำหรับการผูกข้อมือคู่บ่าวสาวชาวตำบลแม่ยางฮ่อ แต่ก่อนนั้นไม่ปรากฏในการทำพิธีบายสี

พิธีผูกข้อมือแก่คู่บ่าวสาว เริ่มจากบิดามารดาของฝ่ายชายก่อน ซึ่งแสดงให้เห็นเจตจำนงอันแท้จริงในการยอมรับฝ่ายหญิงเป็นลูกสะใภ้ การผูกข้อมือใช้ด้ายมงคลที่เตรียมไว้ ผูกข้อมือฝ่ายชายก่อนและผูกข้างเดียว เนื่องจากฝ่ายชายนั่งทางด้านขวาของฝ่ายหญิง แล้วจึงใช้ด้ายเส้นเดียวกันนั้นผูกข้อมือขวาของฝ่ายหญิงและผูกข้างเดียว เช่นกันในขณะที่ผูกข้อมือทั้งสองฝ่ายนั้น ผู้ผูกจะถือโอกาสให้โอวาทและประสาทพรไปด้วยเมื่อพรจบลงของแต่ละคนที่ผูกข้อมือให้แล้วก็พนมมือก้มศีรษะรับพรต่อนั้นก็เป็นบิดามารดาของฝ่ายหญิงผูกข้อมือให้คู่บ่าวสาวต่อไป ปฏิบัติเช่นเดียวกับบิดามารดาฝ่ายชายที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น

ในช่วงนี้ หากบิดามารดาของแต่ละฝ่ายจะมีการมอบเงินทองเป็นเงินก้อนลูกก็มอบกันตอนผูกข้อมือ หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งบิดามารดาถึงแก่กรรมไปแล้วก็อาจจะมี ผู้หลักผู้ใหญ่ที่แต่ละฝ่ายเคารพนับถือหรือเลี้ยงดูมาทำหน้าที่เป็นบิดามารดาแทนหลังจากนั้นจึงเป็นเวลาของญาติผู้ใหญ่ ผู้อาวุโส หรือแขกเหรื่อที่มาในงานทยอยกันผูกข้อมือและอวยพรให้แก่คู่บ่าวสาวก็จะถือโอกาสมอบให้ตอนนี้เลย เพราะเบื้องหน้าที่คู่บ่าวสาวรับการผูกข้อมืออยู่นั้นจะมีขันขนาดพอดีวางไว้สำหรับใส่ของที่แขกนำมามอบให้และแสดงความยินดีอยู่แล้ว

พิธีผูกข้อมือส่วนใหญ่จะเป็นผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้ที่มีวัยวุฒิสูงกว่าเจ้าบ่าวเจ้าสาวเท่านั้นที่ปฏิบัติสำหรับผู้ที่อายุเสมอกันหรืออ่อนกว่าจะไม่กระทำ เพราะวัฒนธรรมไทย แขกเหรื่อรับเชิญที่เป็นเจ้าบ่าวเจ้าสาว มักไปร่วมงานตอนใกล้เวลาเลี้ยงอาหารซึ่งอาจจะกำหนดเป็นตอนเที่ยงวันหรือตอนเย็นก็ได้เมื่อพิธีผูกข้อมือเสร็จสิ้นเรียบร้อยแล้วญาติผู้ใหญ่และแขกรับเชิญที่ญาติหรือเจ้าบ่าวเจ้าสาวเชิญไว้ล่วงหน้า ซึ่งเป็นสามี ภรรยาที่อยู่กินกันมานานด้วยความผาสุก ราบรื่นมีชีวิตการครองรักครองเรือนที่สมบูรณ์แบบ มีบุตรชายบุตรสาวที่มีความประพฤติเรียบร้อย บุคคลผู้นี้จะเป็นคนผูกข้อมือคู่บ่าวสาวเข้าห้องหอ ให้โอวาทและอวยพรให้ชีวิตการครองเรือนของทั้งคู่มีความสุขความเจริญ มั่งคั่งร่ำรวยมีลูกที่อยู่ในโอวาท ให้ชีวิตคู่มีความมั่นคงและยั่งยืนอยู่ด้วยกันจนแก่จนเฒ่า แล้วให้คู่บ่าวสาวนั่งลงที่เตียงนอน สามีภรรยาคู่ดังกล่าวจะเริ่มดึงด้ายผูกข้อมือของคู่บ่าวสาวที่ผูกติดกันออกประเดิมก่อน 2 – 3 เส้น หลังจากนั้นจะออกจากห้องไป ปล่อยให้ทั้งคู่ดึงด้ายให้ขาดออกจากกันจนกว่าจะหมดทุกเส้น ถือว่าเป็นเคล็ดว่าเมื่อคู่สมรสพบปัญหาชีวิตเขาทั้งสองจะได้หันหน้าเขาหากัน ปรีกษาหรือในการแก้ไขปัญหาลุล่วงด้วยกัน เมื่อดึงด้ายทุกเส้นแล้ว ข้อมือแต่ละคนก็เป็นอิสระสามารถประกอบกิจการงานได้โดยสะดวก

ต่อจากนั้น คู่สมรสจะนำของขวัญที่แขกเหรื่อนำมาแสดงความยินดีไปรยลงบนเตียงนอนพร้อมอธิษฐานร่วมกันว่า ขอให้ชีวิตคู่ของตนมีแต่ความมั่งคั่งร่ำรวยทำมาค้าขึ้น (ถ้าเป็น

เมื่อเจ้าสาวออกจากห้องหอแล้ว ฝ่ายพิธีทางศาสนาก็พร้อม ทั้งคู่จุดเทียนบูชา พระรัตนตรัย ไหว้พระ สมาทานศีล โดยมีเจ้าพิธีกรรมดำเนินการให้ตามขั้นตอน หลังจากนั้น พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ หากได้มีการกำหนดให้มีการตักบาตรคู่บ่าวสาวก็ต้องตักบาตร ร่วมกันหรือจะถวายภัตตาหารเพลแด่พระสงฆ์ หรือจะหาทั้งสองอย่าง ทั้งคู่ก็ต้องทำพร้อมกันทุก กิจกรรม รวมทั้งการถวายจตุปัจจัยไทยธรรมแด่พระสงฆ์ และกรวดน้ำด้วยกันเมื่อพระสงฆ์อนุโมทนา หลังจากนั้นพระสงฆ์จะประพรมน้ำ พระพุทธมนต์ให้แก่คู่บ่าวสาว และผู้เข้าร่วมพิธีเป็นอัน เสร็จพิธีทางศาสนา หลังจากพระสงฆ์กลับแล้ว บิดามารดาของฝ่ายเจ้าสาวจะเริ่มพิธีไหว้ผี โดยการแบ่งหมากหั่ว พลูมัด เหล้าขาว 1 ขวด ไก่ 1 ตัว ก็แบ่งเป็น 2 ซีก ถ้ามี 2 ตัวจะแยกเป็น สองส่วน ฐูป 8 8 คู่ เงิน 24 บาท ทุกอย่างแบ่งครึ่ง และมอบให้แต่ละฝ่ายนำไปเซ่นไหว้ผีปู่ย่า ของตนเองเป็นการบอกกล่าวให้บรรพบุรุษ ได้รับรู้และช่วยคุ้มครองรักษาที่วงศ์ตระกูลของท่านมี สมาชิกเข้ามาอยู่ด้วย หากไม่ปฏิบัติตามจารีตที่เคยทำมา ผีปู่ย่าอาจไม่พอใจ คอยก่อกรรมไม่ให้มี ความสุขก็ได้ ประเพณีการไหว้ผีถือเป็นกิจกรรมที่สำคัญที่สุดในประเพณีการแต่งงานของชาว พื้นบ้าน ที่ยังไม่ได้เลือนหายไปกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกปัจจุบัน เสร็จจากพิธีไหว้ผีแล้ว เจ้าบ่าวเจ้าสาวและญาติๆ ของทั้งสองฝ่ายรับประทานอาหารแล้วแต่จะจัดงานตอนกลางวัน หรือเย็น กิจกรรมอื่นใดในพิธีการแต่งงานยุคปัจจุบัน

ภาพ 36 : งานศพ

ประเพณีงานศพ

เมื่อคนในบ้านตาย สิ่งแรกที่ลูกหลานและญาติของผู้ตายปฏิบัติ คือช่วยกันยกผู้ตายไปอาบน้ำศพ การรดน้ำศพ น้ำที่ใช้อาบให้ผู้ตายนั่นต้องใส่ส้มป่อยลงไปด้วย เสร็จแล้วเช็ดผู้ตายให้แห้งนำเสื้อผ้าชุดที่ดีที่สุด หรือชุดที่ผู้ตายชอบมากที่สุดขณะที่ยังมีชีวิตอยู่สวมใส่ให้เรียบร้อยจัดผู้ตายนอนบนผ้า พร้อมที่จะใส่ในโลง จับมือทั้งสองข้างพนมมือไว้ที่ระหว่างอกจัดกระสวยใส่ดอกไม้รูปเทียน พร้อมเงินเหรียญ กษาปณ์หรือธนบัตรจำนวนหนึ่งลงไปด้วยสอดไว้ระหว่างมือที่พนม ใ้ด้ายสายสิญจน์มัดไว้ (คนโบราณเชื่อว่า เงินที่ให้ผู้ตายไปนั้น เพื่อให้วิญญาณผู้ตายนำเป็นค่าข้ามน้ำ ข้ามเรือเพื่อไปไหว้พระธาตุแก้วจุฬามณีบนสรวงสวรรค์) หลังจากนั้นผู้ที่มีเวทย์มนต์คาถาก็ทำพิธีมัดตราสังข์ก่อนบรรจุศพลงในโลง ลูกหลานจะจัดดอกไม้รูปเทียนและน้ำส้มป่อยเพื่อทำพิธีขอขมาลาโทษแก่ผู้ตาย โดยเฉพาะถ้าผู้ตายเป็นปู่ ย่า ตา ยาย และ พ่อ แม่ หรือบรรดาญาติผู้ใหญ่ของลูกหลานในตระกูล ผู้อาวุโสในตระกูลจะเป็นผู้นำขอขมาแก่ผู้ตายโดยมีใจความสรุปว่า

บรรดาลูกๆหลานๆ ที่มาพร้อมกันอยู่ ณ ที่นี้ อาจจะได้ล่วงล้ำก้ำเกินแก่ผู้ตายด้วยกายกรรม วาจากรรม มโนกรรม โดยเจตนาหรือไม่เจตนา ก็ขอมาคารวะ และขอให้ผู้ตายได้อโหสิกรรมให้ด้วย บ้านเรือนที่อยู่ เรียกสวนไร่นา หรือทรัพย์สินอื่นใดที่ผู้ตายได้ทิ้งไว้เบื้องหลัง บรรดาลูกหลานก็ขอให้อยู่อาศัย และทำมาหาเลี้ยงชีพต่อไป และจะทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ของให้วิญญาณของ (ออกนามผู้ตาย) ไปสู่สุคติสำหรับปรายภพ

หลังจากนั้นจึงนำร่างของผู้ตายใส่ในโลงด้วยสายสิญจน์ผูกไว้ที่มือศพ โยงด้วยสายสิญจน์ที่พระสงฆ์ จะทำพิธีบังสุกุลโดยไม่ต้องนำไปวนรอบพระพุทธรูปซึ่งจะนำมาตั้งไว้บนโต๊ะหมู่บูชา ที่จัดขึ้นใน พิธีสวดอภิธรรมต่อไป

ประเพณีบูชาข้าวตังสี่ (บูชาเท้าทั้งสี่)

ภาพ 37 : การบูชาข้าวตังสี่

บูชาข้าวตังสี่

ประเพณีบูชาข้าวตังสี่เป็นพิธีกรรมที่ชาวเหนือได้ปฏิบัติสืบกันมาเป็นเวลานาน ซึ่งคาดว่าเกิดขึ้นมาพร้อมกับความเชื่อในการนับถือเทพยดาฟ้าดิน ซึ่งก็คงไม่พ้นลัทธิพราหมณ์ ที่เข้ามาก่อนหรือเข้ามาพร้อมกับพระพุทธศาสนา

ในขณะที่ชาวไทยภาคกลางมีความเชื่อเรื่องพระผู้มีพระภาคเจ้าที่ ถึงกับต้องมีพิธีตั้งศาลพระภูมิขึ้นในบริเวณบ้าน หรือที่อยู่ 4 อาศัยของตนสำหรับเคารพกราบไหว้ขอความคุ้มครอง ชาวไทยภาคเหนือได้จัดทำแท่นสำหรับบูชาข้าวตังสี่ 4 ชั้น (“ทางจังหวัดเชียงใหม่เรียกแท่นสำหรับบูชา ดังกล่าวว่า หอปราสาทเสาเดียว”) แท่นบูชาดังกล่าวทำด้วยไม้แผ่น หน้ากว้างประมาณ 6 นิ้วหนา ประมาณ 0.5 นิ้ว ยาวประมาณ 2 ฟุต จำนวน 2 แผ่น นำมาพาดกันมาเป็นรูปกากบาท ตอกตะปูให้แน่น และนำไม้แผ่นเล็ก ความกว้างและความหนาเท่าเดิม ตัดเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ขนาด 5 นิ้วหรือ 6 นิ้ว ตอกกับไม้ที่ทำเป็นรูปสูงระหว่าง 6-8 นิ้ว แล้วนำไปตอกติดกับส่วนที่พาดกันของไม้ 2 แผ่น อีกทีหนึ่ง ต่อจากนั้นจึงนำไม้ ที่จะทำเป็นเสาสูงประมาณ 1.50

เมื่อถึงวันกำหนดวันข้างขึ้นของแต่ละเดือน ผู้เฒ่าผู้แก่ที่เป็นเจ้าของบ้านนิยมจัดให้มีพิธีบูชาข้าวทั้งสี่ เริ่มด้วยการจัดเครื่องบูชา โดยเย็บกระทงใบตองที่มีลักษณะสี่มุม กว้างยาวประมาณ 4 นิ้ว จำนวน 6 กระทง ตัดมุมให้เรียบร้อย แล้วจึงเตรียมเครื่องบูชา อย่างละ 4 ชิ้น ซึ่งได้แก่ หมาก พลู กล้วย อ้อย ขนมน ข้าวข้อมสี่ตามสี่ของช่อ (ธงกระดาศรูปสามเหลี่ยมขนาดเล็ก กว้างประมาณ 1 นิ้ว ยาว 1.5 นิ้ว ซึ่งติดกับไม้ก้านช่อ สูงประมาณ 1 คืบ) ช่อดังกล่าวจะมีสี่ขาว สีแดง สีดำ สีเหลือง สีเขียว สีละ 4 ชิ้น ยกเว้นสี่ขาวจะเตรียมไว้ 8 ช่อ ดอกไม้สี่ต่างๆตามสี่ของช่อนำช่อสีเหล่านี้ปักลงตรงมุมของกระทง กระทงละสี่ ส่วนสี่ขาวปักลง 2 กระทง แล้วนำเครื่องบูชาดังกล่าวอย่างละ อย่างละ 4 อัน บรรจุลงในกระทงแต่ละกระทงให้ครบ

เมื่อถึงเวลา (จะให้ตีคกรเป็นตอนเช้า ตั้งแต่พระอาทิตย์แรกขึ้น) จนถึงเที่ยงวัน ปู่อาจารย์หรือผู้ประกอบพิธีจะนำกระทงทั้ง 6 กระทง วางบนแท่นตามลำดับดังนี้

แท่นบนสุดที่อยู่ตรงกลาง วางกระทงที่ปักช่อสีเขียว บูชาพญาอินทรี (พระอินทร์) เทวราชผู้เป็นใหญ่ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์และชั้นจาตุมาหาราช

- ทิศวันออก วางกระทงช่อสีขาว บูชาท้าวตะละโถ (ท้าวธตรฐ) เทวดาผู้รักษาโลกประจำทิศบูรพา
- ทิศใต้ วางกระทงช่อสีแดง บูชาท้าววิไลหะโก (ท้าววิรุฬปัก) เทวดาผู้รักษาโลกประจำทิศทักษิณ
- ทิศเหนือ วางกระทงช่อสีดำ)บูชาท้าวภูเวโร (ท้าวภูเวร) เทวดาผู้รักษาโลกประจำทิศเหนือ
- ดินเส้า วางกระทงช่อสีขาวที่เหลืออีก 1 กระทง (บางตำราบอกว่าไม่ต้องปักช่อ) บูชาพระแม่ธรณี เทพผู้รักษาแผ่นดิน

จะเห็นว่าประเพณีบูชาข้าวทั้ง 4 ของชาวเหนือ ก็คือบูชาท้าวจตุโลกบาลเทพผู้ยิ่งใหญ่ที่รักษาโลกทั้งสี่ทิศนั่นเอง

โอกาสที่ทำพิธีบูชาข้าวทั้งสี่ นอกจะนิยมปฏิบัติกันในวันข้างขึ้นเป็นประจำแล้ว เมื่อเจ้าของบ้านมีงานพิธีมงคลอื่นใดก่อนจะเริ่มพิธีนั้นๆ ก็จะทำพิธีบูชาข้าวทั้งสี่ก่อน เช่น พิธียกเส้าเอกก่อนเริ่มปลูกบ้าน งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานบุญสืบชะตาบ้าน หรือพิธีสืบชะตาบุคคล งานมงคลสมรส งานทำบุญศพในวาระต่างๆ หรือหน่วยงานใดจะประกอบพิธีดังกล่าวจะต้องเริ่มพิธีนี้ก่อนวัตถุประสงค์ของพิธีบูชาข้าวทั้งสี่ ชาวไทยภาคเหนือยังสืบทอดและยึดปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบันอย่างไม่ขาดสายนั้น ก็ด้วยความเชื่อ เพื่อบอกกล่าวและสร้างความพึงพอใจ

ประเพณีการสะเดาเคราะห์

การสะเดาเคราะห์ประจำหมู่บ้าน เป็นการทำพิธีทางพระพุทธศาสนาเพื่อให้ประชาชนในหมู่บ้านเกิดความผาสุกปลอดภัย จากภัยอันตรายต่างๆในรอบปี ซึ่งพิธีกรรมนี้จะทำทุกๆปีในเดือนเมษายน ในพิธีการสะเดาเคราะห์นี้ประชาชนเชื่อว่าเป็นการปัดเป่าเคราะห์ร้ายที่จะเกิดขึ้นกับประชาชนในหมู่บ้านและจะทำพิธีกรรมนี้ปากทางเข้าหมู่บ้าน

วัสดุ/ อุปกรณ์ในการทำพิธีสะเดาเคราะห์

1. เจดีย์ทราย 7 ชั้น 1 กอง
2. เจดีย์ทรายกองเล็ก 100 กอง
3. ตุ้งชัย 7 ผืน
4. ข้าวเปลือก 10 ลิตร ใส่กระบอกไม้ไผ่
5. ข้าวสาร 1 ลิตร
6. สะตวง 1 สะตวง
7. ของหวาน
8. พริกแห้ง
9. กระเทียม
10. ต้นอ้อย
11. ต้นกล้วย
12. น้ำส้มป่อย
13. ด้ายสายสิญจน์

ขั้นตอนการทำพิธีกรรม

- 1)ทำเจดีย์ทราย 7 ชั้น โดยมีกองทรายเล็ก 100 กองรอบๆเจดีย์ซึ่งในเจดีย์นั้นจะมี

ตุ้งชัยปักอยู่

2)การทำสวดโดยใช้กาบกล้วยขนาด 1 ศอกนำมาทำเป็นรูปสี่เหลี่ยมไข่มุขไม่ไผ่ เสียบเพื่อยึดและข้างในสวดนั้นประกอบด้วยข้าวตอกดอกไม้ ส้มป่อย ของหวานของคาว อ้อย ผักตำลึง มะม่วง ซอกระเทียม พริกแห้ง ข้าวเปลือก ข้าวสาร

3)นิมนต์พระสงฆ์มาทำพิธีกรรมสะเดาเคราะห์โดยสวดเจริญพระพุทธรูปและ พรมน้ำมนต์แก่ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมเป็นการเสร็จสิ้นพิธีกรรม

15). ด้านโบราณสถาน/ โบราณวัตถุ /วัด

ด้านโบราณสถาน/ โบราณวัตถุ ของตำบลแม่ยางฮ่อ ไม่โดดเด่นมากนัก เนื่องจาก ไม่มีสถานที่/ วัตถุโบราณ เนื่องจากเป็นพื้นที่แยกมาจากตำบลแม่ยางร้องจึงต้องมีการสร้างวัด ประจำหมู่บ้านเอง

วัดในตำบลแม่ยางฮ่อมี 3 สามแห่ง ได้แก่ วัดแม่ยางเปรี้ยว วัดแม่ยางเต่าปูน วัด แพร่แสงเทียน แต่ในด้านโบราณสถานนั้นจะกล่าวแค่วัดแม่ยางเปรี้ยวเท่านั้น

วัดแม่ยางเปรี้ยว

วัดนี้ได้จัดตั้งขึ้นเมื่อต้น พ.ศ. 2446 มีเนื้อที่ยาว 1 เส้น 11 ส่วน ยาวทิศ ตะวันออกติดกับสวนวัด ด้านทิศตะวันตกติดกับบ้าน นายถา ถุงเงิน วัดได้ 1 เส้น 12 วา 2 ศอก ทิศเหนือติดกับโรงเรียน ประชาบาล ทิศใต้ติดกับบ้าน นายซ้อน กิติเงิน และบ้าน นาย จันทร กิติเงิน วัดได้ 1 เส้น 11 วา วัด นี้ได้นามว่า"วัดแม่ยางเปรี้ยว" เพราะเหตุหายาก ทายิกา ได้ยกจากบ้าน เปี้ยว ตำบลนาจักร อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ เข้ามาตั้งอยู่ก่อนจำนวนมาก มหาชนทั้งหลายต่าง เรียกว่า วัดแม่ยางเปรี้ยวแต่เดิมมา

พระอภิวังศ์ เป็นเจ้าอาวาส รูปแรกสร้างวัดขึ้น ท่านได้สร้างวิหารขึ้น หลัง ยังไม่ สำเร็จเรียบร้อย ก็สร้างพระพุทธรูปในวิหาร 3 องค์สำเร็จเรียบร้อย กับกุฏิ 2 หลัง กองบูชา 1 ชุด สำเร็จท่านได้ลาสิกขาเมื่อ พ.ศ. 2446

ลำดับในศกเดียวกันนี้มีพระต๋วย ฉายาว่า กาวิชัยโย เป็นเจ้าอาวาสต่อมา ซึ่งเป็น ศิษย์ของ พระอภิวังศ์ เจ้าอาวาสรูปก่อน ท่านก็พยายามปฏิสังขรณ์วิหารขึ้นทุกปี แต่ไม่สำเร็จ กับ ศาลาวัด 1 หลังสำเร็จ ก็ถึงมรณภาพเมื่อ พ.ศ. 2460 โดยเป็นโรคผอมแห้ง

ต่อมาในศกเดียวกันมีทายาททั้งหลายในบ้านนี้ได้พร้อมใจกันไปนิมนต์ เอาพระ อธิการพรหมไชย ซึ่งมาจากบ้านโป่ง ตำบลเหมืองหม้อ อำเภอเมืองแพร่ มาอาศัยอยู่วัดนี้ ท่านก็ได้ ปฏิสังขรณ์ วิหารที่ได้สร้างค้างไว้แล้วนั้นกับธรรมาสถ 1 หลัง จนสำเร็จสมบูรณ์ แล้วท่านก็ได้ขอ ลาทายาท ทายิกาทั้งหลายไปอยู่วัดน้ำขำ ตำบลน้ำขำ อำเภอเมืองแพร่ เมื่อต้น พ.ศ. 2464

เจ้าอาวาสเมื่อ พ.ศ. 2464 พระอินแก้ว ได้เป็นศิษย์มาจากเจ้าอาวาสรูปที่หนึ่ง ได้บรรพชาเป็นสามเณรเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ. 2464 อายุได้ 15 ปีบริบูรณ์ เวลาเป็นสามเณร ได้ไปศึกษาทางสามัญในโรงเรียนร่องกวางอนุสรณ์และโรงเรียนประจำจังหวัด (โรงเรียนพิริยาลัย) จบเพียงชั้นประถมศึกษาและได้อุปสมบท เมื่ออายุ 21 ปี ในวันที่ 14 มิถุนายน พ.ศ. 2461 ในสำนักเจ้าอาวาสรูปที่ 3 เวลา 10.00 น. พระอภิวังค์ วัดแม่ยางกวาง เป็นพระอุปัชฌาย์พระอธิการ เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2465 เลขที่ 1/2465เป็นนักธรรมตรี เมื่อ พ.ศ. 2467

พระอธิการอินแก้ว วุฑฒิโย ก็ได้ชักชวนทายก ทายิกาทั้งหลายในบ้านนี้พร้อมใจกันจัดการผูกพัทธสีมาขึ้นเมื่อวันที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2470 ปีเถาะ ตรงกับเดือน 6 เหนือ แรม 11 ค่ำ วันศุกร์มีเจ้าพระคุณพระมหาเมธกรเป็นประธาน พระครูรัตนปัญญาเป็นผู้อำนวยการตามในใบพระบรมราชานุญาตว่ามีพระบรมราชโองการประกาศไว้ ว่าที่เขตพระอุโบสถวัดแม่ยางเปรี้ยว ตำบลแม่ยางฮ่อ อำเภอร่องกวาง จังหวัดแพร่ โดยยาว 1 เส้น 1 วา กว้าง 1 เส้น 6 วา พระมหาเมธกร เจ้าคณะจังหวัดแพร่ ขอพระราชทานเป็นที่วิสุงคาม พระเจ้าแผ่นดินสยามทรงยินดีอนุโมทนาพระราชทานพระบรมราชานุญาต และโปรดเกล้ากำหนดให้ตามประสงค์ทรงพระราชอุทิศที่นั้นเป็นวิสุงคามยา เป็นแผนกหนึ่งต่างหากจากกามเขตเป็นที่วิเศษ สำหรับพระสงฆ์มาแต่จตุรทิศ ทำสังฆกรรมมีอุโบสถ เป็นต้น พระราชทาน ณ วันที่ 3 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2469 เป็นปีที่ 2 ในราชการปัจจุบัน (ราชการที่ 7) พระมหาปรมาภิไธยมหาปชาธิปก

พ.ศ. 2467 ได้รื้อกุฏิ 2 หลัง แล้วสร้างขึ้นใหม่เมื่อ วันที่ 5 มีนาคม ตรงกับวันพฤหัสบดี เดือน 6 เหนือ ขึ้น 12 ปีชวด จึงสำเร็จ ต่อมาใน พ.ศ. 2470 เกิด ไฟไหม้ขึ้น พร้อมกับพระพุทธรูปในวิหาร 3 องค์ ธรรมาสน์ 1 หลัง จนเหลือแต่ซาก ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2479 สร้างกุฏิ 1 หลังจนสำเร็จในพ.ศ. 2473 ได้เริ่มก่อสร้างกำแพงวัดด้านทิศตะวันออกกับทิศตะวันตกจนสำเร็จ 2 ด้าน ได้ได้สร้างศาลาวัดขึ้น 1 หลังและเป็นเจ้าคณะตำบลในพ.ศ. 2474 ในตราตั้งเลขที่ 2/2474 ได้รับแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ พ.ศ. 2476 ในใบแต่งตั้งเลขที่ 146/2476 และได้ก่อตั้งโรงเรียน

ประชาบาลขึ้น 1 หลัง จนสำเร็จทางรัฐช่วยเหลือเงิน 300 บาท จึงให้นามว่า “โรงเรียนประชาบาลตำบลแม่ยางฮ่อ” (แก้วนิกปรประชา) ซึ่งปรากฏจนถึงปัจจุบัน

ในปี พ.ศ. 2484 ได้รับแต่งตั้งเป็นพระครูตั้งปรากฏในใบตราตั้งเลขที่ 42/2484 ตั้งแต่ พระอธิการอภิวังค์ เจ้าอาวาสรูปที่ 1 จนมาถึงพระครูอินแก้ว เจ้าอาวาสรูปที่ 4 มีพระสงฆ์จำพรรษาในวัดนี้ไม่น้อยกว่าพรรษาละ 4 รูป แต่ในพ.ศ. 2483 อยู่จำพรรษาเพียง 3 รูปเพราะย้ายไป 1 รูป แต่ได้สวด พระปาติโมกข์ทุกวัน ในกลางพรรษา เพราะมีพระสงฆ์จากวัดอื่นมาประชุมพร้อมในวัดนี้ด้วย (พระครูอินแก้ว สถิตไว้เมื่อ วันที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2488)

หนึ่งใน พ.ศ. 2484 พระครูอินแก้ว ได้ชักชวนชาวบ้าน ได้ชักชวนชาวบ้านเรียไร
ทรัพย์ ซึ่งธรรมสั่งสอนประชาชนชุดที่ 1 ฉบับกรรมการศาสนามี 50 ผูก หรือกัณฑ์ราคา 35 บาท ไว้
กับวัดนี้ ปัจจุบัน พระครู วิจิตรธรรมวิมล ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาส ตั้งแต่ พ.ศ. 2534

ภาพ 38: พระประธานในวัดแม่ยางเปี้ยว

ภาพ 39: วิหารวัดแม่ยางเปี้ยว

16). กลุ่มอนุรักษ์มวยไทย

มวยไทยนั้นมีมาพร้อมกับคนไทย เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติไทยมาช้านาน
ในสมัยโบราณประเทศไทยมีอาณาเขตติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านหลายประเทศ จึงมีการสู้รบกัน
อยู่เสมอๆ ดังนั้นชาวไทยจึงนิยมฝึกมวยไทยควบคู่กับการฝึกอาวุธ ต่อมาได้วิวัฒนาการจน
กลายเป็นศิลปะการต่อสู้ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวมากขึ้น มีลีลาการเคลื่อนไหวที่สวยงามแฝงไว้
ด้วยความแข็งแกร่งดุเดือด สามารถฝึกเพื่อป้องกันตนเอง เพื่อความแข็งแรงของร่างกาย และเพื่อเป็น
อาชีพได้เป็นอย่างดีอีกด้วย

ศิลปะแม่ไม้มวยไทย หมายถึงท่าของการผสมผสาน การใช้ หมัด เท้า เข่า ศอก
เพื่อการรุก หรือรับ ในการต่อสู้ด้วย มวยไทย การจะใช้ศิลปะแม่ไม้มวยไทย ได้อย่างชำนาญ จะต้อง
ผ่านการฝึก เบื้องต้น ในการใช้หมัด เท้า เข่าศอกแต่ละอย่าง ให้คล่องแคล่ว ก่อนจากนั้น จึงจะหัด
ใช้ผสมผสาน กันไปทั้งหมด เท้า เข่า ศอกและศิลปะ การหลบหลีก ซึ่งขึ้นอยู่กับครู มวยไทย ที่จะ
คิดดัดแปลง พลิกแพลง เพื่อนำไปใช้ได้ผล แล้วตั้งชื่อ ท่ามวย นั้นๆ ตามลักษณะท่าทางให้จดจำได้
ง่าย เมื่อมีท่ามวยมากขึ้น จึงจัดแบ่ง เป็นหมวดหมู่ หรือตั้งชื่อให้เรียกขาน คล้องจองกัน เพื่อลูก
ศิษย์ จะได้ท่องจำ และไม่ลืมง่าย ในอดีตมวยไทยไม่ได้ ใส่ถุงมือ จะชกกัน แต่ชกด้วยมือเปล่า หรือ
ใช้ผ้าดิบ พันมือ จึงสามารถใช้มือ จับคู่ต่อสู้ เพื่อทุ้ม หัก หรือบิดได้ นักมวยจึงใช้ชั้นเชิง ในการต่อสู้
มวยไทย มากกว่าการใช้พลังกำลัง จึงเกิด ท่า มวยมากมาย ต่อมา มีการกำหนด ให้นักมวยไทย ใส่
ถุงมือในขณะขึ้นชก แข่งขัน เช่นเดียว กับมวยสากล และ มีการออกกฎกติกาต่าง ๆ เพื่อเป็น การ

17). กลุ่มเต้นแอโรบิก

ภาพ 40: กลุ่มการเต้นแอโรบิกบ้านแม่ยางเปี้ยว

การเต้นแอโรบิก (aerobic dance) หมายถึง การออกกำลังกายที่ใช้ท่ากายบริหารและทักษะการเคลื่อนไหวเบื้องต้นมาผสมผสานสร้างเป็นรูปแบบของท่าเต้นหรือชุดการเคลื่อนไหวประกอบจังหวะโดยเน้นให้เกิดประโยชน์ต่อการทำงานของปอดและหัวใจในเวลาที่ยาวนานให้มีความพอเพียงต่อการเปลี่ยนแปลงที่ดีของสุขภาพ

การเต้นแอโรบิก มีต้นกำเนิดมาจากประเทศสหรัฐอเมริกา จากนั้นได้แพร่หลายไปทั่วโลก รวมทั้งประเทศไทยเริ่มมีการรับเอาการเต้นแอโรบิกเข้ามาเมื่อ พ.ศ.2533 จนในปัจจุบันได้มีประชาชนออกกำลังกายด้วยการเต้นแอโรบิกตามสถานที่ออกกำลังกายต่างๆ จำนวนมาก

ประโยชน์ของการเต้นแอโรบิก

1. ช่วยกระตุ้นหัวใจให้สูบฉีดเลือดได้แรงขึ้น ส่งผลให้ระบบไหลเวียนเลือด (หลอดเลือดและปอด) ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ
2. ช่วยให้ระบบกล้ามเนื้อและข้อต่อเคลื่อนไหวได้อย่างคล่องตัว ส่งผลให้ร่างกายมีความอ่อนตัวและยืดหยุ่นได้ดีขึ้น

- 3.ช่วยให้ระบบกล้ามเนื้อและระบบประสาททำงานได้อย่างสัมพันธ์กันและทำให้ร่างกายมีความคล่องตัวในการเคลื่อนไหวมากขึ้น
- 4.ช่วยให้กล้ามเนื้อมีความแข็งแรง อดทน และกล้ามเนื้อมีประสิทธิภาพในการทำงานมากยิ่งขึ้น
- 5.ช่วยให้ร่างกายมีรูปร่างทรวดทรงที่ดีและมีน้ำหนักตัวที่เหมาะสม
- 6.ช่วยลดความเครียดและส่งเสริมความมีสุขภาพจิตที่ดีของบุคคล

18). ป่าชุมชนตำบลแม่ยางเปรี้ยว

ป่าชุมชนในตำบลแม่ยางฮ่อมมีพื้นที่ทั้งหมด 3500 ไร่ ซึ่งตั้งอยู่ที่เขตพื้นที่ห้วยม่วง และบริเวณอ่างแม่ยางน้อย ลักษณะของป่าเป็นป่าไม้รวม มีพรรณไม้หลากหลายชนิด ได้แก่ไม้สัก ไม้เป่า เป็นต้น เป้าป่าที่จัดว่าเป็นป่าสงวน มีไว้สำหรับประชาชนในแต่ละหมู่บ้านที่มีสิทธิรับผิชอบ โดยแบ่งให้แต่ละหมู่บ้านรับผิดชอบในแต่ละพื้นที่ ซึ่งมีไว้เพื่อประชาชนที่ประสบอุบัติเหตุ อุบัติภัย หรือภัยจากธรรมชาติที่ทำให้บ้านเรือนเสียหาย ผู้ที่ต้องการใช้ไม้ในป่าชุมชน จำเป็นต้องเขียนหนังสือเพื่อทำเรื่องไปยังหน่วยราชการเพื่อขอใช้ไม้ในป่าชุมชนไปสร้าง ที่อยู่อาศัย ได้ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับการพิจารณาในความเหมาะสม แต่ปัจจุบันป่าชุมชนของบางหมู่บ้าน ยังไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้ เนื่องจากกำลังได้รับการฟื้นฟู

ป่าชุมชนคืออะไร?

ในการวิเคราะห์ จะเห็นว่าคำว่า "ป่า" กับคำว่า "ชุมชน" จากคำนิยามของคำว่า "ป่า" ตามพระราชบัญญัติป่าไม้ พุทธศักราช 2484 มาตรา 4(1) ให้ความหมายว่า "ป่า หมายความว่า ที่ดิน ที่ยังมีไม้มีบุคคลได้มาตามกฎหมายที่ดิน และพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 ให้ความหมายในมาตรา 4 ว่า "ป่า" หมายความว่า ที่ดิน รวมตลอดถึงภูเขา ห้วย หนอง คลอง บึง บาง ลำน้ำ ทะเลสาบ เกาะ และที่ชายทะเล ที่ยังมีไม้มีบุคคลได้มาตาม กฎหมาย

ส่วนคำว่าชุมชน ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตสถาน พ.ศ.2542 หน้า 368 ให้ความหมาย ดังนี้ "ชุมชน น. หมู่ชน กลุ่มคนที่อยู่รวมกันเป็นสังคมขนาดเล็กอาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกันและมีผลประโยชน์ร่วมกัน" เมื่อนำมารวมกันเป็น "ป่าชุมชน" และพิจารณาประกอบกับกิจกรรมทางวิชาการ จึงให้ความหมายของ ป่าชุมชน ที่แท้จริง (Official Community Forest) ดังนี้

"ป่าชุมชน หมายถึง ที่ดิน และ/หรือ ที่ดินป่าไม้ ที่ชุมชนได้ดำเนินการหรือได้รับอนุญาต ตามกฎหมายให้ดำเนินการร่วมกับพนักงานเจ้าหน้าที่ จัดการกิจการงานด้านป่าไม้อย่างต่อเนื่อง ภายใต้กฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับ ข้อปฏิบัติและแผนงานที่เกี่ยวข้องซึ่งอาจสอดคล้องกับความเชื่อ และวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นนั้นด้วย

การจัดการ หรือดำเนินการดังกล่าว ก็เพื่อการอนุรักษ์ และให้ชุมชนได้ใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน" คำหลัก (Key word) ที่เป็นองค์ประกอบของป่าชุมชนมีดังนี้

1. ที่ดิน หมายถึง ที่ดินนอกพื้นที่ป่าไม้ เช่น

- ก. ที่ดินสาธารณประโยชน์
- ข. ที่ดินเอกชน
- ค. ที่ดินของวัด, โรงเรียน, สongข้างทาง
- ง. ที่ดินของส่วนราชการต่างๆ ฯลฯ

ซึ่งที่ดินดังกล่าวข้างต้นจะต้องได้รับอนุญาตให้ใช้จากผู้มีสิทธิด้วย

2. ที่ดินป่าไม้ หมายถึง ที่ในเขตป่าไม้ เขตป่าสงวนแห่งชาติ ที่ดินในเขตป่าต้องได้รับอนุญาต

- ก. ที่ดินป่าตาม พ.ร.บ.ป่าไม้ พุทธศักราช 2484
- ข. ที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ

3. ชุมชน หมายถึงชุมชน ที่มีราษฎรร่วมบริหารจัดการ ดูแล และรับประโยชน์จากป่าชุมชนนั้นๆ

4. การอนุญาตตามกฎหมาย หมายถึงมีการขอจัดตั้งป่าชุมชนตามแนวทาง และได้รับอนุญาตจาก ผู้มีอำนาจ(กรมป่าไม้) ตามกฎ ระเบียบ ที่กำกับ ดูแลพื้นที่นั้นๆ

5. การดำเนินการร่วมกัน หมายถึงราษฎรในชุมชน องค์กรต่างๆ และหน่วยงานของรัฐ ฯลฯ ร่วมกันบริหาร จัดการป่าไม้ในรูปแบบการมีส่วนร่วม

6. การจัดการกิจการงานด้านป่าไม้ หมายถึงการควบคุม ดูแล รักษา บำรุงป่า รวมถึงการป้องกัน และ ปรับปรุงพัฒนาให้ดีขึ้นด้วย

7. ความต่อเนื่อง หมายถึงการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ สม่ำเสมอ ระยะเวลา ไม่ขาดตอน

8. การใช้ประโยชน์โดยชุมชน หมายถึงราษฎรในชุมชนใช้ประโยชน์ตามกติกาที่ชุมชนร่วมกันกำหนด โดยไม่ขัดต่อกฎระเบียบของทางราชการที่เกี่ยวข้อง

9. ความยั่งยืน หมายถึงป่าไม้นั้นๆ ยังคงเป็นป่าไม้และสามารถใช้อำนวยประโยชน์ให้กับราษฎรในชุมชน ได้อย่างต่อเนื่อง เต็มประสิทธิภาพตลอดไป โดยไม่เสียหายหรือถูกเปลี่ยนเป็นอย่างอื่น ซึ่งคำหลักที่ได้กล่าวมานี้จะเป็นตัวชี้วัดให้ทราบว่าพื้นที่นั้นๆ เป็นป่าชุมชนหรือไม่

ดังนั้น พื้นที่ดิน/ที่ดินป่าไม้ ที่ได้จะเป็น "ป่าชุมชน" ก็เมื่อได้รับอนุญาตโครงการและส่วนราชการที่มีอำนาจในการ ดำเนินการด้านป่าไม้ของประเทศตามกฎหมาย คือ กรมป่าไม้ เมื่อกรมป่าไม้อนุญาตโครงการป่าชุมชนแล้ว จึงจะเรียก ที่ดิน/ที่ดินป่าไม้ นั้นว่า "ป่าชุมชน" ได้

19). อ่างเก็บน้ำแม่ยางน้อย

ตั้งอยู่ภายในบริเวณพื้นที่หมู่บ้านแม่ยางหลายทุ่ง ตำบลแม่ยางฮ่อ อำเภอวังแก้ว มีขนาดโดยประมาณ กว้าง x ยาว x ลึก (เมตร)คือ300x300x10 สามารถกักเก็บน้ำได้ประมาณ 880000 ลบ ม มีพื้นที่ที่ได้รับประโยชน์ 3000 ไร่ หน่วยงานที่รับผิดชอบโครงการคือ กรมชลประทานซึ่งเป็นอ่างน้ำที่มีความสำคัญในการทำการเกษตรและชาวประมงตำบลแม่ยางฮ่อเป็นอย่างยิ่ง

20). กลุ่มช่างสล่า (ก่อสร้าง)

การก่อสร้าง

การก่อสร้าง คือกิจกรรม การกระทำให้เกิด การประกอบ หรือการติดตั้ง ให้เกิดเป็นอาคาร โครงสร้าง ระบบสาธารณูปโภค หรือส่วนประกอบของสิ่งที่กล่าวข้างต้น และมักจะหมายถึงงานทางด้านโยธาเป็นส่วนใหญ่

4 บ้านร่องกวางหมู่ 2 ตำบลร่องกวางทราย อำเภอร่องกวาง จังหวัดแพร่
ทรัพยากรชุมชนที่ได้รับการวิเคราะห์และคัดเลือกจากชุมชนเพื่อพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยว ดังนี้

4.1 ทรัพยากรในชุมชนที่ได้จากการร่วมกันวิเคราะห์ของชุมชน

- 1.นวดแผนโบราณ , นวดแผนไทย
- 2.แย้มมะขามเปียก
- 3.ป่าชุมชน
- 4.สระสาธารณะของหมู่บ้าน
- 5.กลุ่มบายศรี-ตุง

- 6.ตลาดชุมชน มีสินค้าแลกเปลี่ยนกัน
- 7.ขนมไทย
- 8.พื้นที่เกษตร, ปลูกข้าว, ปลูกผลไม้, ปลูกพืชไร่, ปลูกพืชสวน, ปลูกพืชไร่, ปลูกพืชสวน, ปลูกพืชไร่, ปลูกพืชสวน
- 9.หมอสุนัข
- 10.ป่าชุมชน
- 11.อาหารพื้นบ้าน, แกงฮังเล, แกงแค
- 12.การสีข้าว โรงสีข้าว
- 13.ของที่ระลึก ได้กรอกหมู, แหนม, แคปหมู
- 14.งานฝีมือ ช่างปูน, ช่างไม้, จักรสาน, สานแห
- 15.มีผู้เชี่ยวชาญด้านไก่น
- 16.กิจกรรมเยาวชน, อบรมเยาวชน, กีฬา, สืบสานวัฒนธรรม
- 17.มีหอพักเอกชน
- 18.โรงงานทำกระเป๋าส่งออก
- 19.หมอสุนัขรักษาโรค
- 20.บั้งไฟดอก, แห่ขบวน
- 21.ข้าวเบ็ญบ้าน
- 22.มีดินขาว (ใช้ทำเซรามิก)
- 23.ดนตรีพื้นเมือง (กลุ่มเยาวชน)
- 24.ไอติมโบราณ
- 25.ร้องเพลงคำเมือง, กลองสะบัดชัย
- 26.ภาษาคำเมือง
- 27.กลุ่มรถโดยสาร

4.2 ทรัพยากรที่ประชาชนในชุมชนเลือกเป็นทรัพยากรเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว

ดังนี้

- 1.นวดแผนโบราณ, นวดแผนไทย
- 2.ตลาดชุมชน มีสินค้าแลกเปลี่ยนกัน
- 3.การสีข้าว โรงสีข้าว
- 4.มีผู้เชี่ยวชาญด้านไก่น
- 5.ไอศกรีมโบราณ

4.3 ข้อมูลรายละเอียดทรัพยากรชุมชนบ้านร่องกวางหมู่ 2

4.3.1 การนวดแผนโบราณ

ภาพ 41 : การสำรวจข้อมูลชุมชนบ้านร่องกวางหมู่ 2

นาง รัตนา เขียวแก้ว

ที่อยู่ 279/1 หมู่ 2 ตำบลร่องกวาง อำเภอร่องกวาง จังหวัดแพร่ 54140

-อาชีพหมอนวดเป็นหมอนวดแผนโบราณนวดตามหมู่บ้านต่าง หากมีลูกค้าโทรมาติดต่อก็จะออกไปนวดนอกสถานที่การนวดจะเป็นลักษณะการนวดจับเส้นโดยจะคิดค่าบริการ ผู้ชายชั่วโมงละ 100 บาท ผู้หญิงชั่วโมงละ 60 บาท การนวดได้รับการฝึกฝนมาจากการนวดที่สนามบิณสูวรรณภูมิใช้เวลาในการฝึกฝน 1 ปี (เบอร์โทร089-7012820)

การนวดแผนโบราณ

การนวดแบบไทย หรือการนวดแผนโบราณนั้น มีประโยชน์ทางการแพทย์มากกว่าแค่บำบัดอาการปวดเมื่อยเท่านั้น แต่เนื่องจากปัจจุบันวิวัฒนาการทางการแพทย์เจริญก้าวหน้ามากขึ้น ทำให้การบำบัดรักษาโรคต่างๆด้วยการนวดแบบสมัยก่อนนั้นกลืนหายไป ทำให้ปัจจุบันเราได้ทราบข้อมูลแค่เพียงการนวดใช้รักษาได้เฉพาะอาการปวดเมื่อย ซึ่งแท้จริงแล้วการนวดมีประโยชน์มากกว่านั้น เรื่องราวของการนวดจะน่าสนใจขนาดไหนนั้นติดตามไปพร้อมๆ กันเลยคะ

ความเป็นมาของการนวดไทย

การนวดแผนโบราณ เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ที่มีมาแต่ครั้งโบราณซึ่งเกิดจากสัญชาตญาณของการอยู่รอด เมื่อมีอาการปวดเมื่อยหรือเจ็บป่วย ตนเองหรือผู้ที่อยู่ใกล้เคียงมักจะลูบได้หรือบีบนวดบริเวณดังกล่าวทำให้อาการปวดเมื่อยคลายลงได้แรกๆก็กระทำไปโดยมิได้ตั้งใจ ต่อมาได้เริ่มสังเกตเห็นผลจากการบีบนวดในบางจุดหรือบางวิธี จึงได้จดจำไว้เป็น

เชื่อกันว่า รากฐานการนวดแผนโบราณมาจากประเทศอินเดีย โดยหมอชีวกโกมารภักจ์ ซึ่งเป็นแพทย์ประจำราชวงศ์ศักระ และเป็นแพทย์ประจำองค์พระพุทธเจ้าได้เป็นผู้ริเริ่มขึ้นในสมัยพุทธกาล ได้แพร่หลายเข้ามาสู่ประเทศไทยเมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด พบว่ามีการนวดกันเฉพาะแต่ในวังในวังโดยจะนวดแต่พระเจ้าแผ่นดินหรือข้าราชการชั้นผู้ใหญ่เท่านั้น ต่อมาภายหลังจึงเริ่มกระจายไปสู่บุคคลทั่วไป เนื่องจากผู้นวดดังกล่าวได้มีอายุมากขึ้นและเกษียณราชการได้กลับไปอยู่บ้านแล้วได้ถ่ายทอดวิชาให้แก่ลูกหลานเพื่อนบ้านใกล้เคียงสืบต่อกันมา

ความหมายและความสำคัญของการนวดไทย

“ การนวดไทย ” หมายความว่า การตรวจประเมิน การวินิจฉัย การบำบัด การป้องกัน การป้องกันโรค การส่งเสริมสุขภาพและการฟื้นฟูสุขภาพ ด้วยวิธีการกด การคลึง การดึง การดัด การบีบ การจับ การประคบ การอบ หรือ วิธีการอื่นตามศิลปะการนวดไทย หรือการใช้ยาตามกฎหมายว่าด้วยยา ทั้งนี้ด้วยกรรมวิธีการแพทย์แผนไทย

หลักและวิธีการนวดแผนไทย เป็นวิชาที่มีลักษณะพิเศษเป็นเอกลักษณ์การนวดที่ใช้รูปแบบการนวดหลากหลายวิธีการแตกต่างกัน ซึ่งในแต่ละวิธีก็จะยึดถือเอาโครงสร้างตามแนวหลังเส้น 10 และเส้นบริวารอีก 72000 เส้น เป็นพื้นฐานเหมือนกัน

การนวดแผนไทย โดยทั่วไป มี 2 สาย

1. การนวดแบบทั่วไป(การนวดสายเชลยศักดิ์) หมายถึง การนวดแบบสามัญชน ใช้การสืบทอดจากคนรุ่นเก่ามาสู่คนรุ่นใหม่ด้วยการฝึกฝนและการบอกกล่าว มีแบบแผนการนวดตามวัฒนธรรมท้องถิ่นประกอบกับประสบการณ์ที่ได้สั่งสมมาของครูนวดแต่ละท่าน และทฤษฎีที่ยึดถือเป็นหลักนั้นอ้างอิงมาจากทฤษฎีเส้น 10 ที่จารึกอยู่บนผนังศาลารายในวัดโพธิ์ การนวดแบบนี้เน้นการช่วยเหลือกันเองในครอบครัว หรือในชุมชนซึ่งนับว่าเป็นการพึ่งพาตนเองของประชาชนได้เป็นอย่างดี การนวดในสายนี้นั้นไม่เพียงแต่ใช้มือนวดเท่านั้นยังใช้อวัยวะส่วนอื่นของร่างกายอีก เช่น ศอก ท่อนแขน ส้นเท้า หรือ การนั่งดัดตัวผู้ถูกนวด ซึ่งเป็นการผ่อนคลายของผู้นวดได้อย่างมาก เนื่องจากการนวดมักใช้เวลาในการนวดแต่ละครั้งนั้นมาก จึงทำ

2. **การนวดแบบราชสำนัก** หมายถึง การนวดเพื่อถวายกษัตริย์และเจ้านายชั้นสูงของราชสำนัก ใช้การสืบทอดโดยพิจารณาถึงคุณสมบัติของผู้เรียนอย่างประณีตถี่ถ้วน และการสอนจะมีขั้นตอน จรรยาบรรณของการนวด หลักการฝึกมือและแบบแผนของการนวดจะมีเอกลักษณ์เฉพาะ การนวดในสายนี้เน้นหนักนวดนิ้วมือเท่านั้น เพื่อให้สามารถควบคุมน้ำหนัก และไม่ให้เป็นที่ยึดเหนี่ยวต่อพระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์จนมีคำกล่าวว่า “ แม้เพียงลมหายใจก็ไม่ให้แตะต้องพระวรกาย ” โดยมีองศาของการนวดที่ไม่ประชิดตัวมากและจะหันหน้าไปจากพระวรกายเพื่อไม่ให้หายใจรดพระองค์

การนวดไทยเป็นที่นิยมและยอมรับมากในสมัยโบราณ เป็นผู้ใกล้ชิดและเป็นที่ไว้วางใจของพระมหากษัตริย์ ในสมัยนั้นจนได้รับการแต่งตั้งให้มีกรมหมอนวดซ้าย กรมหมอนวดขวา ทำให้หมอนวดสามารถรับราชการอยู่ในตำแหน่งระดับสูงได้

ความสำคัญของการนวดแผนไทย การนวดแผนไทยก่อให้เกิดประโยชน์ตามองค์ประกอบของการมีสุขภาพดีทั้ง 4 ด้าน คือ

- ด้านการส่งเสริมสุขภาพ
- ด้านการป้องกันโรค
- ด้านการรักษา
- และด้านการฟื้นฟูสมรรถภาพ

การนวดแผนไทยนั้นมีคุณค่าต่อการพึ่งพาตนเองเป็นอย่างมาก สามารถบรรเทาโรคและอาการปวดต่าง ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น อาการปวดเมื่อยตามกล้ามเนื้อ ข้อติดขัด กระตุ่นกล้ามเนื้ออ่อนแรง เป็นต้น

(http://www.moapong.com/vhcs2/aiweb/modules.php?name=Page_View&page=TMstory.html : ออนไลน์)

4.3.2 ตลาดชุมชน

ภาพ 42 : ตลาดชุมชนบ้านร้องกวางหมู่ 2

ซึ่งตั้งอยู่สี่แยกใจกลางหมู่บ้านร้องกวางหมู่ 2 ตลาดนี้ได้ก่อตั้งมาตั้งแต่รุ่นพ่อแม่ แต่เกื่อก่อนตลาดนี้จะเป็นศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนสินค้าของชุมชน โดยชาวบ้านทุกคนสามารถที่จะนำสินค้ามาขายได้ส่วนมากสินค้าจะเป็นของที่เก็บได้ตามบ้านหรือมีอยู่ที่บ้านและเป็นของป่าตามฤดูกาลที่นำมาขายซึ่งในช่วงฤดูฝนก็จะเป็น หน่อไม้ และเห็ด (ข้อมูลจาก นาง บัว พิณ ป้อกันทั้ง 2551)

ตลาด หมายถึง สถานที่ที่เป็นชุมชนหรือเป็นที่ชุมนุมเพื่อซื้อและขายสินค้า ทั้งในรูปของวัตถุดิบและสินค้าสำเร็จรูปเป็นประจำ เป็นครั้งคราว หรือตามวันที่กำหนด โดยที่ตั้งของตลาดอาจมีเพียงที่เดียว หรือหลายที่ที่ตั้งอยู่ใกล้กันในบริเวณที่มีทำเลเหมาะสม เช่น เป็นศูนย์กลางของชุมชน และเหมาะสมจะเป็นที่นัดพบ หรือเป็นแหล่งแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารต่างๆของคนในชุมชนนั้นๆ ด้วยเหตุนี้เมื่อมีชุมชนอยู่ ณ ที่ใด ก็มักจะมีตลาดอยู่ ณ ที่นั้น ตลาดจึงมีมาแต่ครั้งโบราณในทุกสังคม

ตลาดชุมชนไม่ใช่พิมพ์เขียว แต่เป็นหลักการที่ชุมชนนำเอาไปปรับใช้ให้สอดคล้องกับเงื่อนไขเฉพาะของแต่ละชุมชน จึงมีรูปแบบที่หลากหลายทั้งลักษณะการบริหารระเบียบ ข้อบังคับ ความชอบความถนัด ลักษณะเฉพาะของชนเผ่าพื้นที่ของชุมชนนั้นๆ และที่

การเกิดขึ้นและพัฒนาตลาดชุมชนจะเป็นความสอดคล้องต้องกันระหว่างคนนอกที่มองเห็นโอกาสในการทำตลาดชุมชน และคนในที่เห็นประโยชน์ที่จะเกิดขึ้น จึงทำให้ตลาดชุมชนขับเคลื่อนไปได้ด้วยดีเป็นส่วนใหญ่ แม้ว่าบางแห่งจะมีอุปสรรค แต่ก็ในช่วงการปรับตัวขององค์กรและกิจกรรม

เมื่อมีตลาด และสินค้าท้องถิ่นขายได้ ก็เป็นแรงกระตุ้นให้เกิดการขยายฐานการผลิต โดยอาศัยแหล่งน้ำที่มีอยู่ทั้งส่วนตัวและแหล่งน้ำสาธารณะ ในกรณีแหล่งน้ำสาธารณะก็รวมกลุ่มกันปลูกพืชผักปลอดสารพิษ เช่นที่บ้านโนนทองโนนธรรม จังหวัดมหาสารคาม (www.gotoknow.org/blog/dongluang/93498?class=yuimenuitemlabel - 53k : อออนไลน์)

4.3.3 โรงสีข้าว

ภาพ 43 : โรงสีชุมชน

นาง ทรงศรี มูลศิริ

ที่อยู่ 204/1 หมู่ 2 ตำบลร่องกวาง อำเภอร่องกวาง จังหวัดแพร่ 54140

ระยะเวลาการกิจการ-เริ่มกิจการมาเป็นเวลา 20 ปีโดยเป็นกิจการโรงสีของครอบครัว

อุปกรณ์ - โรงสีข้าวขนาดใหญ่

ลักษณะการทำ- ชาวบ้านจะนำข้าวมาสีที่โรงสีโดยที่ชาวบ้านนำข้าวมาเอง ส่วนมากจะเป็นข้าวเหนียว จะคิดราคาการบริการกระสอบละ 20 บาท และมีการขายรำ 1 ปีบ 25 บาท ปลายข้าว 1 กิโลกรัม 10 บาท แกลบ 1 ปีบ 25 บาท โรงสีจะเริ่มสีข้าวตั้งแต่วันที่ 12.00 จนกว่าจะสีข้าวเสร็จจึงปิด โรงสี

3.3.4 การเลี้ยงไก่ชน

ภาพ 44 : การสัมภาษณ์ผู้เลี้ยงไก่ชน

นาย ประสิทธิ์ อินกา

ที่อยู่ 248/2 หมู่ 2 ตำบลร้องกวาง อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่ 54140

การเลี้ยงไก่ชน-เป็นการประกอบอาชีพเสริมนอกจากการทำนาโดยลุงประสิทธิ์จะมีไก่ชนหลากหลายสายพันธุ์ เช่น ไก่ชนพม่า ไก่ไทย ไก่ชนเหลืองหางขาว ไก่ชนเขียวหางดอก ไก่ชนไชยงอน และจะมีการผสมพันธุ์ขายลูกไก่ชนตัวละ 500-10,000 ด้วย ลุงประสิทธิ์เลี้ยงไก่ชนมาเป็นเวลานานโดยนิสัยความชอบส่วนตัวและลุงยังกล่าวว่าต้องรักไก่ถึงจะเลี้ยงไก่ได้และลุงมีวิธีคัดไก่โดยการเอาไปลองชนดูว่าลีลาการชนเก่งหรือไม่เพื่อเก็บไก่ไว้เป็นพ่อพันธุ์ต่อไป

พันธุ์ไก่ชน

พันธุ์ไก่ชนที่นิยมเลี้ยง และเป็นที่รู้จักกันดีในแวดวงชาวไก่ชนของไทย ได้แก่ ไก่ชนพันธุ์ไทย ไก่ชนพันธุ์พม่า ไก่ชนพันธุ์เวียดนาม(ไชยงอน) และไก่ชนพันธุ์ลูกผสม

ไก่ชนพันธุ์ไทย

ไก่ชนพันธุ์ไทย หรือที่นิยมเรียกสั้นๆ ว่า "ไก่ชนไทย" มีทั้งรอยเล็กและรอยใหญ่ แต่ที่นิยมนำมาเลี้ยงชนนั้นมักจะเป็นรอยใหญ่มากกว่ารอยเล็ก ไก่เพศผู้ที่สมบูรณ์และโตเต็มที่แล้ว

คุณสมบัติเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ของไก่ชนพันธุ์ไทย

- จิตใจ ไก่ชนพันธุ์ไทยเลือดร่อยมักขึ้นชื่อในเรื่องของจิตใจที่อดทนเหนียวแน่น (บางท่านเรียกว่า "อึด") ลากอันได้ยาวนาน บางตัวยืนได้มากกว่าสิบอัน บางตัวอดทนมากถึงขนาดยอมตายคาสังเวียน
- ลีลาเชิงชน ไก่ชนพันธุ์ไทยนั้นมักมีลีลาเชิงชนที่เป็นเอกลักษณ์ นั่นคือ มักมีเชิงคุมบนชี้ กอด ทับ ล็อค จิกหัว จิกหน้า จิกนอติ) เชิงตั้งหรือหน้าตรง เชิงทำบ่า เชิงมัดปีก(เข้าปีก แล้วไต่หัวขึ้นมาจิกตี) และเชิงลง(แบก มุดขา แล้วไต่หัวขึ้นมาจิกตี) โดยเฉพาะเชิงคุมบนและเชิงมัดปีกนั้น ไก่ชนพันธุ์ไทยเลือดร่อยมักจะต้องมีทั้งสองเชิงชนนี้รวมอยู่ด้วยกัน หรือไม่ก็มักจะต้องมีเชิงใดเชิงหนึ่งเสมอ
- แผลตี ไก่ชนพันธุ์ไทยจะมีแผลตีที่หลากหลาย(ต่างกับไก่ชนพันธุ์พม่า ซึ่งมักชอบตีแผลวงแดงเป็นหลัก) ได้แก่ แผลตีวงแดง(หน้า ตา หู) แผลตีหลังหัว แผลตีหน้าคอ แผลตีใต้คาง แผลตีปีกตีชอกปีก แผลตีตัวตอก แผลตีทูปหลัง เป็นต้น ซึ่งจะแตกต่างกันไปตามเหล่าสกุลของไก่

ตั้งแต่อดีตกาลมาจนถึงปัจจุบัน ไก่ชนไทยได้รับความนิยมมาโดยตลอด มีการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และเพื่อให้ได้ไก่ชนพันธุ์ดีตามอุดมคติแล้ว ได้มีการนำเอาไก่จากต่างประเทศเข้ามาผสมกับไก่ชนพื้นบ้าน บ้างก็นำเอาไก่ชนเหล่าต่างๆ ภายในประเทศมาผสมกันเอง ทำให้มีไก่ชนสายพันธุ์ใหม่เกิดขึ้นมากมาย สมาคมอนุรักษ์และพัฒนาไก่พื้นเมืองไทยได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของไก่ชนไทย สมาคมฯ จึงได้ร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ รวบรวมสายพันธุ์ไก่ชนของไทยให้เป็นกิจจะลักษณะมากขึ้น ปัจจุบันมีมากกว่าสิบสายพันธุ์แล้วที่สมาคมฯ ให้การรับรอง โดยจำแนกพันธุ์ตามลักษณะสีขนหรือลักษณะที่ปรากฏ

(Phenotype)

- เหลืองหางขาว
- ประดู่หางดำ

- เขี้ยวหางดำ หรือเขี้ยวกา
- เทาหางขาว
- นกแดงหางแดง
- ทองแดงหางดำ
- นกกรดหางดำ
- ลายหางขาว
- เขี้ยวเลาหางขาว
- ประดู่เลาหางขาว
- ชีหางขาว
- ดอกหมากหางขาว.
- โนรีหางขาว.
- เหลืองหางดำ.
- กาดำหางดำ.

พันธุ์ไก่ชนที่ได้รับความนิยมและนิยมเลี้ยงกันมากเป็นพิเศษ ได้แก่ พันธุ์เหลืองหางขาวและประดู่หางดำ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ชาติไทยมาช้านาน โดยเฉพาะไก่พันธุ์เหลืองหางขาวนั้น ศิลปินชื่อดังโดยคุณแอ๊ดคาราบาวได้แต่งเพลงเกี่ยวกับไก่ชนสายพันธุ์นี้เอาไว้เพื่อเป็นอนุสรณ์

(<http://www.farmthai.com/animal/gaichon/breed.html> : ออนไลน์)

4.3.5 การทำไอศกรีมโบราณ

ภาพ 45 : การสัมภาษณ์การทำไอศกรีมโบราณ

นาง เพ็ญศรี คำป่อง

ที่อยู่ 204/3 หมู่ 2 ตำบลร้องกวาง อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่ 54140

รูปแบบธุรกิจ- เป็นธุรกิจครอบครัว

เริ่มทำตั้งแต่ปี 2538 โดยนำสูตรการทำไอติมมาจากญาติ

อุปกรณ์ – เครื่องปั่นไอติมให้แข็งตัว บล็อกไอติม

วัสดุที่ทำ – น้ำตาล มะพร้าว แป้งสาลี นมผง

รูปแบบของไอติม – มีแบบแท่ง แบบตัก และแบบตัด

รสของไอติม – กะทิ ช็อกโกแลต ถั่วดำ ลอดช่อง สตรอเบอรี่ มะพร้าว

ขาย – 100 แท่ง 200 บาท

4.3.6 อาหารภาคเหนือ

ภาพ 46 : อาหารและการจำหน่ายอาหารภาคเหนือ

นางนิดา ใหม่เทวิน

230 หมู่ 2 ต.ร้องกวาง อ.ร้องกวาง จ.แพร่

ภาคเหนือ... เป็นดินแดนที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่ครั้งในอดีต เป็นดินแดนแห่งประวัติศาสตร์ ที่มีศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ที่แตกต่างไปจากภาคอื่น ๆ และการที่คนเหนือมีเชื้อสายไทยใหญ่ หน้าตา ผิวพรรณ จึงต่างไปจากคนภาคอื่น ๆ ประกอบกับความอ่อนหวาน ชื่อ บริสุทธิ ทำให้คนเหนือมีเอกลักษณ์ที่เด่นชัดของตนเอง

นอกจากนี้ การมีภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขา ทำให้เกิดธรรมชาติที่สวยงาม มีความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ และยังเป็นที่อยู่ของคนไทยภูเขาหลายเผ่าพันธุ์ ภาคเหนือจึงยัง

ภาคเหนือ เป็นพื้นที่ที่มีอากาศหนาวเย็นคล้ายต่างประเทศ ไม้เมืองหนาวต่าง ๆ พันธุ์ ถูกนำมาทดลองปลูก และได้กลายเป็นสินค้าที่ทำรายได้ให้แก่เกษตรกรภาคเหนือเป็นอันมาก แต่ถึงจะสามารถปลูกพืช ผัก เมืองหนาวได้ แต่อาหารดั้งเดิมของภาคเหนือ ก็ยังใช้พืชตามป่าเขา และพืชที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ มาใช้ในการปรุงอาหารเป็นส่วนใหญ่

โก๋ข้าว หรือขันโตก จะทำด้วยไม้รูปทรงกลม มีขาสูงพอดีที่จะนั่งร่วมวง และหยิบอาหารได้สะดวก ชาวบ้านภาคเหนือจะจัดอาหารใส่ถ้วยแล้ววางบนโก๋ข้าว หรือบางบ้านอาจใช้ใส่กระดังแทน

การเก็บอาหารที่เหลือ เพื่อให้พื้มนม แผลง ที่จะมาไต่ตอม ก็จะใส่กระบุง แล้วผูกเชือกแขวนไว้ในครัว เมื่อต้องการจะรับประทานก็ชักเชือกลงมา ในครัวทั่ว ๆ ไปจะมีราวไว้แขวน หอม กระเทียม

คนภาคเหนือจะรับประทานข้าวเหนียวกันเป็นอาหารหลัก ส่วนกับข้าวก็หาเอาตามท้องทุ่ง และลำน้ำ ทั้งกบ เขียด อีงอ่าง ปู ปลา หอย แมงยูน จี๋กุง (จิ้งหรีดชนิดหนึ่ง) ไก่ หมู และเนื้อ

อาหารภาคเหนือไม่นิยมใส่น้ำตาล ความหวานจะได้จากส่วนผสมที่นำมาทำอาหาร เช่น ความหวานจากผัก จากปลา จากมะเขือส้ม เป็นต้น การทำอาหารก็มักจะทำให้สุกมาก ๆ เช่นผัดก็จะผัดจนผักนุ่ม ผักต้มก็ต้มจนนุ่ม อาหารส่วนใหญ่จะใช้ผัดกับน้ำมัน แม้แต่ตำขบถ (ยำขบถ) เมื่อตำเสร็จก็ต้องนำมาผัดอีกจึงจะรับประทาน ในปัจจุบันนี้ เนื้อสัตว์ที่นิยมนำมาทำอาหารจะเป็น หมู ไก่ เนื้อ และปลาตามลำดับ ปลาที่ใช้ในปัจจุบันมีทั้งปลาเลียง และปลาที่จับจากแม่น้ำลำคลอง

อาหารที่คนภาคเหนือนิยมใช้กินแหม่ม หรือ กินเคียงกับอย่างอื่น เช่น

หน้าปอง คือเอาหนังควายมาเผาไฟ แล้วแช่น้ำขูดเอาส่วนที่ดำ ๆ ออก ตัดส่วนที่แข็งทิ้ง ตากแดดให้แห้ง นำแผ่นหนังไปปิ้งไฟพอให้อ่อนตัว ใช้มีดตัดเป็นเส้นแต่ไม่ให้ขาดจากกัน นำไปต้ม 3 วัน โดยใช้ไฟอ่อน ๆ จนมีสีเหลือง ๆ เก็บไว้รับประทานได้นาน เมื่อจะรับประทาน ให้ทอดไฟกลางหนังจะพอง ถ้าไฟแรงหนังจะไหม้ ถ้าไฟอ่อนหนังจะไม่พอง

น้ำหนัง คือเอาหนังควายเผาไฟจนไหม้ดำ แช่น้ำในโอ่ง แล้วขูดส่วนที่ไหม้ ออก นำไปต้มในน้ำโดยขัดตะปอกปิ้งไว้ หนังจะได้ไม่ลอยขึ้นมา ต้มไปจนหนังละลายเป็นน้ำ

แคบหมู นำหนังหมูมากรีดมันออก ให้เหลือติดนิดหน่อย เคล้ากับเกลือ ผึ่งแดดให้น้ำมันแห้ง ตัดเป็นชิ้นเล็ก นำไปเคี่ยวกับน้ำมันในกระทะ พอหนังพองเป็นเม็ดเล็ก ๆ แล้วเอาไปทอดในน้ำมันร้อนจัด หนังหมูพองเท่ากันดกขึ้น

ไข่มดส้ม คือ การเอาไข่มดแดงไปดองกับเกลือ แล้วจึงนำมายำหรือแงบ การดองไข่มดส้มจะดองโดยใช้ไข่มด 1 ถ้วยดองกับเกลือ 2 ช้อนชา

เครื่องปรุงรสในอาหารเหนือ

- ปลาร้า คือการหมักปลากับเกลือจนเป็นปลาร้า ใช้ใส่ในอาหารหลายอย่าง
- น้ำปู คือ การเอาปูนาตัวเล็ก ๆ มาโขลก แล้วนำไปเคี่ยว กรองเอาแต่น้ำปู ใส่ข่า ตะไคร้ เคี่ยวต่อจนข้น น้ำปูจะมีสีดำ มีความข้นพอก ๆ กับกะปิ การเก็บจะบรรจุใส่ขวดหรือกล่องเล็ก ๆ ปากกว้าง เก็บไว้ได้นาน
- ถั่วเน่าแผ่น (ถั่วเน่าแค้น) คือถั่วเหลืองต้ม หมักกับเกลือจนนุ่ม นำไปไม้อแล้วละเลงเป็นแผ่น ตากแดดให้แห้ง ใช้แทนกะปิ
- ถั่วเน่าเมอะ คือถั่วเหลืองต้มหมักกับเกลือ ห่อใบตองให้มีกลิ่น ใช้ทำน้ำพริก ใช้ผัด หรือปิ้งรับประทานกับข้าว
- มะแขว่น เป็นเครื่องเทศทางเหนือ มีลักษณะเป็นพวงติดกัน เม็ดกลม เปลือกสีน้ำตาลเข้ม เปลือกจะอำพันเมล็ดข้างในสีดำกลม กลิ่นหอม มีรสเผ็ดเล็กน้อย
- มะเหลบ ลักษณะเมล็ดแบน กลิ่นหอมอ่อนกว่ามะแขว่น
- ผักและเครื่องเทศทางภาคเหนือ จะเป็นผักเฉพาะถิ่น ผักบางชนิดจะคล้ายกับผักทางภาคอีสาน แต่เรียกชื่อต่างกัน ทางภาคเหนือจะมีเครื่องเทศเฉพาะคือ มะแขว่น กับมะเหลบ อาหารภาคเหนือรสจะออกไปทางเค็มกับเผ็ด แต่ไม่เผ็ดจัด รสหวานไม่นิยม หากจะมีความหวานในอาหารบ้างก็จะได้มาจากเครื่องปรุงในอาหารนั้น ๆ ไม่นิยมใช้น้ำตาล แต่จะนิยมใช้น้ำมันในการปรุงอาหาร อาการส่วนใหญ่จะผัดด้วยน้ำมัน เครื่องจิ้มก็จะเป็นน้ำพริกเป็นส่วนใหญ่ ผักที่ใช้จิ้ม ส่วนใหญ่จะเป็นผักนี้

- ผักปุยย่า ขึ้นในป่า ลักษณะเป็นพุ่ม ดอกสีเขียวยอมชมพูน้ำตาล มีหนามถ้าดอกสีเหลืองจะมีรสเปรี้ยว ใช้ทำยา นอกจากนี้ผักปุยย่า ยังมีผักที่ขึ้นตามป่า แล้วนำมาปรุงอาหาร หรือใช้เป็นผักจิ้มอีกหลายชนิด เช่น ผักสลิดจะมีรสขม ผักห้วนหมู จะมีใบใหญ่ สีเขียวเข้ม รสขม ผักกานถึง ใบเล็ก ๆ แหลม ๆ มีรสหวาน เวลาเด็ด เด็ดเป็นยอด นอกจากนี้ยังมีผักป่าอีกหลายชนิด
- นอกจากผักป่าแล้วยังมีเห็ดชนิดต่าง ๆ ที่เกิดตามป่าและเก็บมารับประทาน เช่น เห็ดแดง เห็ดเผาะ (เห็ดถอบ) เห็ดหูหนูลัวะ คือเห็ดหูหนู
- ผักขี้หูด ลักษณะของผักจะเป็นผัก ขึ้นเป็นช่อ ผักเล็กขนาด ½ ซม. ยาว 7-8 ซม. ดอกสีม่วงสวย กินสดโดยจิ้มกับน้ำพริก น้ำผัก หรือ ต้มเนื้กินกับน้ำพริกอ่อน ผักขี้หูดเป็นผักฤดูหนาว ใบคล้ายใบผักกาด จะใช้เฉพาะส่วนที่เป็นผัก รสเผ็ดเล็กน้อย แต่ถ้าต้มสุกแล้วจะหวาน
- ผักกาดตอง ใบคล้ายใบพลู แต่ใบสั้นกว่า สีเขียวออกขาว กลิ่นหอมฉุน ใช้กินกับลาบ
- หอมด่วน คือ ผักชี อาหารภาคเหนือส่วนใหญ่นิยมโรยด้วย ผักชีหั่นฝอย
- ยี่ห่วย ลักษณะใบฝอย สีเขียวเข้ม ใช้จิ้มน้ำพริก น้ำผัก น้ำพริกหนุ่ม น้ำพริกตาแดง และใส่แกง
- หยวกกล้วย จะใช้หยวกกล้วยป่า โดยใช้แกนให้มาทำแกงหรือต้มจิ้มน้ำพริก
- ป่าค้อนก้อม คือ มะรุม ใช้แกงส้ม
- ป่าริดไม้ คือ ลั่นทม ลักษณะเป็นผัก ยาวประมาณ 10 – 15 นิ้ว ผักจะมีลักษณะแบน กว้าง 3 นิ้ว ต้มให้นุ่มใช้จิ้มน้ำพริก มีรสขม เป็นยาระบาย มีสีเขียวน
- ป่าหนูน จะใช้ขนุนอ่อน โดยเด็ดเอาขนุนที่ออกลูกมากเกินไป และจำเป็นต้องเด็ดออกเสียบ้าง เพื่อจะได้ไม่แย่งอาหารกันมาก ขนุนอ่อนนี้ ใช้ทำแกง หรือต้มจิ้มน้ำพริก
- ดอกจี่ว คือดอกนุ่นพันธุ์พื้นเมือง

- พริกหนุ่ม เป็นพริกทางเหนือ มีลักษณะยาวเรียว พริกหนุ่มสด จะมีสีเขียวอมเหลือง
- ดอกลิงแลว เป็นดอกเล็ก ๆ สีม่วง มีลักษณะคล้ายกล้วยไม้ที่เพิ่งแตกดอก คือเป็นปุ่มเล็ก ๆ ปลายดอกเรียว โคนใหญ่ ตัวดอกนุ่ม ลักษณะใบจะยาวคล้ายใบหมาก มีรสหวาน ใช้ทำแกงแค หรือ แกงเลียง
- ตูน คือ ขุน ต้นคล้ายต้นบอกล แต่เปลือกสีเขียวหนวไม่คันเมื่อมือถูก ข้างขุน เนื้อตุนสีขาว เนื้อฟาม กินสดได้ โดยกินกับตำส้มโอ ตำมะม่วง
- ผักหระ คือ สะอม กินได้ทั้งสดและทำให้สุก นิยมกินกับตำมะม่วง ตำส้มโอ หรือ ใส่แกง เช่น แกงแค เป็นต้น
- ผักหนอก คือใบบัวบก กินสดกับน้ำพริกหรือแนม หรือกินแกงส้มกับยำต่าง ๆ
- หัวปี (ปลี) คือหัวปลี กินได้ทั้งสดและทำให้สุก เช่น กินสดจิ้มกับน้ำพริกอ่อน ทำสุก เช่น ใช้แกงกับปลาอย่าง ต้มสุกจิ้มน้ำพริก ปลีกล้วยที่นิยมกินกัน คือ ปลีกล้วยน้ำว้า กับปลีกล้วยป่า
- ดอกแก (ดอกแค) ดอกแคที่นิยมกินกันมีสองสี คือแคขาวกับแคแดง ใช้ทำแกง หรือ ต้มจิ้มน้ำพริก ยอดแคก็กินได้
- หน่อไม้ไร่ มีลักษณะเล็กยาว มีรสขื่นและขม นิยมเอามาทำเป็นหน่อไม้แป้น นอกจากจะเก็บได้นานแล้ว ยังทำให้รสขื่นและขมของหน่อไม้คลายลง หน่อไม้ไร่ปีปนิยมทำหน่ออั่ว ยำหน่อไม้และผัด
- มะเขือส้ม คือมะเขือลูกเล็กๆ ที่ติดกันเป็นพวง มีรสเปรี้ยวอมหวานนิด ๆ

(www.phangan.ac.th/homepage/nongor/n.htm - 49k : ออนไลน์)

ภาพ 47 : ตุ้งและคนทำตุ้งในชุมชน

4.3.7 การทำตุ้ง

สอบถามข้อมูลจาก ป้าแดง ผู้ทำตุ้ง

ตุ้ง คือ ธงแขวนแบบหนึ่งในศิลปะล้านนา พบเห็นได้ในภาคเหนือของประเทศไทย ทำด้วย ผ้า ไม้ โลหะ ด้าย หรือกระดาษ เป็นรูปแถบยาว ห้อยลง ใช้ประดับ หรือประกอบพิธีกรรม ตามความเชื่อ โดยมีหลากหลายรูปแบบขึ้นอยู่กับพิธีกรรมที่ใช้ตุ้ง (<http://th.wikipedia.org/wiki> : อออนไลน์)

ประวัติ/ความหมาย ของตุ้ง

ในหนังสือเรื่อง เมืองเชียงตุง นฤมล เรืองรังษี เขียนไว้ว่า ตุ้งหมายถึงธงในภาษาภาคกลาง เป็นสัญลักษณ์ของความดีงาม ใช้สักการะในเขตวัฒนธรรมทางภาคเหนือขึ้นไปทางสิบสองปันนา ทางตะวันตกเฉียงใต้ของจีน ชนเผ่าไทที่นิยมถวายเป็นพุทธานุชา ได้แก่ ไทยวน ไทลื้อ ไทจีน เป็นต้นทั้งหมดนี้มีความเชื่อพื้นฐานว่า การถวายเป็นพุทธานุชาให้ตนเองในกายภาคหน้า และเป็นการอุทิศส่วนกุศลช่วยให้ผู้ล่วงลับไม่ต้องตกนรก โดยอาศัยการเกาะชายตุ้งไปสู่สวรรค์ ด้วยเหตุนี้การประดิษฐ์ตุ้งถวายเป็นพุทธานุชาของชนเผ่าไทในสมัยก่อนจึงเป็นไปอย่างประณีตบรรจง ใช้วัสดุพื้นบ้านจำพวกฝ้ายเป็นหลัก แล้วนำมาทอเป็นผืนผ้ายาวๆ ส่วนความกว้างยาวจะมีขนาดเท่าใด ขึ้นอยู่กับความเชื่อความศรัทธา และจินตนาการของผู้ประดิษฐ์จะนำเรื่องราวใส่ลงบนผืนผ้าตุ้งนั้นๆ ภาพที่มักเป็นตุ้งนิยมเรื่องราวที่เป็นชาดก อดีตชาติของพระพุทธเจ้า นอกจากนี้ยังมีวรรณกรรมพื้นบ้านในลักษณะโน้มนำจินตนาการและความเชื่อของชาวบ้านออกมาเป็นรูปธรรมมากขึ้นวรรณกรรมพื้นบ้านที่หนังสือเล่าไว้เป็นชาดกเรื่อง สุทนต์ละวาลวง เป็นตุ้ง 18 ภาพที่อยู่ในวัดป่าแดง เมืองเชียงตุง เรื่องมีอยู่ว่า พระยาชุมพู เจ้าเมืองเซตุดนครและพระมเหสี สุทนต์ละวาลวง มีพระโอรส 3 พระองค์ คือ นิลละ คันละ และสุทนต์ละวาลวง ซึ่งโอรสองค์ที่สามนี้

ประเภทของตุ่ง

- ตุ่งช่อ ทำด้วยกระดาศสี ใช้ปักตกแต่ง
- ตุ่งร้อยแปด ทำด้วยกระดาศสี ใช้ในพิธีสะเดาะเคราะห์
- ตุ่งค่าคิง ทำด้วยกระดาศว่าวสีขาว ใช้ในพิธีสะเดาะเคราะห์และงานสงกรานต์
- ตุ่งไล่หนู ทำด้วยกระดาศสี ใช้ในงานสงกรานต์ และพิธีทางศาสนา
- ตุ่งโย ทำด้วยเส้นด้ายหรือไหม ใช้แขวนหน้าพระพุทธรูป
- ตุ่งเป็ง เป็นตุ่งประจำปีเกิด
- ตุ่งไชย ทำด้วยผ้าสี ยกเว้นสีดำ มีลักษณะยาว ใช้ในการฉลองวัด
- ตุ่งสามหาง ทำด้วยผ้าขาวหรือแพรใช้เป็นเครื่องบูชาพระรัตนตรัย
- ตุ่งกระด้าง ทำด้วยไม้หรือโลหะ ใช้เป็นเครื่องประกอบพิธีกรรม

(<http://th.wikipedia.org/wiki> : ออนไลน์)

'ตุ่ง' สัญลักษณ์แห่งล้านนา

"ตุ่ง" ของล้านนา ก็คือ "ธง" ของไทยภาคกลางนั่นเอง มีลักษณะเป็นแผ่นวัตถุส่วนปลายแขวนติดกับเสาห้อยเป็นแผ่นยาวลงมา วัสดุที่ใช้ทำ ตุ่งนั้นมีหลายอย่าง เช่น ไม้ สังกะสี ผ้า กระดาษ ใบลาน เป็นต้น ตุ่งเป็นสิ่งที่ทำขึ้นเพื่อใช้ในงานพิธีทางพุทธศาสนา โดยมีขนาด รูปร่าง และ รายละเอียดด้านวัสดุตกแต่งแตกต่างกันไปตามความเชื่อและพิธีกรรมตลอดจนตามความนิยมในแต่ละท้องถิ่นด้วยส่วนจุดประสงค์ของการทำตุ่งล้านนาก็คือ ทำถวายเป็นพุทธบูชาโดยทั้งชาวไทยยวน ไทลื้อ ไทเจิน และไทใหญ่ จะถือว่าการทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว หรือถวายเพื่อเป็นปัจจัยส่งกุศลให้แก่ตนไปในชาติหน้า ด้วยความเชื่อว่ามีเมื่อตายไปแล้ว จะได้เกาะยึดชายตุ่งขึ้นสวรรค์ ความงามของตุ่งจะวัดกันที่ลวดลาย และ สีสรรที่แต่งแต้มประดิษฐ์ลงไปที่ผืนตุ่ง โดยจำแนกตามวัสดุที่ใช้ทำตุ่งดังนี้

ตุ้งผ้าทอ โดยทั่วไปมีขนาดกว้าง 15-50 ซม. ยาว 1-6 เมตร โครงสร้างประกอบด้วย ส่วนหัว-ตัว-หาง นิยมทอด้วยฝ้ายสีขาว มีลวดลายขิดสีดำนี้อาจเป็นเส้นพุ่ง อาจสอดสีอื่น ๆ เพื่อความสวยงาม

ตุ้งใย ใช้เส้นฝ้ายสีขาวมัดหรือถักคล้ายแมงมุมชักใย มีไม้ไผ่สอดเป็นโครงยึดเป็นช่วงๆ ทำด้วยวัสดุต่าง ๆ เป็นดอกไม้ หรือพู่ห้อย

ตุ้งกระดาษ เช่น ตุ้งไส้หมู ไส้ช้าง ตุ้งพญายอ โดยการนำกระดาษแก้วสีต่าง ๆ อย่างน้อยแผ่นละสี่มารวมกัน พับไปมาแล้วตัดสลับไม่ให้ขาดจากกันเมื่อคลี่ออก และจับหางขึ้น จะเป็นข้อพวยยาว ผูกติดกับไม้ยาวประมาณ 1 เมตร ปักตอกแต่งหรือใช้ร่วมขบวนแห่ครัวทานเข้าวัดหรือปักเจดีย์ทรายในเทศกาลสงกรานต์

ตุ้ง กับังงานประเพณีต่าง ๆ เช่น งานปีใหม่ หรือประเพณีสงกรานต์ของชาวล้านนา ประชาชนจะทำเครื่องสักการะ คือ ฐูป น้ำส้มป่อย ตุ้ง และ ข้อตุ้งหรือธง อันเป็นเครื่องสักการะ มี 4 ประเภท คือ

1. ตุ้งเดี่ยว หรือตุ้งคำคิง สำหรับบูชาแทนตนเอง
2. ตุ้งไส้หมู บูชาพระเจดีย์ พระธาตุทั้งหลาย
3. ตุ้งใจหรือธงไชย ถวายบูชาพระพุทธรูป เพื่อสร้างความสวัสดีมีชัย
4. ข้อหรือธงชัย สำหรับปักเครื่องบูชาต่าง ๆ

ตุ้งจัดเป็นเครื่องสักการะของชาวล้านนาไทย มีตุ้งหลายชนิดที่ใช้ในพิธีกรรม เช่น งานฉลอง หรืองานปอย งานสืบชาติ หรือขบวนแห่ต่าง ๆ เป็นต้น แม้จนกระทั่งปัจจุบัน ตุ้งก็ยังมีความสำคัญผูกพันกับความศรัทธาของชาวล้านนา นอกจากนั้นก็ยังมีความใหม่เพิ่มเข้ามาได้แก่ การแห่แห่นหรือการประดับประดาเพื่อเฉลิมฉลองงานการท่องเที่ยว ตลอดจนมีการพัฒนารูปแบบที่ยิ่งใหญ่อลังการมากขึ้นไปอีก ดังเช่น การแห่ตุ้งพันวาในขบวนแห่ล่งหลวงที่ จ.ลำปาง และในขบวนแห่ต่างๆ ที่ จ.เชียงใหม่ และ จ.เชียงราย เป็นต้น

(http://campus.sanook.com/u_life/knowledge_01385.php : ออนไลน์)

4.3.8 ป่าชุมชน

ภาพ 48 : ป่าชุมชน

ป่าชุมชนคืออะไร?

ในการวิเคราะห์ จะเห็นว่าคำว่า "ป่า" กับคำว่า "ชุมชน" จากคำนิยามของคำว่า "ป่า" ตามพระราชบัญญัติป่าไม้ พุทธศักราช 2484 มาตรา 4(1) ให้ความหมายว่า "ป่า หมายความว่า ที่ดิน ที่ยังมีต้นไม้บุคคลได้มาตามกฎหมายที่ดิน และพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 ให้ความหมายในมาตรา 4 ว่า "ป่า" หมายความว่า ที่ดิน รวมตลอดถึงภูเขา ห้วย หนอง คลอง บึง บาง ลำน้ำ ทะเลสาบ เกาะ และที่ชายทะเล ที่ยังมีต้นไม้บุคคลได้มาตาม กฎหมาย

ส่วนคำว่าชุมชน ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 หน้า 368 ให้ความหมาย ดังนี้ "ชุมชน น. หมู่ชน กลุ่มคนที่อยู่รวมกันเป็นสังคมขนาดเล็กอาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกันและมีผลประโยชน์ร่วมกัน" เมื่อนำมารวมกันเป็น "ป่าชุมชน" และพิจารณาประกอบกับกิจกรรมทางวิชาการ จึงให้ความหมายของ ป่าชุมชน ที่แท้จริง (Official Community Forest) ดังนี้

"ป่าชุมชน หมายถึง ที่ดิน และ/หรือ ที่ดินป่าไม้ ที่ชุมชนได้ดำเนินการหรือได้รับอนุญาต

ตามกฎหมายให้ดำเนินการร่วมกับพนักงานเจ้าหน้าที่ จัดการกิจการงานด้านป่าไม้อย่างต่อเนื่อง ภายใต้กฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับ ข้อปฏิบัติและแผนงานที่เกี่ยวข้องซึ่งอาจสอดคล้องกับความเชื่อ และวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นนั้นด้วย

การจัดการ หรือดำเนินการดังกล่าว ก็เพื่อการอนุรักษ์ และให้ชุมชนได้ใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน"

คำหลัก (Key word) ที่เป็นองค์ประกอบของป่าชุมชนมีดังนี้

1. ที่ดิน หมายถึง ที่ดินนอกพื้นที่ป่าไม้ เช่น
 - ก. ที่ดินสาธารณประโยชน์
 - ข. ที่ดินเอกชน
 - ค. ที่ดินของวัด, โรงเรียน, สONGข้างทาง
 - ง. ที่ดินของส่วนราชการต่างๆ ฯลฯ
 ซึ่งที่ดินดังกล่าวข้างต้นจะต้องได้รับอนุญาตให้ใช้จากผู้มีสิทธิด้วย
2. ที่ดินป่าไม้ หมายถึง ที่ในเขตป่าไม้ เขตป่าสงวนแห่งชาติ ที่ดินในเขตป่าต้องได้รับอนุญาต
 - ก. ที่ดินป่าตาม พ.ร.บ.ป่าไม้ พุทธศักราช 2484
 - ข. ที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ
3. ชุมชน หมายถึงชุมชน ที่มีราษฎรร่วมบริหารจัดการ ดูแล และรับประโยชน์จากป่าชุมชนนั้นๆ
4. การอนุญาตตามกฎหมาย หมายถึงมีการขอจัดตั้งป่าชุมชนตามแนวทาง และได้รับอนุญาตจาก ผู้มีอำนาจ(กรมป่าไม้) ตามกฎ ระเบียบ ที่กำกับ ดูแลพื้นที่นั้นๆ
5. การดำเนินการร่วมกัน หมายถึงราษฎรในชุมชน องค์กรต่างๆ และหน่วยงานของรัฐ ฯลฯ ร่วมกันบริหาร จัดการป่าไม้ในรูปแบบการมีส่วนร่วม
6. การจัดการกิจการงานด้านป่าไม้ หมายถึงการควบคุม ดูแล รักษา บำรุงป่า รวมถึงการป้องกัน และ ปรับปรุงพัฒนาให้ดีขึ้นด้วย
7. ความต่อเนื่อง หมายถึงการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ สม่่าเสมอ ระยะยาว ไม่ขาดตอน
8. การใช้ประโยชน์โดยชุมชน หมายถึงราษฎรในชุมชนใช้ประโยชน์ตามกติกาที่ชุมชนร่วมกันกำหนด โดยไม่ขัดต่อกฎระเบียบของทางราชการที่เกี่ยวข้อง
9. ความยั่งยืน หมายถึงป่าไม้นั้นๆ ยังคงเป็นป่าไม้และสามารถเอื้ออำนวยประโยชน์ให้กับราษฎรในชุมชน ได้อย่างต่อเนื่อง เต็มประสิทธิภาพตลอดไป โดยไม่เสียหายหรือถูกเปลี่ยนเป็นอย่างอื่น ซึ่งคำหลักที่ได้กล่าวมานี้จะเป็นตัวชี้วัดให้ทราบว่าพื้นที่นั้นๆ เป็นป่าชุมชนหรือไม่

ดังนั้น พื้นที่ดิน/ที่ดินป่าไม้ ที่ได้จะเป็น "ป่าชุมชน" ก็เมื่อได้รับอนุญาตโครงการ และส่วนราชการที่มีอำนาจในการ ดำเนินการด้านป่าไม้ของประเทศตามกฎหมาย คือ กรมป่าไม้ เมื่อกรมป่าไม้อนุญาตโครงการป่าชุมชนแล้ว จึงจะเรียก ที่ดิน/ที่ดินป่าไม้ นั้นว่า "ป่าชุมชน" ได้ (http://www.forest.go.th/plant_forest/meaning1.html : ออนไลน์)

4.3.9 หนองน้ำสาธารณะของหมู่บ้าน

ภาพ 49 : หนองน้ำสาธารณะในชุมชน

หนองน้ำสาธารณะ

ผิวโลกแบ่งออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ ๆ คือ ส่วนที่เป็นพื้นผิวน้ำ และส่วนที่เป็นพื้นผิวดิน โดยเฉพาะพื้นน้ำมีอยู่ถึงมีอยู่ถึง 3 ใน 4 ส่วนของพื้นที่ทั้งหมด ซึ่งแหล่งน้ำเหล่านี้จะกระจายอยู่ทั่วไปบนพื้นโลก

แหล่งน้ำแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. แหล่งน้ำธรรมชาติ ได้แก่ น้ำผิวดิน น้ำใต้ดิน
2. แหล่งน้ำที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ น้ำบ่อ อ่างน้ำและเขื่อนกั้นน้ำ

ในขณะนี้ ร่าง พ.ร.บ.น้ำ กำลังเข้า สนช. รัฐบาลคงหวังจะให้ เป็นผลงานชิ้นโบว์แดงชิ้นหนึ่ง ผู้เขียนซึ่งเป็นแฟนพันธุ์แท้เรื่องน้ำ ก็อดจะแสดงความเห็นเพิ่มเติมอีกครั้งหนึ่งไม่ได้

หมวดที่สำคัญคือ หมวด 2 ว่าด้วยสิทธิในน้ำ

มาตรา 8 ในร่าง พ.ร.บ.นี้กำหนดให้น้ำเป็นของส่วนรวม บุคคลมีสิทธินำมาใช้ได้ตามที่จำเป็นและสมควร แต่ไม่ระบุว่าจะสมควรหมายความว่าอย่างไร จึงต้องตามไปดูที่มาตรา 45 ซึ่งว่าด้วยเรื่องการจัดสรรน้ำ สำหรับมาตรา 45 นี้การใช้น้ำในแหล่งน้ำสาธารณะแบ่งเป็น 3 ประเภทด้วยกัน คือ

(1) การใช้น้ำประเภทที่หนึ่ง ได้แก่ การใช้น้ำในแหล่งน้ำสาธารณะเพื่อการดำรงชีพ การอุปโภคบริโภคในครัวเรือน การเกษตรหรือการเลี้ยงสัตว์เพื่อยังชีพ การอุตสาหกรรมในครัวเรือนและการใช้น้ำในปริมาณเล็กน้อยตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

(2) การใช้น้ำประเภทที่สอง ได้แก่ การใช้น้ำในแหล่งน้ำสาธารณะเพื่อการเกษตรหรือการเลี้ยงสัตว์เพื่อการพาณิชย์ การอุตสาหกรรม การท่องเที่ยว การผลิตพลังงานไฟฟ้า การประปา และกิจการอื่นตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

(3) การใช้น้ำประเภทที่สาม ได้แก่ การใช้น้ำในแหล่งน้ำสาธารณะเพื่อกิจการขนาดใหญ่ที่ใช้น้ำปริมาณมากหรืออาจก่อให้เกิดผลกระทบข้ามลุ่มน้ำหรือครอบคลุมพื้นที่อย่างกว้างขวางตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

ดังนั้น หากใครได้ใบอนุญาตก็คงตีความว่ามีการใช้น้ำที่จะเป็นประโยชน์ตามสมควร ร่าง พ.ร.บ.ไม่ได้กำหนดว่า เวลาขาดแคลนน้ำ ผู้ใช้น้ำประเภทไหนจะมีสิทธิได้ก่อน เพียงแต่กำหนดในมาตรา 11 ว่าให้ รัฐมนตรีมีอำนาจให้มีการเปลี่ยนน้ำโดยมีการชดเชย

ที่น่ากังวลก็คือ ตามร่าง พ.ร.บ.ฉบับนี้พอขาดแคลนน้ำ รัฐจะมีข้อมูลการใช้น้ำแต่เฉพาะผู้ใช้น้ำรายขนาดกลางและขนาดใหญ่ หรือประเภท 2 และ 3 เท่านั้น แล้วผู้ใช้น้ำเพื่ออุปโภคบริโภคที่รัฐไม่มีข้อมูลจะได้รับการคุ้มครองอย่างไรนั้นไม่ชัดเจน

ตัวอย่างที่เคยเกิดขึ้นก็คือที่ระยอง เมื่อน้ำขาดแคลนรัฐบาลกลางเอาท่อขนาดยักษ์มาสูบน้ำคลองไปให้นิคมฯ จนน้ำขอดคลองเป็นที่เดือดร้อนกันถ้วนหน้า จึงไม่แน่ใจว่ากฎหมายใหม่จะคุ้มครองผู้ใช้น้ำรายย่อยริมคลองหรือไม่

ร่าง พ.ร.บ.นี้มุ่งการสร้างกติกาการจัดการน้ำในกรณีที่เกิดวิกฤตก็จริง แต่การกำหนดให้สิทธิหลาย ๆ ระบุว่าเดี๋ยวตามกฎหมายนี้ จึงแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นที่ระยองไม่ได้ หรือในภาคเหนือที่ชาวบ้านพื้นราบแบกจอบแบกเสียมไปรื้อท่อชาวบ้านที่ปลูกลิ้นจี่ที่สูงเพราะแย่งน้ำกัน ยิ่งไปกว่านี้ ร่าง พ.ร.บ.นี้ยังละเลยการให้ความสำคัญกับน้ำในระบบนิเวศ ไม่มีหลักประกันให้แก่การใช้น้ำเพื่อรักษาระบบนิเวศ เช่น การผลักดันน้ำเค็ม น้ำเพื่อชีวิตสัตว์ พื้นที่ชุ่มน้ำ ตลอดจนชีวิตพืชพันธุ์สัตว์ป่า ซึ่งควรกำหนดให้ชัดเจนไปเลยว่าสิทธิการได้น้ำเพื่อดำรงชีพ และเพื่อรักษาระบบนิเวศเป็นสิทธิที่ต้องได้รับการคุ้มครองก่อนคือเป็นลำดับแรก

ผู้เขียนขอขานอสาการกำหนดสิทธิดังนี้

สิทธิในลำดับแรกน่าจะได้แก่ บริโภค อุปโภคที่ใช้ในชีวิตประจำวัน การรักษา ระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม เช่น การใช้น้ำเพื่อระบบนิเวศ การใช้น้ำเพื่อผลักดันน้ำเค็ม และการใช้น้ำเพื่อการขนส่ง จำเป็นต้องมีน้ำต้นทุนจำนวนหนึ่ง

สิทธิลำดับที่ 2 น่าจะได้แก่ เกษตรกรที่ทำการเกษตรพอเพียงในครอบครัวไม่ใช่การค้าเป็นอาชีพหลัก (ไม่เกิน 2 ไร่) ผู้ที่ถูกทางการขอให้ใช้พื้นที่เป็นที่พักน้ำ (แก้มลิง) ในฤดูฝน ในกรณีรัฐไม่ได้ชดเชยเต็มที่

สิทธิการใช้น้ำลำดับสุดท้าย (ที่ 3) จะเป็นเรื่องการใช้น้ำเพื่อทำมาค้าขาย ดังนั้นผู้ใช้น้ำประเภท 2 และ 3 ตาม พ.ร.บ.นี้เป็นการใช้น้ำเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และการจัดสรรสิทธิและการให้ใบอนุญาตผู้ใช้น้ำจึงเป็นการจัดสรรสิทธิลำดับ 3 เท่านั้น

ในยามขาดแคลน สิทธิลำดับที่ 1 และ 2 ควรได้ก่อน ที่เหลือก็แบ่งกันตามสัดส่วนตามใบอนุญาต ถ้าใครอยากได้สัดส่วนที่สูงกว่าก็ไปเจรจาซื้อขายกันเอาเองไม่เห็นจะต้องไปชดเชยกัน ยกเว้นว่าเป็นการไปนำน้ำทางเศรษฐกิจในลุ่มอื่นมาใช้ก็ต้องชดเชยให้คนที่สูญเสีย

นอกจากนี้ พ.ร.บ.ควรระบุกรอบหรือแนวทางของการให้ใบอนุญาตไว้ เช่น การขอและให้อาณัติการใช้น้ำผิวดิน (surface water) ต้องประกาศให้ทราบทั่วกันทั้งลุ่มน้ำ เพื่อให้ผู้ใช้น้ำอยู่ก่อนมาขอทั้งลุ่มน้ำ

การให้ใบอนุญาตต้องระบุจำนวนน้ำที่ต้องการแต่ละเดือนในฤดูแล้ง (เริ่ม 1 ม.ค.- 1 มิ.ย.) ต้องกำหนดช่วงของใบอนุญาต และระบุเงื่อนไขของการถอนใบอนุญาต เมื่อไม่ใช้น้ำหรือทำให้ระบบนิเวศน้ำเสียหาย

นอกจากจะกำหนดปริมาณแล้ว ขอให้กำหนดช่วงเวลาและเงื่อนไขด้านคุณภาพด้วย เช่น คุณภาพน้ำ (BOD, DO, TSS) และในกรณีที่โรงงานนำน้ำไปลดความร้อน (เช่น หล่อเย็น) ต้องระบุความรับผิดชอบต่ออุณหภูมิที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งอาจจะมีผลกระทบต่อสัตว์น้ำ จึงต้องกำหนดให้คืนน้ำในอุณหภูมิที่ธรรมชาติรับได้

หากจะให้ใบอนุญาตต้องระบุว่า ผู้ได้รับอนุญาตยังจะต้องเสียภาษีหรือค่าธรรมเนียมใดๆ ที่อาจเกิดขึ้นในวันข้างหน้า เช่น ภาษีมลพิษทางน้ำ ค่าธรรมเนียมการใช้น้ำ ฯลฯ ซึ่งทางกระทรวงการคลังกำลังร่างกฎหมายอยู่

(<http://www.dwr.go.th/webboard/viewtopic.php?p> : ออนไลน์)

คลอง คือทางน้ำที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติหรือสร้างขึ้นโดยมนุษย์ คลองมักจะเชื่อมต่อระหว่างแม่น้ำ ลำน้ำ หรือ ระหว่างทะเลสาบ และมหาสมุทร คลองมีจุดประสงค์เพื่อใช้ในการส่งน้ำสำหรับการเดินทาง และอุปโภคบริโภค คลองที่เก่าแก่ที่สุดปรากฏในยุคเมโสโปเตเมีย 4000 ปีก่อนคริสต์ศักราช

ปัจจุบันในประเทศไทย คลองในฐานะที่เป็นเส้นทางขนส่งทางน้ำเริ่มมีใช้ลดน้อยลง เนื่องจากการเพิ่มของถนนและทางรถไฟ ทำให้คลองในหลายสถานที่ไม่ได้รับความดูแล เกิดความเน่าเสียได้ง่าย ในหลายๆเมือง ได้นำคลองมาใช้ในการนันทนาการแทนที่ โดยมีการล่องเรือนำเที่ยวเมืองภายในคลอง

1.3.10 บ้านทำขนมไทยชาย

ภาพ 50 : ขนมไทยและการเตรียมทำขนมไทย

ข้อมูลจาก นางดวงรัตน์ ทำขนมเทียนแก้ว, วุ้น, ขนมไทยชาย

ขนมไทย

ขนมไทย เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของประเทศไทยมานับพันปีเพราะผูกพันกับประเพณีและวัฒนธรรมไทยเพื่อใช้ในงานประเพณีและงานมงคลต่าง ๆ การทำบุญเลี้ยงพระ หรือทำรับ ประทานภายในครอบครัวและเพื่อนฝูงก็ได้ซึ่งขนมไทยก็ทำไม่ยากนักอีกทั้งต้นทุนและวัตถุดิบที่จะนำมาทำก็หาง่ายมีอยู่ในท้องถิ่น เช่น มะพร้าว แป้ง เผือก มัน กล้วย ข้าวเหนียว ฯลฯ นอกจากนี้ส่วนประกอบที่หาง่ายแล้วขนมไทยยังมีสัดส่วนการทำที่ยืดหยุ่นได้ไม่เหมือน ขนมของต่างประเทศซึ่งวิธีการผสมส่วนผสมของขนมต่างประเทศต้องตรงให้ได้สัดส่วนที่ถูกต้อง ถ้าวิธีการตรงส่วนผสมผิดพลาดการทำขนมชนิดนั้นก็จะเป็นขนมที่เราต้องการ ส่วนขนมไทยนั้นจะอร่อยมากหรือน้อย ก็ขึ้นอยู่กับความชำนาญซึ่งฝึกฝนได้ในเวลาไม่นานนัก

ขนมไทย เป็นของหวานที่ทำและรับประทานกันในอาณาจักรไทย มีเอกลักษณ์ด้านวัฒนธรรมประจำชาติไทยคือ มีความละเอียดอ่อนประณีตในการเลือกสรรวัตถุดิบ วิธีการทำที่พิถีพิถัน รสชาติอร่อยหอมหวาน สีสันสวยงาม รูปลักษณ์ชวนรับประทาน ตลอดจนกรรมวิธีการ

ชนมไทยที่นิยมทำกันทุกๆ ภาคของประเทศไทย ในพิธีการต่างๆ เนื่องในการทำบุญเลี้ยงพระ ก็คือชนมจากไข่ และมักถือเคล็ดจากชื่อและลักษณะของชนมนั้นๆ งานศิริมงคลต่างๆ เช่น งานมงคลสมรส ทำบุญวันเกิด หรือทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ส่วนใหญ่ก็จะมี การเลี้ยงพระกับแขกที่มาในงาน เพื่อเป็นศิริมงคลของงานชนมก็จะมีฝอยทอง เพื่อหวังให้อยู่ด้วยกันยืนยาว มีอายุยืน ชนมชั้นก็ให้ได้เลื่อนขั้นเงินเดือน ชนมถ้วยฟูก็ขอให้เฟื่องฟู ชนมทองเอกก็ขอให้ได้เป็นเอก เป็นต้น

ของหวานไทยหรือชนมไทย กล่าวได้ว่ามีอยู่คู่กับคนไทยมาช้านาน เพราะเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่บ่งบอกว่า คนไทยเป็นคนมีลักษณะนิสัย อย่างไร เนื่องด้วยชนมไทยแต่ละชนิด ล้วนมีเสน่ห์ มีรสชาติ ที่แตกต่างกันออกไป แต่แฝงไปด้วยความละเมียดละไม ความวิจิตรบรรจง อยู่ในรูปลักษณะ กลิ่น รสของชนมที่สำคัญ ชนมไทยแสดงให้เห็นว่าเป็นคนใจเย็น รักสงบ มีฝีมือเชิงศิลปะ ชนมธรรมดาๆ ทำด้วยแป้ง น้ำตาล มะพร้าว เป็นส่วนประกอบ สำคัญ สามารถดัดแปลงเป็นชนมหลายชนิด หน้าตา แตกต่างกันไป

ในสมัยโบราณคนไทยจะทำขนมเฉพาะวาระสำคัญเท่านั้น เป็นต้นว่างานทำบุญ เทศกาลสำคัญ หรือต้อนรับแขกสำคัญ เพราะชนมบางชนิดจำเป็นต้องใช้กำลังคนอาศัยเวลาในการทำพอสมควร ส่วนใหญ่เป็น ชนมประเพณี เป็นต้นว่า ชนมงาน เนื่องในงานแต่งงาน ชนมพื้นบ้าน เช่น ชนมครก ชนมถ้วย ฯลฯ พวกนี้เห็นทั่วไป ส่วนชนมในรั้วในวังจะมีหน้าตาจุ่มจิ้ม ประณีตวิจิตรบรรจงในการจัดวางรูปทรงขนมสวยงาม

4.3.10 กลุ่มทำกระเป๋าคู่

ภาพ 51: กระเป๋าและกลุ่มทำกระเป๋า

ผลิตออกส่งนอกโดยมีพ่อค้าคนกลางมารับซื้อไปขายต่อยังต่างประเทศ ผู้หญิงกับกระเป๋านั้นขาดกันแทบไม่ได้เลย ไม่ว่าจะเป็นผู้หญิงรุ่นราวคราวใด ยิ่งกระเป๋าสวยๆ ไอเดียเจ๋งๆ วัสดุเท่าๆ และผลิตด้วยมือแล้ว ยิ่งสร้างความภูมิใจให้กับผู้ถือเป็นอย่างยิ่ง การตัดเย็บกระเป๋าดำ สไตร์วัยรุ่นรุ่นใหม่ มีกระเป๋าดำหลากหลายรูปแบบ หลายสไตส์ พร้อมขั้นตอนวิธีทำ ให้คุณได้สร้างสรรค์ด้วยตนเอง ทำไว้ใช้ส่วนตัว ให้เป็นของขวัญ หรือทำเป็นอาชีพสร้างรายได้เสริม

จากผลการวิจัยในวัตถุประสงค์ที่ 2 ได้ศึกษากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ยางหลวง คณะผู้วิจัย ได้ วิเคราะห์ทรัพยากรท้องถิ่นที่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวของแต่ละชุมชน ร่วมกับประชาชนในท้องถิ่น คัดเลือกทรัพยากรการท่องเที่ยวหรือกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในชุมชนเพื่อทำการอนุรักษ์และพัฒนา เป็นจุดเด่นของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยว ผลการวิเคราะห์พบ ทรัพยากรที่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน โดยการลงมติจากประชาชนในแต่ละชุมชน และคัดเลือกทรัพยากรที่เป็นจุดเด่นของตนเองโดยมีข้อสังเกตดังนี้คือ ชุมชนตำบลแม่ทรายกิจกรรมที่ชุมชนเลือกเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว ส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวกับอาชีพเกษตรกรรม บ้านแม่ยางโพธิ์ กิจกรรมที่ชุมชนลงมติเลือกเพื่อพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยว เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอาชีพ เสริมของครอบครัว เช่น การทำขนมจีน การผลิตสุรากลั่น บ้านแม่ยางเปี้ยว กิจกรรมที่ชุมชนเลือกมาเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชน เช่น การปั่นฝูนมังกร การทำยาหม่องไพร ข้าวกลัอง ฯลฯ ซึ่งบ้านแม่ยางเปี้ยวตั้งอยู่ตำบลแม่ยางฮ่อ ซึ่งมีผลิตภัณฑ์ชุมชนที่เป็นเอกลักษณ์และหลากหลาย ส่วนบ้านร่องกวางหมู่ 2 ตั้งอยู่ในเขตเทศบาล ตำบลร่องกวาง ซึ่งเป็นเขตอำเภอ กิจกรรมที่ชุมชนเลือกมาเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว จึงไปในแนวผลิตภัณฑ์เพื่อธุรกิจ เช่น โรงสีข้าว การนวดแผนไทย การเลี้ยงไก่ชน ตลาดชุมชน ฯลฯ ซึ่งจากศักยภาพของทรัพยากรที่แต่ละชุมชนมี ถ้าสามารถพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวใน 4 พื้นที่ได้ จะพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยวซึ่งเป็นกิจกรรมเสริมรายได้ให้แก่ประชาชนในท้องถิ่นเป็นอย่างดี และเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนโดยใช้การท่องเที่ยวในอนาคตต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ 3 เพื่อสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการกำหนดรูปแบบการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนลุ่มน้ำแม่ยางหลวง ได้พัฒนาบุคลากรการท่องเที่ยวในท้องถิ่น ใน กลุ่มการทำงานด้านการท่องเที่ยวในฝ่ายต่างๆ ของแต่ละชุมชนในพื้นที่วิจัย จัดตั้งกลุ่มพัฒนาการท่องเที่ยวในแต่ละชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่

หลังจากที่ได้ศึกษากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ชุมชนลุ่มน้ำแม่ยางหลวง จากการวิเคราะห์ศักยภาพในการพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และแนวทางจะดำเนินธุรกิจชุมชนในลุ่มน้ำแม่ยางหลวงได้แก่ ตำบลแม่ทราย บ้านแม่ยางโพธิ์ บ้านแม่ยางเปี้ยว และบ้านร้องกวาง หมู่ 2 โดยสำรวจถึงทรัพยากรธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย อาชีพการทำมาหากิน ที่สำคัญที่มีศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การสำรวจทรัพยากรท้องถิ่นในด้านต่างๆ แล้ว ชุมชนได้คัดเลือกคณะกรรมการดำเนินงานพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนจากฐานทรัพยากรที่ชุมชนร่วมกันวิเคราะห์ เพื่อเป็นตัวกลางในการประสานความร่วมมือระหว่างชุมชน และระหว่างหน่วยงานพัฒนาท้องถิ่น ดังนี้

1. คณะกรรมการในการพัฒนาการท่องเที่ยว ตำบลแม่ทราย อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่

- ประธานกลุ่มพัฒนาการท่องเที่ยว นายสุทัศน์ บุญมาภิ
(นายกองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทราย)
- รองประธาน นายสุคนธ์ ศรีจะตะ (กำนัน)
- เลขานุการ นางผุดผ่อง ภิอายุ
- ฝ่ายอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม นายสมศักดิ์ อิบัน
- ฝ่ายบริหารและจัดการการนำเที่ยว (มัคคุเทศก์ท้องถิ่น) นายเฮียง คำวงศ์

- ฝ่ายส่งเสริมและประสานงานการบริการการท่องเที่ยว นายสังเวียน บุญมาก
- ฝ่ายบริหารและจัดการ นายช่างพิศ บุญมาก
- ฝ่ายประชาสัมพันธ์ นางสาวพัชราพร ไสภารัตน์

ภาพ 52 : การสร้างกระบวนการร่วมกันโดยสร้างความร่วมมือ

2. คณะกรรมการในการพัฒนาการท่องเที่ยว บ้านแม่ยางโพธิ์ อำเภอวังทอง จังหวัดแพร่

- ประธานกลุ่มพัฒนาการท่องเที่ยว นายอเนก บุญทรัพย์ (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่3)
- รองประธาน นายสมคิด ทะตัน (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่11)
- เลขานุการ นายทองนุ้ย ถิ่นถา
- ฝ่ายอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม นายเชิด อุตริอินทร์
- ฝ่ายบริหารและจัดการการนำเที่ยว (มัคคุเทศก์ท้องถิ่น) นางพัชราภา วงศ์โพธิ์
- ฝ่ายส่งเสริมและประสานงานการบริการการท่องเที่ยว นางพัฒนา เขื่อนโพธิ์
- ฝ่ายบริหารและจัดการ นายวิโรจน์ ทรายอินท์
- ฝ่ายประชาสัมพันธ์ นายประพันธ์ อุ่นกาศ

3. คณะกรรมการในการพัฒนาการท่องเที่ยว บ้านแม่ยางเปี้ยว อำเภอวังทอง จังหวัดแพร่

- ประธาน นางดารี่ มหาวี
- รองประธาน นายสมศักดิ์ อินตะจา
- เลขานุการ นางรัชนี้ พันธุ์ลัย
- ฝ่ายอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม นายสงัด สูงเนิน
- ฝ่ายบริหารและจัดการการนำเที่ยว(มัคคุเทศก์ท้องถิ่น) นายรำพัน ถุงเงิน

- ฝ่ายส่งเสริมและประสานงานการบริการการท่องเที่ยว นายมิตร ถุงเจีย
- ฝ่ายบริหารและจัดการ นายสุรชาติ หนูอนงัน
- ฝ่ายประชาสัมพันธ์ นางพวงพกา แก้วแหวน
-

ภาพ 53 : การสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชน

4. คณะกรรมการในการพัฒนาการท่องเที่ยว บ้านร่องกวาง หมู่ 2 อำเภอ
ร่องกวาง จังหวัดแพร่

- ประธาน นาย กนกพล ศรีอินทุท
- รองประธาน ด.ต.มณูณ โลกคำลือ
- เลขานุการ นาง อัญชลี กาวิละ
- ฝ่ายอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรและวัฒนธรรม นาง วราพร พันธุ์จ
- ฝ่ายบริหารและจัดการการนำเที่ยว(มัคคุเทศก์ท้องถิ่น) นาง ดวงรัก สิริจินดา
- ฝ่ายส่งเสริมและประสานงานการบริการการท่องเที่ยว นาง วรณภา มั่งมุล
- ฝ่ายบริหารและจัดการ นาง คุณ สิวัน อินทุท
- ฝ่ายประชาสัมพันธ์ คุณ ประสิทธิ์ อินกา

ภาพ 54 : กลุ่มความร่วมมือ

เมื่อแต่ละพื้นที่ได้ทีมคณะกรรมการดำเนินงานพัฒนาการท่องเที่ยวแล้ว โครงการวิจัยได้จัดฝึกอบรมโครงการ “การท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชน” ในวันที่ 14 กรกฎาคม 2551 เพื่อให้ความรู้ความเข้าใจเรื่องการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนให้แก่กลุ่มผู้นำ รวมทั้งการหาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ยางหลวง การรับสมัครสมาชิกกลุ่มการท่องเที่ยวในแต่ละพื้นที่ พร้อมหาทางประสานความร่วมมือกันในการพัฒนาการท่องเที่ยวต่อไป

จากผลการวิจัยวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ 3 เพื่อสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการกำหนดรูปแบบการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนลุ่มน้ำแม่ยางหลวง จะพบว่าในพื้นที่วิจัย 4 ชุมชน ได้มีกลุ่มคณะทำงานด้านการท่องเที่ยวเกิดขึ้นร่วมทั้งมีการรับสมัครสมาชิกของกลุ่มการท่องเที่ยว ถ้าสามารถพัฒนากลุ่มการท่องเที่ยวนี้ให้เป็นกลุ่มชมรมหนึ่งที่เป็นรูปธรรมในอนาคตซึ่งเกิดมาจากชุมชนเอง เป็นการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง การมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง โอกาสของประชาชนในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดความต้องการของตนเองและเป็นหลักในการตัดสินใจ ซึ่งประกอบด้วย การมีส่วนร่วมในด้านการวางแผน (plan) การมีส่วนร่วมในด้านการปฏิบัติงานตามแผนที่วางไว้ (do) การมีส่วนร่วมในด้านการตรวจสอบติดตามผลการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามเป้าหมาย (check) และการมีส่วนร่วมในด้านการปรับปรุงแก้ไขงานที่ปฏิบัติให้เป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้ (action) เป็นโอกาสของประชาชนที่จะเสริมสร้างพลังอำนาจระดับขีดความสามารถในการจัดการทรัพยากร มีอำนาจในการควบคุมกิจกรรมด้วยตนเอง พร้อมทั้งประสานความร่วมมือกับหน่วยงานอื่นๆ ในชุมชน จะเกิดเป็นเครือข่ายความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนที่มีชุมชนเป็นฐาน เป็นการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมโดยชุมชนอย่างแท้จริง โดยเฉพาะในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนี้ ผู้วิจัยควรถือว่าชาวบ้านเป็นผู้ที่รู้ดีเท่าๆ กับนักวิจัย หรือนักพัฒนา ในการกำหนดปัญหา และการเลือกปฏิบัติการใดๆ ก็ตามที่จะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต ปัญหาของการวิจัยจึงเริ่มจากชาวบ้านด้วย ไม่ใช่จากสมมติฐานของผู้วิจัยหรือนักพัฒนาแต่ฝ่ายเดียว จะเห็นได้ว่าทั้ง 3 ฝ่าย คือชาวบ้าน นักวิจัย และนักพัฒนาต่างก็มีบทบาทเท่าเทียมกันในการร่วมกำหนดปัญหา และเลือกแนวทางปฏิบัติการ การวิจัยนี้จะเป็นการผสมผสานระหว่างความรู้เชิงทฤษฎีและระเบียบวิธีของนักวิจัย เป้าหมาย และวัตถุประสงค์ของนักพัฒนา และความต้องการกับความรอบรู้ของชาวบ้าน และองค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัยนี้จึงเป็นองค์ความรู้จากชาวบ้านอย่างแท้จริง

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงพัฒนา(Research and Development) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่ประชาชนและการพัฒนาองค์ความรู้ที่ประชาชนมีอยู่ และประชาชนในชุมชนเป็นผู้ดำเนินการพัฒนาชุมชนด้วยตนเอง โดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม PAR (Participatory Research) และมีวัตถุประสงค์การวิจัยดังนี้

5.1 ศึกษาข้อมูลพื้นฐานชุมชนเพื่อวิเคราะห์ศักยภาพในการพัฒนารุขกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและแนวทางจะดำเนินธุรกิจชุมชนในกลุ่มน้ำแม่ยางหลวงได้แก่ ตำบลแม่ทราย บ้านแม่ยางโพธิ์ บ้านแม่ยางเปี้ยว และบ้านร่องกวาง หมู่ 2 โดยสำรวจถึงทรัพยากรธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย อาชีพการทำมาหากิน ที่จะทำการพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยว

5.2 เพื่อศึกษากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ชุมชนกลุ่มน้ำแม่ยางหลวง

5.3 เพื่อสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการกำหนดรูปแบบการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนกลุ่มน้ำแม่ยางหลวง

5.1 สรุปผลการศึกษา

จากงานวิจัยนี้ซึ่ง มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษา ข้อมูลพื้นฐานชุมชนเพื่อวิเคราะห์ศักยภาพในการพัฒนารุขกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและแนวทางจะดำเนินธุรกิจชุมชนในกลุ่มน้ำแม่ยางหลวงได้แก่ ตำบลแม่ทราย บ้านแม่ยางโพธิ์ บ้านแม่ยางเปี้ยว และบ้านร่องกวาง หมู่ 2 โดยสำรวจถึงทรัพยากรธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย อาชีพการทำมาหากิน ที่จะทำการพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยว เพื่อศึกษากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ชุมชนกลุ่มน้ำแม่ยางหลวง และ เพื่อสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการกำหนดรูปแบบการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนกลุ่มน้ำแม่ยางหลวง เพื่อให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยว และเครือข่ายความร่วมมือทางการท่องเที่ยว ในชุมชน โดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม PAR (Participatory Action Research) โดยผู้วิจัยเข้าร่วมการวิเคราะห์ ปัญหาและทรัพยากรชุมชน ศึกษาประชากรเป้าหมาย และแยกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลออกเป็น 2 กลุ่มตามขั้นตอนการสำรวจข้อมูล ซึ่งขั้นตอนการสำรวจข้อมูลแบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน โดยมีผู้ให้ข้อมูลดังต่อไปนี้ **ขั้นตอนที่หนึ่ง** ผู้วิจัยเข้าพบผู้นำหมู่บ้านของแต่ละหมู่บ้านเพื่อคัดเลือกผู้อาวุโสของหมู่บ้านมาจำนวนประมาณ 20 คน เพื่อพูดคุย ชักถามเกี่ยวกับ

การวิจัยครั้งนี้พบว่า ผลการวิจัยพบว่า หมู่บ้านแม่ทราย พบ ทรัพยากรชุมชนที่ได้รับการคัดเลือกจากชุมชนเพื่อพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยว ได้แก่ ป่าไม้และอ่างเก็บน้ำ พื้นที่การเกษตรและการประกอบอาชีพของชาวบ้าน โรงบ่มยาสูบ โรงปุ๋ยชีวภาพ โรงงานไบโอดีเซล งานด้านหัตถกรรมจักสาน สมุนไพรพื้นบ้าน อาหารพื้นบ้าน งานฝีมือด้านศิลปะ ทรัพยากรที่เป็นจุดขายเด่นของชุมชน คือ โรงงานไบโอดีเซล หมู่บ้านแม่ยางโพธิ์ พบ ทรัพยากรชุมชนที่ได้รับการคัดเลือกจากชุมชนเพื่อ พัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยว ได้แก่ ด้านภาษาถิ่น คือ ภาษาท้องถิ่น การทำขนมจีน การทำเห็ดนางฟ้า ทำเหล้าโรง หมอพื้นบ้าน การนวดแผนไทย การจักสาน การทำบายศรี อาหารพื้นเมือง ศิลปะทางด้านการชอ วัดที่สวยงาม พื้นที่ทำการเกษตรที่สมบูรณ์ ดนตรีพื้นบ้านศิลปะการฟ้อนรำ ศิลปะหัตถกรรม ประเพณีดั้งเดิม โรงสีข้าว โรงบ่มใบยาสูบ ทรัพยากรชุมชนที่ได้รับการคัดเลือกเป็นจุดขายเด่นของชุมชน ได้แก่ โรงงานขนมจีน บ้านแม่ยางฮ่อ พบ ทรัพยากรชุมชนที่ได้รับการคัดเลือกจากชุมชนเพื่อ พัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยว ได้แก่ การปั่นฝูนมังกร การทำยาหม่องไพร ประเพณีท้องถิ่น ผ้าทอพื้นเมือง ข้าวกล้องและการผลิต การผลิตหน่อไม้เปีย การทำดอกไม้แห้ง ดนตรีพื้นเมือง ประเพณีบายศรีสู่ขวัญ ทรัพยากรชุมชนที่ได้รับการคัดเลือกจากชุมชนเพื่อเป็นจุดขายได้แก่ การปั่นฝูนมังกร และชุมชน บ้านร่องขวาง หมู่ 2 พบ ทรัพยากรชุมชนที่ได้รับการคัดเลือกจากชุมชนเพื่อ พัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยว ได้แก่ การนวดแผนไทย ตลาดชุมชน โรงสีข้าว ไก่ชน โรงงานไอศกรีม การทำขนมไทย ดนตรีพื้นบ้าน การทำแคบหมู ทรัพยากรชุมชนที่ได้รับการคัดเลือกจากชุมชนเพื่อเป็นจุดขาย ได้แก่ การนวดแผนไทย หลังจากแต่ละชุมชนได้ทรัพยากรการท่องเที่ยวและทรัพยากร

5. 2 การอภิปรายผล

การท่องเที่ยวในชุมชน (Community Based Tourism) หรือการท่องเที่ยวในชนบท (Rural Tourism) เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นจากแนวคิดของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Conservation Tourism) ที่มองเห็นว่าชุมชนหรือคนในท้องถิ่นเป็นเจ้าของทรัพยากรการท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็น น้ำตก ภูเขา วัฒนธรรมท้องถิ่น และวิถีชีวิต ชุมชนควรเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ และจัดการทรัพยากรเพื่อความยั่งยืนของชุมชน และส่งเสริมให้ท่องเที่ยวเป็นรายได้เสริมของชุมชน คือไม่ได้ทำท่องเที่ยวเป็นอาชีพหลัก นักท่องเที่ยวไม่มาคนในชุมชนก็ยังมีอาชีพ และทำมาหากินตามปกติ แต่ครั้งมีนักท่องเที่ยวหรือแขกมาเยี่ยมเยือน ชุมชนก็สามารถต้อนรับและให้บริการแก่แขกหรือนักท่องเที่ยวได้ ซึ่งชุมชนจะมีแนวคิดที่นักท่องเที่ยวเหล่านั้นเป็นแขกผู้มาพักที่บ้าน (Be a guest, not just a Tourist) ในปัจจุบันการท่องเที่ยวในชุมชน ได้รับความสนใจเพิ่มมากขึ้น จากนักท่องเที่ยวกลุ่มหลัก (Main Stream) ทั้งในและต่างประเทศ โดยมีรูปแบบการท่องเที่ยวที่พาสัมผัสวิถีชีวิตชนบทไทย (Home Stay & Village Visit) ถือเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่สำคัญ งานส่งเสริมสถานบริการ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้ดำเนินโครงการส่งเสริมกิจกรรมเส้นทางท่องเที่ยวและที่พัก Homestay โดยได้คัดเลือกสินค้าบริการท่องเที่ยว Homestay พร้อมขายทั่วประเทศ ซึ่งให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ และการสร้างสรรค์ประโยชน์เพื่อสังคม ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพ ผลักดัน และกระตุ้นให้ที่พักแบบสัมผัสวัฒนธรรมชนบท เป็นส่วนสำคัญในการกระจายรายได้ด้านการท่องเที่ยวไปสู่ชุมชนมากยิ่งขึ้น (<http://www.cbt-i.org/travel.php> , ออนไลน์) และชุมชนจะยั่งยืนได้จะต้องได้รับการพัฒนาบนพื้นฐานของตนเอง พัฒนาโดยคนในชุมชนนั้น ๆ ซึ่งเป็นเรื่องที่ยากไม่น้อยที่จะทำให้คนในชุมชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ ชุมชนรักหวงแหน ชุมชนของตน อยากมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเพื่อก่อให้เกิดชุมชนเข้มแข็ง สามารถยืนอยู่ได้ด้วยคนในชุมชนนั้นๆ ในสภาพสังคมปัจจุบัน คนในสังคมต้องดิ้นรนหาหนทางที่จะต่อสู้เพื่อเอาชีวิตรอด หาเลี้ยงตัวเองและครอบครัว เวลาที่คนเราจะคิดเพื่อส่วนรวมนั้น ดูเหมือนจะน้อยมาก การร่วมมือในการพัฒนา

จากแนวคิด ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่ สรวิศ อาสาสมัครพิจ (2543: 69) ได้กล่าวไว้ว่า เป็นกระบวนการและกิจกรรมท่องเที่ยว ที่มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม การมีส่วนร่วมของผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมด โดยเฉพาะชุมชนต้องได้รับผลประโยชน์ร่วมในการตัดสินใจเป็นการศึกษาในขณะเดียวกันก็ต้องเน้น ในพื้นที่ที่เป็นธรรมชาติ หรือมีระบบนิเวศเป็นหลัก สรุปคือ กิจกรรมประเภทหนึ่งซึ่งมุ่งเน้นความรู้ และความรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยวทั้งนี้ ต้องไม่ละเลย องค์ประกอบเชิงวัฒนธรรม ชุมชนและสังคม นอกจากนี้ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2540:16-18) ได้ให้คำจำกัดความของ Ecotourism ว่าเป็น การท่องเที่ยวที่เข้าไปสัมผัสธรรมชาติ ซึ่งต้องมีการให้ความรู้ ทางนิเวศวิทยาจากผู้มีความรู้ในเรื่องนั้นๆ อย่างแท้จริง เพื่อให้ นักท่องเที่ยวมีความรู้เพิ่มขึ้น ทั้งนี้ ความหมายได้รวมไปถึง สภาพทางวัฒนธรรม วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่น ความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น จะต้องรักษาไว้

ผลการวิจัย การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชนลุ่มน้ำแม่ยางหลวง ใน 4 พื้นที่บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น นั้นทำให้มองเห็นรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ว่าเป็นรูปแบบการวิจัยที่เปิดโอกาสให้ท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ของการพัฒนาและทุกกิจกรรมและสร้างส่วนแบ่งที่เป็นธรรมแก่ชุมชน ถ้าสามารถสร้างจิตสำนึกความเป็นเจ้าของในโครงการของประชาชนในท้องถิ่น อย่างแท้จริงแล้ว แต่ถ้าเมื่อใดที่นักวิชาการหรือหน่วยงานราชการทำให้ประชาชนมีความรู้สึกว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นสิ่งที่แหล่งวิชาการหรือมหาวิทยาลัย นำไปยึดเยียดให้ประชาชน ประชาชนต้องทำเพื่อหน่วยงานต่างๆ การท่องเที่ยวที่จะเกิดในชุมชนก็เกิดได้ยาก หรือดำรงอยู่อย่างไม่มั่นคง เพราะคนในชุมชนจะรู้สึกว่าเขาทำเพื่อผู้อื่น ทำเพื่อหน่วยงานของรัฐ ไม่ได้ทำเพื่อตัวเอง หรือชุมชนของเขาเอง ดังนั้นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นก็จะไม่บรรลุผลดังที่หวังไว้ ดังนั้นนักพัฒนาที่จะเข้าไปทำงานร่วมกับ

5.3 ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

จากการดำเนิน งานวิจัยและพัฒนากาห้องเทียวมชนลุ่มน้ำแม่ยางหลวง ซึ่งมีพื้นที่เป้าหมาย 4 พื้นที่ ครั้งนี้คณะผู้วิจัยได้รับบทเรียน ประสพการณ์ และองค์ความรู้ในกระบวนการพัฒนาชุมชนด้วยการใช้รูปแบบการท่องเทียวบนพื้นฐานการมีส่วนร่วม ของชุมชน เป็นเครื่องมือในการพัฒนา ผลการวิจัยสามารถได้มาซึ่งข้อเสนอแนะสำหรับบุคคลและหน่วยงาน ด้านพัฒนาผลการวิจัย สามารถได้มาซึ่งข้อเสนอแนะสำหรับบุคคลและหน่วยงานที่ดำเนินงาน ด้านพัฒนาชุมชนของ อำเภอวังทอง และจังหวัดแพร่ รวมทั้งชุมชนอื่นๆ ให้เป็นไปในทิศทางที่ยั่งยืนดังนี้

1. มหาวิทยาลัยแม่โจ้-แพร่ เฉลิมพระเกียรติ ควรสนับสนุนการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชนอย่างเป็นรูปธรรมต่อไป จากข้อมูลทรัพยากรชุมชนและองค์การพัฒนากาห้องเทียวชุมชน ที่ได้จากการวิจัยนี้

2. คณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลทั้ง 4 พื้นที่ควรนำข้อมูลพื้นฐานของชุมชนเกี่ยวกับทรัพยากรที่มีศักยภาพในการพัฒนากาห้องเทียว เพื่อวางแผนทางการพัฒนากาห้องเทียวของพื้นที่ หาบุคคลรับผิดชอบ และบรรจุลงในแผนพัฒนาของตำบล เพื่อสนับสนุนงบประมาณ ในการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว ในชุมชน รวมทั้งประชาสัมพันธ์ต่อไป

3. กำหนดให้ทั้ง 4 พื้นที่ เป็นห้องเรียนธรรมชาติ (outdoor classroom) สำหรับนักศึกษา สาขาวิชาพัฒนากาห้องเทียว และพัฒนานักสื่อความหมายในท้องถิ่นเป็นวิทยากร บรรยายให้นักศึกษา

4. เจ้าของและผู้จัดการบริษัทนำเที่ยวของจังหวัดแพร่ ควรให้ความร่วมมือช่วยเหลือ ชุมชน ทั้ง 4 พื้นที่นี้เพื่อการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ ของการทำธุรกิจเพื่อผลกำไรสูงสุด และเป็นการ สร้างส่วนแบ่งโดยกระจายรายได้สู่ชุมชนท้องถิ่นต่อไปในอนาคต

5. หอการค้าจังหวัดแพร่ องค์การเอกชนต่างๆ ในจังหวัดแพร่ รวมทั้งสมาชิกสภาผู้แทน ราษฎรของจังหวัดแพร่ ควรให้การส่งเสริม ในการหาแหล่งเงินทุนอื่นๆ ที่มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจ ชุมชนโดยให้การสนับสนุนงบประมาณ ในการดำเนินการวิจัยและพัฒนาการท่องเที่ยว รวมทั้ง วิจัยและพัฒนาแนวทางการบริหารธุรกิจชุมชนให้เกิดประสิทธิภาพ

6. คณะกรรมการดำเนินงานพัฒนาการท่องเที่ยวทั้ง 4 พื้นที่ควรพัฒนาการท่องเที่ยวของ ชุมชนต่ออย่างเป็นรูปธรรมและดำเนินงานอย่างต่อเนื่องประสานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อจัดหางบประมาณ และบุคลากรมาให้ความรู้และพัฒนาการท่องเที่ยวต่อไป

7. ผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนสามารถนำ รูปแบบดำเนินงานวิจัยและผลการวิจัยนี้ไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานสร้างเสริมความมีส่วนร่วม ของชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการพัฒนาต่างๆ

8. นักศึกษา นักวิจัย หรือผู้สนใจ สามารถนำข้อมูลไปศึกษา เปรียบเทียบ หรือพิจารณา ในลักษณะอื่นๆ เกี่ยวกับ การพัฒนาการท่องเที่ยว เชิงนิเวศที่มีชุมชนเป็นฐานการพัฒนาชนบท แบบมีส่วนร่วม ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทั้งในแง่เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

บรรณานุกรม

- นำชัย ทนุผล. (2540). **การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ**. เชียงใหม่ : คณะธุรกิจการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- สุภาวงศ์ จันทวานิช. (2540). **การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร, สุทธิชัย ออบอุ้น, สุหทัยา วิเศษ, จันทนา เบญจทรัพย์ และชลกาญจน์ ฮาชันนารี. (2543). **กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา**. กรุงเทพฯ : สำนักกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- สมยศ นาวิการ. (2545). **การบริหารแบบมีส่วนร่วม: Participative Management**. กรุงเทพฯ : บรรณกิจ 1991.
- ชินรัตน์ สมสืบ. (2539). **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท: Popular participation In rural development**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุโขทัยธรรมมาธิราช.
- ทวีทอง หงส์วิวัฒน์. (2527). **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา**. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณะสุขุมมหาวิทยาลัยมหิดล.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. (2536). **เอกสารการสอนชุดวิชาการพัฒนาชนบท หน่วยที่ 1-7** มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- สุวัฒน์ คงแป้น. (2544). **พรานนก พรานบ้าน การพัฒนาภาคประชาชน**. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน).
- ปาริชาติ วลัยเสถียร, สุทธิชัย ออบอุ้น, สุหทัยา วิเศษ, จันทนา เบญจทรัพย์ และชลกาญจน์ ฮาชันนารี. (2543). **กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา**. กรุงเทพฯ: สำนักกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- นันทิยา หุตานุวัตรและณรงค์ หุตานุวัตร. (2546). **การพัฒนาองค์กรชุมชน**. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน).
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2527). **ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิมล จิโรจน์พันธุ์, ประชิด สกณะพันธ์ และอุดม เขยแก้ววงศ์. (2548). **การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ**. กรุงเทพฯ: แสงดาว

- สรรเสริญ ทองสนั่น. (2542). **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน บ้านทรายทอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน**. เชียงใหม่ : ภาคนิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ปิยะรัตน์ ทองธานี. (2544). **การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่** แนวพระราชดำริ จังหวัดลำปาง. เชียงใหม่ : วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัยแม่โจ้
- เกศณี จุฑาวิจิตร. (2548). **การสื่อสารเพื่อพัฒนาท้องถิ่น**. พิมพ์ครั้งที่3. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.
- ณัฐยา สันตะการผล. (2548). **คัมภีร์ผู้จัดการ**. กรุงเทพฯ: ธรรมการพิมพ์.
- พิกุล สิทธิประเสริฐกุล. (2547). **แผนที่ผลลัพธ์:การสร้างการเรียนรู้และการสะท้อนกลับในงานพัฒนา**. กรุงเทพฯ. โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข.
- กุสิน ศรีมงคล. (2542). **การพัฒนาชุมชนและการพัฒนาการเกษตร**. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วรรณพร วณิชชานุกร และ สถาบันสวนดุสิต. (2541). **นิเวศท่องเที่ยว: การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์**. กรุงเทพฯ: 195 น.
- รณกร ตีรกานนท์. (2541). **เสี้ยวหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ**. เชียงใหม่: ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 139 น.
- สร้อยดี อาสาสรรพกิจ. (2543). **โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาความพร้อมของผู้ประกอบธุรกิจนำเที่ยวเชิงนิเวศในภาคเหนือตอนบน**. เชียงใหม่: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 130 น.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. (2540). **โครงการดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยว เพื่อรักษาระบบนิเวศ**. 67 น. ใน เอกสารประกอบการประชุมระดมความคิดเห็นครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ห้องแกรนด์บอลรูม โรงแรมดิเอ็มเมอรัลด์. 23 มิถุนายน 2540.
- สถาบันพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยความร่วมมือของ CIDA & AIDAB. (2545). **โครงการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ**. 46 น. ใน เอกสารประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ไพรัตน์ เดชะรินทร์. (2527). **“นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนในยุทธศาสตร์การพัฒนาปัจจุบัน”** ในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ:ศักดิ์โสภาคการพิมพ์. 212 น.

- อาภรณ์พันธ์. (2522). **หลักการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพฯ: กรมพัฒนาชุมชน. 35 น.
- ดรรชนี เอมพันธุ์. (2545). **เอกสารประกอบการประชุมเชิงวิชาการ ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ**. กรุงเทพฯ : กองอนุรักษ์ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 38น.
- มนัส สุวรรณ. (2541). **แผนปฏิบัติการฟื้นฟูทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่อนุรักษ์ (เชียงใหม่)**. 164 น. ใน รายงานโครงการศึกษาวิจัยการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมภาคเหนือ. เชียงใหม่ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. (2527). “**อภิปรายทัศนะบางประการในเรื่องสภาพลกับการมีส่วนร่วมของชุมชน**”. 272-273 น. ใน การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภณาการพิมพ์.
- อำนาจ อนันตชัย. (2526). “**การระดมการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการพัฒนาชนบท**”. 45 น. ใน เอกสารการสนชูดวิชาการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
- ทับทิม สุวรรณประภา. (2541). **ความคาดหวัง และความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการฟื้นฟูลำเชียงดาว**. เชียงใหม่: การค้นคว้าแบบอิสระ ศิลปะศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 182 น.
- สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. (2540). **การดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ**. 22 น. ใน รายงานสรุปเสนอการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. กรุงเทพฯ:
- (<http://learners.in.th/blog/yarosee/141349> : ออนไลน์. วันที่ 1 พฤษภาคม 2552)
- (http://www.teata.or.th/?l=TH&p=content&content_id=10, : ออนไลน์. 1 พฤษภาคม 2552)
- (<http://www.dasta.or.th/dasta/th/multimedia/detail.php?id=10&SystemModuleKey=tip> :
ออนไลน์. 1 พฤษภาคม 2552)
- (http://203.157.71.149/users_file/File/Information/abstract/par/par%203.doc : ออนไลน์. 1
พฤษภาคม 2552)

ภาคผนวก ก
แบบบันทึกการสำรวจข้อมูลชุมชน

แบบบันทึกการสำรวจข้อมูลชุมชน

สถานที่.....

ที่ตั้ง.....

รูปแบบการเดินทาง

.....

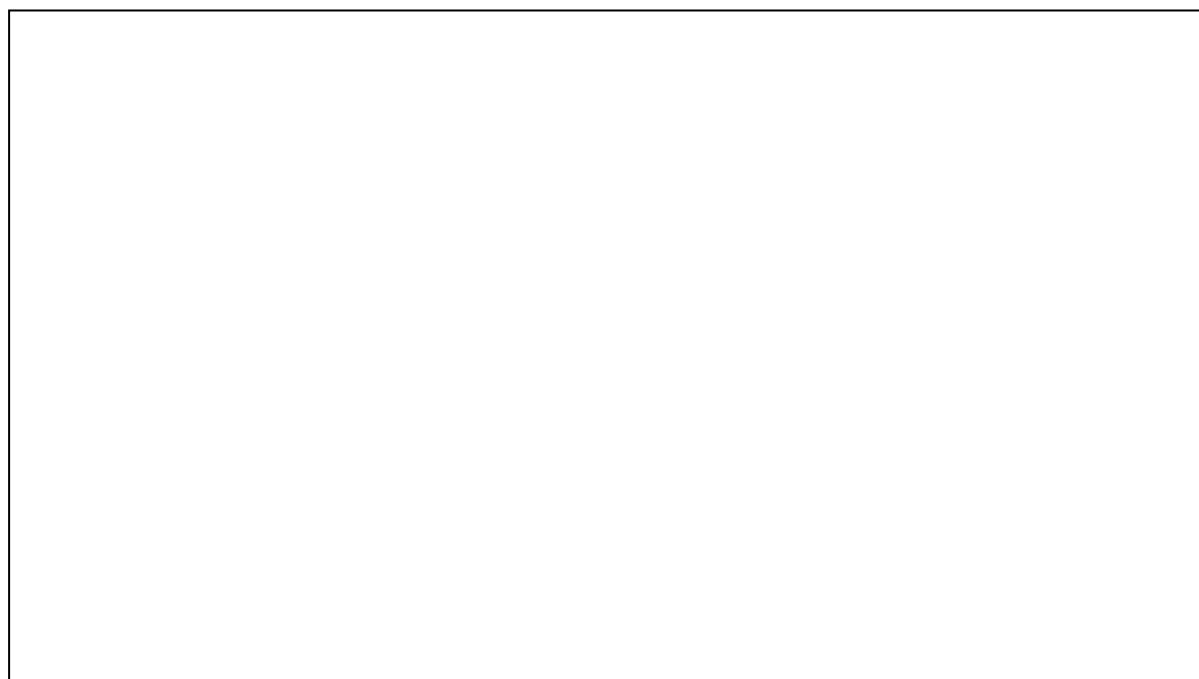
.....

ระยะทางจาก มหาวิทยาลัยแม่โจ้- แพร่ เฉลิมพระเกียรติ ถึงสถานที่สำรวจ

กิโลเมตร

การเข้าถึง

แผนที่แสดงที่ตั้ง

ประวัติความเป็นมา

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

จำนวนประชากร ทั้งหมดคน

ชาย.....คน

หญิง.....คน

อาชีพ

.....

สินค้าทางการเกษตร.....

.....

.....

สินค้า OTOP/ของที่ระลึก.....

.....

.....

.....

ลักษณะที่อยู่อาศัย.....

.....

.....

.....

ลักษณะภูมิอากาศ.....

.....

.....

.....

ลักษณะเด่นของหมู่บ้าน.....

.....

.....

.....

.....

สิ่งอำนวยความสะดวก/บริการ.....

.....

.....

.....

การประชาสัมพันธ์.....

.....

.....

.....

หน่วยงานรับผิดชอบ/หน่วยงานในพื้นที่.....

.....

.....

.....

.....

.....

สถานที่ทางศาสนา.....

.....

.....

.....

.....

.....

ลักษณะเฉพาะถิ่น.....

- ภาษาพูด.....

.....

.....

- การแต่งกาย.....

.....

.....

.....

- อาหาร.....

.....

.....

.....

- ขนมหินบ้าน.....

.....

.....

.....

.....

.....

- การละเล่น.....

.....

.....

.....

.....

.....

- ขนบธรรมเนียมประเพณี.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

สาธารณูปโภค/สาธารณูปการ

- ระบบน้ำ.....
- ระบบไฟฟ้า.....
- ระบบการกำจัดขยะ.....

.....

.....

- ระบบการป้องกันสาธารณภัย/ความปลอดภัย.....

.....

.....

.....

.....

กิจกรรมในชุมชน

- ด้านกฎหมายท้องถิ่น.....

.....

.....

.....

.....

- ด้านการประกอบอาชีพ.....

.....

.....

.....

.....

.....

- กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ.....

.....

.....

.....

.....

.....

สิ่งแวดล้อมและทรัพยากร

- ป่าไม้.....

.....

- สัตว์ป่า.....

.....

- การใช้ที่ดิน.....

.....

การรวมกลุ่มในสังคม

.....

.....

.....

.....

ภาษาเศรษฐกิจโดยรวม

.....

.....

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะในการพัฒนา

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ผู้สำรวจข้อมูล

.....

(.....)

วัน..... เดือน..... ปี.....

ภาคผนวก ข
ภาพประกอบ

บ้านแม่ทราย

บ้านแม่ยางเปรี้ยว

การปันฝ้าย

การหาปลา

ชุมชนแม่ยางโพธิ์

โรงกลั่นเหล้า

โครงการวิเคราะห์วิถีพหุวัฒนธรรมชุมชนบ้านแม่ยางโพธิ์

ชุมชนบ้านร้องกวาง หมู่ 2

โครงการจัดเวทีชาวบ้าน

ภาคผนวก ค
ประวัติผู้วิจัย

ประวัติผู้วิจัย

1. ชื่อ-สกุล(ภาษาไทย) นางเกษราพร ทิราวงศ์

(ภาษาอังกฤษ) Mrs.Kassaraporn Thirawong

2. รหัสประจำตัวนักวิจัยแห่งชาติ 47100021

3. ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์

4. หน่วยงานและที่อยู่ติดต่อได้สะดวกพร้อมหมายเลขโทรศัพท์ โทรสาร และE-mail

สาขาวิชาพัฒนการท่องเที่ยว และสาขาวิชาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สังกัดมหาวิทยาลัยแม่โจ้ วิทยาเขตแพร่ เฉลิมพระเกียรติ บ้านเลขที่ 17 หมู่ที่ 3 ตำบลแม่ทราย อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่ โทรศัพท์ 054-648593-5 โทรสาร 054-648596 E-mail

Kas_thira@mju.ac.th

5. ประวัติการศึกษา

ปีที่จบการศึกษา	สถานศึกษา	สาขาวิชา	วุฒิปริญญา
ปี พ.ศ. 2538	มหาวิทยาลัยแม่โจ้	ส่งเสริมการเกษตร	วิทยาศาสตร์บัณฑิต
ปี พ.ศ. 2540	มหาวิทยาลัยแม่โจ้	ส่งเสริมการเกษตร	วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต

6. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา)

6.1) การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน

6.2) การสื่อความหมายทางการท่องเที่ยว

7. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ

7.1) งานวิจัยที่ทำเสร็จแล้ว

- การจัดการทรัพยากรธรรมชาติของสตรีชนบทอำเภอสาร์ภี จังหวัดเชียงใหม่(ผู้วิจัย) วิทยานิพนธ์ ปี พ.ศ.2541

- โครงการวิจัยการจัดตั้งศูนย์บริการนักท่องเที่ยวและพัฒนาธุรกิจชุมชนด้วยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จังหวัดแพร่. Promotion of tourist service center Establishment and Community Ecotourism Business Development in Phrae Province. (ผู้ร่วมวิจัย) ปี พ.ศ. 2542-2543.

-โครงการวิจัยการถ่ายทอดเทคโนโลยีการจัดการทรัพยากรด้านการเกษตรและสิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่ยั่งยืนแก่เกษตรกร จังหวัดแพร่ Dissemination of agricultural and environmental management technologies for sustainable socio-

- โครงการวิจัย การถ่ายทอดเทคโนโลยีการพัฒนาทรัพยากรและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนแก่ชาวบ้านในอำเภอร่องขวาง จังหวัดแพร่ เพื่อรองรับการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจเหนือ-ใต้ของภูมิภาค. Dissemination of Tourism and Activities Development for Sustainable Tourism to Villagers in Rongkwang District, Phrae Proving the way for the North-South Economic Corridor. (ผู้ร่วมวิจัย) ปี พ.ศ. 2546-2547)

- ชุดโครงการวิจัย แนวทางการพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษาในรูปแบบวิทยาเขตไปสู่ความเป็นเลิศทางวิชาการ : กรณีศึกษา มหาวิทยาลัยแม่โจ้-แพร่ เฉลิมพระเกียรติ. Development Framwork of Higher Education to Excellent Academic Accreditation : Campus Model, Maejo University-Phare Campus. โครงการย่อยที่ 4 แนวทางการพัฒนาการวิจัยและการบริการวิชาการแก่สังคม : กรณีศึกษา มหาวิทยาลัยแม่โจ้-แพร่ เฉลิมพระเกียรติ . ผู้ร่วมวิจัย (ปี พ.ศ. 2545-2546).

- โครงการวิจัย การจัดการความรู้ของกลุ่มรักดอยหลวงเพื่อสร้างระบบเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านห้วยหม้าย. Knowledge Management of Rak Doi Luang Group to Build Sustainable Economy System of Hoy maye Community. (ผู้ร่วมวิจัย)

- การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชนลุ่มน้ำแม่ยางหลวง อำเภอร่องขวาง จังหวัดแพร่ Tourism Development in Mae Yang Long Water Shade Communitihies Rongkwang District. Phrae Province. (ผู้วิจัย)

- การวิจัยและพัฒนาศักยภาพทรัพยากรท่องเที่ยวเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิง

เกษตร ในชุมชนมลาบลิ อำเภอร่องขวาง จังหวัดแพร่ Research and Development Potential Tourism resourch for supporting agro-tourism in Mlabri community Rongkwang district, Phrae province. (ผู้ร่วมวิจัย)

- การพัฒนาศักยภาพชุมชนบ้านแม่แรม ตำบลเตาปูน อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ด้วยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่าง (The Development's Potential of Ban Mae Ram Community Tombon Towpoon Song District Phrae Province. with Ecotourism for the Promotion of Sustainable Community's Strengths 2552 (ผู้วิจัย)

- เรื่อง : การศึกษาความพร้อมของชุมชนเพื่อรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวเกษตรเชิงนิเวศตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงบ้านร่องเย็น ตำบลทุ่งน้าว อำเภอสอง จังหวัดแพร่(The Study of community Prompts for supporting agro-ecotourism to sufficiency economy, Ban rongyen, Tambon tungnow, Song district, Phrae province.) ผู้ร่วมวิจัย

7.2) งานวิจัยที่กำลังทำ

- การพัฒนารูปแบบตลาดการท่องเที่ยวชุมชนจังหวัดแพร่
System Marketing Community - based tourism development Phrae province
(ผู้วิจัย)

ประวัติผู้วิจัย

1. ชื่อ-สกุล(ภาษาไทย) นางสาวอำนวยพร ไหญ่ยิ่ง
(ภาษาอังกฤษ)Miss. Amnuayporn Yaiying
2. หมายเลขบัตรประชาชน 3 7207 00266 98 2
3. ตำแหน่งบริหาร : รองผู้อำนวยการฝ่ายกิจการนักศึกษาและศิษย์เก่าสัมพันธ์
ตำแหน่งวิชาการ : อาจารย์

4. หน่วยงานและที่อยู่

สาขาวิชาพัฒนาการท่องเที่ยว และสาขาวิชาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สังกัดมหาวิทยาลัยแม่โจ้-แพร่ เฉลิมพระเกียรติ บ้านเลขที่ 17 หมู่ที่ 3 ตำบลแม่ทราย อำเภอวังทอง จังหวัดแพร่ โทรศัพท์ 054-648593-5 โทรสาร 054-648596 E-mail amnuay@mju.ac.th หรือ amnuayporn@friends.co.th

5. ประวัติการศึกษา

ปีที่จบการศึกษา	สถานศึกษา	สาขาวิชา	วุฒิปริญญา
ปี พ.ศ. 2539	มหาวิทยาลัยแม่โจ้	ส่งเสริมการเกษตร	วิทยาศาสตร์บัณฑิต
ปี พ.ศ. 2542	มหาวิทยาลัยแม่โจ้	ส่งเสริมการเกษตร	วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต

6. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา)

- 6.1) การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน
- 6.2) การจัดกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับท้องถิ่น

7. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ

7.1) งานวิจัยที่ทำเสร็จแล้ว

- การศึกษาวัฒนธรรมชุมชนบ้านโป่งที่มีศักยภาพต่อกิจกรรมการท่องเที่ยวเกษตรเชิงนิเวศ ตำบลป่าไผ่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่. A study of Banpong cultural community for Agro-Ecotourism Activities Tambon Papai Amphur Sansai Changwat Chiangmai. (ผู้วิจัย) วิทยานิพนธ์ ปี พ.ศ. 2540-2542

- โครงการวิจัยการจัดตั้งศูนย์บริการนักท่องเที่ยวและพัฒนาธุรกิจชุมชนด้วยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จังหวัดแพร่. Promotion of tourist service center Establishment and Community Ecotourism Business Development in Phrae Province. (ผู้ร่วมวิจัย) ปี พ.ศ. 2542-2543

-โครงการวิจัยการถ่ายทอดเทคโนโลยีการจัดการทรัพยากรด้านการเกษตรและสิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่ยั่งยืนแก่เกษตรกร จังหวัดแพร่ Dissemination of agricultural and environmental management technologies for sustainable socio-economics and cultural development in phrae province(ผู้ร่วมวิจัย) ปี พ.ศ. 2544-2545

- โครงการวิจัย การถ่ายทอดเทคโนโลยีการพัฒนาทรัพยากรและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนแก่ชาวบ้านในอำเภอร่องขวาง จังหวัดแพร่ เพื่อรองรับการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจเหนือ-ใต้ของภูมิภาค. Dissemination of Tourism and Activities Development for Sustainable Tourism to Villagers in Rongkwang District, Phrae Proving the way for the North-South Economic Corridor. (ผู้ร่วมวิจัย) ปี พ.ศ. 2546-2547)

- ชุดโครงการวิจัย แนวทางการพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษาในรูปแบบวิทยาเขตไปสู่ความเป็นเลิศทางวิชาการ : กรณีศึกษา มหาวิทยาลัยแม่โจ้-แพร่ เฉลิมพระเกียรติ. Development Framework of Higher Education to Excellent Academic Accreditation : Campus Model, Maejo University-Phare Campus. โครงการย่อยที่ 4 แนวทางการพัฒนาการวิจัยและการบริการวิชาการแก่สังคม : กรณีศึกษา มหาวิทยาลัยแม่โจ้-แพร่ เฉลิมพระเกียรติ . ผู้ร่วมวิจัย (ปี พ.ศ. 2545-2546)

- โครงการวิจัย การจัดการความรู้ของกลุ่มรักดอยหลวงเพื่อสร้างระบบเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านห้วยหม้าย . Knowledge Management of Rak Doi Luang Grop to Build Sustainable Economy System of Hoy maye Community. ผู้ร่วมวิจัย (ปี พ.ศ. 2549-2550)

เรื่อง : การศึกษาความพร้อมของชุมชนเพื่อรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวเกษตรเชิงนิเวศตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

บ้านร่องเย็น ตำบลทุ่งน้าว อำเภอสอง จังหวัดแพร่(The Study of community Prompts for supporting agro-ecotourism to sufficiency economy, Ban rongyen, Tambon tungnow, Song district, Phrae province.)

ได้รับทุนวิจัย ปีงบประมาณ พ.ศ. 2552

แหล่งทุน : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

หัวหน้าโครงการวิจัย ร้อยละ 50

ผู้ร่วมวิจัย อาจารย์เกษราพร ทิราวงศ์ ร้อยละ 50

เรื่อง : การพัฒนาธุรกิจชุมชนบ้านแม่แรม ตำบลตำปูน อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ด้วยการ
ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ THE COMMUNITY ECOTOURISM BUSINESS DEVELOPMENT BAN
MAERAM TOMBON TOWPOON SONG DISTRICT PHRAE PROVINCE.

ได้รับทุนวิจัย ปีงบประมาณ พ.ศ. 2552

แหล่งทุน : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

หัวหน้าโครงการวิจัย ร้อยละ 50

ผู้ร่วมวิจัย อาจารย์อำนวยพร ไญยยิ่ง ร้อยละ 50

.....